Ю. Федькович

ТВОРИ

III

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛЇОТЕКА

ТОМ ТРЕТИЙ.

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА БІБЛЇОТЕКА

ВИДАЄ ФІЛЬОЛЬОҐІЧНА СЕКЦИЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ТОМ III.

ПИСАНЯ

ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ПЕРШЕ ПОВНЕ І КРИТИЧНЕ ВИДАНЄ.

Тому третого перша часть А.

Щож
від п
Ціли
На л
~~Котр~~
А він пізує
~~Рхху~~
Тепер може
Тепер
Гулят
Бо т
И ск
Стар
Ти а
О що
А ей

Відбитка а

Шож така людська доля зависима
Від примхи ~~чужих~~ других примх!... А се будує
Цілий мій гордий і ~~завзятий~~ злоговзятний план
На легкоумстві сего ~~дурня~~, ~~а також~~, легкоума,
~~Котрий над моєв долев се рівняти~~
А він ... на се нападає ~~разом~~ на раз се витверізує
~~а потім у розуміння!~~ Аскаже чудо стялося
Розумно ~~кормахнати~~. — Ге ба!...
Тепер тобі ~~вже~~ вже ~~не поможе~~! вже й чудо не поможе
Тепер ти мусиш — дякувати гріхи.
Гуляти так, як я тобі заграю,
Бо ти вже в сіти, леве молодий,
И скоро приведу тобі и тигра
Старого на арену, де значить:
Ти або він! — але безпечно він,
О що я постарався на кождий спосіб.
А сей старий той тигрис = воєвод

Відбитка автографу А. третої редакції Федьковичевого „Довбуша“.

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

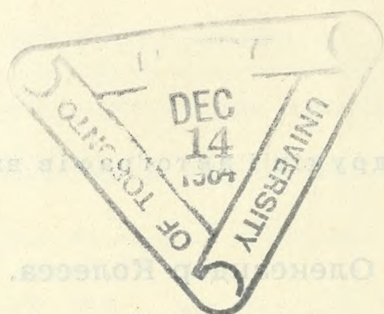
З перводруків і автоґрафів видав

Др. Олександер Колесса.

ЛЬВІВ, 1906.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

DEC
14
UNIVERSITY
OF TORONTO

Осип Юрій Федькович

ПЕРЕДМОВА.

Фільольоґічна секция Наукового тов. ім. Шевченка, укладаючи загальний плян виданя творів Федьковича, призначила третий том на драматичні твори. Редакцию перекладаних драм обняв др. Іван Франко, а оригінальних — др. Олександер Колесса. „Драматичні переклади О. Ю. Федьковича“ появили ся як том IV. „Українсько-руської бібліотеки“, видаваної фільольоґічною секциєю Наукового тов. ім. Шевченка, а як друга часть III-го тому писань О. Федьковича. Першу частину третого тому заповнюють ориґінальні драматичні твори. З огляду на велике число і значні розміри ориґінальних драматичних творів, треба їх було поділити на дві книжки, так, що сей том писань Федьковича має сиґнатуру III, 1. А. — дальший: III, 1. Б. В обох частинах задержуємо окрему паґінацию. До першої книжки сего тому входять ось які твори: „Так вам треба“, три редакциї „Довбуша“, і перерібка з Шекспіра: „Як козам роги виправляють“. До другої книжки ввійдуть твори ніґде ще не друковані, т. є.: дві редакциї „Керманича“, „Запечатаний двірник“, „Сватаня на гостинци“, дві редакциї „Хмельницкого“, і „Dowbusch“ написаний німецькою мовою.

Перший драматичний твір Федьковича „Так вам треба“ — зберіг ся лише в перводруку. Хоч К. Горбаль, редактор „Ниви“, в якій була надрукована ся „Играшка“ — „не заборонював місця в своїй часописї працям писаним місцевими говорами“, то все таки він очевидно поправляв мову Федьковичеву „на лад український“. Не переховав ся до нашого часу анї автограф, анї перводрук перерібки сего драматичного твору Федьковича, про яку згадує автор у свойому листї до К. Горбаля з д. $^{15}/_{5}$ 1867. р. Про се говоримо докладнїйше у приписцї до „фрашки“ „Так вам треба“.

Другим з черги, в хронольогічнім порядку, драматичним твором Федьковича є перша редакция „Довбуша“. Се мала бути „дивоглядия“ в пятьох зводах. Лист Федьковича до Горбаля з д. $^{15}/_{5}$ 1867. р. говорить нам, що того року був уже готовий перший акт найдавнїйшої редакциї „Довбуша“, якої два перші акти появили ся аж два роки пізнїйше. Автографу сеї першої редакциї „Довбуша“ не маємо. Однак редакциї „Правди“ завдячуємо, що перводрук стоїть очевидно близько до затраченого автографу. Докладнїйше показуємо се у відповідній приписцї.

Друга редакция „Довбуша, трагедиї в пятьох дїлах“ — була написана в першій половинї 1876. р. Того таки року появила ся вона окремою відбиткою з буковинського альманаха „Руська хата“, що вийшов пізнїйше, з датою р. 1877. Автограф сеї редакциї не повний. Бракує в ньому 7 кінцевих сцен першого акту і майже 4 сцени другого акту. Затрачені сцени репродукуємо з перводруку, — всї иньші друкуємо з автографу, зазначуючи всї ріжницї між автографом а перводруком. Докладнїйший опис автографу даємо у відповідній примітцї на кінцї сего драматичного твору. Тут згадаємо кілька слів про правопись сего автографу. Правопись другої редакциї „Довбуша“ фонетична, зближена в деяких точках до т. зв. „Кулїшівки“, а в деяких від неї відмінна. Автор не вживає знаку ъ;

знаку **ь** вживає він до означеня мягкости співзвуків. Знак **і** віддає у автора а) звук **і** (ô) нпр. мій, гірска (стор. 16. автоґр.); б) звук **йі** (ï) н. пр. шляхоцкоі (24.), людоідами (24.); в) звук **ы** (ï) н. пр. скелі (16.), оселі (16.), діло (18.), бесіда (24.), послідне (24.), всі (116). Деколи, особливо на початку слова або складу вживає Федькович знаку **ѣ** до означеня звука **йі** н. пр. з'ѣде (24.), ѣдуть (26.), ѣде (60.). Сполученя: співзвук + **ьо** та **йо** віддає автор при помочи знака **ё** н. пр. слёзи (16.), полёваню (60.), неколноёв (26.), кровёв (60.). Сполучник **і** висловлює автор при помочи знака **и**, зазначуючи фізиольоґічний характер сего звука зближеного до **и**; н. пр. кровавий и порубаний (81.); той знак кладе він часто і на початку слова: н. пр. Иван (81.), иде (81.), искри (98.), имя (116.). Такий спосіб писаня має своє диялєктольоґічне значінє і ми задержуємо його так, як і иньші фонольоґічні прикмети мови автора. Співзвука **ґ** уживає автор переважно в чужих словах, н. пр. траґедия, Лаґадин.

Трета редакция „Довбуша" написана в 80-их роках не була ще ніде надрукована. В її наголовку читаємо: „траґедия в 5. ділах, написав а вітак зовсім на ново переробив Ю. Федькович". Маємо два автоґрафи сеї редакциї „Довбуша", які означуємо сиґнатурою А і Б. Де у приписках не подано сиґнатури автоґрафу, там треба мати на думцї автоґраф А. Перші два листи автоґрафу А, де приміщений наголовок і спис дієвих осіб, переховали ся в двох текстах, які означуємо сиґнатурою А (а) і А (б). Докладний опис автоґрафів подаємо у примітцї на кінцї драми.

Правопись автоґрафів третої редакциї „Довбуша" така сама, як другої редакциї. Так само вживає він букви **і** та **и**; так само послугує ся часом буквою **ѣ** до означеня звука **йі**: ѣду (А. 11.), з'ѣде (А. 16.); людоѣдами (Б. 14.), Стаѣ (Б. 13.), плаѣ (Б. 95.); так само вживає **ё** до означеня сполученя: самозвук + **ьо**: полёвати (А. 13.; Б. 12.), у слёзах (Б. 21.).

Між першою а другою редакциєю „Довбуша" бачимо більшу ріжницю, ніж межи другою а третою. В „дивоглядії" цілий засновок иньший. В ній є героєм Василь Довбуш, — тим часом, коли в другій і третій редакциї головною особою є його син, Олекса Довбуш. Однак і між другою а третою редакциєю є значні ріжниці. Бачимо їх так у самім ході драматичної акциї, як і в порядку та укладі поодиноких сцен, у веденю монольоґів та диальоґів і їх розмірах. В послїдній редакциї рахував ся автор більше, ніж у попередних, із вимогами сценїчними. З тої причини трета редакция відзначує ся більшою ядренистостию, як попередні, і розмірною короткостию, — так, що числить лиш 1700 рядків.

З огляду на вказані тут ріжниці та з огляду на значне число автоґрафів, із котрих особливо автоґраф А третої редакциї містить у собі дуже богато поправок і перерібок, — показалось річию невідповідною і майже неможливою — стягнути всї три автоґрафи другої і третої редакциї в оден текст із примітками під текстом, хоч в автоґрафах тих можна віднайти цїлий ряд анальоґічних уступів. При такій кумуляциї обох редакций вийшов би не в міру великий і замотаний апарат під головним текстом, що не давав би нам ясного погляду на цїлість композициї обох редакций. Таким способом і вийшла признана фільольоґічною секциєю потреба друкувати усі три редакциї „Довбуша" окремо.

Окрім обговорених тут — знаємо ще одну рукопись Федьковичевого „Довбуша"; однак вона не є автоґрафом, але копією із автоґрафу Б. третої редакциї. Копія ся, споруджена для репертуару украïнсько-руського народного театру, зберігає ся в театральній бібліотецї тов. „Руська Бесїда" у Львові. Перед текстом сеї рукописї наклеєно письмо дирекциї поліциї у Львові з д. 5. жовтня 1888. р. де зазначено, які уступи і вислови Федьковичевої драми намістництво сконфіскувало і заборонило виголошувати на сценї тодїшного театру під дирекциєю Біберовича та Гриневецкого. Письмо се

і сконфісковані уступи подаємо у кінцевій приписці. Четверту редакцию становить німецький текст „Довбуша“. Згідно з ухвалою секциї буде він надрукований при кінці тому, після драматичних творів, писаних мовою українсько-руською.

Для точнїйшого перегляду помістили ми усї редакциї „Довбуша“ поруч себе, хоч між поодинокими редакциями припадає час написаня деяких иньших драматичних творів Федьковича. До таких треба зачислити твір: „Як козам роги виправляють, фрашка в одній відслонї, вільно за Шекспіровою драмою: „Як пурявих уговкують“ — написав Ю. Федькович.“ Ся фрашка надрукована була у „Правдї“ з 1872. р. Належить вона так, як і „Запечатаний двірник“, що є перерібкою із Равпахової комедиї, до творів навпів оригінальних. Оба сї твори становлять ґрупу перехідну між перекладами. а творами оригінальними. З огляду на льокалїзацию і националїзацию запозиченої теми ухвалила секция друкувати обі сї „фрашки“ між оригінальними писанями Федьковича. „Як козам роги виправляють“ — се зовсїм свобідна перерібка Шекспірової комедиї: „Taming of the shrew“, написаної коло 1596 р. Федькович взяв із Шекспіра лиш драматичну тему та деякі епізоди, оброблюючи їх зовсїм самостійно. Пять актів Шекспірової комедиї стягнув Федькович у одноактівку. Ріжні місця, де відбуває ся драматична акция, приневолили Федьковича подїлити свою фарсу на 6 коротких „сходів“, що є в дійсности не т. зв. сценами, а відслонами. Но при схожість головних мотивів сюжету помічуємо таку велику ріжницю між Шекспіровою комедиєю. а Федьковичевою фрашкою, яку бачимо між житєм італійських дворян та міщан кінця XVI в. (подія відбуває ся в Падуї та в сільскім дворяньскім домі) — а житєм сучасних буковинських селян. Федьковичева „фрашка“ стрінула ся з різким осудом Драгоманова. В статї „Il movimento litterario ruteno in Russia e Gallizia“ (Правда“ 1873, 552) читаємо: „Федькович... або пише драми без усякої

реальної гадки („Довбуш“), або такі парафрази чужосторонських композиций, як его Фрашка (buffonata) на темат Шекспірового “уговкуваня химерної“ — у котрій руський автор перегонив грубий гуморизм XVI. в. поза всї границї правдивости.

Анальоґічну думку висказує др. Іван Франко у переднім слові до Кулїшевого перекладу „Приборканої гострухи“ (Львів 1900, ст. XIV.). Живе з'ображене побуту заможних селян із буковинських низин і пластичність у малюнку деяких із виведених осіб, нпр. богацького парубка Василя — не позволяє нам прилучитись до згаданих поглядів М. Драгоманова та Ів. Франка.

Початок сего Федьковичевого твору переховав ся лиш у перводруку — дальшу частину маємо також у автоґрафі, якого опис подаємо на иньшім місцї. Правопись сего автоґрафу подібна до правописї иньших автоґрафів Федьковича. І тут вживає він доволї часто букви ѣ в таких сполученях, як: моѣ стор. (1.), такоѣ, тоѣ (1.), твоѣ (2.), поѣзд (3.), ѣм (5.), прианахтемскоѣ (7.), чортовоѣ (7.). Автор задержував в автоґрафі ъ, яке всюди опісля поперечеркував.

Метод виданя тексту такий самий, який був пояснений у передмовах попередних томів. Задержуємо і тут всї неконсеквенциї правописні, і взагалї всї такі прикмети тексту, що можуть мати дiялектольоґічну вартість.

До сего тому долучуємо репродукцию одної з фотоґрафій Федьковича і відбитку автоґрафу, уступу взятого з третої редакциї його „Довбуша“.

Кождий аркуш сего виданя переходив 4, 5, а часом і 6 коректи. Першу коректу читав Михайло Павлик, сїм перших аркушів третої коректи читав др. Володимир Коцовський, а дальші проф. І. Кокорудз. Другу, четверту а часто і пяту або й шесту коректу читав підписаний редактор. Коли лучили ся ще деякі похибки, то нехай редактора оправдає ся обставина, що він, приготовлюючи рукопись до друку і читаючи ті самі тексти у пер-

водруках і кількох автоґрафах, так освоїв око і память із текстом, що при найпильнійшій увазі не міг устеречи ся від недогляду. Друкарські похибки, які подаємо при кінці сеї книжки, відмітив проф. В. Білецький.

Ся половина тому дає читачам драматичні твори переважно знані вже з давнійших публїкаций. Для молодших ґенераций, для яких недоступні давнійші виданя писань Федьковича, і сї твори будуть становити новість. Трета редакция „Довбуша“ являє ся в друку перший раз.

Друга частина сего тому буде в цілости новостию: буде вона містити самі такі драматичні твори буковинського поета, що ніде ще не були надруковані. Але й ся перша половина має чим промовити до серця й до уяви читачів.

Поруч дрібнійших і слабших „фрашок“, як: „Так вам треба“ та: „Як козам роги виправляють“, — в котрих, хоч рідко, також місцями пізнаємо „ex ungue leonem“, — бачимо удраматизовану тему, вилелїяну протягом довгого ряду літ під серцем поета: — се його „Довбуш“. В ріжних часах повертає Федькович до сеї теми в ріжнородних своїх поезиях лїричних та епічних („Довбуш“ I т. стор. 84; „Недуг Довбуш“ I. 401; „Дзвінка“ I. 403; анальоґічні німецькі поезиї). Вкінці постановив він впровадити свого любого Довбуша до найвисших, в його розуміню, хоромів поетичної творчости, до поезиї драматичної. Постановивши „ударити чолом найнеприязніщі з усіх муз: ті ревнівливі драматичні музї“ (III. 1. A. 168.), поет відчував трудности своєї задачі. Він тямив добре, що „не оден уже лїрик на таких поклонах вязи собі скрутив!“ Але Федьковича вело туда його поетичне призванє: „Поет у лихого пана служить і мусить єго волю волити!“ Він надіяв ся, що йому удасть ся „жертвов чимало тих рік свого віка“, які автор присьвятив сїй темі, — „прегорду богиню хоть на стілько ублагати, аби хоть одного того мого Довбуша білому світу появити! Я більше не хочу!“ (Пор. пе-

редмову до другої редакциї „Довбуша“ з 1876. р. III. 1. A. стор. 168.).

Горда драматична богиня не дуже привітливо глянула на дарунок, який приніс їй поет у формі „Довбуша“. В драмах на сю тему виринули різко усї блискучі прикмети таланту поета, але й усї хиби його письменської манери, всї основні мотиви його нешерокого сьвітогляду.

Гуцулського ватажка обснував Федькович срібними нитками своїх мрій та поетичних видумок, прикриваючи ними густо відривки народної традициї. З особою сего гуцулського героя сплїв він вандрівний мотив про містичного лицаря, що прокине ся колись з довговікового сну і виведе свій нарід із неволї. Сю тему драпує він фантастичними вимислами про Лада-Дажбога (пор. передмову до другої редакциї „Довбуша“ III. 1. A. стор. 167), — оспівуючи її в своїх поезиях, як „Король гуцул“ та в баляді вставленій до мельодрами „Керманич“ льокалїзує її та приміщує на Сокільскім верху над Черемушем — і сполучує її в своїх драмах із утвореною ним самим поетичною леґендою про громовий топір в руках Довбуша. Сьміливий гуцулський „калфа“ окружений прикрасами народної леґенди, виростає під пером автора на містичного героя, з яким звязана доля усїх гуцулів.

Чи справдили ся ті надїї, які привязував автор до сего драматичного твору, перероблюючи сю тему тілько разів із тою великою пильностию і дбалостию, яку можуть читачі порозуміти, заглянувши до духової робітнї поета, куда ведуть нас репродуковані в сїй книжцї автоґрафи? Чи справдили ся ті надїї, які привязувала тодїшна наша суспільність до кождого нового твору свого визначного письменника?

На сценї Федьковичеви не поталанило. З причини хиб сценїчних пішов його „Довбуш“ по перших пробах до театрального архіву, де спочиває й до нинїшного дня. Читаюча публїка приняла перші дві редакциї „Довбуша“ також доволї холодно, — критика, нпр. в особі Драгоманова — скептично.

Однак які-б і не були хиби та недостачі Федьковичевих драм на тему Довбуша, у самім засновку, драматичній техніції та артистичній композиції, — не дасть ся заперечити, що поодинокі епізоди, поодинокі образи і сцени овіяні подихом великого поетичного таланту. І деякі частини монольоґів та диальоґів, що як удари молотів у звучну крицю, вдаряють силою вислову, — і сам герой популярної народної пісні й леґенди, сповитий містицизмом, — і сумрачний фаталізм та траґічна ананке, що мов громова хмара зависла над виведеними автором особами, — і такі сцени, як розмова гірської цариці із змиями, яких не повстидав би ся й Ґер. Гавптман, — і в загалї богата фантастична сценерия та містична закраска сих Федьковичевих драм — усе те дише ориґінальностию та сьвіжостию, — а деякі з тих елементів набирають тим більшого значіня і примани особливо в часах коли на ново проломлюють ся до европейської поетичної творчости могутні филї романтизму. На підкладї сучасних лїтературних стремлїнь заграють деякі частини сих давних Федьковичевих творів промінем нових красок, нової принади.

Олександер Колесса.

ЗМІСТ.

ТАК ВАМ ТРЕБА!

ТАК ВАМ ТРЕБА!

Играшка в одній дії.

З музиками, танцями, співанками.

ДІЄВІ ОСОБИ:

МАРФА, удова.
КАТРЯ } її дочки.
ОЛЕНА }
ИЛЛЯ ХРЕСТИК } капралї при инфантериї.
МІГАЙ ДУЧАК }
ФЕДЬ ДАРАДУДА, війт, Марфин сусїд.

Вітак: парубки, дївчата, жінки, баби. — Сучавський калугор. — Циган з скрипкою. — Орендарь.

Село Мамаївцї на Буковинї. — Річ ведет-ся на гостинцї, перед Марфиною хатою.

ПЕРША ЯВА.

(Гостинець, при гостинцеві Марфина хатка на подвірю, при воротах густий корч. — За сценою чути скрипку).

Хрестик з Дучаком співають:

Гей, орле, орле, сивий соколе,
Чи не бував ти в нашій стороні?
Чи не чував ти о якій новині?
Гой, чи не тужить дівчина к' мині?
Ой тужить, тужить, в ліжечку лежить,
Правою ручечкою сердечко держить,
Коло неї мати, як тиха вода:
Не журп ся, доню, — ти ще молода. —
Гей, орле, орле, занеси їй вість:
За годину, за дві — буде милий гість! —

Хрестик з Дучаком (виходять на сцену).

Хрестик (хоче з Дучаком прощатись).

Тепер же, брате, камрате мій годний,
Бувай здоровий. — У войськовім стані
Немає батька, немає там нені,
Пожалувати, любе — щире слово
Заговорити, серце розпитати
Про його горе... ох — ох милий Боже!...
. . . .
Або, як жаль, та царські пани, муштри
Здоровя озьмуть — підеш до шпиталю —
Сестричка-ж прийде водиці подати —
Або головку болящу звязати

Легеньков ручков? — Ох ні, ні, ні, брате!
Коли камфотер змилуєт-ця — дати
Ложку водиці, а ні — й так сконаєш —
Боже наш, Боже! . . . .
Але то за щасттям —
За щасттям ходить, хоть де — так и в війську, —
Де-котрий служить — казав би — сердешний
Світа не має, такий чужениця;
Ходить, мов блудить, — ні сам не говорить,
Ні другі браття його не займають,
Хиба на варті до темної нічки
З ясними зорі розмовит ця — тільки
В нього и мови. — Зіроньки погасли
Фрайтер злюзує — а він знов німіє. —
Де-кому ліпша знов доля судилась
В Господа Бога. — Коли в його серце
Обгорнуть туги, або жаль за домом
Єго, мов чорна гадина, стинає:
То він наверне щиру тобі душу,
Що и за батька, и за маму стане,
В тузї розважить, в пригоді не лишить,
Над твоїм горем и собі заплаче,
А як загинеш — нову домовину
Тобі утеше, висипле могилу,
Ще й крест покладе... а в неділю вранці
Піде на цвинтарь — нищечком поплаче —
Хрест поцілує — молитви зговорить —
За твою душу . . . .
О брате мій, брате —
И ми так жили. —
Ми хліб не ділили, —
Нас камераття не чули ніколи,
Щоб ми сказали: нещасная доле,
Або — що тяжко. — Нам не було тяжко...
Нам було легко — бо страдали разом. —
Двом и вмірати лекше из собою —
Бо серце знає, шо не — сиротою!

Дучак.

Плашу, братіку: не говори так сумно, бо — єй Богу — заплачу. — (Утираєт-ця). А я не плакав, ще від коли в війську. —

Хрестик.

Коли-ж бо я тебе сам видів, як ти плакав. - А знаєш, коли мене за фельфебра Хаскиля хотіли пан капітан до штокгавзу? — А видиш, як я тебе зловив?

Дучак.

А ти не йдеш зо мною далї? — Таже минї здаєт-ця, що ти з Лужан а не з Мамаївцїв? — Не казав ти минї сам, що ти з Лужан? —

Хрестик.

Воно так, — але – я тобі ще и не розповідав мабуть; — от — два роки тому, як машерували ми з Черньовець до Италїї. — Першу стацию мали тутки в Мамаївцях, — а мене дали на кватирю в оцю хатку, до одної бідної удови; в тої удови є дві дочки: Катря та й Олена. — От з тою Катрею я спізнав ся. – Боже милий, що то за дївчина! — не дївчина, але ангіл — кажу тобі. — Колиб ти її пізнав, то сам сказав би, що по над неї не має вже в світї. — Як-же я йшов від їх — то вона минї дала слово, та й присягла ся на души на тїлї, що мене ждати ме. А я хочу тепер умисне повернути, щоб довідатись, чи справдї воно так. – Коли — то будеш ласкав сеї осени до мене в дружби. — А тим часом, камрате — (хоче з ним прощатись).

Дучак.

А пожди-ж, брате, от що минї впало на думку. — Коли ти по правдї гадаєш тут брати — то лїпше було-б, що-б ти в перед довідав ся — як та й що. — Бо хто знає: — може дївка вже віддана, а може кого иншого собі вже сподобала — дївочі, як то кажуть — швидкі очи, — як же ти увійдеш у хату, то або сорому наберес-ся, або жалю не збудеш. — А так лїпше: ти сховай ся там у корч, а я тут

ждати му, доки хто с хати не вийде. — Таким способом я їх зараз розуму стребую. — Уздримо, що добре — ми тоді в хату, а ні — того цвіту по всім світу. — Добре я кажу?

Хрестик.

Ще ти мині не добре казав би! — Але — братчику — як доведет-ця, що вона мене не забула, моя голубка, що вона мене вірне дожидала, що вона мині жичлива, як давно — що тогді буде! —

Дучак.

Або-ж я тобі не казав, що тогді буде? — Возьмемо собі бочку пива, скрипку маємо, парубків скличемо: справимо тобі такі запоїни, щоби сім рік мамаївські хлопці згадували! — Чи як кажеш?

Хрестик.

Ну — то я йду хиба ховатись. — Але ти, братчику — щоб її не налякав дуже — братчику! — не забудь же, братчику! — (ховает-ця).

Дучак.

Гайда-гай!! — (Грає та й приспівує).

Гей у полї край дороги
Стоїть камінь маймуровий —
А на тому камінчику
Сидить хлопець чорнобровий.

А помежи гороньками
Сходить місяць з зіроньками —
А ще вище підлїтає
Сивий сокіл з вірлоньками.

Ой летить же він, летить,
Та й крилоньками блудить —
Гой так тяжко, гой так нудно —
Як хто кого вірне любить!

Як хто кого вірне любить?! — Цур йому! що оце: як хто кого вірне любить?! — Оце мабуть кохання? — а вже-ж! — але що воно є таке — те

кохання? — я чув від одної Таліянки, що воно є — и солодке, як мід, и гірьке, як полин — гм! — воно мабуть ні солодке, ні гірьке, але — дурне, бо якби розумне, то люде такої небилиці не плели-б. Бо хто-ж видів або чув у світі, щоб було що разом и солодке и гірьке? — Але — скажіть мині, люде добрі, чому я ще ніколи не кохав ся? — и малим був — не кохавсь, и погонич був до волів — не кохавсь, и підпарубочив — не кохавсь? — Я раз питав ся Италїянки, чому оце, а вона мині казала — що дурне може! — вона мині казала, що тому, бо я не вмію по таліянськи говорити. — Або Хрестик ліпше може уміє, як я? — От брехала та й тільки. — Але тепер — нехай же буде що буде — мушу вже сам закохати ся, щоб предці тої штуки доконати в світї, що то є, те враже кохання. — Тфі — пек йому! — я з новою зицирреглямою тілько собі голови не клопотав, що теперь з тим коханням! — Може воно — — але ну — не кажу вже нічого, доки сам не спробую. — (В хаті двері рипнули). Ага, хтось иде! — будете зараз нової практики знати. — Ге-ге. Хрестик! — а як тобі тепер здаєт-ця, небоже? — десь душно! — гірше мабуть як на зицирці, коли бувало наш пан обершт збісноватїють, та станут нас гонити тими полями коло Майлянду, чи що. — Терпи, небоже, — було некохатись.

(Олена виходить з коновками по воду). Ех, що за дївчина!... ну: коли оце Хрестикова, то вже ані раз йому не дивую ся, сердешний. — — —

(Олена стає серед подвіря, кладе коновки на землю, а сама бере собі квіток с подолка, та заквітчуєт ця поволі). А яка собі чепурна! — ну: коли в Мамаївцях усї дївки такі, то мині навіть нема чого до Лужан и трудитись?! — А подивіт-ця но, панство, що то там за ножечки? — Сто тисяч її ма з її ніжками такими білими та круглими! — О — о — — та й ще й усміхаєт-ця! — а чуйте! — (Розпинає на собі кабат). Ох, щось душно! — сьогодня буде спарний день мабуть! — (Зітхає тяжко). А оце що? — чи лиш не — але де-ж

би кохання могло так борзо до чоловіка приступити — (Зітхає ще раз). А як би так, що оце справді кохання — що тоді Хрестик казав би? — — — Ні. братчику, не бій ся, я тебе не зраджу, хоть нехай зараз пукну. — (Зітхає дуже). Сердешна Таліянка, правду мабуть казала. — Ну, не вже ж так: я закохав ся! — але я тебе не зраджу, братчику Хрестику, єй Богу — ні! — Або я не жовняр? — Links schaut! — умисне не буду на її дивитись, та й що мині зробить! — Овва! — (Строїть скрипку).

ЯВА ДРУГА.

Олена (співає) Дучак (з-за воріт приграває).

Ти, Василю, сиди в биллю —
А я собі в гаю;
Ти гадаєш, що я люблю —
А я й ні думаю!

Дучак (нишком).

Ця, виджу, не дуже розпукает-ця!

Олена.

Ти, Василю, сиди в биллю,
А я собі в лузї;
Ти гадаєш, що я люблю —
А я насмію ся!

Дучак (нишком).

Сердешний Хрестик!

Олена.

Овва! — не мала би й я що робити, та кохатись! — Що мині за діло! — (Співає).

Мині мати ворожила
Воском у коморі:
Не кохай ся, моя доню,
Бо кохання — горе.

А Пинтюкова Варвара каже, що нема вже в світі ліпшого, як те кохання! — Та цур їй, з її коханням! От моя сестра покохалась, та тепер ні-

чого не діє, лиш ув одно плаче та охає, мов та жидівка на окопищу, — оттаке й моє було-б мабуть! — не треба!

Дучак (зітхає дуже довго: — нишком).

А Богу святому дякувати! - наче камінь мині з серця спав! — А я, бігме, думав, що оце Хрестикова, а це, бачу, її сестра, та менша. — Ну, хороше! — А якби оце була та Хрестикова? — Не дай Боже! — Дітько, кажуть, церкви не будує, але людей бунтує, таке й моє мабуть було-б. А камрата зрадити — не гоже.

Олена.

Ну, та Катрин, хоть парубок з себе, — але за ким та Варвара пропадає? За тим мелниковим підлітком, що йому ще й вус не засіявсь? Та цур їй, з її мелничуком! я-б (С хати хтось кричить: Дівко!) — зараз, зараз! — Ох мені лишенько: де я оце тепер стала? — ага: я — я на него и дивитись не хотіла-б, не то що! (Співає):

Мині мати ворожила
Воском серед хати:
Не кохайся, моя доню,
Лиш хиба з вусатим!

Та бо кат має — (С хати кричить: Дівко, гей!) Зараз, зараз! — Ох нуждо, де я оце стала? — Ага: кат має. Це вже справді так: кат має тепер кого й кохати. Де що було чемного — пішло флинту носити; лиш саме дранття лишилось. Ох!

Дучак.

Що красна, а що розумна! За оце-ж їй. — (Грає козачка, Олена слухає).

Олена.

Ох мині лишенько: а скрипка відки тут взяла ся? Ану-ко, я подивлюсь. (Иде за ворота). А то ви оце, пане вояк? Ох лишенько! як-же я перелякалась!

Дучак (нишком).

Це вже справді диво якесь, не дівка, коли вона скрипки боїт-ця! — ха — ха!... (До Олени)). День вам добрий, дівчино!

Олена.

Жичу вам милого здоровля! — А ви може на екзекуцию; га? — Таже ми вже заплатились зо всім!

Дучак (нишком).

А хто знає? —

Олена.

А палєт маєте — га! (Нишком). Ей коли-б хоть довго поповидів на тій екзекуциї, може хоть Катрю розважив би. — А Катрі його на що? вона має свого! — (Глянула пишечком на його). Це значно що якогось доброго ґазди син: який то собі поважний, який гордовитий!

Дучак (шукає нїби палєта по всїх кишенях).

Десь затративсь ваш палєт, та годї його и відшукати! (Шукає ще раз).

Олена.

Та лишіть; ми вас и так приймемо! (Нишком). А що в його за вічи ясні — аж говорять! На оцего коли-б отто Пинтюкова Варвара подивилась, це не мелників Василь, що в його очи мов у тої глухої зозулї. — Господи, коли-б той палєт не затративсь! (Голосно): А нема?

Дучак.

Нема!

(Доки Олена з Дучаком говорить, минають гостинцем люде з усїх буковиньких народностей: Волохи гірські, Волохи пільські, Волошки рошіські з яблуками. Волошки пільські з куделями; Шваби, басні якобенські, Швабки з копелями на головах. Пилиповане з коробками. Пилипованкі з олїйом, сучавські цигани в зубонах, та в антеревах. Жиди з цебуляними вінками через плечи. Жидівки в перлах, в руках несуть редьку за гичку: Вірмене з дротяними нагайками, претовсті Вірмінки, гадїцькі Угри. Угорки в червоних очіпках, Угорочки з предовгими косами. Руснаки з косами або з вилами. Руснячки з серпами або з граблями, Гуцули в му-

дерунках с топірцями, Гуцулки з люльками в зубах. и т. д. — Усі минають тихо, то по одному, то по парі, де-хто кланяєт ця або Дучакові або гостям. Жінки та дївчата кепкують нищечком з Олени; баби стають по м нутії край сцени, та покочуть, розмахуючи руками та справляючи на Олену.

Одна дївка (зупинилась по дорозї, до Дучака):
День вам добрий, пане вояк!

Дучак.

Здорові були, серденько!

Дївчина.

А ви теперь з війська йдете?

Дучак.

З війська, кришечко. Або що?

Дївчина.

Да я хотїла вас розпитати, чи ви — не здибались у війську з одним жовнїром?

Дучак.

Чому нї!

Дївчина.

Ви знати мете: що він стояв раз у Шипинцях на екзекуциї.

Дучак.

На екзекуциї! (Нишком). Чиста екзекуция!

Дївчина.

Він зростом буде так як ви — а може трохи вищий, — в личко румяний, очи чорні, вусочок не величкий.

Дучак.

Не величкий! (Нишком). Ця була-б добра за хвельфебра у війську: дуже хороше провадила-б ґрундсбух... (До дївчини): А с котрого він села, серце?

Дївчина.

Єй Богу, що забула його запитати! але він казав, що його батько сидить хутором коло самої церкви... Ви мабуть знати мете його.

Дучак.

А як пишет-ця?

Дївчина.

На прізвище не знаю — да на имя кажуть йому Митро: Ви його знати мете?

Дучак.

Я знав одного Митра, але того вже три роки як повісили.

Дївчина.

Повісили!

Дучак.

Повісили.

Дївчина.

Ну, то вже нї-що й питати про його! — А Онупрашків Василь коли вийде?

Дучак.

Скоро пустять!

Дївчина.

А коли пустять?

Дучак.

Коли схочуть.

Дївчина.

За оце вам спасибі; ви мене розважили! — Бувайте здорові! (Одходить).

Олена (що досї ув одно Дучакову скрипку обзирала, та до серця тулила).

А ви собі скрипку з війська винесли, чи ви -- (У хатї кричить: Дївко, а йдеш ти?!) Зараз, зараз! — Чи ви вже дома знали грати?

Дучак.

Нї, я у війську вивчивсь.

Олена.

Ану заграйте!

Дучак.

Та! коли-б ви гуляли, я грав би.

Олена.

А самій добре гуляти?

Дучак.

Ще й як! А нуте лиш оце. (Грає „Волошина“, Олена танцює).

Олена.

Ох минї лишенько, якже я втомилась! — А ви знаєте також и співати?

Дучак.

Десь по трохи знав, — коли не позабував уже.

Олена.

Та де би! — Ану заспівайте якої!

Дучак.

Я хочу, щоб ви у перед заспівали, а вітак аж я буду.

Олена.

А не сміяти метесь?

Дучак.

Нї, серце!

Олена (співає, Дучак приграває на скрипцї).

Чи гай, чи гай, чи діброва — гой, чи ти там
[душко, стоїш?...
Чом до мене не промовиш — чи ся Бога да й не
[боїш?
Я-б до тебе говорила — я-б до тебе щебетала...
Знає серце, кого любить — та коли-б то не про-
[пало!...

(Утирают-ця обоє).

Олена.

А ви плачете?

Дучак.

Нї. — А ви?

Олена.

Та й я ні, - мині щось в око впало. (Нишком). Коли-б то не стидно — я б йому зараз всю правду сказала! — Не скажу! — (До Дучака): Теперь же я вам співала, заспівайте ж и ви мині. —

Дучак.

А як не вдам — не сміяти метесь?

Олена.

Бігме, що ні!! (Нишком). Я-б з його сміялась! Боже милий.

Дучак (співає).

Чи гай, чи гай, чи діброва — чи червоная калина...
Межи всіми дівочками лишень мині ти одна мила!
Да не тому мині мила — що хороше убрана —
Гой — а тому мині мила, що до серця пристала!

(Обіймились, та голублят-ця).

Хрестик. (Нищечком з корча):

Та й люде хочуть, щоб гаразд був на світі.

ЯВА ТРЕТЯ.

Катря (виходит с хати, в руках шиттячко).

Сонечко сходить... Боже, милий, Боже —
Як 'му все радо!.. гори залеліли,
Густа діброва у ручки аж плеще,
Жайворонятко кричить та співає
З усьої сили, Бога вихваляє,
Ставок блищит-ця, бистра річка грає,
Люде веселі спішуть до роботи,
Хто на леваду, хто на лан — співають —
Сонечко сходить...
Лиш моє не сходить!...
Милий-серденько, світе мій єдиний —
Чом ти не зійдеш?...
Вже забув, покинув —
Ох тяжко — важко!...
Да що-ж я говорю!..

Я не розумна... о! — я божевільна! —
Мині об ньому думати, об ньому —
Мині думати? — він лицарь цісарськиї.
Як сокіл ясний, як золото красний,
Йому й царівня ручку свою дала б,
Білиї ручки в препишних будинках
Його-б горнули — а може и горнуть,
А він про нас би, про нашу селину,
Про бідну вдову, про вдовину дочку
Мав думать?... Серце, серце моє, серце,
Покинь грішити... не бажай ти Бога
З святого неба, бо не твій то рівень...
Не досить щастя, що могло годинку
На його грудях любим сном спочити?
Ой серце, серце, не бажай ти більше,
Як тобі можна...
Ой! як сонце світить!...
Де він тепер то, пан мій пробуває?...
Може на муштрі став собі з панами,
Та яснов збруєв граєтця? — ох Боже!
Чи хоть коли то перша його мила
Йому приснит-ця? —
Не ридай, серденько:
Вдовиній дочці не така судилась
Золота доля... жаль — туга — могила!

(Доки оце проказала, впйшла собі за ворота, та й стала у куточку. Дучак з Оленою дали ся в бік, так, що Катря їх не бачить. — Хрестик вибігає та й кидаєт-ця їй по за шию).

Хрестик.

Голубко!

Катря.

Соколе! (Обнімают-ця).

Олена (до Дучака).

А ми що оце робимо?

Дучак.

Обнімаємось.

Олена.

А нам же можна обніматись?

Дучак (справляє на Хрестика).

Коли тим можна, то й нам можна.

Олена.

Тим що инше: ті обоє кохают-ця, а ми ні...

Дучак.

Хто каже, що ні? — Єй Богу, що зараз піду та втоплюсь, коли ти таке говориш! — цур!

Олена.

Ох лишечко! кажіть уже, що хочете, лиш не топіт-ця, бійте ся Бога! — Мене ще до протоколу брали-б!...

Дучак.

Та-же я нічого не кажу, — ти сама кажеш.

Олена.

Я кажу? — Що я кажу? — ну: що я кажу? — Я нічо нікому не кажу!

Дучак.

Або ти не казала, що ми не любимо ся, чи що?

Олена

Хто? — я казала? — не правда! — я хоть... (С хати кричить: Дівко, а де ти діла ся? — Дівко го!!!).

Олена.

Зараз – зараз! – а хоть я може що й сказала то, бігме, не хотячи! — Як вас маю звати?

Дучак.

А хто знає. як мають звати.

Олена.

Ні-ні! – як — тебе звуть... — (Соромит-ця).

Дучак.

Мігай.

Олена.

Мігай?

Дучак.

Душко!

Олена.

А не підеш топити ся?

Дучак.

Не піду, серце!

Олена.

Ну, то и я вже не буду тобі казати, що тебе не люблю. — Я лиш хотїла...

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Удова (вибігає є хати, розхрістана; в однїй руцї коцюба, в другій вінок, під лївою пахою маґлївниця).

Катря. Олена.

Ох минї лишенько!!! — (Катря з Хрестиком утїкають в один бік, Олена з Дучаком в другий. — Удова шпуряє за Хрестиком коцюбою, за Дучаком мітлою, а сама стала з маґлївницею, мов з мечем).

Удова (з великої досади).

Вайльо!! — ґвалт, люде, рятуйте! — ґвалту гей!! вайльо! — (парубки, дївки, жінки, люде, подорожні — усї збігают-ця на сцену, де хто є коновками, де хто з відром, з цебрами, дійницями, де-хто знов з горшком таки, люде з драбинами, з гаками, з сулицями; де-хто кричить: горить! — вогонь! — горимо! — води! давайте води! — На дзвіннице ріжуть у дзвони — За сценою чути орандаря, як кричить: ґивалт! ґивалт! лишіть церкви до дїдке, та ратуйте прошінацпє: жидівка ґвалтує собі: моє гусоньке, моє куроньке, мої від перинєх! — Нарештї прибігає старий війт, засапаний. —)

Війт.

Що такого? — що такого? — Сусїдо Марто схаменїт-ця! — таже не видко нї вогню, нї чого — Бог з вами, схаменїт-ця! —

Удова (побиваєт-ця).

Утекли, утекли, обі, обі за жовнїрами, за стрижаками, ох минї лишенько!.. біжіть, ловіть! —

(Усї люде, що на сцені були, розбігают-ця на всї боки: за сценою чути ґвалт, ловіть! шукайте! Орендар собі ґвалтує: опришкес! — гайдамахес! ґануфес! — ай вай! — ай вай! — ай вай!)

ЯВА ПЯТА.

Війт тай Удова.

Війт.

А я вам не казав ув одно: віддайте та віддайте ваші дївки? — Я вам не клепав ув одно? — га? — Теперь маєте: Так вам треба!

Удова (ув одно сварит-ця з війтом).

Та за кого мала їх віддати? — за кого мала їх віддати? — За кола, чи за пня? — га?

Війт.

Або я не казав вам, що я... вашу Олену може як узяв би? — але ви як задрали носа!... Так вам треба!

Удова.

Я? свою Олену за вас? — свою Олену за вас? — за такого дїдору? — У мене Олена дївка як золото, як срібро, як та пташка співоча!

Війт,

Та нехай же теперь у касарнї щебече! Дївчина молода, дївчинї треба до людий, — ни казав я вам ув одно? — А тепер — от маєте! Так вам треба!

Удова.

Волїєт-ця моя донька и до смерти дївувати, нїжь маю я їй за такого дїдугана, за такого кривулю, за такого драндюгу засилати! — На вас и пуща баба не подивилась, не то що! — Ади! ади! — чого стариґанові захотїло ся: ягоди молоденької! А засї! а засї! — а сором!

Війт.

Чому засї? — чому засї? — чому сором? тобі засї до мене, а минї можна взяти де хотїти! Торбо ти стара!

Удова.

Ти міху діравий! — Бери собі про мене и з болота, а до моїх дітей тобі засї! — Ми ще маємо собі поговорити за ту леваду, що ти мойому покійному пан-отцеві взяв, не бій ся, буде тобі та левада ще бурляком лїзти! — жди...

Війт (по хвилї геть перемінив ся... зітхає).

От, не доїдали би й ви минї, сусїдко! — Мене вже досить друга біда їсть, а то ще и ви! —

Удова.

Йому біда! — йому біда! — рада б я знати, що йому за біда? людську кров пє, людську працю їсть — та ще йому біда!

Війт.

А ви знаєте, що минї не ма кому й їсти зварити, що мене не ма кому нї обзолити, ни виобіськати? — що минї нї відки, нї ради, нї поради? — Ох сусїдко, сусїдко: пожалуйте хоть ви мене! — що моїй бідній голові робити?...

Удова.

Вам треба конечне оженитись!

Війт.

Та де-ж озьму? — ну — та де? — дівка не хоче йти за старого, молодицю боюсь брати.—

Удова (що в одно гладить собі лице, та чепурит-ця).

Вам не дівки треба, щоб от бігла за жовнїрами, як ось мої дві, — та нї молодицї, щоб-то — що день, добрийдень — знаєте? — але... вам узяти-б собі де удову поважну, щоб нї дуже ще стара, та и нї з тих таки молодих, — вам треба, як я кажу: жони розумної, гострої (Нишком: ось якби й я!) що зазнала и біди и гаразду!—

Війт.

Єй Богу, що ви отце правду кажете! — може ви де знаєте? — Нарайте минї! —

Удова.

Я — бігме — так не знаю, коли-б то так против вас... (гадає) — ні, не знаю, — не ма.

Війт (підсуває-ця до неї).

А як би таки ви сами?

Удова.

Бог би з вас жартував! —

Війт.

Хто каже, що я жартую? — таки на правду говорю: підете за мене?

Удова.

У мене ще дві донці.

Війт.

Доньки повіддавати.

Удова.

Отце вже справді так: донькам не коло мене сидіння. — Я жінка слаба; чи-ж я годна такі дві дівці, як вони, и наглядіти? — Коли-б минї й сьогодне хто трапив ся, сьогодня оддала би.

ЯВА ШЕСТА.

(Парубки та дївки, що перш були на сценї, ведуть з одного боку Хрестика з Катрею, з другого боку Олену з Дучаком).

Парубки.

Ведемо вам осьде ваших дезиртирів, панї-маточко! — Нам годит-ця тепер перейом: Бочка пива, да ще й серецького! —

Катря, Олена (до Удови).

Ми, мамо, нїчого не винни, — вони нас силою узяли.

Удова (цїлу отцю сцену дуже ласкава — до Хрестика).

А то ви отце, Илашку? — Богдай вас! — а ви чому зараз у хату не йшли, але таку гію минї наробили? —

Хрестик (цїлує стару в руку).

Це все отцей ґосподарь винен! — (справляє на Дучака). — я хотїв ити від разу в хату, але він минї каже, щоб я сховавсь у калину, та вперед довідавсь, чи Катря мене не забула.

Олена (до Дучака).

А ти такий пташок? — добре, що я знаю! — не бій ся: скажу я все мамі! —

Хрестик.

Аж тут надходите ви, панї-маточко: а минї так стидно стало — що и давай на втїкача! —

Війт.

Пане капраль! а ви так и на войнї робили? —
(Хрестик війта в лице, — війт чхає).

Парубки.

На здоровя вам, пане війте!

Хрестик (до Удови).

Не гнївайтесь, панї-маточко. — (Цїлує її в руку). Ви сами знаєте, що то кохання може: — (Удова споглядає мило на війта, що за хавки тримаєт-ця). — Благословіть, панї-маточко; я вже маю свій абшит, маю и на чім жити. — Благословіть, голубко!

Удова.

А я знаю, що з вами робити? — Як ти казав би, Федю? — благословити, Федю? —

Війт.

Та благослови хіба, щоб й тебе так не переблагословив, як ось мене, що аж в ухах минї гуде.

Хрестик (цїлює війта в руку).

Татку!

Війт.

Як би я такого сина мав, то вже давно мене не було-б на світї.

Удова (до Хрестика).

— Ну — про-мене, ходіть уже! (Хрестик з Катрею припадають). Нехай же вас Мати Божа благословить! —

Дучак (до Олени).

Ходім до мами,[1]) нехай и нас! —

Олена.

Ну — слухайте! — а отце якої?

Дучак.

Такої, щоб за місяць весілля нам...

Олена.

Та цур же тобі з твоїм весіллям! — Чи чули ви люде добрі, такого: ні бачила до сього дня, ні виділа — тай уже за весілля говорять?!

Війт.

Так вам треба! —

Удова.

А там знов що такого?—

Дучак (тягне Олену перед стару).

Та нічого, пані-маточко — прошу. щоб йшла до вас благословити ся, а вона не хоче. —

Удова.

Та чому не йдеш, дівко? —

Олена.

Коли вже мама кажуть, то хіба — йти.

Дучак.

И я так кажу, що йти.

Олена.

Мовчи — ти! — ти мені не маєш до розказу! Я маму маю слухати, не тебе! — Мамо: йти?

---

[1]) В первотв.: мати. Дальше (на стр. 24.): до мами.

Удова.

Таже — коли любиш, то йди, бо я — маю инчу требу. — (Штовхає війта ліктем).

Війт.

Та бо ти не питаєш, ні — хто отце, ні — що отце, ні — відки отце, ні — по що отце, ні — куда отце, ні — по якому отце, ні...

(Дучак війта в лице, — війт чхає).

Усї дївки.

Здорові були, пане війте! —

Війт.

Та щоб й ви здорові!

Хрестик.

Це, пані-маточко, мій товариш войськовий; (справляє на Дучака) він з Лужан родом, — його батько (ненько) перший ґосподар у селї, — в його є сорок фалеч рілї —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик.

В його є двадцять фалеч сіножати —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик.

У його є десять пар волів полових. —

Удова.

Боже милий!

Хрестик.

У його хата нова, с хоромами, — ще клав, як до війська йшов. —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик.

Два вози ковані — з управою. —

Удова.

Боже милий! —

Хрестик (до Дучака).

Говори бо й ти! — мене вже хави болять тільки говорити!

Дучак.

Я вже маю абшит. — Коли ласка ваша, то благословіть мене, пані-маточко, з вашою Оленкою, (цілює стару в руку) а коли ні, то я її — собі — украду.

Війт.

Чи ви, пане капраль, и в війську так робили? (Дучак війта в лице, війт — чхає три рази).

Парубки — Дівки.

Здорові були! — здорові були!

Війт.

Це, бачу, не треба й табаки! — Щоби й ви здорові, діточки.

Дучак.

Ну — як поміркувались, пані-маточко: даєте, чи ні? —

Удова.

А я знаю? — Як ти кажеш, дівко? — може не любиш, то я тебе и силувати не буду.

Олена.

Ага, щоб він мене вітак украв! —

Дучак.

А знай таки, що вкраду! —

Олена.

Що вже мині з опришком діяти? — Ходи хіба до мами. — (Припадають).

Удова.

Нехай вас Бог святий благословить!

Усї.

Амінь, амінь! —

Війт.

Так вам треба! —

Удова.

Лиш нас двоє нема кому благословити!

Усї.

А на щастя, на здоровя, на славу добру!

(Удова — соромит-ця ув одно. — Парубки беруть зза кресаків квітки, та подають дівчатам, дївчата ділят-ця в три табунчики, та плетуть три вінки, підійшовши наперед сцени; парубки додають їм ув одно квіток та бервінку. — Удова з війтом, Хрестик з Катрею, Дучак з Оленою стоять трохи позаду, та голублят-ця. — Дівчата плетучи вінок, співають весїльної:)

А в неділю рано
Все море заграло! —

Ой не море то грає,
То князь потапає:

Гей батьку голубочку,
Подай мині білу ручку!

Гой подай батьку обі —
Та ратуй мене д' собі! —

Ой не моя синку воля —
Ратувати тебе з моря. —

Маєш синку свою долю —
Най ратує тебе з моря!

Парубки (кричать):

На бік хлопцї, на бік: проступіт-ця! — кресаки преч! — (усї дают-ця назад, лиш дївчата з вінками, та наші три парі на переду стоять).

ЯВА СЕМА.

(Калугор, з предовгою білою бородою, у довгих чорних рясах, на голові підкапок; під пахою книжка, в руках чотки є хрестиком — иде собі поволеньки. — Серед сцени став благословити на всї чотири сторони; усї припали на коліна. — Дві дївчині підносять йому оден вінок, він благословить, бере и кладе Катрі на голову; и другий так — кладе Олені, а третїй — Удові на голову. — Вітак відходить собі так, як прийшов молячись Богу).

Війт (встає).

Так вам треба!

ЯВА ОСЬМА.

(Циган з скрипкою вискакує з одного боку на сцену, а орандарь з великою бочкою з другого боку).

Циган.

И — гу!.. — а тут весілля, чи що? — хі — хі — хі!!! —

Орандарь.

Весілля, не весілля, а від пиві треба! Єй Богу, що учора саме нірокє з від саме Серет вивезло! — (Прицьмокує). Ну — ну, що оце за пиво! — Ану прошю, ану: дайте мині що уторговати хоть трохи, за то-то, що я від такє великє страх сьогодня набралось! — Ай-вай... я вже гадало, що йому від страшний суд, або що, а то троє весіль! — Ну-ну: троє весіль ліпше, як один вогонь — ох вей... Ну — точити від пиві — чи може винести вам від горівкє? — нірокє: такє горівкє маю: саме сліш! — Але я знаю, що наші Буковинцї по панськи собі: лиш від пиві попивають, а горівкє не хочуть и кушати. — Ну-ну! а в мене око пива по шустцї, ну, що то шусткє значить? — нічо не значить! — (До війта): а багато вам дати? — я вам є під саме чіп!! —

Війт.

Та хиба давай уже цїлу бочку, — що там тобі багато шинкувати! — Ану хлопцї: напийтесь лишень за здоровя моєї старої! — Обнімає Марфу). — Так вам треба!

Циган.

И — гу! — а якої вам заграти? —

Усї.

Буковинської! буковинської! буковинської! — ану рубай буковинської! ану нашої!

Війт.

Так вам треба!

(Циган заводить буковинської гуцулки. — Парубки ловлят-ця з дївчатами: у перед по парі, и погулявши стишок в парі, ловлят-ця в хрещики (по 4), далі в горішок (по 3, дві дївці й парубок, або 2 парубки й дївка), далї в зорничку (по 6), вітак у два колачі, а вітак аж усї в один круг, а все гуляють, Удова з війтом у передї. — Гуляючи — приспівує собі де-хто: часом парубок, часом дївка, часом жінка, але так, щоб співанка в танцї не вгавала. По декотрій співаночцї — Війт усе кричить: так вам треба!)

Леґінь.

Ой гуцул ся легко вбує
Легко му ходити,
Та й молоду гуцулочку
В таночку водити.

У Віжницї на крамницї,
На високім замку:
Куплю собі крисанину
За пять левів банку, —
За пять левів крисанину,
Мальовані квіти.

Дївка.

Иде любчик через село —
Як золото світить.

Тото в мене коханнячко,
Тото в мене душка:
Та що в него, каже, бляшка
Коло капелюшка;

Тото в мене коханнячко,
Тото в мене воля:
Каже: бляшка в капелюшка —
Квіти доокола.

Парубок.

Як не возьму, пане-брате,
В сусїда дївчину,
Запалю 'му сїно й хату —
Піду в Волощину. —

Дївка.

Спали сїно, спали сїно —
Спали й обороги,
А як идеш до дївчини —
Не питай дороги.

Парубок.

Мене пани катували —
Мене пани били,
А минї ся с того лиха
Кучері повили. —
Повили ся кучерики
Як на бараночку,
А ще минї молодицї
Дають доганочку.
Молодицї доганочку —
Дївчата догану:
Абих сїм рік не женив ся —
Не возьму погану!

Дївка.

Або мене, любку, люби,
Або мене лиши,
Або мої чорні очи
На папері пиши.

Парубок.

Писав би я на папері —
Паперю не маю, —
Пішов би я за паперем —
Дороги не знаю.

Дївка.

Любив мене любчик дуже,
Та й покинув уже;

А ще чую через люде —
Що любити буде.

Дївка.

Ой дуду, каже дуду,
Бідувати буду:
Пробила я білу ніжку,
На сухоньку груду.
Та коли-б то на ту груду —
А то на тернину
Та коли-б то в темну нічку,
А то в білу днину! —

Парубок.

На що-ж минї женити ся,
На що-ж минї долї,
Коли в мене у Черновцях
Карабін на столї;
Ой карабін на столику,
А шабля на клинку:
Сказав минї старий жовнїр:
Шкода-ж тебе, синку;
Ой чи шкода чи ни шкода —
Коли уже взятий, —
А срібними ножичками
Кучерики втяті!

Драматичний твір »Так вам треба!« надруковано в часописї „Нива, науково-литерацька часопись“, р. 1865. ч. 10, стор. 151—155; ч. 11, стор. 166—170; ч. 12, стор. 183—185; ч. 13, стор. 198—204; ч. 24, стор. 214—217. Автоґрафу сеї „играшки“ не маємо. Друкуємо з перводруку. На скілько перводрук сей близький до автоґрафу Федьковича, можемо довідати ся з отсих прінціпіяльних поглядів Костя Горбаля на мову і правопись, яких він придержував ся редаґуючи »Ниву«, і які висловив він у сїй часописї в ч. 2 на стор. 17. „Деяким не сподобалось, що в нашому письменному слові намагаєм ся на лад український, отже доконечним видить ся нам, дещо про тото сказати. Наша думка така, що письменнїй мові годі блукати ся, мов в лїсї, помежи місцевими говорами, котрі всї

вкупі мають доперва право ввійти у письменство, і зложити собою одну письменну мову; ми думаєм, що найкраще в тому приняти один з говорів, котрі густійши ввійшли вже в письмо, й підкріпляти його добутком з других, котрі матимуть здібні до його часті в собі. за таке уважаємо ми писаннє українське, тоту зачаткову писану мову, котрою зложені ґеніяльні твори нашого Тараса, славного Вовчка и других. Приняли ми тоту мову яко Редакция, але тим не взбороняємо місця в нашій часописі літерацьким працям писаним місцевими говорами, доказом чого „Буковинські пісні“, в котрих славний Федькович заховав місцеву вимову тамошнього люду. Ми не то що не противні, а сердечно жадаємо, щоб наша часопись сталась тим огнищем, в котрім сходились би всї одтїні богатої нашої мови, щоб тим побитом змога була зложитись письменній мові пишною, на світ цїлий красною!“

Відповідно до таких поглядів К. Горбаль задержав також у Федьковичевій „играшці“ деякі фонольоґічні прикмети мови автора н. пр. **и** зам. **і**: играшка (»Нива« стр. 151) = іграшка; Илля (151) = Ілля, сполучник **и** зам. **і**; мягке **р**: орандар**ь** (151) гір**ь**ке (154), тепер**ь** (154), і т. п. Однак по анальоґії з иньшими творами Федьковича, які заховали ся в автоґрафах, ми можемо замітити, що Горбаль і тут „намагав ся декуди на лад український“, і впроваджував такі форми як: **ть** в зак. 3 ос. ч. од. і мн. дієсл.: озму**ть** (152), ходи**ть**, блуди**ть** (152); усміхаєт**ця** (155), ведет**ця** (151); шас**ттям** (152); бра**ття** (152) і т. и. Мабуть редакторському перу Горбаля треба приписати, що ми не бачимо звичайної в иньших творах Федьковича появи **и** зам. **е**: н. пр. **ни** зам. **не** і т. и.

Що тикає ся правописї, то Горбаль задержує в »Ниві« ъ, означує звук **ґ** при помочи лат. знака *g*. Не затираючи прикмет фонольоґічних, ми зміняємо правопись на ужиєвану в виданях Наук. Тов. ім. Шевченка.

Надрукувавши вже свою »играшку« „Так вам треба“ в „Ниві“ — приладив був Федькович перерібку сеї драматичної штуки, і задумував її виставити на сцені руського народного театру. На се вказує отсей уступ його листу до К. Горбаля з дня ¹⁸/₅ 1867. [Дата листу означена лиш числом ¹⁸/₅, без року. Однак згадка про перший нумер часописї „Русь“, що зачала виходити р. 1867, не лишає ніякого сумніву, що лист походить з р. 1867. Лист сей надруковано в часоп. »Зорі« з р. 1892 стр. 339. Автоґраф сего листу у мене].

„Що з нашим театром? Ще не ожив? Робіть, що робите, — бо єго конче нам треба! А коли Бог поможе, то давайте менї знати, бо я мою фрашку „Так вам треба“ зовсїм переиначив и може би хоть тепер уздріла світ.“

З сего листу показує ся також, що Федькович уже давнійше робив заходи, щоби сесю „играшку“ виставити на сцені, — але на перепонї станула очевидно невелика вартість сценїчна сеї штуки. Перерібка, що по думцї автора більше вже надавала ся на сцену, не зберегла ся до наших часів.

ДОВБУШ.

(перша редакция).

Дивоглядия в пятьох зводах.

Особи у цілї драмі.

—

КНЯЗЬ ОБРАЗНОЛЬСКИЙ, дїдич у Печиніжині.
АНТОНЇЯ, его жона.
ЖОРЖ, его син.
НАТАЛЇЯ, его годованка, вітак чорниця.
ЮСТИНА, її служниця.
ОТЕЦ ЄРЕМИЙ, двірский капелян православний, чорнец.
КСЬОНДЗ КОЛОТНЇЦКИЙ, двірский капелян латинский, єзуіт.
ТОМАШ, двірский надзірця.
ВАСИЛЬ ДОВБУШ, стрілец.
КАТЕРИНА, его жона, вітак удова.
ИВАН, іх син.
МИГАЙ, іх син, вітак Марфин годованец, в. опришский калфа.
МАРІЧКА, іх донька, в. Срібнарюків годованка, в. Дзвінки жінка.
ЛЕСЬ, удови Довбушихи годованец, вітак опришский ватажко.
ИВАН ГОРОДЕНЧУК, Василїв побратим.
ШТЕФАН, Катеринин брат.
МАРФА, его жінка.
ШТЕФАН ДЗВІНКА, богатий удовец у Космачи.
СЕМЕН СРІБНАРЮК, богатий ґазда в Акрешорах.
ПОЛАГНА, его жінка.
МОРГАН, старий циган, чарівник.
ЦОРА, его донька.
ІМРО, циганин парубок.
ГЛАШ ХРЕСТИК, Лесїв побратим, вітак опришский калфа.

ИВАН УЙВАН, ЯКІВ НЕСТЕРЮК, МИТРО ЛЕЛИК, ЮРІЙ ЛАДАДИН, ШТЕФАН ШЕДЕНЮК, ГНАТ СОКИРКА, ЯКІВ ДЖІМІР, ФЕДІР ДЖОДОЛЯ, НИКОЛАЙ ЧЕЧУЛ, ГРИЦЬ ГАТАЙЛЮК,	Печеніжинскі парубки вітак опришки.

ЄЗУЇЦКИЙ ПРОВІНЦИЯЛ.
ЖИД лікар.
ПАНЦІРСКИЙ СТАРШИЙ.

Два циганчуки скрипники. — Два горнарі. — Два старі люде. — Двірскі. - Стрільці. — Парубки. — Дївчата. — Цигани. — Чорниці. — Нарід. — Опришки. — Двоє дітей в пелінках. — Ангіль хранитель. -- Гірска цариця.

Справа ведет ся в Печиніжині, в Космачи, в Акрешорах, на Чорногорі, в Маняві, и однім челядинскім манастири.

Гід: 1720 и 1745.

ПЕРШІ ЗВОДИ.

(Мужик и Княгиня).

Особи у перших зводах.

КНЯЗЬ ОБРАЗПОЛЬСКИЙ.
АНТОНІЯ.
ОТЕЦ ЄРЕМІЙ.
КСЬОНДЗ КОЛОТНІЦКИЙ.
ТОМАШ.
ВАСИЛЬ ДОВБУШ.
КАТЕРИНА.
МІХАЙЛИК } їх діти, у 5 и 6 рік.
МАРІЧКА }
ИВАН ГОРОДЕНЧУК, з Буковини.
ПЕЧИНІЖИНСКИЙ ПАРУБОК.
ШТЕФАН.
МОРГАН.
ЦОРА
ІМРО.
ЦИГАНИН парубок, з Угорщини.
ДВА СКРИПНИКИ ЦИГАНИ.
ДВА ГОРНАРІ.
ДВА СТАРІ ЛЮДЕ.
ПАНЦІРСКИЙ СТАРШИЙ.
ПАНЦІРНІ.
ДВОРАКИ.
ЦИГАНИ.
Двоє дітей в пелінках.
Ангіль Хранитель
Гірска цариця.

Діло ведет ся то о-перед Печиніжина, то в Печиніжині, то в Акрешорскім плаю.

Гід: 1720.

Перший схід.

О-перед Печиніжинина — Вечер по заході сонця.

Циганска стая з шатрами до окола. — По серед круга ковадло и вогник, два цигани кують. — Другі цигани и циганки мішма до окола, то стоя то лежа. - За стайов видко село Печиніжин, а повище села на гірці замок князя Образпольского - По далеку гори.

Ц и г а н и співают. Ковалї приковуют.

Гой циганин шину гріє,
Во зелїзо світом віє,
Плуг окує,
Світ годує,
Гоя-ж моя! го.... ой! —
Але-ж гордий з горда гордит
Бразду[1]) обертати,
Йде до циган с чорнов шинов
Зброю си кувати.
Такий світ:
Той на хлїб
Бразду[1]) шинов обертає,
А той третий
Брата вбити
Плаву накладає.
А циганин не требує,
Що хто каже, то му кує,
Тому хрестик,
Тому истик,
Тому в груди ніж — ніж! -

Сонце обзираєсь, у Печиніжині и по других селах дзвоня на вечірню, цигани росходят ся красними громадками по шатрах Імро и угорский циганин підходя на перед.

Ч у ж и й.

А там у тім шатрі великім, краснім?

І м р о.

Там наш аркаш сидит; він Морган звет ся.

Ч у ж и й.

Той Морган, богатир той, чорнокнижник,
Що йде за него слава, що такі

---

[1]) В перводруку: Вразду.

Чарує він хрести, чи два чи кілько,
Що й гадков не вгадаєш, ані мислев
Не вмислиш, що за силу він велику
В ні учаровує? —

Імро.

Він, той самий. —

Чужий.

А кажут, що у него и дочка є
Прекрасна, прехороша, як та зоря
Вечірная в погоду? —

Імро.

О як зоря
Заглянула би в очи їй, від разу
Забула би світити, с того дива,
Що їй перевишили!

Чужий.

О чи ти лиш
Не глянув армашівні[1]) за глїбоко
В ті зорешливі очи? —

Імро.

Глїбше нї —
О глїбше нї, мій брате, як в могилу!...

Чужий.

В могилу! — хто в сусїдех Армашівни
Видумав про могилу! — Тиж хіба
Є не ледін за себе, не хороший,
Аби за себе взяти й армашівну? —
У нас циганів претці тесть богатий
Не дожидає зятя[2]) з рівним віном,
Як тії білі люде? — О я знаю,
Що скоро бес післав ти лишь старіст,
То Морган би ти дав їй. Ліпшего
Він зятя си не найде, нї она
Гарнїщего си хлопця.

---

[1]) В перводр.: Армашівни.
[2]) В перводр.: затя; дальше зятя.

Імро.

Вже й найшла,
О вже й найшла, мій брате! — (Сонце обертає ся)
Видиш там
У тих пишних побоях край села,
Де у дворі ясїнє? — Там сидит
Оден стрілец, Василь він Довбуш звет ся,
Він навіт и не відси, а зайшов
З Волощини чи відки: того вна
Кохає.

Чужий.

Я би вбив 'го! —

Імро.

А она? —
О и она би вбилась! — ти гадаєш,
Що ту любу добути мож ножем,
Або дістати кресом як голубку
У лїсї на горісї? — О лиш то нї! —
Кохане лиш дает ся, не берет ся.

Чужий.

А він же-ж їй кохає? —

Імро.

О коби
Він хоть її кохав, як радо я
Єму коханя того бих сприяв,
Бо вна-б щаслива була! — Да здаєт ся,
Що та его люба не здалека.
Дай Боже, щоб не так се! —

Чужий.

И чимуж
Не перестережеш їй? —

Імро.

Я-ж би смів
Її так засмутити? — за ввес світ сей
Я того-б не зробив! — И на що-б здалось
Їй перестерігать? — хіба кохане

Перестороги знає? — О коли
Здаєт ся їй, що стрільчик молоденький
Їй любит, а він справді їй кохає:
На віщо же затроювать любу ту
И зеренцем лиш омпу? — А не любит
Він їй по щирі правді: то ще доста
За борзо роскроїт ся то їй серце,
Не я аби кроїв 'го. — Легко, брате,
Чуже убити щастє, серце, душу,
А серце то лиш раз нам в грудех бєт ся,
Лиш раз на поки світа! (Два скрипники надходя).
Добрий вечер! —
Се наші ледіні и скрипники;
А се мій гість з Угорщини. А вадь
Добраніч відограти армашівні?[1]) —

Скрипники.

Красї би поклонитись.

Імро.

Поклонитись,
Нехай би и в могилу. — А якої?

Скрипники.

Порадити най ласка?

Імро.

О заграйте
Товариші, лиш тої, що оногди
Сте грали! — погодїте — що циганка
Любила ледіня, а він їй зрадив.
О чо' ті ваші гусли з мого серця
Не вроблені, а мої суми думи
На тих не струни гуслех: сказав би,
Всю правду бих сказав їй голосами
З душі самої взятими! — Заграйте! —

Чужий.

Заграйте! —

---

1) В перводр.: Армашівни.

Імро.

О заграйте! —

Скрипники грают, оба цигани співают.

Під білойов березойов — недоле моя!
Пє Нестерюк с циганкойов в неділю до дня.
Циганочко, Волошечко, анумо: здоров! —
Чого в тебе Нестерюку на полїх да кров? —
Циганочко, Волошечко: я сокола вбив,
А він менї рантух-полу да кровйов збрудив.
Гой, гой ти мій Нестерюку: не с птаха се кров!..
Цить, цить душко циганочко! — анумо: здоров! —
Здоров же й ти Нестерюку — пий серце до дна! —
Поховали Нестерюка в неділю до дня.

(Відспівавше — росходят ся по шатрах. Иван Городенчук и печиніжинский парубок виступают).

Парубок.

Он видите в ті хатї під побоєм,
Де у дворі ясінє, там сидит
Василь ваш, Довбущук.

Иван.

О дякувать вам!

Парубок.

И вам не було важко тілький світ
З Волощини сюда дорогу бити,
Товаришя відвідать? —

Иван.

Й під землев
Єго би я відвідав, бо не мав я
Товаришя над него! — Да чи все
Такий ще гордий та пишний як був
У нас на Буковинї, та завзятий? —
Бувало як заозмет ся хоть на що,
То вже не має серцу стриму в него.
Як буря та наважит, а учинит

Що хоче учинить. А чи-ж 'му треба
Би було в чужині шукать притулку
Було, як не завзятість та би була?
А то то серце! серце! —

Парубок.

То Василь
Же не по своїй воли понехав
Свій край? —

Иван.

Хіба по своїй воли хто
Лишає хліб солодкий в своясп,
Та йде шукать гіркого на стороні!
Але, як кажу: серце! —

Парубок.

О вас прошу!

Иван.

З охотов, пане брате. — Василів
Був батько богатирь на цілі гори,
Як царь оден си жив. Да як помер,
Лишились два сини: Андрій оден,
А другий наш Василь, и удова
Стара, слаба, уломна. Да Андрій
Не вдав ся в свого брата, потайний був,
Лихий та сам собі лиш, за́ким наш
Василь, хоть и фудулний, и палкий був,
То праведна душя и всему щира;
Й души би удїлив.

Парубок.

О се Василь!
Василь як змалював! —

Иван.

Не так Андрій,
Котрому навіть рідна своя матїрь
За много була в хатї, не аби що.
И що єму робити, щоб ся борше
Позбути матери — нуж зневажати

Стару, слабу, удову, далї й бити,
Так брате правду кажу: далї й бити! —
Але Василь на се як надійшов раз,
Так ніж у нїм втопив! — за що-ж и мусїв
Нехати він свій край и свій маєток,
И в чужину втїкать. Да чую, що
И тут єму не згірше ся поводит. —

Парубок.

О Василеви добре, так що лїпше
Не може навіть й бути. Як зайшов
Сюда, то стрільчив; а стрілец то з него!
Що видит то убє. Вітак вженив ся,
Взяв жінку си маєтну, ґосподарну,
А що вже добра, добра! як той хлїб
Насушний добра! И двійко дїточок
Вже мают, величеньких. Добре йде їм.
Худобу мают красну, тóлоки,
Поля, плуги. — А як би був хотїв,
То міг и Печинїжин був би мати,
И дїдичем остати.

Иван.

Печинїжин? —

Без жерту: Печинїжин.

Иван.

О вас прошу!

Парубок.

Ви видите той замок там пишний,
Що свої башти в небо підоймає? —
В нїм мешкає великий та богатий
Наш дїдич Образпольский. Він є князь,
И оженив ся аж на Українї
З прекраснов гетманівнов там однов,
И буде тому більше вже як рік,
Як їй привіз сюда на свої добра.
Так жили в'ни, що жили, аж якось
Поїхав Образпольский в Коломию,
Хто зна в які там требі. Як поїхав,

А слуги всї на гульки! Лиш хіба
Лишилась покойова челяда
У замку, більш нїкого. Але тут
На раз як ймет ся замок!... Доки ми
З села ся позбігали, то вже годї
Й приближити ся було д' нему. Аж
И князь тут прилїтає. — Моя жінка —
(як крикне), мій синочок! Печиніжин
Даю, ввес ключ, хто виратує ми
Єдину дружину й дитинку мою! —
Але нїхто не важивсь, и за два
Ключі нїхто би був ся не відважив
У певну смерть пускатись. Аж на се
Василь. —

Иван.

Да чий —

Парубок.

В огонь чи не санувся? —
Хіба хто міг 'го сперти або смів? —
Да и коли не було, бо в ту хвильку
Він вже и в замку був, уже й в вогни,
А за годиночку, що се я кажу,
Вже виніс и княгиню и дитину.

Иван.

князь? —

Парубок.

Єму у ноги. Друже, каже,
Бери собі село, котре лиш хочеш,
Бери си Печиніжин. Завтра, каже,
Поїдемо до Львова, там тобі
Все випишу що треба.

Иван.

А Василь? —

Парубок.

Лиш подивив ся погордо на князя.
Я паном, каже, бути не умію;
У гуцула як кріс є и топір,

И пара пістолятей за ременем,
Він с князем не міняєсь! — Се сказавше,
Пішов до дому з горда.

Иван.

Фай! — а князь
На се ся не огнївав? —

Парубок.

Ми боялись,
Що 'го убє від разу. Да нїчо'
Му боледь не казав, бо в Василя
Якийс такий є позор, що єго
Вадь и король боявся-б. — Боже мій!
А як осердит ся — то мир який
Би був — усе йде в ростїч! — Да ходїм
В село, бо полягают далї спати,
Не докорняєм ся. Идїм! —

Иван.

Ходїм!

Другий схід.

У Печиніжинї. Ніч. Город коло замку князя Образпольского. — Місячно.

Колотнїцкий (уходит, читаючи лист).

„Уже два роки, як ти капеляном у князя Образ„польского, а ще нема нїякої пізнаки с тебе? — „Ще тебе раз на розум упоминаю: Княгиня не „сміє жити на світї, и не лиш то, що не сміє жити, „але в'на мусит страшнов, поганов смертев гинути, „аби вже нї одну козачку не кортїло, з Ляхом по„братись. По друге, мусит она перед своїм мужем „компромітована умерати, аби нї одного Ляха вже „не кортїло, з Русначков дружитись. Нам, єзуітам, „таке дружінє зо всїм не до ладу, бо не одного „Ляха оно вже в руский табір перевело. — Чернец, „що коло княгинї капеляном, мусит на кождий спо„сіб також гинути, аби православних попів не кор„тїло в Галитчину заходити, бо нас не мало труду

„коштувало, доки ми сей край від православія очи-
„стили. А претцї є ще в Галитчинї богато, дуже бо-
„гато мужиків, що лиш про людзке око унїю прий-
„мили а потайма православія ся держя. У Печинї-
„жинї є їх більше як чотириста душ: всї муся ги-
„нути! — чуєш? — усї! ти за нї законови відпові-
„даєш! — а ти знаєш. що в нас жерту нема.
„А дїло мусиш[1]) собі так заспособити, аби не брала
„ся сама, що то ти орудуєш, але би усї гадали, що
„то все з князевої волї походит. Нам треба конечне
„Ляхів з Руснаками розрізнити, бо инак нїколи нам
„не вдаст ся, Ляччину Москві завдати, а то конечне
„мусит бути, хотївше, аби ми у ту велику Москву
„приступ дістали. Не теряй же часу, але пазь своє
„дїло; а за відвдяку закону ручит тобі твій при-
„хилний провінциял.“

Антонїо да Роккавера.“

Гм! —
Провінциял гадає, що то все
Так легко як писати! Кожде дїло,
Яке би в'но нї було, потребує
Часу, а час оказиї, а ся
Знов свого коваля, що буде знати
Горячу їй кувати. Ковалї
Такі — ми єзуіти, и як кажут:
Не згірші, а миж ними може й я
С послїдних не послїдний. Да за много[2])
На раз від мене хоче мій закон;
Князь Образпольский хоть и легкомислий,
То рицарска душя у нїм ся бє,
Неповоротлива. Да з ним не много
Я мав би короводів: легкомислий
Як віск даєсь сукати, але та
Княгиня! О д' таким невинним душям
Не легко приступити! Що? не легко? —
А д' кому-ж легше приступити. як
Не до невинних? — О я свої сїти . . .

[1]) В перводр. очевидна похибка: мусит.
[2]) В перводр. похибка: за мною.

Заверг вже на святицу ту: той гуцул,
Що виніс їй з вогню, аж пропадає
За нейов, так їй любит! Та люба
Ми мусит послужити за катиню
Невинні ті святі, и як здает ся,
Уже и послужила, бо хіба
Би доля долев вже не була, щоби
Та моя штука ся не вдала, що
Я прубував, и диво би велике,
Аби она не вдала ся! О, в нас
И ті святі з небес вступати муся,
Як нам їх там не треба! — Й ти уступиш
Нам с тих небіс княгине, дякувать
Ті гуцулскі любі! — О та люба
Найборше чоловіка подає
Єго нещастю в руки! Та люба
Дає дитині ніж на свою матїр,
А мамі на дитину! Та люба
Орудує царями и краями
И війско побиває: може-ж мати
Остріщу зброю єзуіт на світ сей,
Як не тоту любу? — Се ти там Томаш? —

Томаш (Виступає).

Мене потребували добродїю.

Колотнїцкий.

И знаєш певне ти, що Довбущук
И сеї ночи прийде у город
Аби хоть на ті вікна подивитись,
Де то єго кохане пробуває
Неприступне та горде?

Томаш.

Знаю певне.

Колотнїцкий.

А знаєш де циганска стая, и
Де циганский армаш? — Він Морган звет ся;[1])

---

[1]) В перводр.: звется.

У него и донька є прехороша,
А Довбущук то иноді заходит
До неї.

Томаш.

Довбущук? —

Колотнїцкий.

А ти гадаєш? —
Хіба що паню нашу він кохає,
То щоб нїчо' не діяв, як лиш тут
Скитав ся та у вікна зазерав? —
О, Довбуш молодий ще! —

Томаш.

Розумію. —
Да що с тим Морганом? —

Колотнїцкий.

Він чарівник,
Єго принаймнє мают за такого,
Чи сам ним бути вірит. Все одно. —
Да кажут, що такі він два хрести
Чарує, що надїєсь ними світ
Цїлий опанувати: сї хрести
Я мушу мати Томаш!

Томаш.

Чи и вас
Ввес світ опанувать не закортїло? —

Колотнїцкий.

Се можна й без хрестів, принаймнє без
Тих циганских хрестів. Але у него,
В старого слабодуха, муся в'ни
За світ дорощі бути.

Томащ.

И тиму —

Колотнїцкий.

Чи я їх хочу мати? — Угадав.
Бо чим и можна світ сей поводити,

Так легко як не тими забавками? —
А в кождого є забавка така.
У Моргана хрести.

Томаш.

Тим тяще їх
Дістати, добродію.

Колотніцкий.

Довбуш їх
Дістане.

Томаш.

Ні.

Колотніцкий.

Дістане, лиш скажи ’му,
Що в’на їх хоче мати, що княгиня,
Від него, хоче мати, їх! Міркуєш?
Від него! Що закоханий длї свого
Би не вчинив коханя? —

Томаш.

Довбущук;
Не зробит се ніколи, я ’го знаю.
Бо инак він дістати їх не міг би,
Хіба би їх украв. А Довбущук
Лиш се би не зробив.

Колотніцкий.

Хіба я кажу,
Аби він їх украв! О не далеко
Ті твої очи видя!... Не украсти,
А вигулить їх має! розумієш
Ти? — Вигулить! в циганки! —

Томаш.

Циганки
Є мстиві, ревніливі. Гм! — Да я —
Да я вам правду скажу, добродію,
Що ви собі шукайте другого
До вашої послуги.

Колотнїцкий.

И чиму то?

Томаш.

Тиму, що я не хочу свою голов
Чи шию з вашев мірять. А на рештї
Могло би вийти ще, що моя би
За вашу улетїла.

Колотнїцкий.

Як то, як то? —

Томаш.

О так, що я не можу уторопать,
На віщо ви тогди — вже буде тому —
Не девять місяцїв? так рівно, девять
Вже буде, як казали ви пустити
Менї Довбущука в покій княгинї.
Як се би визналось!...

Колотнїцкий.

Она нїчо'
Не знає. —

Томаш.

О я знаю, що не знає,
Бо ви такий казали порошок
Їй замішать у каву, щоб она
Нїчо', нїчо' не знала. Але Довбуш
Тим лїпше все то знає.

Колотнїцкий.

Зробимо,
Що й він не буде знати. —

Томаш.

О я знаю,
Що Довбуш би мовчав. Але у него —
Ви знаєте? є знак дивний на твари,
На місяця рогатого похожий.
А паня в тяготї: хто знає що —

Колотніцкий.

Могло би с того бути, хоч казати? —
Се моя тайна, друже. А за голов
Не бій ся, бо и свою я сокочу.
А в решті — кілько чоловік не важит
Тов головов за дарма, чо' аби
За плату він не важив? —

Подає му киску з грішми.

Йдім тепер
Гледіти свого діла.

Иде в оден бік.

Томаш.

О за гроші
И ангіль чортови би був хороший!—
Ви розлучаєте дитину з мамов,
Ви батька кладете живого в яму,
Ви брату садите ножі у груди,
Лиш вам одним я поклонятись буду!

Иде у другий бік, а серединов уходя Довбуш з Городенчуком.

Городенчук.

Не може бути, брате! — ти княгиню
Кохаєш? —

Довбуш.

Так як душу! так як Бога!
Ще дуще! — О коби я вмів сказати,
Як я її кохаю!... Не подоба;
Та наша бесїда не має слів,
Мою любу вповісти! и на віщо
Би здало ся кому, то моє щастє,
Єдине, тихе знати? — О Иване! —
Ні: ти менї не ввіриш!...

Городенчук

Справді нї.
И якже можу я имити віри
Такому? в'на княгиня, в'на вельможна,
Ти гуцул, ти мужик, ти чужинец.

Довбуш.

Коби у мужиці не було серця,
Або коби той чужинец нещастний
Лишив 'го там, де все, усе лишає,
Що серцу було любе!... а то лихо,
Що й серце йде за ним! иде за ним
Аж навіть у могилу, и коби
Не далї як в могилу, а то йде з ним
Ще и по за могилу!...

Городенчук.

То її
Ти від тогди кохаєш від коли
Їй ратував з вогню?

Довбуш.

Чи-ж міг я инак?
О брате мій Иване, щоб она
Ти була так лежала на руках,
Як в'на менї лежала!..

Городенчук.

Нещасливий! —

Довбуш.

Нехай и нещастливий. — О й нещастє
Менї за щастє стане, бо я любю!
О Йване, я її любю! несповіто,
Незмірно я її любю! най и світ
В супротивню ми стане — я її любю!
Її, одну на світї! — А й сей світ
Оден лишень на світї! —

Городенчук.

А она-ж? —

Довбуш.

И в'на одна на світї, и — вже моя! —

Городенчук.

Не може —

Довбуш.

Ти гадаєш, Довбущук
За хмарами любити буде? — Довбуш
Що схоче то й дістане, що хотів —
Дістав вже, силов, штуков: як ся вдало!
Довбущукам однако.

Городенчук.

Чи лиш ти —

Довбуш.

Я молодий ще, брате. — З рештов ксьондз,
Що тут є у дворі — конец кінцем:
В'ни дали їй такого ся напити,
Що в'на нічо' не знала, и я був
У неї, з нев, як хочеш. —

Городенчук.

Ти же міг!..
Зробити се, Василю?

Довбуш.

Я чи міг!..
А міг-же я втолити той вогонь,
Що палит в мені серце? О мій брате:
Толив я 'го й тов силов, що не маю;
Не утолив, не вдалось. — Знаєш, брате,
Що я, аби любу ту обманити,
З однов циганков дївков забадив ся
В роскішне женихане? — Не вдурив я
Нещастне своє серце!...

Городенчук.

Ти-ж жонатий?

Довбуш.

Вженив ся, да не я, а чужина
Студена мня вженила. — Я не знав
Тогди ще, що люба є. О, сей замок
Чей в звізди не завіся ще, чей найдесь
Куток ще в сему світї безконечнім
Длї мене и длї мене! —

Городенчук.

Твої-ж діти? —
Василю, ти не гуцул! — будь здоров! —

Иде.

Довбуш.

Чи гуцул чи не гуцул я, а серце
Нажити хочет ся у сему світі,
Нажити ся як хоче! — Що сей світ?
Що доля є у нему? — Світ є то,
Що ужием у нему. — Нинї наше
А завтра, — запитай ся в гробаря,
Чи много верже світа нам у яму?
Лови 'го, бо ти люде розберут 'го
Як ніч, и більш нїчо' тобі не лишут
Як лодву ту на трунву! — Світ на то,
Аби его ужити — а ужити
Як свому серцу воля, своя воля! —
Я мушу їй дістати! —

Хоче йти — Томаш єму на зустріть.

Томаше:

Княгиня твоя дома? —

Томаш.

Дома. В'на
Се шле мене до тебе. —

Шепче 'му в ухо.

Довбуш.

Злодій? — нї!
Я красти не учив ся. —

Да не красти,
А —

Шепче.

Довбуш.

Вигулить? — одно то що й украсти.
Я —

Томаш.

Шепче. В'на. —

Довбуш.

В'на хора, кажеш? О не ріж мня! —
Я йду до Моргана! я купю їх!
Я випрошу! я силов з рештов —

Томаш шепче.

То
Конечне вигулить? — то так ворожка
Казала? — вигулить!... Ні! ні! ніколи
Я того не учиню! —

Томаш.

Просимо-ж
На похорон по завтрю. —

Хоче йти.

Довбуш.

Не пускає 'го.

Стій, я йду!
То в'на би вмерла, кажеш?.. — йду! вкраду!
Як хоче! в'на би вмерла, жди, я зараз
Ти принесу хрести! —

Иде.

Томаш.

Я буду ждати.
О, єзуіцкий треба розум мати,
Але не гуцулску ту лековірну душу.
Розумний їст грушки, а дурень землю мусит.

Иде.

Третий схід.

За Печиніжином. — Ніч.

Широкий, дорогий шатер, а серед шатра велика ватра в закопі. По обох боках дорогі отомани. На одні отомані стоіт велике зерькало в облукватих золотих рамцях приперте, перед зерькалом плиткий кошеличок з усілякими квітками и павами, а на квітках великий золотий гребінь.

Цора.

Уводит Моргана з надвіря поволеньки по під боки у шатер. На Моргані довгий багровий жупан и аравский завій на голові. — У одні руці 'му знахарский бичик золотий, а у другі на червонні аксаметові ширинці з довгими золотими тороками два золоті хрести на ланцушках.

Лиш поволеньки, таточку, поволи,
Абисте не упали!

Сажає Моргана на отоману.

Так! Тепер
Припочивайте, татку! —

Іде на другу отоману, сідає, росплітаєсь, чеше ся, заплітаєсь, уквітчаєсь, а ув одно призераєсь в зеркало.

Морган.

Знай же, доню,
Абес мене збудила, на коли
Ме світова сходити, бо ввес труд
За трицїть рік пропав би! — чуєш доню? —
За трицїть рік! — а трицїть то богато,
Богато дуже, доню! — Трицїть рік,
То половина віку.

Цора.

Таточку, —

Морган.

Що Цоро моя доню? —

Цора.

Таточку,
Що мала я питати вже давно вас? —
Які хрести ви лагодите се
Вже трицїть рік чи кілько? — від коли
Лиш я запамятала, то нїчо'
Не дієте, як над хрестами сими
Ворожите в одно? — а відь велику
В нї силу вворожили?

Морган.

О велику,
Велику моя доню! — Ще три роки
До трицїть тих вже збутих. а тогди
Щаслива буде моя доня Цора
В щасливих сего світа.

Цора.

Батьку мій:
Хіба казала вашя доня Цора.
Що в'на не є щастлива, прещастлива
У свого бадечка? —

Морган.

Щастлива, лиш
Все сльози утерає. — Ти гадаєш,
Що я нічо' не вижу, як коли
Ти прийдеш с погуляня у неділю,
А сльози крутят ся тобі в очех,
В очвцях мої Цори!... О не раз
Батьківске моє серце в'ни пекли
Як та червонна шина, тії сльози!...
Я знаю: в'ни цурают ся тебе
Ті ніжні білі люде! — в'ни усі
Цурают ся циганки! а я хочу,
Щоб в'ни на колїнкох о-перед неї
Ходили! не они, не ті раби
Рабів. але великий, славний нарід
Звав Цору свойов панев, и єї
Корону найдорощу сего світа
На голов положив! —

Цора.

О батьку мій:
Прапрадід мій и прадід не ходили
В короні, на що Цорі в'на би здала ся? —
О Цора й так щаслива! —

Морган.

Моя доню:
Ті прадіди твої — то королями
Раз були у Егептї, у святому,
Над народом великим. — Як той нарід
Розсіяв ся по світї, як батькам
Тим нашим не лишило ся нічо'
З незмірних їх маєтків, як кавальчик
Старого перґаменту — я тобі
Не раз вже вповідав. — Да той кавальчик
Старого перґаменту вартував

За всї корони світа, бо на нїм
Записана була велика тайна
Хрестів сих двох чудесних. — Ще три роки
Лиш Цорю моя доню, а усї
Корони сего світа я складу
На твою голов доню, посажу
На найбогатшу тя столицу світа:
Егепецку столицу! — Ще три роки —
А ми в Египтї доню!..

Цора.

У Египтї?

О нам и тут є добре! —

Морган.

Добре, бо

Той стрільчик молоденький прилюбив ся
До твого сердечка. — О моя доню:
Давно би я тобі заборонив був
Вже твоє то кохане, як би міг
Я що заборонити своїй Цорі,
И якби я не знав, що то кохане
Заборонити годї. О кохай ся,
Кохай ся моя доню, доки ще
То серце молоденьке. Да не май
И за зле батькови, що він тебе
Остерігає доню, бо єму
Усе, усе ся видит, що Василь твій
Не так тебе кохає, як то в світї
Кохане вірное кохати має! —
Будь осторожна-ж доню, щоб вітак
На мене ти не нарікала! я
Теперь усну годинку. А як буде
Та світова сходити, щоб мене
Збудила моя доню! —

Цора.

Я вас збужу.

Тим часом най вам сон благий та красний
Мій бадечку приснит ся! — най ся приснит
Вам любий ваш Египет! — На добраніч! —

Морган.

Усипаючи.

В Египті, у Египті, там де Ніль
Святий с цілої Африки ситної
Всю манну золоту у дар приносит!...
В Египті, де женец не може колос
Годований ситойов, обтякнути
Руков широков свойов!... У Египті,
Де вічні пiраміди вповідают
Часів великих славу! — у Египті,
Де у Озіріса святого гробу
Наш нарід, волен, силен, пребогатий,
Чудесний, поклоняв ся прежде віку!...
О Ізіс, о Озіріс! В тім Египті
Даруй мені приснитись, подивитись
На славу нашу давну! попослухать
Ті гри святі в Тебані! пісні! гімни!
Прійтись по тих колюмнах таєнственних
У Мемфі ті великі. О Озіріс!
О Ізіс, о — Озіріс...

Усипає.

Цора.

Не зараз.

А як мій батько правду каже? — як
Мене він так не любит, як мені
Се молоді здавалось? — — Як єго
Люба лиш забагом була на хвильку,
Лиш фрашка на годинку, що тогди? —
О світе мій нещастний!... Да чиму —
Чиму не запитала я давно вже
В єго, чи він мня любит?.. Мала-ж я
Хіба коли? — хіба люба та наша
Вже є тілько ся пристаріла, аби
Було коли питати про любу
Вже було?... О сама я, я сама
Недоли свої винна!... Як теперь же
Він скаже що не любит, скаже, що —
Що він лиш жартував, що він дурну
Циганку лиш дурив?... Під воду, Цоро!
Під воду бідна Цоро! — Да нехай

Я буду білі щоці[1]) й на вечерю,
А правду мушу знати! — Цить — иде! —

Довбуш.

Уходит у стрілецкі зброї, як був и в городі.

Добрий-вечер циганко! — Чо' така
Смутна та невесела? —

Змітує кріс и торбу, а сам сїдає коло Цори.

Цора.

Бо нема
Чим веселити ся! —

Довбуш.

Чим веселитись!...
Хіба не молода єс? — не жива?
И чо-ж би до житя нам більше треба,
Як не зелених літ, як не житя? —
У нас, у гуцулів приповідают,
Що до житя не треба білш нїчого,
Як тілько що житя! —

Цора.

О більше треба! —

Довбуш.

То більше є за більше. — Сокоти ся
Циганко того більше, щоб и ти —
И ти не так, не так — да рад бих знати —
Як в'но, то твоє більше називаєсь? —

Цора.

Люба! —

Довбуш.

Ха ха! — О правду, правду маєш
Циганко! Ох люба та!... То вже й ти?
И ти любу ту знаєш? той медок
Палкіщий від отрути? той полин
Цукрований надієв? — А я думав

---

[1]) Чи не похибка зам шуці?

Тебе ще за щастливу? — думав, що
Ти в світа все приймаєш так як світ
Тобі 'го подає? — О, о циганко:
Ти в него не бажай то більше, бо
Тобі нічо він даст! — О світ сей бідний!
Менї вірь: світ сей бідний! — не бажай
Ти в жебрака того, чого самий
Він жебраючи просит!...

Цора.

Се-б чого то?

Довбущ.

З'іщеної надії! — О не має
В нас більшего на світї ворога,
Як та мана: надїя! та надїя!...
Надій ся! и надій ся! и надій ся:
Тим часом смерть закралась зза плечей,
Тай вік ти відокрала!...

Иде, бере хрести що коло Моргана на подушці лежали, сїдає з ними знов коло Цори и обзирає приязно

Цора.

Та надїя
Нїколи смерть не кличе. —

Довбуш.

Тай її
Не відрядит як прийде.

Цора.

За тото-ж
И вік наш дорогий. —

Довбуш.

О правда! —

Цора.

Правда!
И вічна ще до того! За тото-ж
Ми мусим и ті хвилї дорогі
Собі так забезпечить, щоб вітак

Банованя не було. Правда милий,
Що світ сес не дає нам більше, ні
Нам може більше дати як він має.
Да то що він дає нам, то таке
Солодке є и миле, що годинка
За вік, віки вартує! —

Довбуш.

Се би було? —

Цора.

Люба. — Ти осміхнув ся? — Я сподїюсь —
Що мій Василь мня любит? —

Довбуш.

Сї хрести
Вже мої є циганко? —

Цора.

Сї хрести —

Довбуш.

Менї дарує Цора? — Так? не правда,
Що ти ми їх даруєш? —

Цора.

То хіба
Убити свого батька? —

Довбуш.

А я думав —
Що Цора лиш одного Василя
У сему світї любит?

Тим часом схопивсь, верг Цорі хрести в поли, убрав на себе зброю и хоче йти.

На добраніч,
А як ти схочеш знати чи ти любиш,
И чи вірне любиш, то спитай
У перед в твого серця, чи в'но зможе
И то любі офірувать — що 'му
Є найдороще в світї, а тогди аж
Меш знати, чи ти любиш! — на добраніч! —

Хоче йти.

Ц о р а.

Ловит 'го за сердак и не пускає.

Ти йдеш? —

Д о в б у ш.

Пусти! —

Ц о р а.

Василю! —

Д о в б у ш.

На добраніч! —

Ц о р а.

Василю! —

Д о в б у ш.

На добраніч! —

Ц о р а.

Ще слівце!...

Д о в б у ш.

Але аби останнє? —

Ц о р а.

Ох останнє
Василю мій, останнє!... ти мня любиш? —

Д о в б у ш.

Нишком:

Що маю я казати?... а брехати
Так тяжко... ох так тяжко!... та длї неї
Я щó би не зробив?...

На голос:

Циганко! — чуєш? —
Я — я тебе кохаю!...

Ц о р а.

При хрестах сих? —

Д о в б у ш.

Ох Боже!... При хрестах сих!...

Цора.

Пхає му хрести силов в руки.

Бери собі хрести сї!... що мій батько? –
Що царство? що корона? — ти є мій,
То й світ цїлий мій!... Що? ти дрижиш?
О не дрижи мій милий, притули ся
До мого сердечка! оно горяче,
Від разу ся загрієш!... Що — чи ти —
О нї: ти не вшукав мня, ти присяг
Що ти мня не вшукавєс? —

Довбуш.

Нещастлива
Не добивай в ми серце!... Ошукав!
Тебе и твого Бога! — твого й мого! —
Бо слухай, коли можеш: Не тебе,
А ту княгиню я кохаю, и
Для неї видурив сї два христи,
Бо в'на бажала мати їх, а я
Се добре знав, що в тебе инак їх
Не вигулю, хіба присягов, що
Одну тебе я любю! — Не кохав я
Нїколи тя циганко, я тлумив лиш
Нещастну ту любу до неї в тебе,
Як той пяниця в корчмі своє горе
В нещастні чарцї тлумит!... О прости
Сли можеш! а не можеш — Бог між нами!
А я не можу инак! —

Відходит борзо с хрестами.

Цора.

нагонит ся за ним, вітак з'упиняєсь, иде серед шатра потикаючись, и паде на землю.

Небо! — земле!
Се що зо мнов ся дїє?... Таточку,
Вставайте умерати!...

Морган.

Промітуєт ся.

Що ти – О
Де мої хрестики!...

Цора.

Де хрестики? —

За душу проміняла! —

Морган.

Чи єму —

Цора.

Я їх не дала татку? — що-ж я мала
Єму вже більше й дати?... Ви хотіли
Самі щастливі бути? ви старі вже,
А я ще молоденька!...

Морган.

То старому

Не треба й в світі жити!

Штрикає у вогонь.

Цора.

Тату, ждіт

На доню свою Цору!...

Нагонит ся и собі у вогонь, вітак з'упиняєт ся и хапає ніж:

Та сама? —

А в'ни щоб насміялись? — в'ни аби
З дурної насміялись? Ні: обоє!
Обоє в половінь! а їх ввесь рід —
На ніж сей острий мій! О слухай мня
Велика непорочна Пресвятая! —
Циганка мсту усім їм присягає! —
Тепер до князя в двір!...

Біжит. У половіни показуют ся великі два хрести, и гаснут раптом з'нев.

Четвертий схід.

У Печиніжкині схід.

Друге містце у городі коло замку. — Місяць за хмаров.

Колотніцкий.

Приходит.

Усе в дворі в тривозї, все в сумі,
Усе у неспокою, кожде ходит

Іеначе затроєне, по кутах
Собі все потай шепче, головов
Усе собі киває, так! а Томаш
Літає неспокійний, наслухає.
Біліє, червонніє, се мабіть
Уже її час. —

Томаш прибігає.

А що там? —

Томаш шепче єму в ухо:

Вже? — злягла? —
А що хрести? — Чи будут?

Томаш.

Тілько що
Єго не видко з ними!

Колотніцкий.

А циганка? —
Післав кого до неї, так, як се
Тобі казав я перше? —

Томаш.

Ні ще, бо
Циганка прилетїла вже й сама,
Уже и в пана була. Все сказала.
Да відки в'на се знає — се вгадати
Не легко.

Колотнїцкий.

Ну, а пан? —

Томаш.

Встїкає, да
Ще все не довіряє, бо ще дїти
Не видїв.

Колотнїцкий.

Ох тепер хрести! хрести!

Томаш.

Да в'на бо іх не прийме. — Що я скажу? —

Колотнїцкий.

Я був бих и забув! — скажи, що їх
Чернец їй поселає! чуєш? — що
Чернец їх поселає! — в'на їх прийме.
Бо він нераз такі забавочки
Їй поселати звик. — Иди! — Гледи-ж!
Та лиш розумно! чуєш? —

Иде у оден бік. Довбуш надходит з другого

Томаш.

Є хрести?

Довбуш.

Тут маєш! — Ох мій Боже, як мене
Се голова болит!... Кобес ти знав,
Що я тепер зробив!... И та люба
Матбуть не варта того!... Томашу,
Тепер я йду до неї! —

Хоче йти — Томаш єго тримає.

Що ти? — ти
Гадаєш, що ся дýші продают
Без баришу? — Могла в'на се бажати
Від мене, то в'на моя, я купив їй
Собі душев! —

Томаш.

Василю —

Шепче 'му в ухо.

Довбуш.

Ні! —

Томаш шепче.

То правда!
Нехай же: за годину я тут буду!
Ти пустиш мня до неї! — а як нї —

Вириває ніж зза череса, показує 'го Томашеви, и йде

Томаш.

Переполошений.

Добрóдію! —

Колотнїцкий приходит з другого боку.

Ви чули? — Я пропав!
Я знаю 'го! він прийде! а не ставюсь
Я тут — він ме м'ня пасти! — він убє мня,
О він мене убє! —

Колотнїцкий: шепче 'му в ухо. Він цілує 'му обі руцї.

Ви господ мій! —
Ви Бог мій! —

Колотнїцкий.

Тихо та відважно! —

Идут оба.

Пятий схід.

У Печиніжині. Ніч.

Колотницкого кімната в замку. Світло. По стінах великі образи папаримских. — де які черними заслонами закриті.

Колотнїцкий.

Уходит з одного боку, Томаш з другого.

А що? — хрести подав вже?

Томаш.

Вже подав.

Колотнїцкий.

Як я тобі казав? —

Томаш.

Як ви.

Колотнїцкий.

А решта? —

Томаш.

Способне все.

Колотнїцкий.

Лиш хитро.

Томаш.

Не журіт ся.

Ще.

Колотнїцкий.

Я аж зачав бояти ся, так гарно
Ведет ся моє діло! — И княгиня
Злягла близнятами: хлопчик и дївчє.
И хлопчик — як би з ока 'му 'го вибрав!
Сам Довбущук! и місяць на лици,
И очи чорні, ясні! нї у князя,
Нї в неї їх нема! а в мене трумф! —
Не викрутиш ся ти пишна княгине,
Що шизматиків розвела село!
Нї в'ни! — нї ваш чернец! а що найкраще —
Він за годину прийде у город!...
Качав бих зо сміхів ся я, коби
Ті єзуїти вміли ся сміяти!...
Да ми не дурнї, душу на лици
Носити, щоб всї люде в нї читали!...
Не покажи себе, не май за мало
Найменшу річ у світї — всїгди чуйним,
Покірним серед миру — а пануй ним! —
Цить — Образпольский йде! —

Князь.

Уходит як остеклий.

Га, попе! попе!
Я одурію попе!

Колотнїцкий.

Нишком з хрестами, мече їх на столик, а сам кидаєт ся в крісло.

Лях хіба
Коли розумний був! —

На голос

Ясновельможний? —

Князь.

Вас маю годувати! Вас платити!
Як писанки тримати, а й одного

Приятеля не мати!... О чиму
Я не мужик, шизматик!...

Колотнїцкий.

Пане мій:
Не можна запитати. —

Князь.

Запитати?
Про віщо запитати? — про тото,
Що й воробцї вже знают? — О лиш я,
Лиш я нїчо' не знаю... бо я князь,
Бо маю сорок сїв... менї не можна
У грудех серце мати так як другим!...
Не треба й слави мати!... на що слави? —
Приятеля? — сопруга? — вірного?
Коли він князь ся пише?...

Колотнїцкий.

Пане любий —

Князь.

Нїчо' як пане любий! пане любий!
Що слово — пане любий! — але що
В'на з мужиком ся любит, про тото
Най пан ся любий сам довідує,
Коли 'му треба знати!...

Колотнїцкий.

Та вельможна —

Князь.

Він чинит ся, що він нїчо' не знає!...
О там перед хрестом тим присягни,
Що ти нїчо' не знаєш!... видиш? га?
Як борзо єс умовк? — О ви котюги!
Жерви! вовки! гадя ви!...

Колотнїцкий.

Ясний пане:
Сказати я не можу, що нїчо'
Не зачував про те я, да я думав —

Для вашої се слави, як ми Бог! —
Я думав, що, як в світї то буває,
Усе пусті обмови. — А по тому —
Як міг гадати я, аби така
Ясновельможна паня, да такого
Вітцями князя славного, посміла
Си накладати з мужиком? — Не міг
Имити мовам віри, ясний пане! —
А ще до того всего в'на! она!
Тота лелія чиста! ангіль тот
Святий, неприступний. —

Князь.

О — й ти, и ти
Нічо' не винен попе!... Не тобі —
А й Богови не давбих був я віри,
Як був би ми казав!... тота свята!
Той образ мати-діви!...

Колотнїцкий.

Пане мій:
А може в'на не винна? — може люде
Пусті лиш бесіди. —

Князь.

Пусті? — иди,
Иди та подиви ся на бенкарти,
Чи в'ни в Довбущука ся не удали? —
О люде правду кажут!... то лиш я
Лиш я нічо' не вижу!...

Колотнїцкий.

Довбущук
Же-ж має знак на твари, скілько знаю —

Князь.

А як ти добре знаєш? — йди дивись —
Чи знак той не пізнаєш? О диви ся,
Диви, диви ся, попе, та заплач
Над мойов головойов!...

Колотніцкий.

Постиваю!
Таку величну славу! прадїдів
Ту непорочну славу, що й царі
Єї ся покланяли! тої слави,
Що шість корон носила... так звалятп!
Та так онечистити!...

Плаче.

Князь.

Зриваєт ся.

Я очистю!
О я її очистю! —

Дзвонит — Томаш убігає.

Зараз піч
Зелїзну ми покласти на подвірю,
И так їй натопити, щоб черлена
Цїла як вишня стала! — вон!

Томаш иде.

Сюда!

Томаш вертаєт ся, князь мече єму хрести перед ноги.

А ті єї бенкарти зараз ми
В найгущий лїс віднести и вовкам
Веречи, да с хрестами сими! чуєш?
С хрестами, я так хочу, от цими!
Що в'на від него має їх! циганка,
Що все ми уповіла — и хрести
Від разу сї пізнала! — Пріч! — Чекай! —
А хто би пів слівцем кому коли
Сказав, що тутки стало ся — мій міч
А того горло, чуєш? — руш!

Томаш иде.

А ти
Иди єї скажи, що завтра гине!

Иде

Колотніцкий.

А я-б раднїщий був, коби вже нинї,
Але аби сама не йшла собі до Бога,
То треба дати їй ще й чинчика старого. — —
И знаю навіть вже, як приспособю дїло! — —

Надїт же, грушечки — бо вже сте переспіли!
До князя!

Иде.

Шестий схід.

У Печинижині. Ніч.

Инше місце у городі коло замку. — Місячно. — Довбуш уходит з одного, Томаш з другого боку.

Довбуш.

А що? — віддав хрести? —

Томаш.

Віддав.

Довбуш.

А в'на? —

Томаш.

Ти дякує.

Довбуш.

Нічо' білш? — то я даром
Затратив свою душу? за даремне
Сплюгавив свою славу я бріхнев? —
Ха ха!... Да се хіба лиш перший раз,
Що пан ошукує? — Се треба було
Менї у перед знати!... То дві души
Затратив я за слово: Дякувать? —
Гадаєш ти? — О ні: я Довбущук.
А души дві за дорогий бариш,
Щоб купно дарувати! — в'на є моя!
Ти чуєш, блюдолизе? — в'на є моя!
То в'на не хоче мня пустить до себе?

Томаш мовчит. Довбуш бере мисливску трубку и хоче трубити.

Томаш.

То стримує.

Ти що се? —

Довбуш.

Ледінїв тут двістї зараз
Ми виростут, а що я си купив
То моє! —

Трубит — панцірни вибігают з усїх боків и вяжут Довбуша.

Томаш.

О не твоя, Довбущуку,
Бо сеї ночи мают її палити
В печи, а через тебе. Пан все знає.
А щоб єї не скучно було, то
И ти горіти маєш з нев у раз!
В темницу з ним! —

Довбуш.

Аби з коханєм любим:
То и в вогни менї солодко буде! —
Я був вже раз в вогни...

Панцірні відводя Довбуша. — Опен. Дворак набігає и шепче Томашеви щос у ухо.

Томаш.

Переполошений.

Не може бути!

Дворак.

Спитайте їх самих лиш.

Колотнїцкий.

Приходит.

Що там? що? —

Дворак иде

Томаш.

Чи ввірите ви се?

Колотнїцкий.

Яке? — кажи!

Томаш.

Ви знаєте, добродію, що пан
Менї казав, близнята тї узяти,
И з обома хрестами тими — ви

Вже знаєте, у пущу їх віднести,
И кинути вовкам. Я так зробив, —
Двох двораків узяв старих, ретенних,
И дав їм росказ, діти ті віднести
Аж у космацкий плай. Они пішли;
Да сес уповідає, що лишень
Они з дітьми вчинились край села.
Як тут показует ся їм мара,
Тота гірска цариця; зо страху
В'ни мечут діти на серед гостинця,
А сами утїкают! —

Колотнїцкий.

И того
Ти так переполошив ся? — Ми своє
Вже доконали діло. А бенкарти —
Коли їх пси не розїдя — нехай
Годує хто си хоче! — й Довбуші
Здают ся в сему світі, — нї? — принаймнє
Менї оден ся здав. Да то початок
Лиш є, да ще кінчати треба діло.
Посїяно вже є, тепер щоб спіло.

Идут.

Семий схід.

У Печинїжинї. Ніч.

Світлиця в Довбушеві хати. На столи каганец горит. На стіни образи Ісуса Христа, Матери Божої, Ангеля хранителя. У запічку стоїть колиска.

Катерина

уходит, ведучи Міхайлика за ручку, и несучи маленьку дитинку на руках. Марічка иде біля Катерини, держучись за ню. Увійшовши — кладе дитинку в колиску и заколисує; Марічка и Міхайлик позївают.

Що? ви задрімали, дузїньки? —

Марічка.

Ага! —

Катерина.

Підете зараз спатки, але треба
У перед Бозїнькам сказать добраніч.

Міхайлик.

Добраніч Бозїньцї! —

Марічка.

Добраніч!

Катерина.

Веде їх наперед образи. До Міхайлика.

А
Котру ти Бозїньку найлїпше любиш? —

Міхайлик.

О ту там с крильцями! —

Катерина.

А ти Марічко? —

Марічка.

И я ту с крильцями! —

Катерина.

До Міхайлика.

Та що тобі
Аби та Бозя дала? —

Міхайлик.

Ножик, мамко!
Великий, острий ножик! —

Катерина.

А тобі?

Марічка.

Менї на шию хрестик, красний красний!
Та золотий, та...

Катерина.

Дїти: о просіт
Ви лїпше в Бога ласки, та аби
Вас сохранив на світї, та аби

Руков свойов провадив крізь жите вас.
Крізь се жите пусте! — Міхайличку:
А що тобі ся снило тої ночи? —
Забув уже? —

Міхайлик.

О нї: менї ся снила
Велика гадина! така страшна
Та чорна!...

Марічка.

Тай менї! ох тай менї
Ся снила гадина, така, яку
Міхайлик вповідає! —

Катерина.

То просіт же
Ви Бозїньки, аби в'на від гадї
Вас тої сокотила! —

Марічка и Міхайлик.

Просимо!
Ми Бозю просимо!

Катерина.

Кажіт:
Ми просим. —

Марічка и Міхайлик.

Ми просим —

Катерина.

Бозїньку —

Марічка и Міхайлик

Ми Бозїньку

Катерина.

Тоту с крильцями —

Марічка и Міхайлик.

Ми тоту с крильцями —

Катерина.

Аби нас боронила —

Марічка и Міхайлик.
боронила

Катерина.

Від гадинки лихої! —

Марічка и Міхайлик.
Від лихої! —

Катерина
укладаючи їх спати.

О Боже сохрани вас!... да не так
Від гадини лихої, бо то кажут,
Що гадині від Бога призначений
Є той, що в'на 'го має ззісти! — да
Від тих людей лихих — о сохрани їх
Ти ангелю хранящий! Матер Божя!
Исусе Боже слова! о від тих
Лиш їх людей спаси, що ночами
Як ті вовки в'ни ходя, щоб пожерти
Яку там людзку душу!... О ти Боже:
Ти батько є сиріт — ти їм поможеш!...
Бо діточки отці нещастні мої,
Сї мої кришенятка, мої пави,
Сї мої рожеквіти, мої — мої
Сї душечки єдині, незабуті,
Мальовані, святії, моє щастє,
Надія моя в світї, моє небо,
Мій рай, серденька мої!... о в'ни є
Є сироти на світї, бо їх батько
Забув, їх відцурав ся! — о... їх нї:
Бо він їх щире любит, їх над душу
Він свою рідну любит! лиш мене —
Мене він відцурав ся! лиш сама я
Нелюба є єму, сама чужя я!..
Да и сама я винна!... бо не моя
Пишний та гордий гуцул була пара,
Але хіба царівочки якої
З чільцем на голові! и то нї навіть! —
Бо то лиш ми си баєм о любі

О вічні, вірности, о шлюбах. о
Хто зна' май ще о чім, а в гуцула
Усе то є мамона, й то, и все
Що волю ломит, вяже! — О у него —
Лиш то одно святе є, то 'го рушит,
До чого не повинен, що не мусит!
Ангелочки мої! ластовенята!
Вишневі галузочки! квіточки
Ви калиневі мої! най ваш батько
Шукає свого щастя, де гадає —
Найти 'го! Боже 'му допоможи лиш
Найти 'го, а я буду лиш для вас
У сему світі жити! мої зорі!
Ви мої пташенятка — райскі, моє
Єдине сподїване! хоть вас тато
Покинув: — я! я, я. я ваша мати!...

(обніме и голубит їх довго, вітер іде до колиски.)

А ти мій Йванчику? — мій зайчику!
Мізинчику пишний мій! мій... о мій
Ти мій румянчику! васильчику,
Любисточку ти мій! самбірчику!
Павляне пюречко!... а хто-ж тебе
Би доглядав на світї, як мене би
Не стало?... ох мій Боже — серце вяне
Згадати навіть гадков!... Іваночку!
Иванчику мій срібний! золотий мій!
А хто-ж тебе би серце дозерав
Як мами би не стало? — О ти світе
Небесний — не остави мої дїти!...
Нї Боже: ти не лишиш! —

Штефан

(уходит з ліхтарнею)

Добрий вечер!

Катерина.

Ох братїк мій єдиний! да так пізно? —
А якби що дорогов

Штефан.

О у нас
Дороги є беспечні, слава Богу.
Бо від коли прийшов той ксьондз у двір,
Село собі як в гробі! й на сутки
Ніхто ся не відважит. — Василя
Нема? —

Катерина.

Він зараз прийде. —

Штефан.

Катерино! —
Ти роду не такого, щоб ся мав
Хто кепкувати над тобов! Скажи! —
Ти нещастлива є? — О ти гадаєш,
Що я далеко сижу, та нічо'
Ні чую та ні знаю? — він тебе
Не любит? — понехає? — Катерино! —
Я брат як тато рідний є: скажи
Усю мені ти правду, бо й без тебе
Я її довідаюсь! —

Катерина

Штефаночку:
То помівки пусті лиш є на него,
А він у мене добрий! — Що би світ
Не вигадав тепер? — О він є добрий.
Хоть и мисливенький ся трохи вдав.
А ти Штефаночку тепер від дому? —
Як моя там невісточка живе?
Як вам обом живет ся? — Ох там що? —

На дворі далеко чути коляску що їде а вітак нараз зупиняєся ся и крик:

Ге люде! люде! світла! борше! борше!
Давайте борше світла ге!...

Катерина.

Біжім!...

Штефан хапає лихарню и вибігает. Образи зачинают говорити:

Матер Божа.

И се так мусит бути. Сину ѝ Боже?

Ісус Христос.

Так мусит, моя Мати! не поможесь.
Бо люде хочут с правом, с правдов, с храмов,
И з вічним обичаєм стати в брани.
Але ті вічні, мудрі Божі суди
Научуют людей — що люде — люде.
И що — нехай и в небо в'ни сягают —
То вища ними сила все владає,
И що то право, правда, снота — Божі.
И чоловік столочить їх не може,
А хто поважитись на ні посміє —
Загине! — Чоловік аж там доспіє! —

Матер Божа.

Будь Боже милостивий! —

Ангіль Хр.

Божі сили! —

Катерина

ухо'дит з маленьков дитинков на руках. Штефан за нев з лихтарнев. — Катерина з дітьми оперед образів

Яке-ж пишне та красне!... біднятко!...
И то сумлїня було в тої мами,
Двійко таких пишненьких анголяток
Лишити на гостинци!... Матер Божя!..
Соківку мій? ледїню? — О чиму
Та паня в ридвані и дівчинку
Менї не облишила?... я би була
Їх згодувала обійко собі!...
Да що то би могла за-паня бути?
Штефаночку, не знаєш? —

Штефан.

Хто би збаг!
Чи в нас тут мало тих паней гостинцем
Минают ридванами? — Да здаєсь, —
Що то якас добренька є бабуська,
Як рідко між панями.

Катерина

понесла дитину и поклала коло свої в колиску. Росповіваючи — находит хрест и цидулку на грудцях.

Ох Штефане!
Дивись — який у него хрестичок
Прекрасний на грудцях!... Ще и цидулка!...
Штефаночку, ти-ж вчив ся у дяка,
Ти може прочитаєш? —

Штефан

бере цидулку.

Се по руски. —

чптає:

Сей хлопчик хрещений у православні вірі и звет ся Олекса. Котра душя 'го найде — най буде у Бога благовірна и змилуєт ся над найнищастлившов сиротов найнещастлившої матери. М. О. Хлопчикови и дівчинці є на грудех хрести. — Коли їх Божа воля виратує від вовчої пащі, а доля їх розсіє по світі, то по хрестах сих пізнают ся, що брат з сестройов. —

О! тут мабуть якийсь великий гріх
Зробив ся, и здаєт ся, що не мати
Усему тому винна!... Але Бог
На небесах свідитель, и святая
Єго увежде воля!

Иван

убігає:

Довбушихо!
Василь твій у неволи! сеї ночи
Ме пан єго палити! —

Впбігає.

Катерина.

Ох мій Боже! —
Штефаночку мій брате!...

Вибігає, Штефан за нев.

Матер Божя.

Ох мій Сину —
Не дай ві пропасти! —

Ісус Христос.

Не загине. —

Цора.

Страшна и розхрістана, убігає з ножем у руках.

То тут він мешкає? — єго се діти? —
Га!...

Замахує ножем на Міхайлика и Марічку — вітак з'упиняєт ся.

Ні: за мало кари! — инак з вами! —
Відотну руки вам — вітак — світами! —
У плай Довбущуки!

Хапає діти и біжит з ними.

Матер Божя.

О Боже й Сину! —

Ісус Христос.

Дітьми опікуєт ся Божя сила! —
Мій ангелю благий! —

Ангіль Хр.

Ми твої слуги,
Й невинности святої вічні други. —

Цора.

Далеко на дворі.

У плай! —

Ангіль Хр.

У плай!

Цора

Ще дал:

У гори! —

Ангіль Хр.

Божа воля.

На горах и на долах!

Ісус Христос.

Амінь, друже! —

Матер Божя.

Змилосерди ся на невинні ду́ші! —

Цора.

Дуже далеко:

У плай! —

Всї образи:

У плай! —

Осмий схід.

У Печиніжинї. Ніч.

Православна каплиця в замку. Всї троє дверей зачинені. Перед образами світло. Запах калила віє по цїлім театрі.

Отец Єремій

уходит з вівтаря у патрафіли, с книжков у руках, и стає перед Ісуса Христа.

Тай на вогонь всудив її!.. О мій Боже! —
А я її на смерть мушу споряжати!
Я Боже! я! її на смерть!... о тепер лиш!
Тепер лиш сили дай мій Спасе, бо
Загубю свою душу, о ей Богу
Загубю! бо за тя́жко испитавєс
Раба твоєго Спа́се!... на смерть!... її!...
И то коби невинну хоть! да боюсь
Що грішну грішницу!... Ісусе сладкий:
Коли-ж караєш нас — карай по людзки!
Карай нас так як люде — лиш не так —
Не так, Спасителю! бо не Тобі
Ми грішнії є пара!... Ти є Бог,
А ми слабі є люде!... Да и Ти
На ті горі оливні перерік ся
З Вітцем небесним твоїм! а то Бог,
Ти Господь був, ми люде! — Не походит
Слузї до Господа и Бога свого
Такі казати речі... да прости́ —
Прости, премилосердний, бо не можу
Ти правду не сказати, хоть убий

Ту душу непокірливу! — Идут! —
Тепер о Боже, сили! — Боже! — сили! —

Обертає ся на церьков, Княгиня уходит у чорних ризах яко черниця, чорнов заслонов заслонена, за нев двірска челідь також чорно убрана, з восковим світлом у руках. Допровадивше княгиню до серед церькви — вертає ся, княгиня припадає оперед чирця на коліна.

Не зараз:
Чого прийшла єс доню? —

Княгиня.

Отче мій —
З небесним попрощати ся, бо йду —
Так кажут — що вмерати.

Чернец.

А ти знаєш,
Що то вмерати, чадо? —

Княгиня.

Там ити,
Де більше не вмерают. —

Чернец.

Там ити,
Де треба буде оправдатись с тим,
Що лиш оден святий и праведний.
Де треба буде здати саму, чо' —
И як ми в світі жили. — Бо душя
Є дорогий скарб божий, що его
На час нам позичає Вседержитель,
А там рахубу з него остру правит,
Рахубу справедливу! — Здай, о здай
Рахубу ту ще тутки, щоб святий
Там в тебе її не правив, бо там тяжко,
Її здавати буде! —

Княгиня.

Отче мій:
И там и тут готова є я здати
Рахунок тот великий: як йому

Небесному на небі, так тобі,
И всему світу, отче.

Чернец.

Світ собі
Про Довбуша говорит? —

Княгиня.

Довбуша? —
Хіба про того отче, що мене
Він ратував з вогню, як замок сес
Горів? — О правда, отче: я купила
'Му поле, домівство, худобу, плуг,
И грішми надарила! — Може й се
Є гріх священний отче — то простіт;
Я йду за се горіти.

Чернец.

Більш нічо'?

Княгиня.

Нічо священний отче! —

Чернец.

Більш нічо'?

Княгиня.

Нічо' священний отче! —

Чернец.

Ради Бога:
Нічо' більш, моє чадо? —

Княгиня.

Отче мій —
Я на смерть сповідаюсь. —

Чернец.

Дякувать!
О дякувать ти Боже!

Благословит княгиню.

А тебе
Най Спас мій благословит, й покріпит
На су тяжку дорогу, моя доню!...

Погано прислужив ся тутки хтос
Тобі и твому другу!.. да нехай
Простит 'го Милосерний, але ліпше
Єму мабуть би було, щоб млинский
Він привязав до шиї камінь си,
Та з ним пішов в преисподне!... Боже мій...
О більше вже не можу!...

Припадає до тетраподу.

Князь

убігає з голим мечем, за ним єзуіт, дворяки, панцірні, люде, челядь. Люде и челядь з світлом. — Єзуіт шепче князю в ухо:

Чирче, що
Она ти сповідалась? —

Чернец.

Сповідь —

Князь.

Що
Она ти сповідалась? —

Чернец.

Пане —

Князь.

Що
Она ти сповідалась? — — ти мовчиш? —
Мовчи ж на віки вічні!...

Пробиває черця мечем. Чернец хоче ся на ногах тримати, віган не змагає и паде на райских дверех.

О ти добре
Казав ми, єзуіте!... Не богато
Мені лиш короводів! —

Вибігає с церкви — за ним єзуіт. Решта усі лишають ся у церкві.

Княгиня.

що доси ув одно придивлялась умераючому черцеви, котрому колпак упав з голови.

Тії очи! —

Рис твари! — щирани ті на чолї! —
Нї! нї! я ся не милю! — я не можу
Милити ся! — се він є! се є мій —

Чернец.

Твій батько, моя доню! — О — мій Бог! —

Умерає.

Княгиня.

Мій батечко єдиний!...

Паде на чирця.

Матер Божя!...

Умерає. Усї що в церкві даютъ ся трохи назад.

Два старі люде

виходя з вівтаря.

И чо' ви здивувались? — Се діправди
Атаман є Мазепа, що доньку
Віддав за сего князя, а віддавше —
Пішов у манастирь, щоб припочити
Від трудів торонних. — Не припочило
То серденько вітцївске — затужило
За донечков единов. А від неї
Приходит в манастир письмо, що просит
В'на о капеляна старенького
Душі спасеня ради! — Издригнулось
То серденько вітцївске — а поневаж
Говінє, риза, борода, и старість
Змінили старця скоро — він прохав ся
В сей двір за капеляна и дістав
Позвіл в єгумена. — Що далї сталось —
Ви видите тепер. — О щоб та кров
Свята та неповинна ще не впала
На винні голови!... бо кажут, що
Бог ангеля одного на земли
Поклав — аби, де кров невинна ся
Розсипле — він волав, ридав аж доти,
До неба доки аж та мста не зийде!

В'на зийде й борзо. Бо Отот над нами
И правий и святий є! —

Нарід.

Амінь! амінь!

Челпи виносит княгиню, два старі люде черця с церкви. Всі виходя за ними.

Девятий схід.

За Печинижином.

Ніч зорешлива без місяця. Чорний, дикий плай у лісі. Вовки вют и світя с поза колодя очима. Гадя сипит, то по корчах у кочига звита, то коло дерева обвита. Ящурки шарахотя в листю.

Цора.

убігає, с кривавим ножем у руках.

Вогонь пекельний! муки! кари! лиха!
Змиї, що сонце пют то! вовкуни,
Що місяць обгризают! все на тебе
Непевна ти планїто!... В перший раз
Довбущукової криви покоштувати
Хотїла я сегодня — та тота —
Тота гірска цариця!... О богдай
На тебе цар зелїзний, той твій брат,
Що в чорногірскім озері сидит
Та град веде та тучу, та стріляє
Нічми в хрести дорожні!... так мене
Переполошити!... переполошить
Саме тогди — як я ті руки їм
Хотїла утинати! вже й надтяла —
А та мара гірская!... О нехай
Вас сто, вас тисяч буде! най ввес світ
В поперек, в здовж я схожу — а я мушу
Я мушу відшукати вас! я мушу
Покушать ще криви Довбущуків —
Нехай би й світ запав ся!... лиш покушать! — —

Лиже ніж.

Пів каплї серце не вгасит!... Напитись!
Напити мушу ся я їх криви

Як є кадоба в кирници! о напити!...
А ще и тих обох пошукати, що
Їх паня породила сеї ночи,
Бо й то его є діти!... я їх найду!
О я їх відшукаю! є під землї
Їх видру а дістану! — добре що
Ми Томаш уповів, що в'ни живі ще,
Що в їх хрести є мої!... О я знаю
Ту долю аж за добре, щоб боялась
Що в'на ми не подаст їх!... И планїта
Гірска їм не поможе... Ух — она! —

Утїкає.

Гірска цариця

приходит, у праві руцї вівчареска киряка у лїві збанок з молоком. Вовча ве, гадя сипит, она їх киряков відвертає.

О набік! набік! набік! єизі, на бік
На три малі минутї! — На що ви
Усї ся тут зібрали? — о я знаю:
Мій брат недобрий вас сюди післав
На непогоже дїло! —

Гадя дуже сипит.

Ви голодні? —
Я знаю що голодні, да мій брат
Се вас не погодує, як сама я
Не погодую вас! —

Сипле помеже ні молока.

На! се тобі!
А се тобі, голубко! — чо' ти так
На мене роззїпалась? — на й тобі!
Й тобі на, моя кришко! о коби
Ти знала, що за писана та файна ти,
Ти мого брата бес не слухала! —

Одна гадина сипит дуще всїх.

Та й ти голубко красна! — й ти! — и ти! —
Та й ти! ви всї є красні! — ти не хочеш? —
Се молоко є свіже! — о я вижу —
Що ним тебе не впрошу! — чим тебе
Зазулько упросити? —

Старша гадина вет ся дивно.

Так? — нехай!
Учиню твою волю! — завтра рано
Ме дівка йти у матридуну — слухай бо! —
Щоб парубка строїти. Я вам всім
Даю на ню путерю: можете
Рознести між собойов, лиш кістки
Лишіт святі землици! —

Гадя сипит ув одно и киває головками.

Ще не доста? —
То ще даю вам у богачки тої
Корову, що сегодне удова
До неї приходила безталанна,
И молока просила для дитинки,
Для хворої своі, щоб перед смертев
'Му душку закропити? — й се ще ні? —

Здіймає киржу д' горі.

Ото спали-ж вас земле! —

З землї зачинают искри сипатись, гадя свище и утїкає. Вовки вют. Цариця проходит.

Міхайлик и Марічка приходя в плай, у лївих ручках по хлїбцеви, у правих довгі бичики с хрестиками на верху. — Обоїм праві ручки криваві и позавязувані. — За ними ступає

Ангіль Хранитель,

у білих ризах и крилах, з зорев над головойов, у праві руці довга киржя з хрестом. До дітей:

А не болит вже бубка? —

Міхайлик.

Не болит.

Марічка.

А я би так вже спала!

Ангіль.

Зараз синку.
О там вівчарска стая, там вас приймут
Благі та добрі люде! — Чо то варе
Людей тих так богато йдут у світ
Шукаючи за щастєм — а потому

'Го ніде не найшовше, нарікают
Несправедливим судам? — О коби
Они лишились там, де Бог святий
Поклав їх: у натурі; и по їй
Законах правих жив би — то не треба
Би 'му шукати щастя, бо оно
Би з ним и в нему було, як та мати
З дитинов свойов ріднов. — Да то так:
Покинув чоловік небесного
Благого свого батька — 'му осталась
Натура як та рідна мати! він
И тую покидає, а по тому
Щастливим хоче бути!... О не має
У світї того щастя — як у раю! —
А рай то є натура! —

Міхайлик.

Бозїнько:
А там о, небо є? —

Ангіль.

Там облаки
А небо в серци є. — О що ті люде
Шукают того неба хто зна де,
На облаках, на зорях, в Азиї,
В святого блюда церкві, а то небо
Лиш в добрім чистім серци. В'но само
Є чаш крови святої, що скупила
Сес світ від беззаконій! в'но само
Є церков того блюда, и лиш в собі
В'но рай той пострадавший найде! лиш
Само у собі надгороду за
То добре и недобре! в нїм є рай!
В нїм Господь пробуває — и де инде
За дарма 'го шукати, бо не має
Єго на облаках! — у серци рай є.

Вовки вют.

Я знаю, що голодна є ти лає
Зелїзного царя! — да що-ж поможу? —
То лихо годї наситити, бо
В'но ситности не має в собі, и

Во вік не буде мати! за тото
Само в'но, доти жресь та жре, аж доки са́мо
Себе само́ не жіжре, а тогди
В'но найголодче є! — о то проклін
Недоброго на світї: жерти й жерти,
А в послїди себе! —

Вовк старий вє.

Ти є слїпий? —
И то є проклятє лихого, що
Оно з устеклости на рештї слїпне! —
И що би з світа було, як не так
Оно би в світї було? — десїть лих
На добре засїдают лиш одно,
Одно маленьке добре, так як вас
На ягнятко одно велика лая.
Але гірска цариця: та свята,
Та благодатна сила у натурі,
Вам видно відберає, й біжите
Проходя у свою пропасть сами!

Гірска цариця.

Уходит.

Амінь — амінь! —

Иде. Вовки вют и зачинают утікати. — Все слабше и слабше чути іх вите, нарештї утихає зо всім.

Десятий схід.

У Печинїжиниї. — Ніч.

Подвірє в замку, а на подвірю велика зелізна піч натоплена аж черлена. — Два горнарі з довгими зелїзними кочергами пересувают жар у печи.

Перший горнарь.

Братчику: коли у пеклї так горячо як тут, то не знаю, як ті люде там можут витримати?

Другий горнарь.

Овва! — коли тут витримують, то чиму би не мали там витримати? — ба я навіть гадаю, що

тут чоловік на раз мусит більше витримати як у пеклї?

Перший горнарь.

На приклад? -

Другий горнарь.

На приклад: як лиху жінку має. Чи-ж она єму сто раз гірше не допече, як настояще пекло? — Я знаю дуже богато хрещених людей, що би сто раз раднїщі у пеклї горіти як з своїми жінками жити.

Перший горнарь.

А я знов знаю дуже богато таких жінок що би сто раз раднїщі чорта з рогами перед собов видїти, як свого чоловіка. И справдї: мабуть и чорт рогатий не такий бридкий та гидкий, як де який чоловік, а ще тогди, як прийде с корчми пяний та запахне в хатї як ґуральня, а вітак стане григоря кликати на цїлу кімнату! — Шкода що ти не жінка: я би тобі зичив з радної душі такого чоловіка, або знов другого такого, що як стане жінка коло стовпа, то він зараз біжит нáзирцї, чи она не буде що з стовпом говорити, а як кашне, то пів рік у неї питати ме чого в'на кашнула тогди й тогди, в четвер дві недїлї о перед пущеня, як сонце на півтора пяди ще не дійшло було до рога від попової хати. О справдї, ті жінки мают право, коли часом волїли би чорта з рогами видїти як свого чоловіка такого.

Другий горнарь.

За те-ж они своїм чоловікам и вміют гарно роги приправляти! — На приклад: явит ся який гарний урльопничок у селї, так жінка зараз: чоловіче, а чиму того ледїня не закличеш та не приймеш гарно? — хіба ти не знаєш, що він по світї був та щось видів та щось знає, не так як ти дудзумане старий? — А то ще він берет ся менї від первих первої тїтки непота син? — З рогами треба пізнаватись, чоловіче! —

Перший горнарь.

А чоловік — хіба їй слухає? —

Другий горнарь.

Ану най не послухає, чи не буде з руский місяць ходити и голодний, и чорний, и не змитий, и не обдерганий? — а то ще трафит ся часом, що жінка с туги за родичем своїм близким захворує, та ще мусит сердешний по примівницях та по бабах, аби золотінник брали та наслання відвертали, а то би тобі и пів року з ліжка не підвелась. — Да цить — идуть! горни! горни гарно, аби и нам так не довелось нагріти, як тому сердешному гуцулови, що 'го мают у сї печи палити! — горни! горни! —

З одного боку виступає князь з [illegible], за ним богато ляцких панів и усї [illegible], а з другого боку ведут панцирні вязаного Довбуша. Мир.

Князь.

Га, маю тя мотелику пишний
Ти гуцулский, що аж в кімнати ти
Літаєш до княгині? — О не будеш,
Не меш уже літати! тут тобі
Ті крильця обгоря, у сї печи! —
То за тото Василю, що тобі
Поля я дав и хату, за тото
Мені ти се зробив? — Га? — за тото
Ти звівєс мою жінку? — за тото
Знївечивєс мій світ, и мою славу
Ти за тото столочив? — Довбущуку!
О вражий Довбущуку: замок сей,
Всї добра ті мої, усе, усе
Й житє то моє навіть був бих радо
Ти дав, абес лиш був менї отце —
Отце був не зробив!...

Довбуш.

Я що зробив —
То я зробив вже, Ляше, а єї

Любив я, я любив її, щоб ти знав!
Її в'на мене любила! — Ти гадаєш,
Що князям лиш любити можна, а
А мужикові ні? — О Ляше, Ляше:
У кождого однаке серце в грудех,
Її та люба однака! — я її виніс
З вогню и в'на моя! Чом ти не важивсь
У половінь за нев? — Така люба,
Що у вогонь не піде за коханем,
Така люба студена! — А поля́
Не беру я з собов, они твої,
Її с тими навіть, що я їх придбав!
Бери собі! а мою жінку й діти
Ще Вишний погодує! — Чо' я стою?

Колотніцкий.

То Бог твій шизматицкий так тебе
Се вивчив, Довбущуку, за добро
Невдяков віддавати? — О негідний
Той Бог ваш мусит бути!

Довбуш.

Щоб ти й Бога
Ще з Божества не скинув? — То хіба
Той Бог ваш римский ліпший, що вам каже
Гноїти світ сеє кровйов віри ради?
О чули ми не мало, як ви там
На наші Україні ґаздували
Та як людей пекли, ви людоїди
(Чи як там? — єзуіти)! ви! а Лях
Рожен тримав, безумний!

Князь.

Ще кепи? —
У піч єго, панцірні! —

Панцірні пускают ся до него.

Довбуш

рве петельки на собі, вириває князеви ганчар зза паса и пускає
ся до панцірних. Панцірні дают ся назад.

Пріч! — ану
Нехай мене кинé хто!... Я у піч
Самий дорогу знаю и без вас,
И хочу в нї горіти! — не тиму
Що сим тут двом забаглось, а тиму
Що хочу! а тиму я хочу, бо
И вн'а в вогни згоріла, як ми кажут,
Хоть и вмерлу спалили! Ляше, Ляше —
А ти ся не соромів, умерлу
У піч казати кидать? — о и звір
Над трупом не збиткуєт ся, лиш Лях
Оден такий на світї.

Князь у розпуці.

Колотніцкий.

В піч з ним, в піч! —

Панцірні пускают ся знов до Довбуша.

Довбуш.

Назад! — ще далї! — далї! —

Всі дают ся назад — князь також.

Так! — теперь
Менї нї крока з місця! бо...

Плеп гладит князя по під бороду.

Не бій ся
Мій пане Образпольский! — думаєш —
Що вік не є твій довший як сей ніж? —
О, того лиш не бій ся! — в гуцулів
Хто пса би ти убив — то й до стола
Би того не приймили! — О не бій ся
Від мене ти лиш смерти! —

Князь.

Ще якого
Я сорому діжду ся?...

Довбуш.

Ти? — иди! —
Ти видів, щоб на ляцкому лици

Ще сором сїв коли? — Ха ха ха ха!
За розривку спасибіг!...

Колотнїцкий.

Я вдурію!...

Довбуш.

Без мозку? — О Ляшки: за сей вам жерт
Прощаю мою смерть! — да тим скажіт,
Нехай в'ни не сміют же ся, коли
Ся Довбущук сміє, бо других ви
Не найдете котюг таких як сї,
Хоть в Німцї ви сходїт! —

Иван.

Прибігає.

О брате мій —
Бач на яке се вийшло?

Довбуш.

На яке? —
Ба! —
Як кождий би питав ся — на який
Конец 'му дїло вийде, то и дїла
Нїколи би не було! — Знаєш ти,
Як сад ти насадиш, чи яблуком
Хто не удавит ся? — таке й тото:
Ми дїло зачинаєм — та гадаєм,
Що добре скінчимо 'го. — Часом так,
А часом нї. — Да треба вже за ним
Журитись, банувати? — О лиш то нї,
Лиш то нї побратиме! — банувати
Є гірш як умерати! —

Иван.

Умерати! —
Да смерть не рівна смерти!...

Довбуш.

Як яйце

До другого подібне, так та смерть
Одна до другої. Тот гине в лїсї,
Тот гине на печи, а тот в печи,
А тот в зубах медвежих: да усїм
Їм на одно виходит. —

Иван.

Да тебе
У піч метати хочут!...

Довбуш.

Хто ти каже —
Я й сам ще скочить гарен! —

Штрикає у піч.

Иван.

Жди мене! —

Штрикає и собі в піч. Горнарі заперают двері.

Князь.

Га! се що?...

Колотнїцкий.

Упрямість шизматицка! Вигріли
Гадю у пазусї — а в'на теперь
Вам душу, серце пє!...

Князь.

О нї: не ме вже
Не буде єзуіте! — Томаш, мой! —

Томаш прибігає.

До сеї печі дві ще змурувати!
И тут ріжнів зелїзних два ряди
Накласти тут кітлів знов на смолу.
А тут на олово, олїй, оливу! —

До Колотнїцкого.

А ти менї що днини на письмі

Передавати маєш тих шизматів
Що тут печи ся мают!... Тількиӣ сором!...

Колотнїцкий.

Нишком.

Вікторія! ти Ляшку в наших шпонах! —

Заслона паде.

ДРУГІ ЗВОДИ.

(Люба ще й з Любойов.)

ОСОБИ.

КНЯЗЬ ОБРАЗПОЛЬСКИЙ.
НАТАЛЇЯ.
КОЛОТНЇЦКИЙ.
ТОМАШ.
ЮСТИНА.
КАТЕРИНА ДОВБУШИХА, удова.
ЛЕСЬ, } єї сини.
ИВАН }
МАРФА, єї брата жінка.
МИГАЙ, єї годованец.
СРІБНАРЮК.
СРІБНАРИХА.
ШТЕФАН ДЗВІНКА.
МАРІЧКА, Срібнарюків годованка.
ЦОРА.
ІМРО.
Єзуїцкий провінциял.
Два козаки.
Пандирі.
Служалі

Парубки. Дівчата. Нарід.

Справа ведеть ся то в Печиніжині то в Маняві. Гід 1745.

Перший схід.

Оперед манастирскої церкови у Маняві. Рано. По переді, з боку стоїт пару дерева и тисове крісло жироване. У церькові видко нарід и чути глухий гомін співу церковного. Цора, страшна и розхрістана, и Імро уходя.

Цора.

О Імре, Імре, двацїть рік и пять вже
Як у вогни я батька пострадала.
Ох мого батечка! и тілько вже,
Як своє бідне серце я убила,
Як свою я надію и любов,
И все, усе, що мала в сему світї,
На віки закопала, я сама,
Як та мара блукаю ся по нему.
Да праві суди долї, бо она
Не каже на оден нам жеребен
Все своє щасте класти, так як я
Поклала на оден 'го: на любу
Д' невірному стрілцеви. Да минуло;
Поклала и пропала. Але за що,
О ти мій щирий друже -- (сли нам можна
У щирість вірувать), — за віщо ти
Твій молоденький вік єс приковав
До моєго страшного, ніби до
Зелїзного стовпа в гарячі пути,[1])
За віщо? о та щирість була-б варта
Люби, коби перепалене серце
Могло ище любити!... все за дармо!
Усе, усе за дармо! з леду ти
Не викрешеш вогню, а лиш примерзнеш
До него, як нещастний корабель
В склянному там десь мори.

Імро.

Цоро, Цоро:
Ти кажеш понехати тя: чому-ж
Кохане твоє давне ти не можеш
Забути? — О коби то чоловік
Так борзо міг забуть, як борзо серце

[1]) В перводруку очевидно похибка: пуши.

Влюбити що потрафит! — Тя забути!...
Скажи ти місяцю, аби він землю
Забув, лишив, покинув, а самий
Пішов на свою волю по вподобі? —
Скажи ти соняшнику, щоб лишив
За сонцем свої квіти повертати,
Та відвернув ся до студеної
Опівночи? — О Цоро моя кралe,
Не вимагай від мене того, що
Не в мої силї є! а як тобі
Люба та моя тиха є за прикра:
Ти носиш острий ніж при собі всїгди,
Що 'го, як нишком достеріг я, с часта,
Ти обзераєш приязно: ножем тим
Роскрій се моє серце, и позбудеш
Від разу ти мене ся.

Цора.

Виймає ніж.

Імре: не
На тебе острий ніж я ношу, а
На тих Довбущуків. Бо серце моє
Менї уповідає, що я їх
На ніж сей позбираю ще! — Хіба
Аби за дармо я вже двацїть рік
И пять шукала їх, и сїм країв
Сходила в здовж, в поперек? — О я найду
Усїх, усїх ще відшукаю, и
Не вмру и нї спочину, доки їх
Криви не напю ся, и серце їх
На ніж не насиляю сесь!... За мнов
Мій Імре, вірний друже! — И хоть Цора
Любов надгородити тя не може,
Бо Цора лиш єго, єго одного
Любила в сему світї: то за славу
Хоть уступи ся нашу! спомяни
Мій королївский рід! — И ми цигани
У серци грієм честь! — За Довбушями!

Проходя.

Юстина

и друга покойова виводя Наталію з церькови у крісло.

Ох пане моя мила: ви недужі?
Хіба-ж я не казала вам, не їхать
Сегодня в манастирь? — сегодня празник
Є тут, и народу чи мало: як
Від духоти би не захорували? —
Сїдайте, ясна пане! — да яке
Прекрасне крісло тутки хтось поклав?
Спасибіг 'му! — Се ніби він то знав,
Що ви тут любите сїдати всїгди,
Як с церкви вийдете! — Се біжу я
Води. А ти сестричко йди кажи,
Аби ридван заїхав!

Обі покойові відходя.

Наталія.

Ох мій Боже!...

Юстина.

Прибігає з водов.

Ану напийте ся! вода як лїд
Студена! — яж хіба се не казала,
Не їхать в манастир?... Ох да й богато
Тут печиніжинских є ледінів!...
Ви виділи пишного того, що
Єму неначе місяць на лици?
То Лесь наш, Довбущук. Ох пане моя,
Ви справдї є недужі? Біжу я,
Щоб знати де ридван!

Иде.

Наталія.

О на що, на що,
Сказала єс менї, як він ся зве,
Що душу мою взяв!... Небесні сили!
То и в святинях Господа люба
Орудує? — и чо' би нї в святинях? —
О й та люба святойов мусит бути,
Від Бога мусит бути! як я 'го

Сегодня перший раз уздріла, чи-ж
Сьвяті не просвітились, и всї люде
Святими чи не стали? — Але хто
Менї казав, що то, що я длї него
У серци своїм чую, є люба? —
И що-ж оно би було як люба нї?
О лиш она так може людзке серце
Порушити, розбити 'го на пил,
А с того пилу, що з єго кождий
Атомец раєм, небом, нáново,
Нове сцїлити серце: о то чудо
Люба одна лиш сотворити може,
Одна лиш та люба!... О милий мій:
А в твоїм серци — чи-ж оден атомец
Люби тої упав? — Я божевільна! —
Хіба мене він знає? — він хіба
На мене подивив ся? — Як той ангіль
Стояв у церкові, и ангелям
У вічи їх мальовані дивив ся!...
О як я ангелів тих ревнувала,
Як зáвиділа їм, як кляла я
Ту долю нещастливу свою, що
Мене не сотворила ангелем,
А панев!... — О мій Боже: на що панев? —
Або и ангелом? — Чему мене
Не сотворивес Господи мужичков? —
Менї би можна було глянути
Хоть на єго, — ту землю обробяти
Що він обробює, на тім танку
Гуляти де и він!... а так... да що?
Хіба менї не можна и любити?
Любити и єго? — щоб він не знав:
А я тебе любити милий буду! —
О змилуйтесь на мене божі суди! —

Иде.

Цора

приходит з Імром.

Ії ти за певне знаєш Імре, друже,
Що и Довбущуки тут? — кілько їх?

Імро.

Їх братя два: Олекса и Иван.
И, як я ся довідав, то и мати
Живе їх ще.

Цора.

Олекса тай Иван.
Гм! — то Иван — він може бути той,
Що був у пелїнках тогди, коли
Я тих старшеньких двоє уфатила
Але Олекса — — гм! — Да все одно:
Коби лиш Довбущук. — Да що ми с того?
Коли тих двоє, що я руки їм
Надтяла, так пропали, як під землю,
Хоть двацїть рік и більше їх шукаю? —
А тих знов двоє, що їх мав с княгинев.
И пощик заподіявсь. — — Да коби
Я знала що загибли, що вовки
Або котюги ззїли на гостинци,
То я-б спокійна була, а то можут
И ті обоє жити ще, бо Томаш
Ми уповів. ще й за великі гроші,
Що їх казав с хрестами мого батька
Віднести в чорний плай, але післанця
Тота гірска планїта, що й мене
В'на перепудила, й післанця того
Переполошила, и мусів він
Веречи ті бенькарти Довбушівскі
Аж там дес край села, а сам втікати.
Але що та сновида відобрала,
То доля ми подаст! душя віщує,
Що в'на ми їх подаст! — у двоє, в троє
Ми їх подаст, у десїть! рамашицу
Не любит доля винна ся лишати!
О в'на ми їх подаст! — то-ж питиму!
То-ж сорбать 'му їх кров!... а ти шинкарков
Ми мойов будеш доле!... бідні Цорі!...
Убиті, бідні Цорі!... Ох ти доле!...

Паде до землї и побиваєт ся страшно. Тим часом вийшов нарід с церкви и становит ся красними громадками до окола.

Другий схід.

Марічка

вступає з громадки. До Цори.

И що тобі небого? — ти недужя? —
Що в тебе так болит? —

Цора.

Нічо як серце!
Лиш серце, сердечко болить у Цори!
Лиш сердечко у Цори! сердечко! —
А що-ж би в Цори ще й боліло? — в Цори
Одно лиш сердечко!...

Марічка.

Сердешна ти!
И чо' оно болит? —

Цора.

Чого болит!...
О не питай, чого, щастливе дівче,
Бо ще за борзо знати будеш, чо'
Ті сердечка боля. При твої вроді
Не забарит ся доленька сказати
Тобі, чого боля в'ни!... видиш кілько
По цвинтарях гробів там? — И одно
Ти серце не накрило віко трунви,
Не вбите.

Марічка.

Ти ворожка! —

Цора.

Чи-ж ворожков
Так тяжко в світі бути, як гадаєш? —
Дай, подаруй ти свою віру, серце,
Родину, батька, маму, добру славу,
Усе, усе що маєш дорогого
У сім безціннім світі, а дістань
За все то зраду в надгороду, а
Ти є ворожка певна.

Марічка.

Я тебе
Не розумію.

Цора.

Будеш розуміти,
О будеш розуміти, дївчино,
Лиш най ще твоє серце-сь розівє
Як тая стократь рожа мая, и
Усю свою красу, усї роскоші
Покаже світови, що в собі криє.
Вітак най вітер буйний прибуяє,
Най з рожев на розмову стане, най
Присягами вповную пригорне
Руками дикими, а обгорнувше,
Цвіти єї обірве й рознесе
По полю на поругу чирсакови,
Вітак меш знати, дївче!...

Марічка.

О матбути
Ти дуже нещастлива? —

Подає Цорі руку, Цора бере, а уздрівше знак від ножя на руцї, зриваєт ся.

Цора.

Га!...

Дивит ся то Марічцї в тварь, то на руку.

Она! —
Она! она! — Ану? — — Она! — за певне
Она! — О доле щира!...

Марічка.

Ти мене
Переполошила! — Се хто я? —

Цора.

Ти —
Тебе найшли у лїсї? — у плаю? —
В якої може стаї? — О кажи!
О змилуй ся кажи! —

Марічка.

И що таке? —
Хіба цілий повіт не знає, що
Се так? — Ти божевільна! —

Иде між дівчата.

Мігай.

Виступає з громади и подає Цорі руку.

Ну-ко я? —

Цора

глянувши на руку, в остеклі радости.

И ти! и ти! й тебе —

шепче Мігайови в ухо и утікає.

Парубки,

А що вгадала? —

Мігай.

Се диво не циганка! —

Парубки.

Угадала? —

Мігай.

Вгадала братчики, бо й справди так. —
Мене найшов у стаї хлопчиком
Загірский чоловік, що випасав
У наших полонинах вівці, и
Узяв мене з собов и згодував.
Вітак як він помер, рід не схотїв
Мене тримати більше, и зайшов я
Слугов аж в Печиніжин, тут найми ся
У Марка Штефана, у Довбушихи
Старої брата. Як Штефан помер,
А я у них лишив ся по росказї
Покойного, бо в них дітей не було,
Як лиш одна донька. О так я взяв ся
У Печиніжинї.

Парубки.

А ми тепер
У Маняві и в землю не вросли,
И в церькові настоялись до волї,
Годило би прійтись по базари,
Розглянутись по людех.

Цїлий нарід зачинає ся проходжати.

Срібнарюк

до Дзвінки.

А ви-ж не чули?
Се й справдї так, як та циганка каже
То так було: я був в полонинї. —
Аж тут одної ночи чую я
Під стайов плач якийсь. Я вибігаю —
Аж тутки дївчинка — отсе Марічка —
Стоїть з завязанов руков тай плаче. —
Я зараз їй в халаш. — Чия ти душко?
Я дядева, та ненина! Нас вова
Украла! — Ми не мем вже пустувати,
Лиш не робіт нам бубку! — Хто-ж вам бубку
Робив би? - А! а вова! — о адїт!
Тай ручку нам показує криваву. —
Я дивю ся — а ручка в неї бач
Ножем надрізана. — Нам бубку, — нас, —
Я став над сим гадати, тай питаю:
А вова лиш тебе саму узяла?
Нї, бо й Міхайлика узяла вова,
Та чужа нас не дала, та пишна.
Ви видїли ту чужу? та чічана.
Чічана чужя була! — Де Міхайлик? —
Який Міхайлик душко? — Таже наш!
Й єму зробила вова бубку. — А!
Де чужя 'го подїла? — де Міхайлик? —
Єго узяла чужя — та туда —
Туда дес повела 'го! — Та куда?
Та от туда! — не знаю. Бити чужю!
То в'на Міхайлика туда узяла! —
Ту чужю треба бити! — або най!

Не треба чужю бити, то чічана!
В'на й хлїбця нам давала! — Більше я —
Що и не дїяв вже, як не питав,
Нїчо' не міг з дитини ся довідать. —
Тай на що? — Бог дав щасте нам на старість,
Слава Єму во вишних! — Бог поможе —
Подружимо єї — и проживем
Супокоєм при зятю! — Більше я
У Бога не бажаю! —

Минают.

Марічка.

Ох любки!
Який пишний же гиціль! — відки варе? —

Дївчата.

Не с турків то с татарів! —

Марічка.

Та діправди? —

Дївчата.

Діправди що с татарів! — а як нї —
То йди у Печинїжин та спитай ся
В старої Довбущихи, що синів
Хороших чорнобрових два аж має:
Оден ся зве Лесьо! —

Марічка.

Що-ж красний злодїй!
Менї любки ся видит, що такий
Лиш той царевич красний був в казках,
Що де ногов ступив лиш — там и ружя
Від разу ся росцвила! — Ох любки:
А він чи прийде варе на базарь
Сегодне наш гуляти?

Дївчата

Довбущук? —
А того хто коли на базари
Ще видїв де гуляти? — в того тільки
Лиш гульки що лїсами за тетерем,

За оленем, ведмедем або туром.
Ану-ко будеш видїти, як зараз
Домів почимчикує.

Марічка.

Ох любки!
А як би запросив єго до дому? —
Не правда, що прийшов би? — Ох кажіт бо
Прийшов би? — не прийшов би? — Я-б від разу
Умерла, як би він ми відповів!
Від разу бих умерла!

Дївчата.

Ти хіба
Єго що полюбила?

Марічка.

Полюбила? —
Єго чи полюбила? — О яке
Се ви холодне слово ми сказали!
Не полюбила! а пропала! вмерла!
Загинула за ним! — Ох посестрицї:
Лиш глянула на него — тай на віки
На віки я пропала!...

Дївчата.

Що се ти?
Йдїм, люди мут смїятись! — йдїм Марічко!
Ходїм, ходїм Марічко!

(Берут єї силов з собов.)

Иван.
(До парубків).

А я знаю,
Що се єму ся стало? — Мій Мігай.
Мій братїк нещасливий! — А бувало
Чи обійшлось де гулянє без него.
Або яка охота парубоцка?
Да від тогід, від храму в Маняві —

Парубки.

Ми знаєм, від тогід! тогди, коли
С княгинев коні утекли, а він
Имив їх, тямимо так як сегодня!
А й паня була би тогди
Страшенну смерть пожила! — має щасте
Що він там нагодив ся! —

Иван.

Ну — а як
И він би був полетів у скалу,
То й ворон кости був не позберав би!
То братчики не жерт! пять сот сяжінь
Летіти як стінойов у безденний
Страшний та чорний клекіт! — того й чорт
Би міг переполошитись, не то
Що чоловік! то-ж не дивниця, братя,
То може и Мігай ся перепудив,
Бо я єго сумоване таке
Иначе обяснить собі не можу! —
Я кажу, братя милі —

Минают.

Срібнарючка

до Дзвінки.

Я-ж бо знаю? —
Да найби й так голубко. — я лиш боюсь —
Що як її за Штефана я дам,
За сина вашего — він удовец,
Попротив неї старший, він їй буде
Ревновувать голубко; — а она
Й словечком не убита, роспещена.
А він би їй сказав що — — видко ся,
Що в'на ще молоденька, їй світок
Ще рожейов гаїт ся, — в'на би вмерла,
Як він би їй сказав що! — от чого
Я бою ся зазулько! —

Дзвінчиха.

Хто? — Штефан?
Штефан би їй сказав що? Ох лебідко!
Спитайте ся людей лиш, люде скажут,

Який він в мене простий, роботящий,
Він ґосподарство лиш пилує, він
В ряди-годи лиш дома — все з маржинов,
Усе лиш в полонинах! — він узяв би,
Де лиш схотів би дівку — але я
Марічку вашу лиш влюбила, як
Дитину мою рідну! — Ревнувати!
Лиш того ся не бійте! —

Минают.

Мігай

до парубків.

Всї однакі!
О всї однакі, брате! — я їх знаю!
Що в них мужик? от раб лиш, більш нїчого!
Без права и без Бога! и без серця!
Худоба до упряги в плуг, клїщі
До грітого зелїза! — в них душя лиш!
А в нас нема — лиш пара! — в них лиш серце!
А в нас лиш камінь в грудех — що ногойов
Відтручуют з дороги! — Їм лиш можна
И бити, и — не скажу!...

Оден з ледїнів.

Добре, брате:
По правдї їх малюєш, але претцї
Не всї одної хіри. — Ти не дуже
Давно се в Печинїжинї —, але
Ми деякі се тямим, як бувало
У нас печут ся люде на ріжнах
Та в смолах ся готовя. — Чо' тепер нї?
О лиш направду, брате! — від коли
Прийшла та панна в замок, що сегодне
Тут була в церькові — аж від тогди
Вогнї застановили ся —, бо кажут,
Що пан їй дуже любит! так їй любит,
Що не відмовив би нїчо' їй в світї! —
А в'на як стала пана підходити,
Як стала підходити та просити,
То перестав той нарід бідний мучить,
И зо всїм инчий став. — А ти гадаєш,

Що ми би не горіли всї а всї,
Що с Печинїжина в сес Манастир
Прийшли, у православний, як не в'на би,
Не ангелска та панна? — в'на, она,
Застановила наші муки! —

Мігай.

Може

Нам и нові завдала! —

Минают.

Оден старий чоловік

до другого.

Кажеш, що

Се крісло печинїжинский ледїнь —
Що о тепер минув — поклав? —

Другий.

А так.

Перший.

Та на що? —

Другий.

От та на що! — як він каже:
Хтось може часом в церькові заслабнуть,
Бо мир великий сходит ся, — то буде
Де мати припочити. —

Перший.

А спасенне,
Спасенне дїло, брате! и княгини
Се довелось сегодне перші. —

Минают.

Довбуш.

до того ледїня, що з ним прохожаесь.

Срібнарюкова кажеш? — а я думав —
Йди за водойов думо! — в'на богачка!
Йди за водойов, кажу! — О то так
Оно якось на світї, — що не треба,
Аби оно так було!... думаєш,
Що богачів тих треба? — щоб пишились
Та бідних убивали? Най вбивают!

Чо' бідний їм ся клонит? — чо' їм лиже
Підошви? О! — а я-б їм не клонив ся!
Й за дівку не клонив ся! й за Марію!
Гадаєш, що вбю серце? — най убю 'го!
А серце за водойов! — воля, брате!
Що дівка, хотьби й люба? —

Парубок.

Ти гадаєш —
Що там є що любити?

Довбуш.

Хто казав ти,
Що я Марію любю? Ти гадаєш —
Коли она найкраща є на світі,
То мушу їй любити? — Я не мушу
Тото, що я не хочу, а не хочу
Тото, що я бих мусів! — Ніби я
Що винен сему, що она богачка.
Коли я богачок любить не хочу?
Ти чуєш? а це хто питав ся в тебе,
Чи я — чи я їй любю? — Хто казав се?
О я би 'му не радив! —

Парубок.

Таже ти —
Ти сам казав ми перше. —

Довбуш.

Так казав я?
Коли я так казав — то я брехав!
А ти — тобі ми було плюнути
У очи! чуєш? — в очи! най они
Не кажут, що неправда! — Хто мене
Усилує хотіти, що не хочу? —
А я любить не хочу! — то скажи їй!
Ба ні — то не кажи їй! — ба скажи!
Скажи! — Нехай в'на знає! чо' я маю
Їй правду не сказати? — О ходім —
Ходімо ся дивити, де в'на є!
Я ся таїть не маю!

Идут. — В манастири зачинают у великий дзвін дзвонити. Нарід иде увес у церькву.

Цора.

Вибігае з ножем:

Маю! Маю!
Усїх, усїх їх маю; — всїх тих трьох
Синів його проклятих! — Га! — мій ніж! —
Та що? ножем? мінута! — пріч!

Кидае ніж

Капками
З вас маю кров цїдити! — капельками!
Дрібними капельками! — в Печиніжин! —

Иде.

У Печиніжині. — Рано.

Колотнїцкого кімната в замку, як у I. зводах.

Колотнїцкий

уходит, дочитуючи лист:

„А скоро тобі удаст ся дістати цїлий его скарб, „(сподїюсь, що ти вже давно дїло собі заспособив), „тогди як найборше вертай ся у колеґію, бо тебе „тут скоро треба. — Так тобі росказуе твій провінциял

Роккавера
П. С. I.

Хіба би я давно вже не вернув був
В колеґію? бо дїло мое тут
Давно вже тілько совершенне, що
Лиш скарб готовий взяти и поїхать.
Але тота Наталія, тота
Годованка его пречаровита,
Прекрасна, що пів року тому, як
Їй князь привіз в сей замок від сестри
Покойної свої, за свою взявше
Доньку!... О не подоба ми без неї
У сему світї жити! — не подоба! —
Я кажу: не подоба!.... И про що

Аби я не бажав їй? — не дістав їй? —
Про то, що єзуїт нічим не сміє
С тим світом ся вязати? — ха, ха, ха!...
Закон єму-ж сотворит другий світ
За той, що 'му бере, чи хоче взяти? —
Ого! — законови не доста того,
Що волю розуму заковує
У свої служби кайдани, ще хоче
И серця? — серце наше з свойов волев! —
Прекрасна княгинівне: будеш моя! — —
Ох! —
И якже я дістану їй, коли
Она така полоха як та ланя? —
Як? — гм? — Як се би чув який колеґа,
То з мене насміяв ся би, як з дурня
Послїдного. Хіба то єзуїт
Не має мати ниточки ті всї,
Що людзкії норови повертают
Нїби коня зубелами: у свої
Руцї, у свої силї? — И одної
Не має, щоб на ню ся не найшли
Зубела и поводи: длї одної
Тонкі як паутина, як зелїзо
Тверді длї другої, а все одно:
Аби зубела лиш. А я питаю,
Як я її дістану? — так як другі
Колеґи мої діставали, не
Лиш княгинї, а то и в королївских
Обручиках окуті головки,
Лиш треба знати способу: а се
Є єзуіцка штука, у котрі
И я чи й мало вчив ся. — Вчив ся? — вчив ся,
Але не у любі, бо я люби
У своїм серци з роду ще не чув,
Аж до теперь. О ту найтящу школу
Лишила доля ми аж на останку
Учити ся!... чиму? — она се знає,
А я лиш тілько знаю, що — кохáю! —
Томаш уходит.
А що там Томашку? —

Томаш.

Наталія

Вернула з Маняви:

Колотніцкий.

Вернула? — га? —
И що? — нічо' не каже? — ти їй видів? —
Яка она вернула ся? — смутна? —
Весела? — говори бо! — Я умисне
Так заспособив діло, щоб она
Поїхала у Маняву, там сходя ся
З усего світа люде, се и то
Говоря, розмовляют: не без того,
Щоб там и про любу не говорилось.
А молодому, серцу як єї,
Любу лиш тяще словом нагадати,
И в'на в нім приймет ся.

Томаш.

И справди се
Мабуть не згірше видумали ви,
Добродію, бо наче обмінена
Вернула з Маняви Наталія.
Да щоб на вашу користь обмінилась
Она — не думаю, бо Жорж давно вже
До неї залицяєсь.

Колотніцкий.

Я се знаю,
Да Жоржа я не бою ся. Такий
Дурак та жус и зіссаний в Парижи
Мені не супостат.

Томаш.

Да й вам не дваціть
Вже рік.

Колотніцкий.

А сто раз проклятіща доля,
Що так не рано в'на любу збудила
У мені. — Да ні раз я не гадаю
Любу ту присипати, бо по чому

Мій вік бих згадував? — Що я закону
Се служу, то закону, а мені
Аби нічо' не було з мого труду?
Нічо'? зо всім нічо'? — ні чого зо всім? —
О я так не гадаю жити в світі,
Бо я би дурень був не Єзуїт.
Що другим людем вольно, чо' аби
Мені не було вольно? — чо' аби
Не вольно єзуїті? — О и я,
И я ще хочу жити! хочу ся
Нажити! Здогонити хочу ще
Усе, що опоздив! — Чого аби
Я світа не ужив? — Хіба закон
Ми верне, надгородит не ужиті
Ті роскоші, що кождий чоловік,
Що и жебрак, що навіть и червак
Їх коштувати може? — О нажити,
Нажити хочу ся! а Колотніцкий
Що хоче раз, то хоче, а що хоче,
Однако як вже й має, а тото,
Що має, то его!

Томаш.

Добродїю:
Я з роду ще не видів вас, аби
Ви так ся роспалили? —

Колотніцкий.

Бо я з роду
Ще не любив нї кого. а тепер...
О Томаш! Томаш! Томаш!... Я її мушу —
Я мушу її дістати, бо як нї —
Загину, закопаю ся живцем
У землю, в воду штрикну, у вогонь! —
Ох Томаш!...

Томаш.

А у каві її не можна
Такого дати порошку, як пани
Покойні? —

Колотнїцкий.

Ти гадаєш, що я Довбуш? —
О я би с трупами не маяв ся,
Я нї, о нї я, Томаш! — коли пити,
То пити у повні солодку чашу,
Не затроєну опіов, півсмертев,
Але живу, живу! —

Томаш.

А ви єї
Нїчо' ще не казали? —

Колотнїцкий.

Га, лиш то,
Лиш то менї не згадуй, бо я скажу
Собі у очи плюнути за то,
Що жус такий то з мене. Але най:
Ще нинї, нинї ще сказать їй мушу
Всю правду! всю, усю, усю, усю
Любу їй свою роскладу, роскажу,
Роспишу на папери, серце втворю
На роствір, роскошів турецке небо
Змалюю так єї я, що она
Ме мусїти любити мня, ме мусить
Дїлити своє серце з моїм, хоть
Би була й камяна! — да в'на жива,
И свіжя, й молода! а що? не так? —
Кажи: не так? — не красна в'на? — не гожя? —
Кажи бо, Томашку! О ти відай
Є пень не чоловік!... Тоти ніжки! ·
Як перла! ті губки — як ягідки!
Личко то краще рожі! Очка ті
Масненькі та чорненькі як терен!
А стан тот? — Томашку!...

Томаш.

Добродїю:
Я вас не пізнаю.

Колотніцкий.

А ти гадаєш,
Що я ся пізнаю? — Да ти не смій ся,
А помагай менї у сему дїлї,

даєʼму киску з грішми.

Як доси помогав, а золотом
Тя зважу! — Не щади лиш моїх грошей,
Сип їх жменями, де лиш розумієш,
Сип челяди їй покойові, най
Про мене їй говоря, про любу,
Про роскоші, про те, що молодий
А неужитий вік свій ще нїхто
Не вдогонив и на тисовім мостї.
Иди, иди, гляди! а як добуду
Я свого, то оба щасливі будем!

Иде в оден, Томаш у другий бік.

Третий схід.

Марфина хата. — Рано.

Катруся

уходит з шитячком и сїдає собі під вікни.

А він так все ся журит!.. Най ся журит!
Менї до него що?

Плаче.

Хіба він брат,
Чи що менї? — ʼГо дядичок приймили
Ді на годованця — а більш нїчо'!
А він нехай ся журит! я и гадку
Гадати вже про него більш не буду,
Кобих шириньку су ʼму лиш дошила —
Єй Богу що не буду! —

Утирает ся.

Да ще й очи
Чогос мене боля! — а то мабуть
Від шитей та від шитей! — О коби я
Лиш су єму дошила — більше вже
Нїчо' не буду шити!

Обзирає ширинку.

О коби то
Я знала, ти ширинечко моя,
Що будеш до сподоби ти єму! —
Коби я сего знала! — Най не буде:
Хіба менї до того що? — Аби —
Аби я 'му ушила — та аби —
Приймив! — А як не прийме? — най не прийме!
А я їй другому — о нї! не дам
Я другому широньку, лиш тому,
Кому она ся шила! — бо у других
Є сестри — най їм шиют, а у него
Нема сестри, нї... що я? ох та мама
Убили би мене — як би дізнались —
Що я отце подумала! Я нї —
Я, я — єго — не — любю!...

Мігай

уходит з мереженим ярмом, приперає 'го до стола, а сам сїдає собі на покутї.

Неня де? —

Катря.

Складаючи шириньку.

Пішли дес у село. — Відти до вуйни
Казали, що повернут, Довбушихи
Да в'ни не забарют ся. — От и ширинька
Вже вашя вам готова. —

Мігай

и не зважаючи на ню.

Йди, кажи,
Най йде ловить воли. —

Катря кладе шириньку о перед Мігая на тарелш, а сама иде на двір.

О мій ти Боже!
Як чобаном в угорских полонинах
Воли я голубії випасав:
Тогди не знав я, що над синї гори
Ще краще може бути що на світї.
Як при флояри грі сходило сонце,
Так при флоярі сонце й заходило
В зелені смеречинї — й як вечірну

Трimбітойов витали вівчарі,
Так досвітну витали чобани
Трimбітойов святойов — и тим вічним
Золотооким зорям на Ивана
Живні вогні палили по ділах,
И аркана ходили округами,
А я напередовец! — О — тогди,
Тогди не знав я кращу долю в світі,
Як ті зелені гори — а теперь —
Упала ясна зоря с того неба,
Вселила ся на вквічені земли
Тай душу мою запалила! — За що?
О за що, ясна зоре? — Иди світи
Назад у сине небо — йди! а я
Назад вогні святі ти буду класти
Назад святий аркан тобі вести,
Й молити ся до тебе — тут не можу —
Не можу, ясна зоре! — наші очи
За грішні, щоб так з близка ся на тебе
Дивити! йди на небо! йди на небо!
А я с трimбітойов у гори піду —
О думо-ж моя — думо! —
О не так —
Не так учиню я, не так зробю:
Орати піду я у чисте поле —
А там приорю думу свою браздов
И папороть посію разом з рожев!
В'на може прийде в роси, на Івана —
Як папороть цвисти ме — о! и найде —
А більш нїчо' не хочу! моя Зоре —
И найде мої думи в папоротех!
Я більш нїчо' не хочу! — Нї: и то —
И то не хочу я! — На віщо знати
Тото тому, що 'го не сміє знати? —
Світи, о зоре ясна, ти на небі —
Не знаючи, кому ти світиш, нї
Тобі він кажучи: — О в поле — в поле!

Бере ярем и иде.

Катря

уходит с китицев калини, складає їй в пучок.

А він пішов у поле! — О чому я
Не сонечко то ясне, що на небі!
Оно на него дивит ся в одно!
В'но сміет ся дивити 'му у очи,
В'но сміет ся до него усміхати!...
Да що таке я се? — — що хтось гадав би —
Що я 'го с правді — любю!... Я-б потала
Від сорому у землю!... О чиму я
Не є хоть квітков рожев — ні, не рожев,
Бо рожа тернєм коле — а чиму я
Не є хоть сев калинов, сев червонов,
Я ввезде виростала бих, де він —
Де він ногойов ступит! да не так,
Не так красно — а краще! сто раз краще!
А він пішов би в поле та найшов би
Калину при долині! — О лиш то ні!
Бо я почервоніла би — — а мама!
Я би потала в землю! — А Иван що
Би з мене вже сміяв ся! —

Иван

уходит с кресаком.

Добрий ранок,
Катрусечко голубко! — Чо' така все
Смутна та невесела? —

Катря.

А чо' ти
Такий усе веселий та охочий?
О якби кождий знав у сему світі,
Чого він є смутний, чого веселий,
То би не було ані тих смутних,
Ані веселих в світі! — Вуйна дома? —
Га? —

Иван.

Моя мама дома, а Лесьо
Пішов у гори рано полювати,
Казав, що завтра прийде. — Де Міхайло?

Катря.

Пішов орати в поле на пшеницу.
А мама не у вас? Они казали, —

Иван.

Я видів тітку, як ишла в село,
Ади, що я приніс ти?

Виймає з ширињки яблуко.

Катря.

Яблуко?
Я яблука не беру! — мама кажут,
Що яблука між тими лиш дают ся, —
Що ся кохают! А —

Иван.

А ти мене
Не любиш же, Катрусю? —

Катря.

Ні, не любю.

Иван.

А я тебе так любю! Бігме Боже —
Що любю, Катречко! Коли не віриш, —
Спитай ся у Міхайла — бо Міхайло
Давно вже знає, Катре! — я єму
Оногди ще вповів!

Катря.

Коли-ж бо я
Тебе не любю, Йване! — А тобі
Не сором про таке и говорити?
Я бігме скажу мамі! —

Иван.

Ох лиш то ні!
Катрусечко, лиш то ні! — золота!
Та я би вмер від разу! — На тобі
Се яблучко — та мамі не вповіж лиш!
А я вже більше так тобі не скажу!
Єй Богу що не скажу! —

Катря.

Що не скажеш?

Иван.

А то, що я тя — любю! А кресак
Вбереш мені, Катрусю?

Катря.

Уберу!
Лиш більше не кажи так! Ти розу́мний,
Иване, так не файно! — А кресак
Як, хоч, аби убрати? — по гуцулски
З ґальонами та пави, чи таки
По нашему у квіти? —

Иван.

О у квіти!
Катрусечко, в квітки! — Я не стрілец!
Тиму я й свій кресак, що мав від батька,
Лесеви дарував! — Пишним пишне!
Стрілцеви що стрілецке! бо й мій батько
Був виславний стрілец! а я волію
На хліб святий робити! — Що Лесьо
Вже в нас не внамовяв ся, щоб пшли
У гори ми сидіти! — Не пішов бих!
В тих горах так якось... у горах жити —
Зелізної безпеки треба! там
Зза кождого корча ти смерть ся дивиг!
Ще й кажут, як нечистих духів Бог
Пускає в семий день на прохолоду,
То в'ни идут у гори — и на скалах,
На шпилях, тужат та приповідают
За давним своїм раєм! —

Катря.

Ох мовчи,
Бо я бояти мусь! — А ти барвінок,
Иване, любиш?

Иван.

Любко! він цвите
Так голубо, як твої сині очи!

Катря.

А в мене очи файні?

Иван.

Ох Катрусю! —

Катря.

Ну — а Мігай бо каже, що у мене
Як у синиці очи! А в синиці
Які, Иване, очи? —

Иван.

Я не знаю!
Я в очи ся синицям не дивив.
Але що твої, очи як дві зорі,
Як дві найкращі зорі, — добре знаю,
Ба я не знаю вадь, чи твої очи
Не є ще кращі зорей!...

Катря.

Та бо фе!
Ти знов по своєму!... я скажу мамі,
Що ти оногди мій голубничок
Да рожями обтикав! — Чо' Мігай
Такі не робит збитки? — Мама йдут! —

Иван утікає.

Марфа

уходит у хату прядучи. Катря плаче.

А чо'? — чого ти плачеш?

Катря.

А! чого!...
Коли він так ся журит!...

Марфа.

Хто? — Иван? —

Катря.

Ні! не Иван!...

Марфа.

А хто-ж? — кажи? —

Катря.

Мігай!...

Марфа.

Не будь же нерозумна! —

Катря.

А! а як

Він піде та ся втопит?...

Марфа.

Йди в кімнату,

Умий ся!

Катря йде.

Діти, діти! — О мій Боже!...
А я так сподівала ся, що вас
Побачу в слюбні парі! та здает ся,
Що Бог не так судив!... Небесна воля! —
Най була би и с ним — щоб добра доля.

Иде за Катрев.

Четвертий схід.

Наталії кімната в замку. — У обіди. —

Юстина.

Уводит Наталію недужу и садовит у крісло.

О пане моя мила, чи я вам
Не служу вірне, чи упечалила
Вас чим, що ви ми не приповісте ся,
Що є вам, що болит у вас, чого
Запечалились так, неначе гори
Ті темні та далекі там? — О пане!
Єдина моя пане! хоть слуга я,
То серце поділити и з слугов —
Полегку 'му приносит. — Пане люба! —
О правда, що не мае тут чого
И веселити ся у сему замку,
Да в'но не буде вічне так, вас ждут
Ще роскоші на світі, ще вас жде
Й вінец, и милий друг, що щастєм вас

Обсипле, як росойов, й вибавит
Вас и з неволї сеї золотої,
О лиш розвеселїт ся, усміхнїт ся
Як доси, розженїт ті тумани,
Що душку вашу вкрили, так як сонце
Ті тумани розгонит, сходячи.
Ходїм зо мнов в город! — вшак ви любили
Так рожі та лелії, в'ни тепер
Усе порозцвитали ся, а ви
Сумуєте!...

Наталїя.

В'ни не менї цвитут! —

Юстина.

Не вам? — кому-ж? — О Боже! — А панич
Наш, Жорж, так дуже вже ся побиває
Се, від коли ви хорі!... панночко!
Ви чом такі не привітні до него?
А він вас так вже любит, так вже любит,
Чого єго ви нї? —

Наталїя.

Я чула, що
Тебе кохає Томаш? —

Юстина.

Пане! —

Наталїя.

Видиш? —
А як тебе присилувала-б я
Піти за него? —

Юстина.

О вельможна пане! —

Наталїя.

То не бажай від мене того, що
Й прошак найпущий може заперечить
По свого серця воли. У неволи
Живет ся тяжко й днину, так менї
Принаймнє видит ся: а ти же хочеш,

Аби я вік вязала з нелюбом? —
А з нелюбим свій вік плести, то гірше
Матбути, як в неволи.

Друга покойова уносит пучок руж, подає Наталії и відходит.

Боже! Рожі!
А ти Юстино чула, що про рожі
В казках уповідают?

Юстина.

Ні, вельможна.

Наталія.

То була си царівочка, а та
Си полюбила стрільчика пишного
Та красного як місяць. И стрілец
Влюбив царівочку, влюбив як душу;
Не дбаючи о то, що не подоба
Їм бути двом у парі. Чи-ж люба
Хіба на то зважає? — Полюбились:
Аж тут прийшов сусїдский царь, щоб сватать
Царівочку за себе. Висватав.
Присилували нещасливу, ґвавтом
На слюбний їй коворец потягли,
Бувай здоров мій стрільчику ти красний!
Царь взяв повінчану у свояси,
Тай тілько. О не тілько ще, люба
Бо вірна, хоть и нещаслива, хоче,
Хоть знає що нещастна, се почути
Від милого серденька словом, и
Наш стрільчик молоденький попрощатись
Пішов до молоденької цариці.

Юстина.

О
Той нещасливий стрільчик! —

Наталія.

Хто би збаг,
Хто нещасливший був, чи він, чи в'на?
Пішов. Як там єму ся вдало вже
садочку самборовім на розмову
одити ся — не знаю. Тілько знаю,

Що як царівочка одного ранку
У сад самбір си вийшла на розмову,
Застріленого стрільчика найшла
Під самборовим цвітом. Закопала,
Могилу всипала, а на могилї
И рожев виросла, зацвила, всї
Городи ся рознесли запахами,
А царь як вийшов на прохід в самбір,
Так кажут, що не міг ся їй цвітам
Надивувати.

Юстина.

Диво, як вам ся
И казочка на гадку впала нинї.
Се диво! —

Наталїя.

Диво? —

Юстина.

Бо и рожі сї
Принїс стрілец оден.

Наталїя.

Стрілец?

Юстина.

Не той,
Що ви про него в Маняві питали,
А побратим єго, Мігай Дучек.

Наталїя.

Не той!...

Юстина.

Ох лишенько, се хтос иде! —

Вибігає на двір.

Наталїя.

Не той, не той!... чого не той? — и чо'
Ті рожі другому дают ся рвати,
А не єму самому? — бувше рожев я,
Нїхто не смів би зближитись до мене
И з далеку, як він, він сам оден! —
Да що я се говорю божевільна?

Хіба ті бідні рожі не спасают
И цапи и воли? — О моя роже;
Нічо' ти не поможе ся, що ти
Обсипала ся тернєм; нещастливі
Ти долі не втечеш ся, ні!... чи-ж диво,
Що твої квіти обсипаюц-ця
Так борзо? — в сему світї много див,
Да то найбільше диво в сему світї,
Що доля панев, и над рожі квіти! —

Юстина.

Уходит.

Пан Жорж. —

Наталїя.

Я хора. —

Юстина.

Панї! о лиш сей раз!
Вас прошу! я вас молю! — Може би
Й тепер ся люде ще варили в смолах,
Як би не він одних випрошував,
А других відкрадав? — ви-ж знаєте,
Що він не з свої се доброти робит,
А вам щоб приціпити ся? — він сам!

Жорж

уходит, по французки убраний, у великі, пудровані перуцї, з гарапником в руках.

Bon jour, madame! Comment vous portez vous? —
Усе таки ще хорі? —

Сідає коло Наталїї.

Се не файно
Так довго хорувати.

Наталїя.

Хто казав вам,
Що я ще хора є! — О я вже дужя;
Я зо всім вже здорова.

Жорж.

Рад я с того,
Що я такі чуда творити вмію,
Не я, а та люба.

Наталїя.

Люба?

Жорж.

Хіба
Не знаю я, що — що Наталїя
Мня любит? — О mon coeur! И може може,
Наталїя кого годнїщого
Для свого серденька и вибрати? —
Я сїм рік був в Парижи. У Парижи!...
Коби ти знала, як там люди вміют
У тім Парижи жити? — mon Dieu! —
Бо жити — то не жити а вживати
Житя, то звет ся жити! — О коби
Ви лиш там до... (шепче їй до уха).

Наталїя.

А який
У вас гарапничок се красний? — прошу —
Бере ему гарапник з рук, и вигонит бючи.
На двір омразо свіцка! — О мій Боже!
Припадає перед хрестом.
И чим я образила так тебе,
Що ти таке смітя, що пуще в світї
На мене напускаєш? — Чим єму я
Понуку дала, бесїду таку
До мене говорити? — Сирота
Я вічна в сему світї: за що ти
Мене не осокотиш Спасе світа? —
Ти-ж батько є сиріт!... Чи смію-ж я
Тепер о тому и гадати, що
'Го моє серце вибрало, коли
Така зфранцузена огида сміє
О менї так гадати? — О мій Боже:
Не буду вже! не му! а ти прости
Мня милий мого серця, що я досї
Сквернила душу твою чисту, се

Думаючи про тебе!.. Що-ж я винна? —
О змилуй ся на мене Божий Сину..

Припадає хрестови в ноги.

Колотніцкий

уходит на пальцях и ближит ся Наталії.

И чи-ж ангелї всї у раю, чи
Сам Бог аби не врадувавсь, таку
Молитву від що найкращої в світї
Приймати? О дї правди! Але що?
Лиш Бог молитву слухає, а ми
Не можем знати грішні, що Натáлка
Та красна в него молит? —

Наталїя

встає й сїдає в крісло, Колотніцкий становит ся коло неї.

Чи й краса
З молитвов має співку? — Я училась,
Що Бог на серце лиш зважає наше,
А на красу нїколи? —

Колотнїцкий

Бо то Бог,
А ми — всї грішні люде. Ми — всї грішні
Да смію запитати я ся, чи
Наталонька та моя вже здорова? —
О ви-б не ввірили, що я сю ніч
Не вснув й на волосочок, як почув
Про вашу се недугу? —

Наталїя.

Хто казав вам,
Що я недужя була? —

Колотнїцкий.

Хоть нїхто
Менї би й не казав був, то само
Ми серце віщувало. Ви не збагли-б,
Як серце з серцем рідне причуває
Паристого и радість и болї? —
А наші два матбуть — о не матбуть
И справди рідні си? —

Наталїя.

За то хіба
Готовлені у смолах мужики
Вповіли-б.

Колотнїцкий.

Що? — ви може мислите,
Що я о сему винен? — О мій Боже!
И люде так гадают, да на то
Їх гадане я не зважав нїколи.
Бо в'ни не можут знати, кілько я
Відпрошував від смерти. Да щоб ви...
Нї: ту підоздрівість на мене — я —
Нїколи не перебаную!...

Плаче.

Наталїя.

То
Ме Господь Бог судити.

Нишком.

Може й справдї
Він тілько и не винен, як на него
Вигадуют? —

На голос.

Добродію: коли
Я може уразила вас невинно:
То прошу вибачати.

Колотнїцкий.

Бере їй за руку.

Ручка ся
Й найразливіщу рану загоїла-б
Від разу!...

Притискає руку до серця.

Наталїя.

хапає руку.

Ов! — пустіт! мене болит!
Я так не —

відсуваєсь є крісльом від него.

Колотнїцкий.

О не гнївайтесь на мене!
Хіба на сю я білу ручку можу
Дивити ся, та не поцілювати? —
Або отсе плїчко!...

Цілює, Наталія зриваєт ся и втікає до вікна.

Наталїя.

Пане каплане:
Се зовсїм не пристоїт а нї вам,
Нї ваші голові, нї ті присязї,
Що Богу присягли яко законник?

Колотнїцкий.

Хіба закон забороняє нам,
Або чи й Господь сам заборонити
Нам може, подивяти то, що він
Небеснойов красойов обдарив,
Як вас, Наталко красна? — И чи-ж може
Бог против того мати що, що ми,
Єго тим чудесам дивуючись,
Їх полюбити можем, полюбити
Їх мусимо? — И чо' би я не мав
Вам правду уповісти? — З разу й я
Гадав, що та люба моя така
Є грішна, и подумав я її
Геть вирвать з мого серця. Да на решті
Подумав: що така люба горяча,
Як я до вас їй чую —

Наталїя.

Добродію. —

Колотнїцкий.

Я знаю, що сї речі вас дивуют,
Що ви гадаєте: як може так
Законник говорити? — О й законник
Є чоловік живий. А хто раз видів
Красу ту несповіту вашу, тот
Роздумує не много. Й я не Бог:
А як дивниця моя вам люба —

Бо я вас любю, любю, любю, любю!
То ви усему винни, або Бог,
Я нї, я с правди нї! — — И що-ж могла би
Люба ся моя вам зашкодити?
Ви молоденькі ще... ти молоденька
Ще, нї? — та хочеш вік твій молодий
Провяти, не уживше 'го, и меду
Роскіш не скоштувавше! — Не дивись,
Що сива голова — да я ти стану
За ледїня сирого. –

Ближит ся їй незвичайно.

Наталїя.

С перед мене
Огидо ти плюгава! —

Утїкає у побічні двері и замикает ся.

Колотнїцкий.

Не зараз.

Га! ще що?

Томаш.

Вибігає зза тапети.

Тото, що наробили, добродїю! —
А як в'на піде д' панови? —

Колотнїцкий.

Не піде;
В'на за сороміжлива. —

Томаш.

Може нинї
Не піде, завтра, в місяць, але с часом —
Я-б радив вам, зігнать її з сего світа. —

Колотнїцкий.

Її зігнати!... Ти-ж не божевільний
Менї отсе казати? — Її зігнати!...
Дістати мушу ій! дістати! чуєш? —
А не згонити з світа! — Я дістати
Її хочу, налюбитись з ій красов,
Нажити ся з ій тїлом, з архідїлом
Господної краси!...

Томаш.

Се правда, що
На морду не погана; да щоб ви —
Не видит ся менї. Бо що я чув
Сегодне за тапетов — не надійтесь
Ви дуже с тої печи хліба, або
Або таки — ні раз! —

Колотнїцкий.

Се що ти? — що?
Або ні раз таки? — Ох не вбивай мня
Ти вороже тяжкий! — Та ніжка! то
Плічце! — ті очка! ті. —

Томаш.

Ме цїлювати
Хтос другий, во в'на любит — другого!
О так добродію! —

Колотнїцкий.

Ох де він? — хто він? —
Кажи! най йду 'го різати! троїти!
Най дам 'го на вогонь. —

Томаш.

Я й сам не знаю,
Добродію. —

Колотнїцкий.

Бє 'го.

Не знаєш? ти не знаєш? —
То за тото ти тілько злота ззїв
Від мене, що бес міг ся ним вже зважить,
Аби она любила другого,
А я єго не знав!...

Томаш.

Да погодіт бо
Лиш трохи! — чей и то ще нам ся вдаст
Довідатись, бо я вже примічаю,
Де що. У Маняві — якийсь мужик —
Або стрілець. —

Колотнїцкий.

Ходи! ходи! ходи!
Бери си золото, усе що маю,
Лиш ми довідайсь, хто!

Томаш.

И то нехай
Вам добре буде знати, що панич
Сегодне приходив ся залицяти
До неї. —

Колотнїцкий.

Га! — а в'на? —

Томаш.

Нехай канчук
Єго вам уповіст. —

Колотнїцкий.

Мужик? — Стрілец? —
Ходи! ходи єдиний! —

Тягне Томаша за собов, и йдут.

Пятий схід.

Довбушишина хата. — На столї стоїт Лесів кресак препишно убраний У лавици куделя. —

Довбушиха

уносит дров и кладе ватру, а сама сїдає під куделю и опускає руки.

О дуже я ослабла, вже мабіть
Прийшлось ити на тот світ! О мій Боже! —
Прийшло ся умірать! — вмірать, вмірать!...
Да відки би ся брало й то здорове?...
Хіба я мало перекочувала
Тих невсипущих бід?... Ох! — Чоловіка
Пан у вогни спалив!... двійко дїток
Пропало як під землю!... Ляччину,
Угорщину цїлу и Буковину
Сходила я шукаючи — на дармо!
Дітей я не найшла! — Мабіть тогди

Як Василя ловили — зо́ страху
Дес брызли в ліс — а там мабуть вовки
Діток роззіли моїх!... Я вернулась
Д' тим двом — що Господь Бог ми їх лишив
И добрі ми ся вдали! — Бог поміг,
Я їх и згодувала и навчила,
И виросли мені як соколи! —
Спасибі татку Боже! татку любий!
Спасибі ти сердешне!.. в'ни мені
Й слівцем ще не вкоряли! як святу
Велику поважают! О я йшла би
У підскоки на тот світ — лиш коби
Я виділа їх ґаздами.

Вітак —

Як той болящий ранка дожидає
Як днинці він ся тішит — так и я
Би тішила ся смертев — ангелем
Принайблагіщим тим у сему світі,
Що рани всі гоїть!... що утерає
Всі сльози сего світа! — сего злого
Цвітмакового світа!...

Пряде.

Що сей світ?

Що се життє літуче? — волоконця,
Пачіска лену — от що! — Прядемо
Єго, як я сей кужіль — а туть воля
Лиш зза пліч закрадает ся — тай утне
Ту золоту нам нитку — що ми світ
Гадали заснувать нев... от яке
Тото прядіннє наше! Та коби
Хоть добрий чистий лен усе ми пряли,
То и тканє би було так — а то
А то ми прядемо лиш пачісник
Та огріби нетрібні, шкал, гнилич,
Та кров та кривду людзку!... а як прийде
Пряжі до Бога нести, що тогди
Наш нещастливий світе? — Править ме
Від нас прядівнє своє до драночка,
До чістнички одної! — що тогди

Як 'му на ваг не вийде? — милосерний —
Лиш змилуй ся над нами!...

Марфа.

На дворі.

В хати тето?

Довбушиха.

У хати — в хати, любко! — лиш ходіт!
Двері розімкнені! — Се моя Марфа!
Покойного се брата Штефана
Блага та добра доля!... Як по світі
Дітей шукаючи я ся блукала, —
То в'на Иванчика, она Леська
Як свої рідні діти в своїй хатї
И кутала й кормила — и мій дім,
Хозяйство дозерала! — Боже милий!
Ти знаєш єї щирість, єї правду!
Ти, Ти надгорода їй! —

Марфа.

Уходит с кудельов.

Дужі любко? —
Де мої соколи? мої синки?
Бо й я їх зву синами! відь и я
Їх кутать помагала? то й годит ся
Менї їх звать синами! — мусите
Су співку вже позволити менї! —
А де поділи ся? — Лесьо — я знаю
Що десь у горах вже? — о мій мисливчик! —
Тот був би вам без гір! — Маленьким ще —
То як бувало вздрит вам ружь яку —
То доки 'му не даш — то ме русти
И днину! — Боже мій — що 'го Штефан
Покойний любував! —

Довбушиха.

Тот любит раз
За себе то стрілецтво! — — О — а я
А я аж гину, любко — як помислю —
Що може 'му яка пригода статись! —

Ліс, любко, не приятіль! — Кілько то
Пригодей може стати ся єму! —
Я, любко, потерпаю, що згадаю!

Марфа.

Ох я вам, любко, вірю! — Дякую
Лиш Господу святому, що Міхайло
В стрільці ся не придав!... О — він у мене
Такий тихонький вдав ся!... в него лиш
Нічо, як ґосподарство! лиш робота!
С татар би виробивсь!.... да я лиш боюсь...

Плаче.

Що я ним не натішусь — синку мій!...
Ото так вам зажурило ся... та так
Змарнів, змарнів чогось — як подивю ся —
То все мені ся видит — що на лаві
Єго я вижу вже!...

Довбушиха

Не плачте, любко!
Бог Господь милосерний! — він наш тато,
Він нас порадує! — Як Бог дає то!
Чудні діла єго! — Не вашя кров,
Не питома дитина — а таке
Придалось добре вже!...

Марфа.

Гадаєте —
Що він за вісім рік сих, що у мене,
Хоть їсти запросив? або пішов
В неділю де на танец? — Ледви вчера
Намовила єго у манастирь
Піти порядкуватись! ледви, любко!
Не раз до него кажу: чо' не йдеш
Де трохи межи люде? — а чого
Між люде — каже — піду? о ті люде! —
Тай вмовкне!... О душя моя віщує!...

Довбушиха.

То кажете, що вісім рік вже тому —
Як він у вас? — так правда в вісім буде!

Бо вже дванадціть років тому буде —
Як с світа я вернулась! — він же доси
В Угорщині, чи де був? — ми ся видит,
Що ви раз вповідали — що зайшов
З Угорщини до вас? —

Марфа.

З Угорщини!
Він сирота, голубко! — ох чи мало
Тих є сиріт на світі! — Добрий мій! —
Він згодувавсь в одного чоловіка
Аж в Мáрамороши — десь там — не знаю;
Да чоловік умер тот — а роди́
Прогнали сироту. Так приблукав ся
Він аж до нас у стаю, а Штефан
Покойний 'го приймив! — Ви знаєте —
Який він добрий був — ваш брат Штефан!
Тай угадав покойний — бо у рік
Й помéр — а я остала ся сама
Лиш з дївчинов! — Що були-б ми робили,
Як би не він се був!...

Цора.

На дворі.

А в хати люде?

Довбушиха.

У хати, в хати! — хто там?

Цора.

Уходит.

Таже я.
Дав би ти Біг здоровя! — Чи би-сте
Не дали ся нагріти?

Довбушиха.

Грій ся! грій!
Присунь ся близше д' ватрі! — Що то гірько,
Як студени втинают бідного?
На чужинї втинают! я се знаю,
О я се добре знаю — бо й мене
На чужинї втинали в'ни не раз!

Грій ся, небого, грій ся! О чому
Не дасть Бог кождому куточок свій
Від студени та плюти!

Цора.

О... а Цора
Вже двацїть рік не має 'го!...

Довбушиха.

Що, сиза?

Цора.

Я кажу — Цора каже — що кресак
Який тото хороший там стоїт —
Дав би ти Біг здорове! —

Нишком.

Я 'го знаю!

Довбушиха.

Се моєго Леся! — Се тїлько 'му
По моєму лишилось! — Я хотїла
Иванови 'го дати — да Иван
В стрілецких не любуєсь кресаках, —
Він дав єму, Лесеви. Най 'го й носить!
Бо він як роблений для него — а
Иванови великий він однако! —
Най носить 'го здорів! — Ти відки, серце?

Цора.

А пташка в лузї відки? У циган
Цїла земля є — відки! Сонце світит
Відай однако ввезде, и увезде
Однако найдеш в світї!... Чо' циганам
Шукати лїпшої у нему долї,
Коли и тот не має — що гадає,
Що в него в'на є дома! У циганів
Цїла земля є хата, небо, дах,
Моріг зелений, постїль — а вогонь —
Їх гріб! їх гріб! — О!...

Довбушиха.

Грій ся! грій ся лиш!
Я зараз дам ти їсти! —

Цора.

О — я буду —
Я буду їсти! — а богато в тебе
Є ледінів — дав би ти Біг здоровя? —

Довбушиха.

Два дав ми Бог — циганко! — Лесь оден,
А другий мій Иванчик! — Мала я
Ще двоє діточок — та десь пропали
Вже двацїть років тому! — Ти не чула,
Як ти по світї ходиш — за таких
Й таких двох діточок — що їх найшли
У лїсї? — де? — Не чула? — Ох! — и де-ж би
Такі то писклятка малі зайшли!...
Мабіть десь тут їх та вовчиця з'зїла!...
О діти мої квіти!...

Цора.

Ще не з'зїла —
Але їх має з'зїсти! —

Довбушиха.

Що, небого?

Цора.

Да я нічо' не кажу! — Я лиш кажу,
Які тоти цигани нещасливі
У сім широкім світї!...

Марфа.

Да не всї.
Я знаю — в нас давно там за селом
Сиділо їх ватага! А старший
Між ними був оден сліпий циганин —
Що за богач се був! — Уповідают —
Що в него більше було золота,

Як в короля якого! — Тому вадь
Не було лихо в світї! — А ще кажуть —
Що вже донька така то була в него —
Неначе та княгиня! — вповідають.
Що в'ни згоріли у шатрі усї,
Бо лиш кістки понаходили люде —
Решта забрали ся; — и слиху їм
Не було де ся діли!... Треба йти,
Сама Катруся дома! —

Иде — Довбушиха єї випроваджає.

Цора.

В'ни гадают,
Що всі ми погоріли! — да вогонь
Милосерніщий їх — бо ще лишив
Мене! Да не за дарма!
О не за дарма Цору! бо вогонь —
Хоче вогню! ай так: вогонь вогню
А кров крови! житє житєм платит ся!
Вогонь вогнем — кров кровйов заплачу!
Да як? О! се є фрашки! Тая доля,
Що так то дивно вас ми уповіла —
Покаже ще и як! — Лиш ті хрести!
Коби лиш ті хрести! — Подай, їх доле!
Бо Томаш ми вповів — що в'на хрести
Завила дітем в пелінки — а він
Ті діти ніс у ліс вовкам — та та
Проклятая пленїга на гостинци
Переполошила єго — и він
В ревец їх кинув! — Га! Коли жиют ще —
А долечка лихому так сприяє,
Як и сприяла доси — то я найду!
О я їх відшукаю — а тогди —
Шуми погоєм кров! шуми Дунаєм!
Вогнєв вогонь — а кривей кров шукає!

Хоче йти, єї на встріт Імро.

Шестий схід.

Цора.

Імрови на зустріч більше шипючи́, як кажучи:

Они є тут, о Імро! в'ни є тут!
В'ни тут, в'ни тут є, Імро! я найшла!
Найшла, чого шукала! Імро! Імро!

Імро.

Найшла?

Цора.

Довбущуків! Довбущуків!
Довбущуків найшла! аж двох! аж двох!
О Імро!...

Імро.

Ну, и що-ж? —

Цора.

Ти їх заріжеш!
Заріжеш їх! заріжеш! ти заріжеш!
Обох! обох! обох! О так!
Ти їх заріжеш, Імро! — О коби я
Путері мала лиш, то я сама би
Їх різала! о так! о так бих пила
Їх кров!... яка-ж бо добра!...

Імро.

Схамени ся,
Нещастна! що ти прийде с того, що
Я їх заріжу, або ти напєш ся
Криви їх? — О забудь вже, що минуло!
Забудь вже. Не карай то твоє серце
И так уже нещастне, гірше ще!
Гадаєш, що та мста поверне ти
Твій супокій назад? — Лиш давні рани
У твоїм серци розразит ще дуще,
Нічо' білш. А я чув, що чоловік,
Як раз living рознатрит ся вже пити кров,
То годі на'итити 'го як шину

Черлену, розіжжену. Сокоти ся
Рознатрить на криві ся! —

Цора.

То так Імро
Говорит? — але що-ж: нема й диву!...
Ти кісточки не тяг перегорені
Ріднїсінького батька!... але Цора,
Лиш Цора їх тягла! та бідна Цора,
Що їй нїхто, нїхто, нїхто, нїхто
Не жалує в світочку, бо — не любит! —

Імро.

Ох Цоро! —

Цора.

Пріч від мене, ошуканче! —
А я дивую ся, що Довбущук
Мня зрадив!... Довбущук був молодий,
А ти вже двацїть рік як ув одно
Менї ся присягаєш, що мня любиш,
За мнов як тїнь та ходиш, а теперь,
Коли прийшло пімстити ся за мене,
За мого батечка, за ввес наш рід,
За наші кари, муки, за корону
Егепецку: тогди він понехати
Все каже! — О иди собі між жуси,
А я сама зниваги позмиваю
В Довбущуків криві!

Імро.

О лиш вели,
Що я робити маю, а узриш! —

Цора подає 'му ніж, шепче щос ув ухо, и йде є хати.

О зажадай від мене у офіру
И душу, и мене, и Бога й віру,
Бо що й могли би мати ми такого,
Аби для любого коханя свого
Ми радо не віддали![1]) — О не має
Такого! се найлїпше я лиш знаю! —

Лїзе під постїль.

---

[1]) В первотруку очевидна помилка: Ми радо не невідали.

Мігай.

Уходить знужений, и сідає собі по конец стола.

Ох як та голова мене болит!..
И голова и серце!... а у нас
И припочити годі через дівча
Дурне та нерозумне, що мені
Аж ся з'уритило любов тов свойов,
Чи що оно таке!... Люба! — гм гм! —
А може и люба — да моє серце...
О Боже! Нещаслива, я ти вірю,
Коли у твоїм серци так, як в моїм
Ведет ся!... О не буду я с тобов
Так грізно обходити ся уже
Як доси, та не любо так! не буду
Нещастна! бо и в тебе серце є!
А як оно терпит так, як и моє...
Прости! — любити мутя як сестру,
Коли не можу ліпше, шанувати, —
А як не можу загоїти серце,
То хоть ражати 'го не буду! — Чо'
Мене той сон так ломит?...

Клонит ся на стів и усипає.

Імро

вилазит и замахує на Мігая ножем. Плічми до дверей.

Га! — — Ні. — Рука ми вяне, різати
Невинного мені. – Невинного? —
А правда, що невинного, бо що
Мені він винен є? — Або й єї
Хіба що винен він? — Єї? — Мені? —
О він мені є винен, и багато
Є винен, бо ми серце відобрав,
Єго отец, що моє мало бути,
Від Бога призначене! — А сини-ж
Чи винни за вітців точити кров? —
Ого! коли мня гадина уткне,
То я щоб гадинята не вбивав,
Але лишив, аби замість одної
Мня сто їх укусило в посліди? —
О гинь же, Довбущуку! —

Замахує и знов з'упиняєсь.

Але за що? —
За зражену любу! бо в'на любила
Довбущука, я знаю, о я знаю,
Як в'на єго любила! — Може би
Мене й любила була, як не був би
Той Довбущук? — О я би платен був
Був и з десятов лиш партичков тої
Люби незмірної! ще й нині платен
Бих був! — А се-ж тепер не є случай,
У неї заробити ту любу? —
О! той що за длї неї свої руки
У кров чужу мочає, має право
В заплату и люби ся доправяти!
Теперь же, Армашівно, свою душу
Даю, а вимусить любу в тя мушу! —
Прощай ся, Довбущуку! —

Замахує. Тим часом вибігає Лесь, що доси нишком у дверех стояв ловит Імра за руку и садит ніж Імровов руков у Імрови так груди.

Лесь.

Або ти!

Імро паде з ножем у грудех, неживий д' землп. Мігай сфачует ся

Мігай.

Га? що се? ніж? —

Лесь.

Що мав тобі в грудех
Сидїти, бо циганин сей хотїв
Тебе пробити ним.

Мігай.

Мене? Чому же
И не пробив нещастний? — я би був
Єму подякував. О й ти, що мусїв
Теперь ся нагодити!...

Лесь

жертом.

Лихо ти,

Товаришу, ми дякуєш. Я думав,
Що ліпше би годилось? —

Мігай.

Все одно. Да
Ти дарував жите ми — маєш 'го
У мене правити.

Лесь

жертом.

А хто би збаг! —
Ще може лучитись. — И справди ти
Мені бес дав жите, як я би правив? —

Мігай.

На Бога присягаю!

Берут Імра и виносят, витягнувше ніж з грудей и шпуривше серед хати.

Цора

убігає и фатає ніж.

И сю ще душу? —
Сей ніж таки в грудех ти бачить мушу! —

Вибігає.

Семий[1]) схід.

Пропійна саля в замку. — Ніч. Увезде горит воскове світло. Одні служалі унося великій стів з усілякими пропійними начинями, другі великі срібні блюда з винами и т. д. Инші служалі порают ся, уносячи крісла для гостей и усілякі поставники. Межи вікнами до стіни приперті стоя великі кросна, на яких малярі образи ставя. Великій гомін и пораня межи слугами, — Томаш ними рядит.

Томаш.

А ввихайте ся мені, лотри, бо я вам кажу! бо наш пан сегодне не такої волї, аби нам з десітьом голови не повлітали як сухим маківкам! — Я 'го давно — давно вже такого нехірого не видів, як сегодне а ще до того надніс дідько якогос єзуіту, а пан від якогос часу и нашего одного аби не виділи — не то ще аж двох чи трьох. — Але за тото

---

[1]) В перводруку хибно: шестий.

чей и від'їздне буде суте, бо я сегодне як увійшов до Колотнїцкого покою, просити нового єзуїту до вечері, то спорих шість чи вісїм мішків з самими червонними стояли на столї, и по за кілько я догадувавсь — то він їх нашему привіз. — Не згірший гостинчик, єй Богу! — бо міщулики не були аби які, але кождий у дві добрі квартї, то вам ручу!

Другий служалий.

Кат би далї брав и єзуїту и его від'їздне, коли мою голов можна було сьогодне купити и за мантеря, як пан на мене влютивсь! — А то коби хоть було за що? Уношу до столу печеню — а печеня добра була, не аби яка, а з дика. Уношу а пан — Господи! — як не штрикне, як не ревкне на мене!... Що? — ти менї будеш людзке мясо нести! — ти менї будеш з шизматика печеню нести! що? — нї? — се хіба не с того стрия печеня, що я его казав на самий великдень печи за тото, що він ходив по хатах та паски святив, бо був мабути перебраний піп шизматицкий? — Та до ножа, та до мене! — Якби були не гостї, то я би був тепер уже там був, де —

Третий служалий.

Нї полумиски вже не лижут, нї фляшкам з вином нишком шийки не вривают. — Се Бог хотїв ся на тобі лиш за ті нещастні фляшки мстити, що від твоїх рук без часу головками наложуют!

Четвертий служалий.

Се би було зовсїм не поправедно від Господа Бога. Бо така фляшка з вином, що їй уже є пару сот лїт, то має свій розум, а часом аж за богато розуму, як наш ксьондз каже, але у твої голові нема 'го и тілько, що на бернадинскім столї по вечери. А знаєш ти, чому бернадини голови бритя?

Пятий служалий.

Чому? —

Четвертий служалий.

Тому, аби їх люде за розумних поважали, бо в'ни знают тої приповідки, що дурна голова анї полисїє анї посивіє. — От що.

Шестий служалий.

Але що тото за єзуіт до нас приїхав отсе? — мусит бути велика якас старшина, бо наш кеьондз аж на колїна перед ним упав а наш пан 'го в руку цїлював. Се в перше що я вижу, що наш пан у руку когось цїлює. А великий злодїй мусит бути, бо так вам ся перед кождим укладає, як добрий ножик. А очи так вам вивертає та залупює, неначе він пряміською з неба злїз. Такі тото матбути Бога продавали, а з завдатком у кешени з ним до одної вечері сїдали.

Томаш.

Чи и тебе шия не засвербіла, Федьку? — Як панови вповім, то скаже ти їй так почухати, як оногди Янови за тото, що казав, що снив покойну нашу паню в небі, як она з пречистов дївов за столом сидит, пречиста по однім кіньци, паня по другім, и в золотих книгах читают. — Да ще би був пан може так и не розсердивсь на него, — але як сказав, що снив нашого кеьондза, як він с чортом на зелїзнім току молотит, а пан у кадцї повні криви по саму шию тоне — тогди —

показує руков — як шия вгинаєсь.

тихо! — йдут!

Двері одчиняют ся, и в салю входя: провінцияя с князем, за ними Колотнїцкий з другим єзуїтом, за ними кільканацїт гостей самої високої польскої шляхти, усе по парі, а на решті їх козаки, служалі, двірскі панцірні и т. д.

Князь.

Сїдаймо, моє панство! —

Провінцшял сідає по старшім кінци стола, князь єму на против, другі гості по старшинї по праві и ліві полї стола, а за їх кріслами стают їх козаки и служалі, панцірні по парі коло кождих дверей и вікон, а решта служалих становят ся громадками коло поставників. Колотнїцкий з другим єзуїтом за кріслом провінцияла. — Старші служалі наливают у чарки.

Тай вас прошу
Пивницу мою не щадити! Бо
Доматарю тогди лиш є весело
Приймати любі гостї, як они
Весело то приймают, що він має!
А знов менї з'уважте панство моє, що —
Що я такий нехірий став! — А я
Не винен, панство моє, що я тілько
Спалив тих шизматиків! — Хто й казав
Їм бути й шизматиками? — Я нї!
О я запевне нї! — Я....

Колотнїцкий шепче провінциялови щось в ухо —

Провінциял

бере кубок в руки.

Ad maiorem
Gloriam dei, панство! — За здоровя
Доматаря славного! — Рим святий
Післав мене сюда, поборцеви
Косцьола католїцкого подяку
Від папи римского святїщого
Сказати! — О як серце моє радо,
Що наш отец святий подав менї
Ту честну міссию!... Прийми їй пане!
Прийми пристолу світлого подяку,
Прийми благословеніє, и одпуст
За всї твої гріхи, на всї часи! —
Бо наш отец святий — як заступає
Христа на земли містце — так и має
Він власть вязати и розвязувать
На небі й на земли, и нинї, и
На страшнім судищу! —
О як весело
В сї сторони тепер є навернути!..
Бо де давно божницї шизматицкі

Сес світ обезчищали — то тепер
Кістки[1]) ті шизматицкі лиш біліют
На вічну славу Бога й косцьола
Святого римского! О сину мій:
Як вівчаря жде той полон солодкий!
Плугатаря жде жниво — градаря
Вино зелене в кубі — так тебе,
Мій сину, надгорода справедлива. —

Князь.

На страшнім судищу!...

Колотніцкий шепче провінциялови щось в ухо. —

Провінциял

бере кубок в руки и приберає зо всім веселу міну.

Здорове, панство!
Доматар наш здоров! На многі літа! —
Й Христос у Кані пив на весілю,
Аби нам показати, що во трудїх
Та лихах сего світа куб вина
Як та роса на трави, що їх сонце
Упалом своїм зіжже.[2]) — На здоровя! —
А пану нашему чей Бог наверне
Ще й дружину щасливу та кохану.

Князь.

На страшнім судищу!...

Колотніцкий шепче провінциялови в ухо.

Провінциял.

Ласкавий, годний пане! — чуєте? —
Ви обіцяли нам той славний образ
Святої Діви показати, що
У Києві купили? — Кажете,
Що величаве діло? — Пане мій —
Вадь ви лиш що не хорі? —

Князь.

Ні вже ні!...
Мені вже зовсім ліпше! — О даруйте,

---

[1]) В перводр. очевидна похибка: кісткі.
[2]) В перводр. похибка: зіжжа.

Ласкаві мої гостї! Се я так
Вже від якогось чясу! Най вас то
Не журит анї раз! — вина! мем пити!
Вино скріпляє серце!.. О коби
Ви знали — як не раз в'но мня болит!...
О тут! о тут — о тут!... о... тут тут тут!
Чи-ж диво? — тілько кривей — тілько... тілько!...
Здорове мої гостї! — Се я пю
Вітцу святому в Римі! —

Хоче пити — на раз здригает ся и мече чашев до землї.

Га! се хто
Казав ми кров насипать у пугар?...
Всїм лотрам голов стяти!... Я вас навчу,
Як кров в пугар ми сипать!... чи вже так
С тобойов Образполський довело ся,
Що кров ти сиплют пити місць вина?...
Хто каже, що я кров їх розсипав?
Я їх лиш пік вогнями — а они
Ми сиплют кров!... О я їх кров не сипав!
Хто каже, що я сипав? Тому зараз

Зриває ся и тягне міч.

До ніг покладу голов! — Кров менї...
Їх кров давать ми пити!...

Паде в крісло и припадає до стола.

Колотнїцкий

иде до князя.

Пане мій:
На вас чикают гостї! —

Князь

зриває ся на ноги и знов паде в крісло.

Най чикают! —
А я їм не казав, аби они
Пристали в шизматики! — Я не винен!
О тот казав печи їх... за що в'ни
Теперь ми сиплют кров у пугарі?...
А то таку червонну!... виділи
Ви кров ту шизматицку?... Не гадайте,

Що я їй буду пити!... Хто точив —
Най пє, а я не буду!...

Тим часом уносят два козаки великий образ під зеленов заслонов з великим вишитим білим хрестом, кладут го на кроснїх, а сами становлят ся за кріслом князя.

Колотнїцкій.

Пане мій:
Вже образ ваш унесли!

Князь.

Вже унесли?
О образ мій прекрасний! — Я его
У Кієві купив, в манастири.
А много дав за него! — Знаєте,
Що й душу був бих я за него дав?
О то є Матерь Божа!... Що ваш Рим?
Що Рафаіл великий? — Мій маляр
Усїх перелетїв!...

Колотнїцкий.

Вельможний пане:
А можна відслонити?

Князь.

Відслони!
А я ти, попе, кажу, що такої
Не має в вашім Римі!

Колотнїцкий розслоняє образ — и видко на нім — не Пречисту Діву, але Наталію — як була до смерти убрана, и як двох ангелів до себе голубит. — Колотнїцкий иде знов до князя.

Га! се хто,
Менї таке зробив!...

Колотнїцкий.

Се я мій пане! —

Князь.

Я знаю, що се ти! и хто-ж би инший
Менї таке зробити ся відважив...
Як ти — як єзуіт!... О чорт нехай

Тобі за се подякує — я ні!
Князь Образпольський ні!... Так мою душу
Роздерти на кавалки! А ти знаєш,
Що я еї любив?... так! єзуїт
Би про любу що знав!... Усї чорти!!!...

Колотнїцкий.

О пане мій коханий!

Князь.

Пріч від мене! —
Я с сев лиш маю говорити... що? —
Ти з ним ся не любила? — Лиш не ту
Святу та ясну тварь!... Чи чуєш? — я —
И тя не спік за дармо! — Хто ми скаже,
Що я тя спік за дармо? Може ти?
О, я лише то знаю! — ти би ним
И Бога одурила! а мене
Не вдуриш, нї! — не вдуриш!...

Колотнїцкий.

Пане мій:
Ви гостїв впечалили! — спамятайтесь!
Прийдїт до себе, пане! — Пане!

Князь.

О!...
Ти покажи ся львицев! покажи ся
Жертвов черленов! пеклом! лихом! чортом!
Чим схочеш — я тобі йму віри! лиш —
Лиш так ся не показуй — так — а я —
Я скажу, щос невинна, що тебе
Вчорнив хтос! єзуїта! хто небудь!
Не скажу — а присягну!... я присягну,
Що ти сама лиш схочеш... лиш о так нї! —
Чи чуєш? — лиш о так нї!... О... хоть душу!
А я тя в друге вбю!...

Зриваєт ся и біжит до образа з голим мечем. Тим часом кинув Колотніцкий на другого єзуіту — той заслонив борше образ Але князь зриває заслону — а на образі показуєт ся Матер Божя в небесні світлости. — Гості зачинают утїкати, князь паде мов нежпвий перед образом

Завіса паде.

Сесю першу редакцию „Довбуша" надруковано в часописи „Правда, письмо наукове и литературнє" у Львові, р. 1869. ч 13, стор. 116—120; ч. 14, стор. 124—128; ч. 15, стор. 131—135; ч. 16, стор. 141—142; ч. 19, стор. 165—166; ч. 20, стор. 173—174; ч. 21, стор. 180—182; ч. 22, стор. 187—189; ч. 23, стор. 195—197; ч. 24, стр. 204—206; ч 26 і 27, стр. 224—226; ч. 28, стр. 237—239; ч. 29, стр. 243—245; ч. 30, стр. 251—255; ч. 31, стр. 259—262; ч. 32, стр. 267—269; ч. 33, стр. 277—279; ч. 34, стр. 284—285; ч. 35, стр. 292—294. З кінцем другого акту перериває ся перводрук. Ледви, чи в тій редакциї був „Довбуш" скінчений, або поведений дальше поза другий акт. Автографу сеї редакциї не маємо. Друкуємо з перводруку. На щастє перводрук стоїть очевидно дуже близько до автографу.

Розпочинаючи друк першої редакциї „Довбуша" помістила редакция „Правди" від себе отсю примітку: „По волї автора лишаємо у сїй драмі всї признаки гуцульского нарїчия" [„Правда" 1869, ч. 13, стор. 116.] Сїй засадї редакциї завдячуємо факт, що перводрук першої редакциї „Довбуша" може нам у значній мірі заступити недостачу автографу. Редакция зберегла не лиш морфольогічні прикмети мови автора [н. пр. циганкойов („Правда" 1869, стор. 118) — циганкою: любит, видит, поводит (119) = любить, видить, поводить; стоя лежа (117) = стоять, лежать; сказавше (120) — сказавши; того бих сприяв (118) і т. п.] але і важнїйші ще прикмети фонольоґічні мови Федьковича [н. пр. и зам. і: ким (120), инак (120); е після ш, ч, щ, н. пр. лїпшею (117), гарнїшею (117); е зам. а: жерту (119, 123); співзвуки ж, ч, щ, у сполученю з йотованими самозвуками, н. пр. дочия (118), товаришия (118), держя (125); мягке р: богатирь (118); тверде ц в таких сполученях як святицу (125), серцу (125) і т. п.]. Коли отже й були переведені які зміни редакцийні у тім перводруку „Довбуша", то се були хиба менче важні поправки правописні.

Признаючи се, і признаючи добрі наміри редакциї „Правди" ми не маємо певности, чи видавці всюди остались вірними своїй засадї і своїм намірам. Деякі сумніви в тому згляді насувають нам особливо ритмічні нерівности тексту. Не маючи однак певности, чи нерівности і неправильности ритмічні походять із недогляду автора, чи видавця або коректора — ми лишаємо текст такий, який ба-

чимо в перводруку. Н. пр. стор. 61. рядок 6. з дол. в тексті: »И чи вірне любиш, то спитай« пропущено очевидно одно слово: »И чи ти вірне любиш, то спитай«. Так само попсований ритмічний склад бачимо ось в яких рядках: стор. 89. ряд. 2. з гори: »А ще и тих обох нашукати, и «: стор. 130. ряд. 2. з гори: »А з нелюбим свій вік плести, то гірше« — зам. »А з нелюбом« і т. д.; стор. 141. ряд. 8. з гори: »Двері розімкнені! Се моя Марфа!«; стор. 142. р. 13. з гори »Ото так вам закурило ся..., та так.«; стор. 155. р. 3. з гори: »На вічну славу Бога й косьцьола« зам: и косьцьола«. Лиш там, де вже зовсім очевидний недогляд друкарський робимо поправки, зазначуючи їх під текстом. Із незазначених таких поправок відмічуємо ще отсї: стор. 73. ряд. 1. з дол і стор. 74. ряд. 1. з гори читаємо в перводруку:

»И з обома хрестами тими
Ви вже знаете, у пущу їх відвести«.

Тут очевидно текст зле поділено на рядки. Ритм вимагає ось якого поділу:

»И з обома хрестами тими — ви
Вже знаете, — у пущу їх відвести.«

Стор. 81. ряд. 6. з гори: В перводруку: »Прекрасний на грудиях, ще й цидулка« — зам. »Прекрасний на грудиях ще и цидулка«.

Шануючи індівідуальність автора ми полишаємо без зміни ті уступи тексту, де він пише окремо поодинокі складові части слова, що звичайно пишуть ся разом. Під тим зглядом бачимо у автора чи мало неконсеквенций. Нпр. стор. 83. ряд. 13. з гори: о перед; стор. 84. ряд. 6. з гори: оперед: стор. 119. ряд. 4. з гори: »нічо.«; ibid. ні чого і дальше ряд 10. з дол.: »ні кого«. Лиш там де виразний наголос поданий в тексті каже нам сполучити складові части слова — відступаємо від способу писаня автора: Нпр. стор. 93. р. 24. з гори: в перводр.: на зирці: слова ті ми пишемо разом: »назирці«. З тої самої причини друкуємо разом слово: »наново« на стор. 104. ряд. 10. Для лїпшого зрозуміня тексту на стор 88. р. 1. зам. »о тот« друкуємо: »Отот«.

В тексті »Довбуша« бачимо чи-мало неконсеквенций у віддаю звукової закраски поодиноких слів. Нераз неконсеквенциї ті такі яркі, що ми не маємо певности, чи маємо їх приписати авторови, чи видавцеви. Нпр. стор. 50. ряд. 19. з гори нещасливий і ibid. ряд. 21. і дальше на стор. 55. і т. д.: нещастливий: на стор. 56 ряд. 12. з гори — знов: щаслива; стор. 130. р. 14. з дол.: нещаслива, ibid. ряд. 13 з дол.: нещастна, ряд 4. і 6. знов: нещасливий, а стор 132. ряд 4. з гори: нещастливі; стор. 59. р. 13. з долини: білше — а зараз поруч в тім самім рядку: більше; стор. 81. ряд. 15—16. »найнищастливших сиротов найнещастлившої матери«; стор. 82. ряд. 12. з гори: »Матер Божя, ibid. ряд. 4. з дол.: Божа воля: стор. 101. ряд 2. і 4. з гори: церкви, а ibid. ряд. 3. церькові. Не маючи документальної підстави до зміни — ми полишали ті неконсеквенциї. — На стор. 90. і 92. бачимо форми:

вє. вють, зам. впє, вию́ть; (вони могли повстати під впливом анальоґії форм: нпр. вють вінки) вони повторюють ся так, що не можемо добачувати в них похибки; з тої причини задержуємо їх так як в перводруку. Де в перводруку зазначено наголос ритмічний для більшого сінтактичного натиску — там його лишаємо.

Індівідуальність автора заховуємо також на скілько вона проявила ся чи то в інтерпункції, чи в технічнім способі писаня: Нпр. Федькович пише малі букви після знаків оклику і запитаня, коли гадка не зовсім ще скінчена, або вяже ся змістом безпосередно из слідуючим реченєм. Зверхні, так сказатиб технічно правописні зміни впроваджуємо лишень там, де нема ніякої причини відступати від загально принятих норм, і де вимагає сего зміст тексту.

Друкуючи свого „Довбуша“ подав автор в ч. 13 „Правди“ на стор. 115 ось яку примітку:

„Без дозволу автора не можна сю драму ні грати, ні друкувати, ні на иньший язик переводити. Сї воли автора противних мет ся правом доходити.“

Хоч перші два акти сеї редакції „Довбуша“ появили ся що йно р. 1869 (початок появив ся дн. 8. цьвітня), то ми маємо певну вістку, що перший акт готовий був уже в першій половині року 1867. Про се сьвідчить лист Федьковича до Горбаля з дня 18. мая 1867. „Перший акт „Довбуша“ також зовсїм готовий и може вже станути на подри, бо він так уложений, що можна 'го и самого, без решти чотири актів грати“.

ДОВБУШ.

(друга редакция).

Траґедия[1]) в пять дїлах.

---

[1]) В першодр.: Трягедия.

Передне слово.

Переселись, честний читателю, на крилах фантазиї у ті жасні времена вандрівки народів, коли дикі орди, неначе огнениї ріки, з Азиї в Европу валють ся. — Перші идуть Гуни, за ними Обри, за ними Мадяри, за ними Печеніги, а за сими, около року 1037, Уци, Моголами просто „Уцули“ звані. — Але и сі муся около року 1078 своїм племінникам Куманам (Половцям) уступатись, мечуть ся в Карпати, вигоня відти тамошних мешканців, матбути Антів-Славян, що перед Гунами або Обрами сюда були повтїкали, селясь у головиць Прута, Черемшуї Тиси и Сочави, и мешкають тут до сегоднїшно, днини під назвов „Гуцули“, живий, легкомислий, нежурливий, превеселий, пруткий, горячий, завзятий, до бучі и баталії всігди готовий народець, котрий хоть и зовсім вже зрущений, як від Русина так и від Румуна и ношев и обичаями різнит ся, а за все ношев, котра, коротка, штепна, опята, красна, барвиста, на перше око бувалого боєвника пізнати дає.[1])

---

[1]) Сей цілий уступ написаний в автоґрафі на осібнім піварку. Первісний перечеркнений варіянт сеї частини переднього слова подаємо на сьому місці.

Перенесись, честний читателю, на крилах фантазиї у початки 10 століття (915): тогди рушить з над Волги оден дикий, комонний

Але що гуцула за все знаменує и від усїх різнить — то є єго люба́ до волї и єго двигнений характер, для чого то и всї ті, що про гуцули коли писали — а їх чимало! — назвали єго в оден голос „шляхотний гуцул“, „хоробрий гуцул“, (szlachetny hucuł, edler Huzull). — А тая-ж то любов єго до волї була и причинойов, котра за часів ляцкого шляхоцтва, румунского боярства, и мадярского маґнацтва, гуцула у чорні лїси прогонила, де він, вибравше собі смілнвого передовця, з ножем у кулацї, не тілько над своїм кровавим тіраном[1]) кроваво мстив ся, але и ненавистному богачикови золоті мішки приязно вігрив, а таким способом не лиш панам, але и богачам страхом був.

Оден же з найзавзятїщих таких гуцулских ватажків, щоб так сказать: чоло всїх тих смертоносних ликів, був Олекса Довбуш. — Єго ватага була така численна, що він не тілько на великі села, але навідь[2]) и значні міста серед білої днини доважився нападати и їх рабувати, а то чинив він не так

нарід, и селить ся на опівнічнім и западнім побережю чорного моря аж по Дунай. — Сей нарід зве себе „Узи“ (так як їх племінники, а опісля и наслїдники Половцї), а Русини звуть єго „Печенїги“, а то мабути завзятої и лукавої єго натури ради. — И тілько, що осївсь той нарід у нових своїх оселях — так зараз и наймаєсь то руским князям на бізантийскі царі, то сим знов на тих у воєнну службу, славянщить ся, наберає чимало культурної оглади, стичаєсь заєдно з образованими Греками понтийских слобід, прислухаєсь казкам о їх бувалих героях, образує свій форемний и крашебний ум, учить ся ґречности у обходї, делїкатности у виразах, поетичного настрою у мові, але свій похап до бійки однако не може нехати, грозить без устанку Київови, убиває великого князя Олега, и мусить наконецї, розбитий року 1036 великим князем Ярославом, утїкати, мечес на запад и у Карпати, проганить відти Дайків, осїдаєсь у головин Прута, Черемшу, Тиси и Сочави, и живе тут у б. м. 130 селах під назвов „Гуцули“, легкий, живий, непосидющий, легкомислий, фалистий, превеселий, нежурливий, в одно гуляючий и співаючий народец, різнячись від свого холодного, понурого, повільного, розважного, вирахованого сусїда — полянцї як обичаями так ношев, за все-ж ношев, котра пишна, коротка, прибірна, красна, дає на перше око войовника-мисливця пізнати.

[1] В перводр.: тираном.

[2] В перводр.: навіть.

то здобичи ради, як ради кровавої мсти. — А єго шляхотний характер при таких лучаях, найпаче же єго великодушніст, встекла відвага и завзятість, убрали єго у фантазиї народа у авреолю повістий и пісень, як рідкого котрий нарід свого героя. — Навідь у піснях далекої України є про него споминка, а гуцулский нарід має 'го конечне за свого Барбароссу, що він, як сей с своєми рицарями у Киффгайзер, з своєми ледінями у величавім Сокілскім дрімає, би колисьто, як на літного Купала сокілскі соколи повернуть, пробудитись и гуцулів с темних карпацких гір на ясні побережя[1]) чорного моря повести. — Кілько тут з світлоносних богів давної Славянщини на особу Довбуша перевелось — се діло мітольоґії.[2]) — Але що єго и єго топір нарід з молодим світла богом Ладом-Даждбогом (Дажбог = Довбуш?) — в стичніст кладе — се варт незабути.

И сего-ж то казками и піснями осїяного Довбуша вибрав я собі за героя траґедиї. — А ти, любий мій та убожественний руский[3]) народе, прийми єго від мене яко літературну лепту, може и останну! — бо на другу чорна моя доля та тяжкі мої вороги спомочись не дадуть!... Міг би я був, правда! — чималий той час, що'м на сю драму приложив, хосеннїще для нашої літератури обернути. — Да що-ж робить, коли то серце не навчити а співак у такого пана служить, що єго нї впросити нї вмолити, бо у всему свою волю має, гірш того деспота або настоящого тірана.[4]) —

Ше-ж менї тут приходить сказати, що я сю драму не писав для книжки, але впрост для подрі, за для чого и горсть[5]) їй на перше око и тїсна и куса[6]) здаєсь. — Але місце кождої драми є подря, а так звані „книжні“ драми не у великий хосен ко-

[1]) В перводр.: побережа.
[2]) В перводр.: мітологиї.
[3]) В перводр.: руський.
[4]) В перводр.: тирана.
[5]) В перводр.: грясть
[6]) В автоґрафі було первісно: тїсний и кусий.

трого небудь народа. — „Поет повинен (каже оден славний німецкий критик) для подрі писати, и лиш у союзї з акторсков штуков годен він до тої мети добитись, яка єго музї можебна и велить ся. — Книжна драма є у крайні мірі лиш суроґат такої лїтературної пори, де повна сила лїтературного творчества народови або ще не прийшла, або вже минула.“ —

А що та пора у наші лїтературі ще не минула — дало менї понуку, найнеприязнїщі, найупертіщі з усїх муз: ті ревнівливі драматичні музї чолом ударити. — Не оден уже лїрик на таких поклонах вязи собі скрутив!... але як кажу: поет у лихого пана служить, и мусить єго волю волити!... Ох щоб же то жертвов чимало тих рік моєго віка прегорду богиню хоть на стілько ублагати, аби хоть одного того мого Довбуша білому світу появити!... Я більше не хочу! —

В день великого пущеня 1876.

Д О В Б У Ш.

ОСОБИ.

ВОЄВОДА РУСКИЙ.[1]
ГУЦУЛСКА КНЯГИНЯ, єго сопруга.[2]
ЄЗУЇТ, яко двірский капелян.
ОЛЕКСА ДОВБУШ, молодий гуцул.
ИВАН, єго брат.
ДЖІМІР, Олекси побратим.
ЛАҐАДІН, Иванів друг.
ДЗВІНКА, молода удова.
МОРГАН, циганский калфа.
ЦОРА, єго дочка.
ЗОЯ, ій пістунка.
Двірский маршалок.
Капітан трабантів.
Післанец.
Старий гуцул.
Молодий гуцул.
Кілька старостів.

Гуцули, шляхта, двірскі урядники, челядь княгині, трабанти, слуги

Дієть ся:

У однім гуцулскім селї у галицких Карпатах и на Чорногорі. — Пора: Перша половина 18. століття. —

---

[1]) В перводр.: руський.
[2] В перводр: супруга.

Прольоґ.

ПОДРЯ:

Гірска, дико-романтична країна у легкі мглї и облеску ранїшного сонця. — В затилю величаві скали Чорногóри.

Гуцул, святочно убраний и узброєний, виступає и мовить:

Всї вже? — витаю-ж в синих наших горах!
Всїх, як шумний вас Черемуш, витаю!
Може втомивсь хто! — — в тих кидрових борах
Ляж відпочити на зеленім маю!

Може-ж тя думать не заноcя думи?
Гай! — кріс на плечи — та на полюване!
Дївка не любить тýги та нї сýми...
Да стережись їх! — зрада на кохане!!!

Там! а чи видиш чорногірскі скелї? —
Видиш, як хмари мов мечами орют? —
Вара! — кровавих духів то оселї! —
Північ — зірвуть ся — и на ніж поборют!...

Хочеш дивитись? — — зараз, милий друже! —
Де-ж ви, о, музи! — отворіть ворота!!! —

Ти-ж надиви ся, думний, руский круже! —
Кров — то не пиво! — сльози — не охота!...

(Відходить. — Далеко чути трімбіту, мисливскі роги, дзявір ловчих псів, и стрівбу. Раптом хмарить ся, буря вє, хмари бють ся блудом, глухі громи керекоря, заслона паде. — Коротка сімфонія за мотівами[1] трімбіти.)

---

[1]) В перводр.: мотивами.

ПЕРШЕ ДІЛО.

—

ПОДРЯ:

Хороми в замку воєводи. — Ніч.

Перша бесїда.

Слуги з лушницями уходя. — За ними воєвода, приїхавше з дороги. — За ним єзуїт, маршалок, капітан, урядники и решта слуг. — Челядь то приходить то відходить.

Воєвод.[1])

Яким же способом имив огонь ся
В кімнатах аж княгинї? — Corpus Dei! —
Куда нї рушу ся — усе огонь! —
У Кієві, у Кракові, в Варшаві
Огонь! — У моїм замку на Подїлю
Огонь! — На рештї й тут, у гуцулских
Любимих моїх горах, у Карпатах,
Де лїто лїтувать я-м загостив —
Огонь! — Огонь та нї кінця! —

Маршалок.

Мій князю —

Воєвод.

Мовчи, котюго ти! — То на тото
Злишив сопругу свою я на вас,

---

[1]) В перводр. постійно: Воєвода.

Аби, коли на пару день від дому
Відгожу ся по моєму уряді —
И ви порозлїтались у нетрудне? -- —
Негідники!

Єзуїт.

Пресвітлий —

Воєвод.

Анї слова
Від тебе! — й ти не лучший сих усїх! —
Да що менї отсї? — раби, що їх
Нагай мій воротає! — Але ти —
Тебе я мав за сина!

Єзуїт.

Що повинен
Слїди вам ваші світлі продувать! —
Маленького хлопчину, сироту
Без матери-вітця, окрушка хлїба,
Приймили мя за свого, згодували,
У школи мя давали —

Воєвод.

То-ж для того! —

(Слуга входить.)

Там що нового? — може знов огонь? —

Слуга.

Пани старости —

Воєвод.

Прошу и витаю! —

Друга бесїда.

Кілька старостів. Ті, що перше.

Староста.

Ясновельможний пане воєводо! --
Довідавшесь, яке нещастє вас —

Воєвода.

И справди, моє панство, що нещастє!
Подумайте! — Передучера мушу
До Коломиї їхать! Отже-ж їду,
Лишаючи сопругу мою під
Дозором сих нечемників. — Хороший
Дозір менї! — Я тілько за ворота —
А сї собі у вітер!... хто в село
По корчмах та по гульках — хто у місто
По нїсенїтницях — ті жоночки! —
На решті навідь и велебний пан
Капелян мій отсей десь має діло —
Чорт зна 'го де — досить на тім: княгиня
Лишаєть ся сама — а що найлучше —
Ще й позамикана!

Староста.

А тут пожар?! —

Воєвода.

В кімнатах в серединї! Думайте,
Пани! — Та де-ж відважний той стрілец,
Що — важучи душев — сопругу мою
З огню ми виніс? — — Предсє-ж я єго
Зазвав до себе? — не? —

Капітан.

Ніяким способом
Не міг прегордого я гуцула
Намовити. — Я знаю, каже він,
Що князь ми дякувать се думає. —
Але нехай подяку він собі
Тримає.

Маршалок.

Що ти знов отсе плетеш? —
Він сам, по добрі воли, ставив ся,
И дожидає княжого[1]) росказу.

---

[1]) В автоґр. похибка: князого.

Воєвода.

В сей час сюда з ним! —

Капітан.

Зараз, князю мій!

(Пріч.)

Воєвода.

Се нарід як вірли! такий и дикий,
Але такий и смілий и величний! — —
Дивна се річ! — Як я, ще молод бувше,
Отаманом служив на Запорожу —
То ворожила раз мені циганка,
Що гуцул у великі раз пригоді
Ми стане. — Чи-ж не так? — Чи-ж той відважний
Стрілец — та ось він сам! — Лиш скорше! скорше
Мій жвавий стрільче! —

Трета бесїда.

Олекса Довбуш с прекрасним топірцем. Ті, що перше.

Воєвода.

Як зовеш ся.

Олекса.

Я? —

Олекса Довбуш зву ся

Воєвода (думаючи).

Довбуш... Довбуш...

Староста.

(Иде до Олекси и бере від него топір обзерати).

Чи се не громовий топір лиш той,
Що покліч ходить

Олекса (вириває 'му 'го сердито з рук).

Він!!!

Воєвода.

Не той ти Довбуш,
Що — кілька років тому буде — на

Польованю у чорногірских дебрах
Мя від медведя спас? —

Олекса.

Вже не нагадую.

Воєвода.

А як тебе я княжеским даром
Обдарувать[1]) хотів — ти вельми гордо
Ми відповів, що від ляха дарів
Не потребуєш? —

Олекса.

Бо у нас не можна
Від ворога дари приймати.

Воєвода.

Як?!
Ти ворогом мя звеш? —

Олекса.

А ти-ж не лях? —
Не тих самих батьків ти син, що волю
Нам нашу зрабували? — від коли
Ми побережя моря чорного
Нехали и в сих горах оселились —
То гуцул волен був. — Не знав він, що
Король, що воєвод, що пан, що шляхтич,
Бо сам си був и королем, и паном,
И судцев, и не то ще — але сам
Собі и Богом був!

Єзуіт.

Як смієш —

Воєвода.

Най 'го! —
Лиш далї, Довбущуку! — говори! —

Олекса.

Аж тут и лях нїт вісти відки взявсь,

---

[1]) В перводр.: Обдаровати.

Тай каже: „Гуцули! побратими!
У вас ліси, де з роду ще й набою
Стрілецкого не чути було, а
В них звіри без ліку всілякої,
Що кождому стрілцеви серце аж
Гуляє, як згадає: — Як же-ж би
То було, братчики, аби ви нам
Позволили, стаї собі мисливскі
Побудувати тут, аби враз з вами
И стрільчити, и літо літувать? — —“
А гуцул, що він вірить кождому,
И думає, що кождий так, як він —
Лукавством не орудує — приймив
За рідних вас у вольні свої гори!

Староста.

Позволь —

Воєвода.

Нехайте-ж 'го! — лиш далї. Довбуш! —

Олекса.

Але з ватер мисливских стали замки,
С товаришів кати, з братів тіране,[1])
Що посіпак та збірів си наймали,
Аби дїдизного господаря,
Що в свій халаш за гостя вас приймив,
В ярем убрати та в рабский кайдан! —
А ви ще хочете, аби вас гуцул
За друга свого мав? — — О, воєводо! —
Ви нас опришками, та злодїями,
Та людоїдами звете: — до кого
З обох нас: чи до ляха, чи до нас
Та назва липне — світ колись осудить. —
Але що гуцул — то за свою волю
Він вступить ся — хоть най там зараз знає,
Що або ляцке серце то невірне —
Або й послїдне щире гуцулске —
Ме голе трепетатись на ножи:
Нам все одно!!! —

---

[1] В первоцр. всюди: тирани.

Воєвода.

Відважна бесіда!
Єй Богу — що відважна! — Й щастє твоє! —
Бо якби не така відважна, то
Мій кат би зараз мав роботу! — Ти ж
Ляха ненавидиш, звеш ворогом,
А предсє-єс за ляцкою душею
У поломінь пішов: — За се, мій сину —
То вибери собі котре найкраще
Село від мене в дар! — — Що грамоти
Шляхоцкої ся тичить — то се буде
Найперше моє діло, як лиш сойм
Ся з'їде. — Ну? —

Олекса.

Я гуцул, воєводо! —

Воєвода.

А я знов лях, що завстидати ся
Й від гуцула не дасть! —

Олекса.

Се варт би пруби. —

Воєвода.

Пробуй, даю ти волю! — але знай,
Аби та пруба князя ляцкого
И годна була!

Олекса.

Не жури ся, князю! —
Верни усім ти гуцулским оселям,
Що в твоєму ключи — їх давну волю! —

Воєвод.

На се ти мою руку, годний Довбуш! — —

(До слуг.)

Сідлати свіжі коні! —

(Кілька слуг пріч.)

И княгиня
Давно бажає сего. — Соймом нашим
Я много не питаю, а король....

Досить на тім, капеляне: ще нині
Всїх гуцулів на замок сей зазвати,
И волю їм оповістити! — Я-ж,
Як стою, їду се до Кракова,
Аби на моє слово й грамоту
Принести вам. — Доволен? —

Олекса.

Варт тобі би
Буть гуцулом! — От моя-ж ти й рука! —
Би всї ляхи як ти — то тілько костин
По горах наших не білїло-б ся! —

Воєвода.

Не будуть більше! княже моє слово! —
О, чоловіцтво перша шляхтича
Повинніст! — волен сам — хай волю сїє
Як сонце світ! и по усюдах гріє! —
До Кракова-ж! —

(Всї пріч, окрем єзуїта.)

Четверта бесїда.

Єзуїт.

Єзуїт.

Поволи, воєводо! —
И ми ще тут! — Дорога, що по волю
Нев їдуть — то кровавими латрами
Та й людзкими кістьми буркована! —
Ти-ж сеї правди й до сегодня ще
Не можеш ся навчити, дурню ти
Сїдий! —
Для того-ж то жасна та „рада в тройци“
Давно уже рішила над тобов,
И я лиш дожидаю росказу,
Аби сентенцию кроваву їй
На тобі з'їстити. — О, би уже
Зіслали вирок той! — О, би уже! —
З яков охотов препеколнойов
Я-б виконав єго! з яков охотов! —

Бо я вже й надгороду свою знаю:
А се княгиня красна сего замку!
Та гуцулска княгиня! сего дурня
Сїдого та сопруга краща сонця,
Що ю я любю, як ще зроду муж
Невісти не любив, як ще невіста
Любленою не була, як сей світ! —
А хоть и холодна єси як лїд,
Плоха як птах, и горда як той ангіль
Пишний, що й Богом не хотїв питать:
Ти-ж моєв мусиш бути! моєв, кажу,
Хоть світ цїлий би мав минути ся,
А не оден лиш дурень сїдоглавий,
И не оден там народец мисливский,
Що ми єго давно вже записали
У чорну книгу смерти! записали
Єго — єго ми волї жажди ради! —
Ти-ж моя мусиш бути, кажу я! —
Бо хоть и моє сватанє любовне
С поругов відвертаєш ти від себе;
Бо хоть и всї пожари, так прехитро
Від мене приспособлені, а то
На тоє все способлені, аби
Під їх огненними наметами
Послюбну постїль постелить нам в парі —
Не вдали ся менї: — то я однако
Ще свою жертву не пускаю з рук! —
На віки не пускаю з рук! — бо ад
Не лишить свого найвірнїщого
Слугу! ще й там, де тілько людских кривий
Та тілько людских слїз єму в бариш
Лучаєть ся! — О, аде, будь зичливий!
А я ти скажу зашуміти кривий
Аж море!!!

Пята бесїда.

Олекса. Єзуїт.

Олекса.

В перешкодї?

Єзуіт (про себе).

Препроклятий! —
Такої ночи мене збавити! —
Такої!...

(На голос.)

Що я вижу?! — Годний Довбуш?! —
А сеї ночи красної княгині
Свят рицарь Юрий?! — Чим же маю ти
Служити? —

Олекса.

Можу звіритись на тебе? —

Єзуіт.

Як на себе самого, друже! — зовсім,
Як на себе самого! — и що зможу —

Олекса.

То-ж приспособ ти так, аби с княгинев
Я говорив! але без свідків! —

(Джімір показуєсь и махає на Олексу, котрий, его постеригше, каже до него:)

Зараз! —

(До єзуіта.)

На хвильку лиш...

(Иде до Джіміря, котрий его нишком перестерігає, в одно на єзуіта показуючи.)

Єзуіт (про себе).

Се що такого? — Га! —

(Бєсь у чоло.)

О, плохоум я! — він або-ж не спас ю
Від смерти сеї ночи? — він не гуцул? —
Не Довбуш? — дурень женихливий той,
Що він за кождов запасков біжить? —
Княгиня-ж красна!... Га! щоб то я знав!...
Да все одно! — я є Льойолї учень! —

Олекса (вертаючи.)

И якже-ж? —

Єзуіт.

Я-ж хіба не був тобі
Усїгди другом? — Чо'-ж[1]) мене боятись? —

Олекса.

Се-ж хто тебе боїть ся? — Ти муж Божий,
Най каже той що хоче!

Єзуіт.

За для того-ж,
Приятелю! — ти любиш ту княгиню? —

Олекса.

Н то є таков горячойов любойов,
Як ще-м невісти з роду не любив! —
А я їх много вже перелюбив!...

Єзуіт.[2])

Хто-б се не знав! — Але княгиня!...

---

[1]) В перводр.: чиж.

[2]) В автографі ся частина розмови від слів: „Хто-б се знав" аж до слів єзуіта: »Менї тя жаль, мій друже...« написана на осібнім піваркуши. Первісний перечеркнений варіянт сеї розмови є ось який:

Олекса.

За те-ж магбути и доля
Теперь мя покарала!... Бо коли
Я з другими лиш жартував — го сю
Я до розпуки любю!...

Єзуіт (сміючись).

Так як всї!
Ми те вже знаємо!...

Олекса.

О, нє, капеляне! —
Сю любю!...

Єзуіт.

Від коли-ж —

Олекса.

Ю любю я? —
Від нині рано, як у перше ю
В садах гуляючи побачив я! —
А нині вечером, як попід замок
Неначе окаянний той блукаюсь.

Олекса.

Жінка!

И мусить мя любить, коли аби
Ми груди не розтріскались! — О! О! —
Проклят, хто видумав раз ту любу!...

Єзуїт.

Мій бідний друже!... від коли-ж —

Олекса.

Ю любю? —
Від нині рано, як у перше ю
В садах гуляючи я се узрів! —
А нині вечером, як по під замок
Неначе окаянний той блукаюсь,
И сам не знаю — чо' — а тут пожар
В кімнатах ловить ся, я в замок ломлюсь,
Умлївшу с поломени на руках
Виношу, у хороше то личко
Цїлюю... то... О! О! про віщо-ж я

И сам не знаю — чо' — а тут пожар
В кімнатах ловить ся, я в замок ломлюсь,
Умлївшу с поломени на руках
Виношу, у хороше то личко
Цїлюю... то... але на віщо се
Тобі придасть ся знати? — вам — як чую —
Любити ся не вольно? —

Єзуїт.

За для того-ж
Менї й вповісти можеш —

Олекса.

Що княгини
Казать я маю? — Ей! — що любю ю!
Що-ж мав ледїнь й хороші жінцї би
Й казать? —

Єзуїт.

Але княгиня!...

Олекса.

Также жінка!
И мусить мя любить, коли аби
У менї серце не розтріскалось! —
Проклят, хто вйдумав тоту любу!...

Враз з нейов не згорів! в ті хвили не
Згорів, коли у ангелске личко
Я то дивив ся!... — О, капеляне! —
Я — як уже казав — невіст чимало
Перелюбив уже; але ніколи
Такий пожар у моїх жилах ще
Не лютував! — такий, що я єго
Любов бих навідь и не називав,
Єсли-б имя я инше знав для него!
Таке имя, аби 'го так назвало,
Як я-б назвать 'го рад!... Назвав би я
Брацкойов ту любу... А ба! брацков!...
Сестри-ж немає в мене! — а хоть є —
То умерла́! однако як вмерла́!
Принаймє ю на княжескім престолї
Не маю що шукать! — Але та моя
Люба — не є брацка люба! — Она
Така, що їй имя не має! що...
Да я лиш тілько того всего й знаю —
Що в'на ми кров и серце вижигає!...

Єзуїт.

Менї тя жаль, мій друже! и такий
Менї тебе є жаль, що я готів
Тобі в послузї стати. — А она
Хіба сумлїня би уже не мала,
Аби не вислухать[1]) любов твою! —
Ти-ж предсє ю від смерти нинї спас? —
Але чи йме менї она се віри,
Що ти мене післав? —

Олекса (подає 'му топір).

То на́-ж тобі! —
Топір у гуцулів є полюбовний
Післанец, и признака для післанця,
Від кого він в післанцях. — Се запевне
И княгиня знає, и тобі тим скорше
Йме віри, бо и те запевне знає
Що сей топір святий є гуцулам.

---

[1]) В перводр.: вислухати.

Капеляне! се много я тобі
Повірив!... Але муж — щоб не зробив
Для своеї люби!...

Єзуіт (про себе).

Яка-ж наука
Для мене!...

(До Олекси.)

То-ж прийди за пів годинки! —

Олекса.

За пів години, кажеш? — Прийду!
(Иде и потикаесь идучи.)

В ката! —
Любі-ж однако все: чи зиск чи втрата! — [1])
(Проч.)

Шеста бесіда.

Єзуіт.

Єзуіт.

И справди много дав мені єси!
И справди много!... Бо отсей топір
У народа святий, и він его
За всі корони світа не міняв би!
(Смотрить вістре.)
А й твое вістре гостре, топоре!
Ти много можеш катови служити,
Та душ переколоти!... То-ж подай,
Во віки невсипущий аде ти
До сеї зброї руку ще мені
А виграна кровава та е гра,
Що грати я задумав! — Але ти
Не любиш там барити ся, де кров

---

[1]) В автоґрафі слідуючі сцени першого акту аж до слів.
„О гуцуле! — читав він з своі книги: —
„Орев у сонце лиш би грав! у сонце лиш! і т. д.
четвертої сцени, другого акту, затратились. Пропуски ті репродукуемо з перводруку. —

Та людскі душі ти на жир запахнуть!
Бо сли мя очи мої не заводя —
То Дзвінка там иде, с тих нешт одна,
Що легкомислого гільтая того
Всилила ся, а він, як не одну вже,
У свої женихливости нехав?
Так! се она! —

(Ховає топір по за плечі.)

Лиш скорше, моя паво!
Вас пекло вивело собі на славу!

Сема бесїда.

Дзвінка. Єзуїт.

Дзвінка (з горя ревучи).

Капеляне!!!...

Єзуїт.

Ісусе Сине Божий!...
У сльозах, красна Дзвінко? — А то-ж хто
Такий невірний та немилосердний,
Такі прекрасні любі оченята
У сльозах затопяти? —

Дзвінка.

Хто? — а він!
Невірний Довбуш той!... Капеляне!
Що я для него учинила — того
Люба не учинила ще як світ! —
А він...

Єзуїт.

Що маю чути?! —

Дзвінка.

Що мя зрадив!
Покинув! понехав! мене забув!
А то усе через одну циганку!
Пеколну чарівницю!...

Єзуїт.

Може-ж бути?! —

Через одного опуда — найкращу
Се молодицю на всї гуцули?! —
Я Службу Божу —

Дзвінка.

Гостію менї
Капеляне! священну гостію! —

Єзуїт.

Ісусе Сине Божий!... И на віщо?! —

Дзвінка.

И ти питаєш ще? — Невірного
До серденька неколними ланцами
На віки приковати! — на тото! —
О, я таку найшла, що се менї
Учинить, лиш ти гостию —

Єзуїт.

А як
Таку тобі я найду знахарку,
Що и без гостиї тобі се вчинить? —

Дзвінка.

О, справ мене, капеляне, а ввесь
Маєток мій єї! — А я богата!...

Єзуїт.

Она сто раз богатша-ж...

Дзвінка.

Хто-ж она? —

Єзуїт.

Княгиня.

Дзвінка.

Чарівниця?! —

(Єзуїт показує топір.)

Довбушів
Топір!!!

Єзуїт.

А ще й в післанцях до княгинї! — —
Ти ще не розумієш?! — Ти и Цора:

Обі єсте ошукані; бо Довбуш —
Княгиню любить!!! —

Дзвінка.

Я пропала!...

Єзуіт.

Так!
Пропала єсь, нещасна! — Але ти
Ще не пропалась, як тілько схочеш
Послухать мої ради и піти
За моєм проводом.

Дзвінка.

Як то дитя
За матери руками, лиш пімститись
Мені над Ляшков дай! а то пімститись,
Аби аж пекло зодрегнуло ся! —
Оттак на ні пімстити ся! —

Єзуіт.

Пімстиш ся,
Лиш на сам перед постарай ся, с Царов
Союз зробити.

Дзвінка.

И ще більше! — Я
Такий вповім ти спосіб, що змиєв
Она на него встане: невсипущов
Гадюков, що 'го переслідувать
До страшного аж суду буде! — Слухай...

(Шепче 'му в ухо. — Вітак на голос.)

Той хрест...

Єзуіт.

Хороше, Дзвінко! прехороше! —
За се-ж ти й твого Довбуша дістанеш!
Бо й я знов знаю спосіб...

(Шепче їй в ухо.)

Дзвінка.

Ти мій Бог!
Душа во вік тя моя величає!..

Єзуїт.

Я хочу й варт се бути! — На-ж тобі
Топір сей дорогий — и дожидай
У мої мя кімнаті, де о далї
Порадимось, що прийде нам робити! —

Дзвінка.

Бих мала по чоло в крові бродити! —

(Проч.)

Осма бесїда.

(Єзуїт.

Єзуїт.

Так! по чоло, невісто! по чоло!
Та доля гуцулска рішила ся!
Безвстидниця мішає жеребцї —
Свавільний гуцул їх тягнути ме —
И витягне — нещастє неповіте!
Там кров шумить, де женясь Єзуїти!..
Вже йдеш? — Ходи, ходи!...

(Чипить ся, що плаче.)

Девята бесїда.

Олекса. Єзуїт.

Олекса.

Се що тобі!? —
Ти плачеш? — Що ся стало?!

Єзуїт.

Умерає!...

Олекса.

Про Бога! — хто?

Єзуїт.

Княгиня, милий друже!
Княгиня наша гине! — Той пожар...

Олекса.

А ти ще тут стоїш та не летиш?!
Лїкарий!!! — Але нє! — мене пішли!
Я скорше від усїх —

Єзуїт.

Три лїкарі
При ні...

Олекса.

И що-ж?

Єзуїт.

Усе пропало, кажуть,
Коли одна ще річ

Олекса.

Яка ще річ? —

Єзуїт.

Така дивна й чудна, що и сказати
Не вмію ти.

Олекса.

Кажи! —
(Ловить за ніж.)
Бо ріжу тя!!!

Єзуїт.

Якийсь циганин має мати хрест,
И то ще знахарский —

Олекса.

И що с хрестом тим?
Я знаю 'го!

Єзуїт.

Той хрест?! — О, слава Богу!
Тогди усе гаразд!

Олекса.

Який гаразд?

Єзуїт.

Той тільки хрест для неї ти дістанеш —
И жити ме.

Олекса.

Той хрест...

Єзуіт.

Лиш він оден
Від смерти може спасти ю.

Олекса.

Дістану!
Хоть най и сто дівкам я катом стану!!!

(Пріч.)

Десята бесіда.

Єзуіт.

Єзуіт.

Ти гойний, як я вижу! — Ха ха ха!...
Тим єзуітам до Дзвінок у школу
Ходить би ще! єй Богу! — Хабалиця —
А другий гуцул — третий єзуіт —
Копай ся, осде, тисяч миль у спід!
Копай ся!!! —

(Перестрашений.)

Він вже й тут!!! — Га га! — вже й тут...

Одинацята бесіда.

Післанец з запечатанов пачков у чорні куверті. — Єзуіт.

Післанец (змінявше тайні знаки).

Від честного отца провінцияла!

Єзуіт.

По тричи кожду букву у покорі
Цілюю!

Післанец

Добре! — Третий обсерванц!
И — „Ad maiorem Dei gloriam!!!

(Пріч.)

Дванацята бесіда.

(Єзуіт. — Вітак урядники, трабанти и слуги).

Єзуіт.

В печати „І. Н. S.“! — я розумію!...
Від прежасної ради тої в тройци!...
Чого-ж я дрижу?... Я-ж хіба давно
Не дожидаю сего? — — Тихо, серце! —
Хто чортови раз руку вже подав —
Той не відойме ю вже и по віки! — —
Будь тихо-ж, серце!..
Горі уже не повертають ріки!...

(Роспечатує пачку и виймає з неї: срібний хрест на ланцушку, фіолю, старий папір, и лист. — Лист зараз зачинає на голос читати:)

„Ad maiorem Dei gloriam! — Інструкция. —
„Прийшовше пора, де виконатись має, що над
„руским воєводов рада в тройци...

(Далї читає по тиху. — Вітак голосно:)

„Але найголовна річ є, аби ти, не терявше ані раз
„часу, за діло взявсь! — P. S.: У сей час!!! —
То хайже буде! — у сей час!!! —

(Дзвонить. — Урядники, трабанти, слуги з лупницями виступають и становять ся кругом.)

В сей час
Всїх гуцулів тут на подвіре скликать! —
В них нинї-ж Купала — то будуть всї
При купі, легко буде їх дістати. —
А сли питатимуть, о віщо ходить,
То відповісти їм, що річ иде
О волю гуцулску! А кінні два
Післанцї най стоя на поготові.
Се про случай, коли би треба було
Від мене з листом князя здогоняти! —
До діла-ж!

Усї.

У сей час! —

(На право и на ліво вріч. — На подри робить ся дуже темно.)

Єзуїт.

А ти, о аде! —
Усї ворота твої на роствір! —
Твій жрець ступає з жертвов у твій двір! —
Не чуєш? — кров шумить и смерть гуде! —
Він нарід гуцулский се за собов веде! —
Гостри-ж топір и увінчай претвори! —
Світ наш, а ми твої! Грай кров як море!!!

Заслона паде.

ДРУГЕ ДІЛО.

—

ПОДРЯ:

Зовсім на переді поперечний гостинець, за ним великий шатер на ростві́р, серед шатра ватрище, від ватрища на право и на ліво високі скрині як столи, а біля них гапчаники. — На правій скрини велика книга и всілякий знахарский наряд, на лівій зеркало и всякий челядинский крам. — Ніч. —

Перша бесіда.

(Олекса и Джімір надходя гостинцем с правого боку. — Джімір святочно убраний, и має в руці китицю осинового гіля.) —

Джімір.

Як Джімір єм! що єзуіт той злодій!

Олекса.

Він друг мій! —

Джімір.

Так? — перед такими други
Без бука годі перейти село! —
Але куда се йдеш? — до Дзвінки?

Олекса.

Я
До Дзвінки?! — Ха ха ха!...

Джімір.

То вже и ся

Тобі навприкрилась?! — Олексо!... дай ся
Ти на пересторогу! не жартуй
З жоночим серцем ти! — Невіста — правда —
Слаба є плоть; не розум, але примхи
Владіють нев. — Але в любі в'на сильна
Як лев, а у ревнованю устекла
Як тигрис! — Стережи ся-ж! — понехай
Свавільне твоє то женихане
Вже раз!

Олекса.

А я-ж до них ся залицаю?! —
Або хіба се не они сами
Мені на шию-сь вішають, що й нині
Позбутись їх не можу?! — Я-ж бих знати рад,
Чи ти-б від мене лучший був, коли
Тобі би голубець уже печений
Готовий в уста влетів? — Але Дзвінку
Любить,....

Джімір.

А предсє-ж виділось, що ти
Ю любиш? —

Олекса.

От — як то уже буває! —
Та й справди, що ту Дзвінку я любив,
Матбути думе, як яку там другу;
Она-ж хороша? - Справди! ся невіста
Хороша! — нє? — — Але з убійницев
Любитись...

Джімір.

Що ти кажеш се?! — Она
Убійниця?!

Олекса.

А може не строїла
Она старого свого чоловіка,
Се Дзвінку Штефана?

Джімір.

Ох Боже! — того

Предоброго, благого Штефана?!
И хто-ж тобі вповів?

Олекса.

А Цора, та
Хорошая циганочка, що тут
В шатрі отсім в'на мешкає.

Я знаю!
Отець її пребогатий Морган той
Той славний знахар-ворожбит, що він
Над золотим хрестом одним чарує. —
Від неї се довідавсь — и яку-ж
Причину мала Цора, се тобі
Вповісти?

Олекса.

Ай! — Ся дівчина давно вже
На мене око вергла. — А оногди,
Як я по похороні Штефана
До Моргана прибіг, аби мені він
Поворожив — то Цора и вповіла
На Давінку.

Джімір.

Ох дівки ті! — ті дівки!...
И що-ж понесло до ворожбита тя?

Олекса.

Роспука, встїч, чи знаю я вже, що?
Подумай лиш! — У похорон таки,
На тризнї зараз зачинає та
Безвстидниця мене за себе сватать,
А то ще й так безлично, що всї гостї
Почервоніли. — Брид, устїч, роспука
Зберає мя! Я дивлю ся по людех —
Мужчини с пліч стискають та сміють ся,
Жінки собі шепочуть по закутках,
Я чую по слївци про сіль космацку.
Жах мя бере! я думаю, що я
У пеклї горю! у очех чорно
То червоно ми грає! и лиш тілько
Ще тямюсь, що штрикаю зза стола,

И лечу право в сей шатер, аби
Віщун усю ми правду уповів!

Джімір.

А тут найшов собі за Дзвінку й змінку?

Олекса.

Або чому-ж би не? — Та дівчина
Мя щире любить, та и не погана!
Запевне! — Але що менї на нї
Найлучше уподобалось — то те:
Що тими охмами любовними
Ніколи мя не нудить, як ті другі,
Що часом аж обридло слухати!

Джімір.

О, се вже правда є! — А прийдеш нині
Ти на базар?

Олекса.

Який се — на базар?

(Джімір покаєує на осинову китицю. — Далеко чути скрипки, співи, ухкане, котре чим раз далї у глїб пропадає.)

Га! Купала!..

Джімір.

То-ж не бари ся дуже.

(Приспівує купальної.)

А парубочки та з дівочками
Гий! гий! гий!
За флоярками, за скрипочками —
И-гу!!! —

(Пріч.)

Олекса.

И я йду з ними! — А она-ж — Зістану!
Я-ж бо ледінь! ще й гуцулского стану! —

(У другий бік пріч.)

Друга бесіда.

Цора. Зараз вітак Зоя.

Цора

(Оберемок ріща на руці, уходить на задні двері и зачинає огонь класти.)

Як батько мій над своім тим хрестом
Так може роспадатись?...

Зоя (ще за подрев).

Дома, Цоро?

Цора.

Ввійди! — Пістунка моя...

Зоя (уходить, вязку отрутного зіля і глечок у руках).

Де твій батько? —

Цора.

От тількі що с хрестом до головиці
'Го відвела.

Зоя.

А ти ще не питала
У него, що за хрест він се чаруе?

Цора.

Я? — не ще! — тай навіщо? —

Зоя.

Ай! — щоб знать!
Щоб, доню, знать! — А твій стрілець хороший —
Що діє? —

Цора.

О, мій Лесь!... Як я тобі
Віддякуюсь?...

Зоя.

За віщо? — що-м тобі
Про Дзвінку оповіла? — Хі хі хі!...
Ти-ж битим золотом ми заплатила! —
То золото! — то красне золото!
И Дзвінка дала золота богато

Богато! — але-ж бо варт 'го був
Зварок мій!... И годинку не каравсь!...

Цора.

Гу!

Зоя.

Чо' ти страшно, доню? Але відки
Стрільця ти твого знаєш? —

Цора.

О, давно вже
Єго я знала, и давно єго
Вже любю, ледіня хорошого,
Хоть нишком лиш, у свому серденьку. —
Та як оногди красний, як Озіріс,
Прийшов до батька ворожити - то
Не було мому серцю стриму вже —
И я усé, усе 'му оповіла,
Що-м знала!...

Зоя.

Ну — а він? —

Цора.

Зареготав ся,
Як я ще з роду так не чула — и —
Узявши мя за руки — каже: дівко!
Як було-б се, аби ми ся любили? — —
Ти-ж не віддана ще! не має в тебе
Кого троїть!

Зоя.

А ти?

Цора.

Була єго!
Він мій! на віки мій!

Зоя.

На віки твій?! —
О, нерозумна ти дитино! — ти-ж
Ту гуцулску любу не знаєш ще? —
Він важить й свою голов за сернов!

А як ю лиш дістав — так зараз и
За другов! — Але будь мені здорова! —
З отсего зїлячка дрімучого
Ще нині мушу я зварок варить! —
Дзвінок живе чимало!...

(Иде, а на дверех з'упиняєсь.)

Не забудь же-ж
Про хрест у батька твого запитать!
Бо чоловік повинен всього знать!

(Пріч.)

Трета бесїда.

Цора. Зараз вітак Морган.

Цора.

Я се давно хотїла вже, та все
Неначе би несамовита сила
Язик ми з'упиняла! — Але де-ж він
Барить ся? Га! иде вже...

Морган (ще за подрев).

Де ти, доню? —

Цора (біжить до него).

Тут! Ждіть! поволи лиш! я поведу вас...

(Сліпий Морган, великий золотий хрест на ланцушку у ліві, а знахарский бичик у праві руцї, мацаєсь у шатер. – Цора провадить 'го, садовить на стільци на право, а сама йде на ліво, сідає коло зеркала, де чесатись, уквітчатись, и прибіратись зачинає).

Морган.

Чи пізно вже?

Цора.

Вже по опівночи. —

Морган.

То-ж на годинку задрімаю. — Скоро-ж
Ти світову узриш, то мя збуди,
Бо ввесь мій труд за двацять рік й оден
Пропав би.

Цора.

Батечку?...

Морган.

Питай ся!

Цора.

Що

Отсе за крест, що ви, як кажете,
Вже років двацять и оден над ним
Працюєте в одно, в одно у книгах
Старих тих смотрите, так, що над ними
И вид ваш пострадали? Що се дїло
Є знахарске — то я й сама уже
Покмітила. — Але велике мусить
И важне буть оно, бо муж, як ви
Над ним не роспадавсь би так?

Морган.

О, доню!

У моєму віку дни не на те,
Аби у играшках марних терять їх!
Велике, превелике моє діло! —
Ще три дни лиш — а я владикою
Всїх духів! — ще лиш три дни — а я царь
Над усїма царями! крушу скіптри,
И роздаю корони! — ще лиш три дни —
А моя добра Цора ме сіять
У славі своїх праотец: в коронї
Тих давних Фараонів!

Цора.

Фараони-ж

Нам праотцї були?! — Яким же-ж дїлом
Узялись ми в сих горах, в сих чужих?

Морган.

О, не питай мя, доню! — Як пісок
Сагари, що Самум той ним мете:
Оттак и доля розмела наш нарід
По світї, и нам більше не осталось,

С корони, царства, слави не осталось,
Як книга ся одна. — Але й за ню
Богам святим да честь! — бо в книзї сї
Найшов хреста отсего тайну я
Записану. — И три ще дни лиш, доню,
А той старий Єгипет світлим своїм
Витає нас вінцем!

Цора.

Нам добре й тут!...

Морган.

Бо молодий той гуцулский стрілец так
До серця ти пристав? — О, доню! доню!
Давно вже я тобі сказать хотїв,
Заборонить хотїв, єсли-б тобі я
Заборонить лиш міг що, та не знав,
Що боронить любі — то все одно
Що ув огонь оливи сипать. — Але
Ти стережи ся, доню!

Цора (про себе).

Все одної!...

Морган.

Бо гуцул щирий, добрий, в него двері
Нїколи не заперті чужинцеви,
А серце людскі нуждї. — Він житєм
Поважить за ягнятком, би 'го вирвать
З медвежих лап: — але люба єго
То поломінь соломи, що, як буйно
Палахла — так без слїду и загасла!
Хіба-ж та моя рожа не прекрасна?
А може-ж того мотиля она
Прибить до свої несповітої
Краси хоть на годинку? — на мінутку?
Се гуцулска люба! — Сагая моя!...

Цора.

Мій батьку?...

Морган.

Доню? —

Цора.

Що давно вже вас
Я прошу?...

Морган.

Га я знаю...

Цора.

Росповіжте
Менї про мою неню!

Морган.

Не хотїв я
Тї давні та глубокі свої рани
До смерти ще разити. — Думав я,
Жасну ту мою тайну у могилу
З собов узять. - Але коли вже річ
Про гуцули зайшла, а ти мене
Про долю твої матери питаєш:
То се матбути воля вже богів,
Аби я не мовчав.

Цора.

Уповідайте-ж!

Морган.

То-ж слухай, доню!
Я лїчу нинї годів девяносто.
Але оперед років трицяти
А був я удівцем — то твої мами
Краса так вельми мя очарувала,
Що я о руку їй старав ся, и
Дістав, хоть силов, бо она любила
Стрільця хорошего а не мене!
Стрільця се гуцула...

Цора.

Гм! — А вітак?

Морган.

Тогди у перше спомянув я про
Сю книгу и став способу шукати,
Яким би серце любої невісти
До себе привернути. - И найшов,

Чого шукав я: тайну срібного
Хреста такого, щоби можна ним
Любу причарувать.

Цора.

И ви запевне
Постановили, виконать те діло?

Морган.

И виконав, хоть повних сім я рік
До него приложив, як ось до сего
Оден и двацять. — Але діло вдалось!
Туй-туй що вдало ся — аж тут приходить
О. слухай, моя доню! — тут приходить
Він! він! челядник Тіфона рудого!
Він, що єго нещасна твоя мати
Любила до роспуки, намовляє.
У мене хрест украсти, и єму
Єго подарувати.

Цора.

Моя-ж мати? —

Морган.

Послухала! — Яку-ж бо жертву би
Люба та не принесла для люби? — —
О. би він був любив ю лиш, я був би
И те їй не перечив, так любив я
Прекрасну твою матїр. — Але нє! —
Се инак мало стати ся, жаснїще,
Як Тіфон сам би сего видумав!...
Бо ю він не любив, але любив
Графиню там на замку він! — Для неї
Він бідну твою матїр ошукав!
Для неї! слухай, доню! слухай моя! —
И навідь тілько милосердія
Не мав, аби ся хоть не приповісти! —
О нє! не мав! — С пеколним реготом
Признавсь, для кого витуманив хрест
У нещасливої!

Цора.

А мати що?

Морган.

Шо? — скочила в огонь и в нім згоріла!!!

Цора.

О, Ізіс!...

Морган.

Ув огонь, и в нім згоріла,
О, доню! — За для того стережись
Ти гуцулів! — о, стережись їх, доню! —
О, доню — стережись!...

(Цора наслухає и вибігає на двір.)

Ти-ж слухаєш? —
О, Цоро? моя доню? — вже й пішла...
И якже-ж? скажу їй, що в'на донька
Стрільця є того? — — Але на що се? —
Она усе-ж Сагаї мої чадо!...
А я любив ю так!..

(Дрімаючи.)

Она-ж его
Любила... скочила в огонь... да що ж?...
В огни и в кривіх світ цілий колись...
О, Ізіс!... О, Озіріс!...

(Усипає.)

Цора (вертаючи).

Вже уснули?
О, спочивате з Богом, батечку!...
Я в час скорняю вас!..

(Сідає. По хвили.)

Де ж він так довго
Барить ся нині? — Га, як батько правду
Мені казав? як Зоя не брехала? —
Як гуцул не умів би так любити,
Як серденько бажає сего наше? —
О, змилуйсь, Ізіс! — бо від разу бих
Умерла! — — Але хто-ж би сему й винен,
Як не сама я? — — Я! — сама лиш я!...
Бо чом я 'го ніколи не питала,
Чи любить він мене? — — Я-ж думала,
Що та люба, що мусить аж божитись —

Не може бути правою любою? — —
Да все одно! — Я нині 'го спитаю:
А як ту бідну свою Цору він
Не любить... то й слова згірного
Від свої Цори не почує він! —
Тут ріки и глубокі и широкі —
И стануть ще на гріб циганці бідні!..
А любить він мене... А чуй! — то він! —
Який же-ж!!!...

(Зодрегаесь.)

Четверта бесїда.

Олекса. Ті, що перше.

Олекса.

Чо' так зодрегнула ся?

Цора.

Який се в тебе погляд... Гу!..

Олекса.

Який? —

Цора.

Як в Тіфона самого!...

Олекса.

Ха ха ха!...

Ти може и вгадала! — Але й ти
Щось не весела нині —

Цора.

Є-ж чого?...

Олекса.

А не хіба? — Не молода єси? —
И не жиєш? Чо'-ж більше и бажаєш? —

Цора

О, ще!

Олекса.

То „ще?" —

Цора.

Люби!...

Олекса.

Ха ха ха ха!...
Чи-ж ті любі не має вже кінця?! —
А я знов думав бо, що ви, цигани,
И без люби любить умієте?

Цора.

И без люби? — Чи ж була би тогди
Люба любов?

Олекса.

Про мене и набоєм
Глухим! Єй Богу! и глухим набоєм!
Я-б добре заплатив!...

Цора.

Се що тобі?
И справди: що тобі? — — Признай ся лиш:
Ти Дзвінку все забути ще не можеш?

Олекса.

Я Дзвінку? — Ба!...

Цора.

То що-ж ти на души?
Чи може мнов гордуєш? — покидаєш?
Чи другу може полюбив? — — То хоть
Вповіж мені, котру? — А відь богачку?
Чи може тяр яку княгиню? — кралю?
Бо й справди виділа тебе я в сні
С тов гуцулсков княгинев вашов красно
У пламенному мори? —

Олекса.

О, мовчи!...

Цора.

Ти зодрегнувсь? — Та ж предсє батько сам мін
Тобі казав, що княжескі любі
У пламенех конец? — Нагадуєш?

Одної пятниці? — як о ворожку[1])
Ти 'го жартуючи просив?

Олекса.

Що він? —

Цора.[2])

„О гуцуле!“ — читав він з свої книги:
„Орев[3]) у сонце лиш би грав! у сонце лиш!
„А не роздумає собі, що світлого
„Краса та хоть би и вірловий бистрий зрок
„Затьмит, и що небесний жар їй торонкий
„Спáлить, нехай би и вірлові крила се!
„Для того-ж то — нехай орев[3]) не преть ся вище,
„Як се вірлу подоба є, аби не впавсь
„У поломінь червонну[4]) їй, и не згорів!
„Так и тобі раз, гуцуле, ме лучитись
„А лучитись ти буде княжеска
„Любов! —
„Да ти їй стережи ся, як тих пламенний!
„З безсмертними на міру, годї бити ся
„А смертним їх престолови корити ся!

Олекса (що доси з Морганового креста очий[5]) не спускав, схопив ся и иде по него).

На віщо-ж дали ті безсмертні крила
Вірлови? — Не до лету? — А орев
У сонце!!! — Що се є? —

Цора.[6])

А ти-ж не знаєш?
Се мого батька крест.[7])

Олекса.

Даруєш нє? —

---

1) Так в перводруку: зам. ворожбу.
2) Від сих слів друкуємо уже з автографу.
3) В перводр.: орел.
4) В перводр.: червону.
5) В перводр.: очей.
6) В автографі імена означені початковими буквами — опісля подоповнювані чужою рукою оловцем.
7) В перводруку всюди: хрест.

Цора.

Сей крест? — А батько-ж мій?!...

Олекса.

Даруєш? — нє? —

Цора.

Як сміла-ж я би сего?!...

Олекса.

Як то вмієсь
Цілїсіньку годину правити
О ті любі — а прийдеть ся до прубп —
То розбиваєсь та ціла люба
На игращці діточі! —

(Рече Цорі крест у подолок.)

На! — держи го
Собі! — Се так мабути й лучше! — И —

(Хоче йти.)

Добраніч! —

Цора (не пускає).

Ти идеш? —

Олекса.

Пусти мя!

Цора.

Милий!
Одно ще словечко!...

Олекса.

Але останнє? —

Цора.

Нехай и так: останнє! — Любиш мя? —
Не завертай так жасно ти очима! —
Ти любиш мя? — Чи нє? —

Олекса.

Лиши! — Пусти! —

Цора.

Не пущу, аж мені не відповіш!

Олекса.

Га!

Цора.

Любиш мя чи нє?! —

Олекса.

Я любю —

Цора (перебиває єму слово).

То-ж

Бери собі сей крест, коли тобі
На тім залежить тілько! —

(Кладе ї му ї го силов за черес.)

А умре

За ним мій батько... ти-ж мені оставсь!...
Ти-ж любиш —

Олекса.

Ту княгиню!!! — а она

Вмерає! — чула-єс?[1] она вмерає!
И сей лиш крест, сей крест лиш сам оден
Від смерти може спасти ю! — Для того-ж
Прости мя, моя Цоро! — Се колїно
Нї князям, нї царям, нї Богу навідь
Не гнулось ще...

(Припадає на колїно.)

Прости-ж мя и подумай —

Що се люба зробила для любови! —
Любила-сь мя? — Прости-ж! — и будь здорова!!!

(Виймає с тобівки ракву, кладе Цорі в ноги, а сам відходить[2]) швидко.)

[1]) В перводр.: чуласєсь.
[2]) В перводр.: виходить.

Пята бесїда.

Осталі.

Цора (приймовше не зараз до себе).

Я де?... И що казав він?... Батьку! батьку!
Вставайте умерати!!![1])

Морган (с просонку).

В пламени
И в кривіх світ колись...

(Пробудившесь).[2])

Ох, де мій крест?!
Де крест мій?! — крест мій де?!!!

Цора. (Огонь, що трохи не зовсім погас був, підпигаючи, так що дуже велика поломінь бухає).

Де? — За любу
Єго я проміняла ось!!! — Ти-ж сам
Оден хотів щасливим бути, старче? —
И я!!!...

Морган (встає, бере книгу и знахарский бичик и мацаєсь аж по за ватру).

О, Тіфоне! ти не заспав!...
Безсмертні-ж не сприяють чародійству!...
Нехай! — Їх царство, слава, сила, й воля
Але ніхто хай не втечеть ся долї
И — кари!!! — О, Сагая...

(Мечесь у поломінь, котра ясно бухає и палає, и аж до останку искрами сипле.)

Шеста бесїда.

Цора.

Цора.

Ждіт мене...

(Нагонить ся в огонь, але раптом з'упиняєсь.)

Та як же се?! — у сей пожар неколний —

---

[1]) Сей рядок в перводр. пропущено.
[2]) В перводр.: пробудившись.

Та без убійці мого батька?! — Нє!
Ніколи в сьвіті!!! —
Аж доки серце то діяволске[1])
Твоє на моїх местов острених ножах
Не перестане трепетати ся! — [2])
Аж доки препогана Довбушів
Душа передо мною свою пару
Котюжу ту не визяне на віки! —
Аж доки чорна Довбушівска кров
Косицями сикать не ме у Сірій,
А відти знов шуміти облуком
У то червонне пекло аж не буде: —
Аж доти й я не піду їх шукать
Святих твоїх тих кісточок шукать –
О, пренещастний старче, в сім гробу
Огненнім!!!

(Узрівше[3]) ракву — підіймає ю хутко и роздинає.)

Що?! — ти золото лишив?! —
То людзкі сердечка за золото
Теперь[4]) на продаж є вже, а вітці
За челядинскі нісенітниці?! —

(Мече ракву в огонь.)

У пекло и с тобов!!! — А за сей кеп,
Кепарю Довбущуку, твоє серце
То бісє я горячим золотом
Насипю, доки аж не ме збігать,
По через верх збігать, як ті кітли
Пеколні, що з них перетоплені
Ті грішні душі точуть ся валами
В пресподне, сипючи як та гадя,
Та местна, в моїм серци тут —

(Притискає руку до грудий и дістає за монество, котре собі хутко з шиї зриває, и, з далека обзераючи, до неко примовяє:)

А ти
Чого тут, нісенітний краме ти?! —

---

[1]) В перводр.: діявольске.
[2]) Тут вставлено в перводруку рядок: »Святих твоїх тих кісточок шукать,« взятий з дальшого тексту.
[3]) В перводр.: узрівши.
[4]) В перводр.: тепер.

На віщо здавсь мені?! — у пекло и
С тобов!!! —

(Мече 'го в огонь.)

Та-ж я уже не Цора! не
Та пребогата Моргана донька,
Що він царскі корони та скіпітри
Гадав був роздавати, як на місті
Обарінки жебрущим! — О, вже нє! —
Не Цора я уже! не Фараонів
Унука я, а жриця тих богів,
Що в'ни на людзку кров та людзкі души
Чатують, як голодний лев на жир! —
Вам, мсти боги ви! — Вам я завдаюсь в раби!
Вам у служалї! и служить вам буду, як
Вам ще нїхто се не служив, як в світї криви
Ті винні й неповинні людзкі ляють ся! —
И мести гострі ножі в них купають ся...
Во вік!!! —

(Обертаєсь до відходу. — Завіса паде.)

ТРЕТЕ ДІЛО.

ПОДРЯ:

Подвіре в замку. — На праве и на ліво великі ворота на роствір — С переду на право камяна лавичка.[1] — У затилю велика та ясна желїзна[2]) піч. — Ніч. —

Перша бесїда.

Иван и Лаґадин[3]) надходя у ліві ворота.

Лаґадин.

Ти що се, Йване, кажеш?! двацять рік
И пять?! —

Иван.

И пять, мій вірний Лаґадине!
Як мій отец, Василь той славний Довбуш,
Пропав, неначе би під землю впав! —
О, батьку!...

Лаґадин.

Ти-ж не перевідував? —

Иван.

Я, братчику, не перевідував?! —
Всю Ляччину, Угоршину, Мольдаву

---

[1]) В перводр.: лавочка.
[2]) В перводр. се слово пропущено.
[3]) В перводр. всюди: Лагадин.

Перепитав у вздовж и у поперек —
Все дарма!...

Лаґадин.

Пек єму та осина! —
Щоб Марта, твоя мати, та нїчо'
Не знала? — Се не може, брате, бути!
Не може, кажу ти! — Хіба ти не
Питав у неї ся? —

Иван.

Я не питав?! —
На колїнкох просив! на Господа
Благав та заклинав! — Усе за дармо!...

Лаґадин.

Що ж каже предсє? —

Иван.

Ти-ж хіба не знаєш
Ту вічну пісню їй?! — У неї лиш
Олексик є що є! — лиш він є варт
У неї знати, що ся з батьком стало! —
Лиш він а білш[1]) нїхто! — О, круча, чорна
Ти матїрь, ти!..

Лаґадин (грізно).

Иване! —

Иван.

Бо нехай
И так се буде, що у світї навідь
И рідна мати так любить не може,
Як по законах би природи й серця
Годилось. — Кажуть люде бо и піють,
Що навісна якась любов тов доля
Орудує! — Нехай! — Але щоб волю,
Щоб долю питомого народа
Продати...

---

[1]) В перводр.: більш.

Лаґадин.

Як?! -- Се малаб твоя мати
Зробить?! —

Иван.

А може не? — а може не
Завдала громовий той наш топір
Она Олексї своєму? — єму,
Що в него тілько и на думцї, що
Гулять та женихатись? — — И такому
Наш громовий топір!...

Лаґадин.

Ти ж справди віриш
У громовий топір той? —

Иван.

Хто менї
Не вірить — того різать єм готів! —
'Го Ладо-Купало — уповідають —
Подарував одному князеви
Давному гуцулів! — Да він завдав
'Го хабалици![1]) — За того-ж
Не тілько що и сам свій вік утратив,
Але и нарід гуцулский до впадку
Привів. — О, брате! — ще-б и нинї ми
На побережю моря чорного
Великим та праславним народом,
Коли-б не князь — гільтай той та не нешта!...

Лаґадин.

А покліч каже-ж бо, що той топір
Нам нашу давну славу ще добуде,
Аби лиш гуцул ся найшов такий,
Би варт єго носить? —

Иван.

О, би той гуцул
Найшов ся раз уже!...

---

[1]) В перводр.: кабалницї.

Лаґадин.

Він вже й найшов ся! —
Приповідають бо, що тому, хто
Святої тої зброї годен буде,
Три срібні волоси по над самим
Чолом и виростуть. — Такі се три
Я волоси у твого брата видів.

Иван.

Не правда!

Лаґадин.

И присягну!

Иван.

То й тебе
Масними своїми словами він
Вже счарував? — То заберай же-ж ся
Від мене! — Ти не мій вже побратим! —
Руш, кажу ти!!! — Там товпа та сліпа
Иде, що 'му ся молить наче Богу:
До неї ворошись! — О, гуцулский
Ти народе нещастний[1]), ти!... О! О!...

(Иде потич, сїдає на лавичку, и закриває собі очи полов від сардака. — Лаґадин дивить ся на него жалібно и відходить по хвили сумуючи).

Друга бесїда.

Оден старий а оден молодий гуцул надходя с правого боку и підходя на перед. — Нарід сходить ся на подвірю, увесь святочно убраний, кресаки у осинове гіля обтикані. — Де хто з лушницев. — Ті що перше.

Молодий.

Чого зазвали нас отсе на замок? —

Старий.

Хіба не чув? — Олекса Довбуш нам

[1]) В перводр.: нещасний.

У воєводи волю виходив. —
Се має нам капелян голосити.

Молодий.

То-ж предсє правда?! — предсє той пророк
Старої Марти сповнився, що Олекса
Нам волю нашу виходить? —

Старий.

О, сину!
Конец[1]) хвалить аж діло! — се собі
Міркуй! — Бо як кошари твоїй вовк
В сусїдїх — то не думай про беспеку
Отари ти!...

Молодий.

То против кого се
Ви кажете? —

Старий.

То против Єзуїта.

Молодий.

Ви все одної, батьку! все лиш гужя
На того бідного капеляна! —
Хіба він що вам винен або що? —
Він чоловік — хоть 'го туляй до рани! —
До кождого всміхнеть ся, заговорить,
Пожалує, порадить, зажартує,
Ба часом навідь и грошем заверже! —
Якого-ж вам ще треба? —

Старий.

То то то! —
На дурні капканець! — Давно се знаю! —
Я годів сто и кілька вже прожив
И много світа змірив. — Лях усїгди
Був гордий ти, и з горда починав
Собі. — Але при тому всему був він
Кругом собі козак, и не питав,
Чи ти хрестіянин, чи поганин,

---

[1]) В первоdр.: конець.

Чи турок чи москаль, чи пан чи кмет[1]:
Він щирий був тобі сусід и брат,
Аби лиш в тебе горло не зашите,
Та руку в пазусі єс не тримав!
Але як лиш дїяволска та орда,
Та чорна єзуіцкая непевна,
У сю державу увалила ся,
И всї двори и хутори шляхоцкі
Обсїла як та чорна вороня́:
Ого! — як раз минула ся и щирість,
И побратимство, и усе! усе! —
От так мій сину! — А ми доти жили
З ляхом як рідні братя! — Все пропало!...

Молодий.

Ще може й не пропало! слава Богу
И нашему Олексї, що нам волю
Ту нашу виходив! — А ми на Марфу
Ще й нарікали, що громів-топір
На него передала! — О, она
Віщунка!... Але хто так поважно
Ступає там, неначе журавель? —
Ха ха...

Старий.

Не кпи ся, сину! не годить ся! —
То з Маняви чернець, с тих православних,
Що єзуітам тим не дали ся
На утку ймити, и анцихристу
Не записались! — Але от він. —

Трета бесїда.

Єзуіт перебраний за православного монаха. Ті що перше.

Єзуіт.

Слава
Ісусови Христу!

---

[1]) В перводруку: кметь.

Усї.

Во віки слава!

Єзуїт.

В вас праздник, дїточки? —

Усї.

И то великий,
Священний отче!

Молодий.

Воєвода наш
Подарував нам волю!

Єзуїт.

Гм гм гм! —
Як я тобі, що в тебе вкрав, віддам —
То й то дароване? —

Усї.

Ха ха ха ха!...

Молодий.

А як я те, що другий в вас украв,
Дїстав та вам віддав? —

Єзуїт.

Гм гм гм гм! —
Тримавше[1]) в себе років кілька сот? —

Усї.

Ха ха ха ха!...

Молодий.

За се би слово, отче,
Вам воєвод не подякував. —

Старий.

Здаєсь, що честний сей отец[2]) єго
Не знає? — Годний пан!..

---

[1]) В перводр.: Тримавши
[2]) В перводр.: отець.

Молодий.

А тяр[1]) княгиня!...

Старий.

Про воєвожу він се каже, отче! —
Она сих гір є дідичка.

Молодий.

И має
Від давних королів таке вам право,
Всїх гуцулів судити.

Усї.

О, се є правди
Вам ангіль а не ляшка!..

Єзуїт.

Гм гм гм! —
А їй отец? —

Старий.

Був лютвірь на ввес світ!
Я знав єго. — Але и тяжко-ж бо
'Го Господь покарав! — Одної ночи
Счез бéзвісти, и кажуть, що 'го чорт
Живцем у пекло вхопив.

Єзуїт.

Гм гм гм. —
А тямиш, діду, гуцула одного,
Що він Василь ся Довбуш називав? —

Иван (зриваючись).

Мій батько!!! — Де він, де...

Єзуїт.

У ті печи там! —
У ті печи, мій сину, в ті желїзні,
Велїв єго княгинї сеї батько
Живцем спалити!

---

[1]) В перводр.: так.

Усї

Га!...

Єзуїт.

Живцем спалити!!! —
А ви ще віруєте у той ляцкий рід,
Що вашими тїлами печі свої жже? —
О, віруйте у них ви, але день и ніч
Не забувайте и жасну ту піч
Желїзну, гуцули!!! —

(Пріч.)

Четверта бесїда.

Ті, що лишились. Влаз: капітан є трабантами.

Иван (по хвили глухої роспуки.)

Як було се? — —
Желїзну, гуцули? — — А тут же є
Оден хоть гуцул? — — Се-ж камінє! — — Скелї
Без серця! — — Але будьте ви и камянїщі
Як камінь сам. —

(У крайні тютости.)

Ану!!! Та смочу скиню
Огсю, де гуцулскими вже тїлами
Желїзні печі топя — в грузь! — у прах! —
А з ляцких голов та кісток могилу
'Му висипю, від Чорногори вищу! —
За мнов! — А хто ми онима тись ме —
Заріжу!!! — Гайда!!! —

(Усї вимахують топірцями и хочуть на замок пускатись. В тім виступає капітан є трабантами, що були за печев схованї.

Капітан.

Що тут?

Иван.

Василева
Довбущукова тризна! а ти перший,
Котюго, на заріз 'му...

(Просажує 'го. — Капітан паде з лоскотом.)

Геньа!!!

Трабанти (втікаючи).

Чорт!!!...

Иван.

Ії то найзавзятіщий всїх чортів,
Що кланями у пекло стрімголов
Гриміти вами буде!!! — Гайда...

Пята бесїда.

Дзвоня на ґвавт. — Княгиня, за нев їй челядь и. т. д. вступає. — Всї гуцули, окрем Ивана, дають ся назад. — Ті, що перше. — Поїзд княгинї ховаєсь[1]) боязливо по за гуцули.

Княгиня.

Стій,
Ти бунтівнику!!! —

(До себе.)

Хто се? — Боже!...

Иван.

Хто? —
Твій найчорнїщий кат, погана ляшко ти!
Що 'му пеколний[2]) твій отец вітця
У ті желїзні там печи спалив! —
Живцем спалив! — Чи[3]) чуєш ти? — живцем!!! —
За него-ж ти загинеш...

(Наскакує на княгиню с топірцем. — Поїзд утїкає).

Шеста бесїда.

Олекса, за ним Джімір. Ті, що лишились.

Олекса (ще за подрев).

На бік, братя...

(Убігає на подрю[4]) и мечесь межи Ивана и княгиню.)

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: тримаєсь.
[2]) В перводр.: пекольний.
[3]) В перводр.: І.
[4]) В перводр. похибка: на подвірю.

Як?! — На невісту зброю?! —
(Тручає 'го пріч.)
Пріч!!! — Жоночим
Убоєм хочеш гуцулске имя ти
Обезчестити?! —

Иван.

Ляцкий рабе ти! —
Та-ж скорше ти пренайчорнійщому
Усїх чортів прокляту душу вирвеш,
Як мої мсті сю ляшку...
(Наскакує знов на княгиню.)

Олѐкса (вирпває в него топір и мече далеко пріч).
Пріч, ти кажу!!! —

(Хвиля. — Княгиню відводя. Тіло капітана віднося.)

Иван.

Як, жусе ти?! — То-ж батька рідного
Убій. —

Олекса.

Убій? — Убою там не було! —
А засудив той ґраф єго на смерть —
То мав до того право! — він єму
И жінку звів, и замок запалив,
И... Але я не хочу бути судцем
Над питомим вітцем: Небесний 'го
Всудив, и по заслузї! — Але він
Не ждав, аби сини за него мстились,
Бо й сам був Довбуш з себе! — И як мали
Метати 'го в огонь — то він и ґрафа
Вфатив з собов — так оба в печи
Згоріли!!!

Иван.

Чулисте, як сей безчестник
Вітця ми безчестить[1])?! — Але за се
Наложиш головов...

(Пускаєсь з ножем на Олексу. — Олекса даєсь в бік и обіймає Ивана кріпко обома руками.)

---

[1]) В автоґр. було перше: безчистит.

Олекса.

Держіть 'го, братя!
Він обезсебив ся...

(Гуцули вяжуть Ивана.)

Иван.[1])

Раби!...

Олекса.

Ведіть
'Го на долину!

(Гуцули відводя Ивана.)

Иван (идучи.)

Жуси!...

Олекса.

Пріч! за мнов! —

(Усї пріч.)

Сема бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак княгиня.

Єзуіт (с крийки вибігаючи и прибранє з себе змітуючи).
Удало ся! — Не згірша маскарада! —
Так сватають напередовці ада! —
А весіля ще краще-сь заведе! —
Бо там уже и молода иде! —
И с правди, що она...

(Княгиня виступає.)

Княгиня.

Капеляне! —

Єзуіт.

Госпоже! мою душу! моє —

Княгиня.

Знов
Ті твої пересади? — Ти-ж бо знаєш,
Як їх ненавижу! — Але до речі:
Ти мусиш ми Ивана Довбуша
Від гніву воєводи спасти!

[1]) Тут в автоґрафі і перводруку очевидно пропущено слово: Иван, яке ми додаємо.

Єзуіт.

Я?! —

Княгиня.

Івана Довбуша! —

Єзуіт (до себе).

Чи відти віє?! —

Га га!...

(До княгині.)

Най світа ловить! —

Княгиня.

Світа ловить!...

И иншого ратунку ти не знаєш? —

Єзуіт.

Оден лиш.

Княгиня.

И котрий? —

Єзуіт.

Нехай Олекса

За брата князя просить.

Княгиня.

Правда! — він

'Го дуже любить. — Говори-ж з Олексов!

Єзуіт.

З Олексов про Ивана?! — Пане моя! —
То-ж ви не знаєте, як братя сї
Ненавидясь?! — Олекса прежде би
За чорта чорта запросив, як за
Ивана.

Княгиня.

Що-ж робити? —

Єзуіт.

Иншого

Нема тут що робити, як Олексу

Просити, би ненависть свою нині
Нехав та в князя вставив ся за братом.

Княгиня.

Проси-ж єго!

Єзуїт.

Я? — Світла моя пане! —
То-ж ви не знаєте, як гуцули
Мене ненавидя? — А тяр Олекса...

Княгиня.

То-ж иншого, як вижу, способу
Немає, як щоб я сама Олексу
Просила. — Заряди-ж, аби прийшов
До мене!

Єзуїт.

У сей час!

(Маршалок показуєсь и киває на єзуїта.)

Позвольте, пане...

(При відході. До себе:)

Що та люба з людий тих не виводить!...
Як журавель, що в темні мраці бродить —
Так той, кого пеколная увяжесь! —
Як чорт той з ангелом, що в плуг оден він спря-
[жесь! — [1])

(Пріч.)

Осма бесїда.[2])

Княгиня.

Чи-ж не щуе жасна та чорна доля
То бідне людзке серце мов шакаль
Плоху ту ланю пущи? — — Глуме долї! —

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: звяжесь.

[2]) В рукописї цїла осьма бесїда є написана на осібнім пів-аркуши паперу. Первісний перечеркнений вариянт сеї бесїди є ось який:

Княгиня.

Чи-ж не щуе жасна та чорна доля
То бідне людзке серце мов шакаль
Ту бідну ланю пущи? — — Боже! Боже!...
Нї матери та нї вітця зазнала я!...

Він хоче різать мя — а я 'го мушу
Любити! а любити, де у перше
Єго я вижу, и у перше 'го
Любити!... Бо що та люба значить —
Не знала з роду я! — и відки-ж би? —
Ні я вітця ні матери зазнала!...
Вітця — як кажуть — мало чорне пекло
Похолонути, мати з нужди, кажуть,
Умерла, а мене, малов дитинов
Віддали в єзуіцкий манастирь,
И я его оловяніі мури
Тогди аж понехала, як мені
Звеліли, з сивим князем сим ити
На шлюбний[1]) вже коверец! — О, Пречиста

Вітця, як кажуть, мало чорне пекло
Похолонути, мати же з журп
Та нужди вмерла, а мене, дитинов,
Віддали в єзуіцкий манастирь,
И я его оловяні мури
Тогди аж опустила, як мені
Веліли, з сивим князем сим ити
На шлюбний вже коверец!... О, Пречиста!
Про віщо не в могилу? — — не у гріб? — —
Тогди на віки були би ми очи
Засипали піском и були би
Не виділи, що нині виділи!...
О, глум ти долі! — долі злющої!...
Він хоче мене різать — а я мушу
Єго любить! — и то любить! — да в перше
Єго я вижу!... и уперше 'го
Любить! — Бо що люба — то я до нині
Не знала! та и відки?...О! О, змилуйсь
Пречиста ти! благословенная
В женах, що ти люби не знала з роду!
Для того-ж то, матбути, благословеннов
Тебе й назвали люде!... Змилуй ся!...
Бо серденько то мое бідне каже —
Не каже — а віщує — що любі сї
Не може бути се благий конець!...
Так мало, як переиначить долю[2])
Вже можна!.. — все-ж одно! — не буду й прубувать! —
Най буде ангіль ми! най буде й кат! —

(Пріч.)

[1]) В перводр.: слюбний.
[2]) В автоґр. перечеркнено: переміняти.

Про віщо не в могилу?... не во гріб?...
Тогди во віки були би ми очи
Засипали піском — и була би
Я не узріла того, що менї
Менї до смерти було не побачить!...
Бо ся любов... о, серденько віщує! —
Не може вийти на благий конець.
Не сміє навіть вийти! так як долю
Нїхто не годен[1]) переиначить! —
Да все одно, о, мій ти горе-світе! —
И на могилї виростають квіти!..

(Пріч.)

Девята бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак Олекса.

Безумна! — їх толочуть єзуіти!
А там уже и рицарь мій иде? [2])
Ходи, ходи! приломимо копіє!
Спробуємось, котрий з нас лучше вміє!
А ти допомогай, ти невсипуща доле!
Ввес світ є наше заповідне поле!

(Олекса виступає.)

Олекса.

А що? —

Єзуіт.

Меш зараз з нею говорить!
О, то-ж то любить тя!...

Олекса.

Она? —

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: може.

[2]) В автоґрафі ті два рядки перечеркнено і переписано чужою рукою олівцем. Тут слїдує в автоґрафі три рядки перечеркненого тексту, які поміщуємо яко варіянт початку девятої бесїди:

Чи так то? — відти вітер віє? — О,
Се правда вже, що та люба й Святих
З ніг звалює: — Там хто? — Га га! — мій рицарь!

(Єзуїт потакує головов.)

О, роскіш!...

Коли-ж побачу ю? —

Єзуїт.

В сей час! — А маєш

Же крест? —

Олекса.

Я маю 'го! — Да як 'го маю...

То заслужив собі любу!...

Єзуїт.

Заслузї-ж

Нагорода! — То-ж иди у ті покої! —

В ті двері там! — в кутї! —

Олекса.

О, мій ти раю!...

(Пріч в замок.)

Десята бесїда.

Єзуїт. Зараз вітак маршалок. Опісля Дзвінка.

Єзуїт.

А біля раю зараз ад палає! —

Маршалку! —

(Плеще в долонї).

Маршалок (виступає).

Слухаю.

Єзуїт.

Післанець?

Маршалок.

Мав

Давно вже воєводу здогонити.

Бо як я се беспечно перечув —

То князь ще по дорозї у гостину

На добу повернув.'

Єзуїт (плеще з радіщ у долонї).

О, браво! — А

Трабанти-ж? —

Маршалок.

Вибрав, що найвідважнїщі. —
Уже стоя готові.

Єзуіт.

То-ж до діла!
Але без галасу! — Най Дзвінка прийде! —
(Маршалок обертаєсь до відходу.)
А не забудь: найслабші кайдани!!! —

Маршалок.

Я знаю вже; — и надпилені ще.
(Пріч.)

Єзуіт.

И се є злишне. — Бо ледїнь, що він
Раз на польованю живцем медведя
Велизного руками голими
Имив и на остугві, як то щеня,
Привів до товариства — той матбути
И понадпилювані кайдани
Опорає. — Лиш скорше, Дзвінко! скорше! —
(Дзвінка, с топірцем виступає.)
А виділась сама? —

Дзвінка.

Га! препроклятий!...

Єзуіт.

Тримай-сь на поготові! — А вітак —
Ти знаєш вже? —

Дзвінка.

Я знаю! — Ти в княгинї? —
Ти мій! — а нє... то в пекло! в пекло нинї!!! —
(Пріч.)

Єзуіт.

А там уже и автомат мій їде,
А їде лютий як той змий! огонь
Від него аж палає! — О, мій лист
Поплужив, вижу! — Жито моє спіє!

Коса дзвинить! [1]) горячий вітер віє!
А колос мій на косу налягає! —
Ликуй, о, Риме! — зараз кров заграє!
И голови сипнуть ся твому Богу! —
Ми кровйов лиш буркуємо дорогу
У Рим!!! —

Одинацята бесіда.

Воєвода с поїздом. Єзуїт.

Воєвода (з роспечатаним листом).

То-ж так они ми дякуют [2])
За мою ласку? — мою доброту? —
Сопругу мою ми зневажить? на
Мій замок нападать? — слугу ми мого
Зарізать? — Mater Dei! — Але де
Мій син, мій друг єдиний, ангіль мій? —
Олекса Довбуш де? —

Єзуїт.

В темници, князю! —

Воєвода.

Де?! —

Єзуїт.

В катуши, мій пане!

Воєвода.

Хто смів?!!! —

Єзуїт.

Я!

Я, світлий князю мій! — бо княгині
Не задля гуцула, хоть най и сто раз
Він Довбуш називаєсь! —

Воєвода.

Чись ся встік?! —

---

[1]) В перводр.: дзвонить.
[2]) В перводр.: дякують.

Єзуіт.

Се не перечу, князю! — Бо такому
Благому добродієви сопругу
Звести...

Воєвода.

Води!!! —

(Потикаєсь. Єзуіт его тримає).

Не дай мене, бо паду...

(Слуги піднося борзо крісло. Воєвода паде в него.)

Се так!... мене ніколи не любила...

(Зриваєсь.)

Нє! нє! — ти брешеш, псе...

(Паде знов у крісло и весь з великого горя.)

Єзуіт.

Роскажете,
Би свідки? — Дзвінко! Цоро! -

(Обі виступають.)

Може вам
Ще других. —

Воєвода (зірвавшесь). [1])

Ката!!! — але нє! — на віщо?! —
Ту піч там зараз затопити, щоб
Палала як то пекло!!! —

(Кілька урядників пріч. — Топя в печи. — На знак єзуіта Дзвінка и Цора нишком відходя.)

Де-ж він, той
Убійця мої слави?...

(На знак єзуіта відходя трабанти на право и ліво.)

О, О, О!...
А я его любив!...

(Плаче.)

---

[1]) В перводр.: зірвавшись.

Дванацята бесїда.

На знак єзуїта уводя з одного боку Олексу у слабих кайданах, а з другого унося убитого капітана на марах. — Ті що перше. — Пізнїще княгиня. —

Воєвода.

О, Довбущуку!...

Олекса.

Що, князю мій? —

Воєвода.

То так ти дякуєш
Менї?...

Олекса.

О, воєводо! — там палає
Жасна як пекло піч твоя! — Кати
Стоя готові вже! — чого ще ждеш? —
Чи думаєш, що я огнїв тих твоїх
Пеколних бою ся? — Любов до твої
Княгинї красної. —

Воєвода.

И се менї
Ув очи?! в піч 'го!!! —

Голоси.

Проступіте[1]) ся
Княгини!

(Усї проступають ся. — Княгиня, у діядемі и багровім плащи, вступає. — За нев їй челїдь[2]).)

Княгиня.

Як се? — и яким се правом
Ви смієте мішатись в мої суди? — —
Я дідичка и паня гуцулів,
И я лиш маю право, суд судити
Над кождим гуцулом, по прівілеґіях,
Які менї по давних грамотах

---

[1]) В перводр.: проступіть ся.
[2]) В перводр.: челядь.

Пристоя, и по уговорах наших
В день слюбу, де менї ви присягли
И підписали ся, у мої суди
Менї ся не мішати. — Правом тим
Суд з ваших рук кровавих відбераю!
И сей підданий мій. —

Воєвода.

Твій — хабаль!

Княгиня.

Я
Не питаю ся, що він —

Воєвода.

Невісто! — чи
Ти обезсебилась?!!! — О, змилуйсь, та —

(Хоче уклякати.)

Єзуїт (не допускає).

Се що ви дієте?! — и перед ким
Ви низитесь отсе?! —

(Подає 'му старий папір.)

Читайте се!
Та вишного славіть, що дав менї
Папірь сей відшукать в архіві вашім!

Воєвода.

У монастирь з нев!!! —

(Княгиню, котрі єзуїт здерає діядем а маршалок плащ, відводя в оден, а тїло капітана віднося в другий бік.)

А її хабаля
У піч!!!

(Усї проступають ся, и видко червонну піч.)

Беріть єго!!! —

Олекса (рве на собі кайдани и виривае воєводї шаблю с с пішви[1]).

А гой раби!!! —
Я зву ся Довбуш ще! — Назад!!! —

(Усї, опріч воєводи, утїкають.)

---

[1]) В перводр.: з піхви.

Тринадцята бесїда.

Иван з Олексиним топором з одного, Джімірь з другого боку, убігають на подрю. — За ними гуцули у зброї и з лушницями. — Воєвода.

Иван (ще за подрев).

Де...

(Убігає на подрю.)

Що ти...

Олекса (ломить шаблю в кавалки и мече воєводї під ноги, а сам вириває у Ивана топір).

Що? — Довбуш новітний! той Довбуш, що
О перед ним поганий ляцкий рід
Від нинї має вити ся — звивати,
Як та гадюка чорна в гострих шпонах
Вірла! а ти 'му перший...

(Ловить воєводу за груди и тягне 'го до печи, але надумуєсь и тручає 'го з бридом від себе.)

Але жий! —
Не гуцулу сквернити псом устеклим
Ті чисті свої руки! — Знай же але,
Що від години сеї ніж и жар
Судити ме між нами — доки аж
Або послїдний лях той невірний
Або послїдний щирий гуцул дихать
Не перестане аж! —

На Чорногорі
Як ті вірли зберу я гуцули всї
Круг себе и з мечем у кулацї
Желїзнім моїм рускім,[1]) не спочину,
Аж доки рускі гори ляцкими
Кістками не укрию, так не вкрию,
Аби усї ся забілїли, як
Снїги на Чорногорі!!! —

Так, кати
Кроваві наші ви, що свої печі
Живими гуцулами[2]) топите! —

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: дужім. В перводр.: руськім.
[2]) В автоґрафі перечеркнено: Кістками гуцулскими.

Ніж и пожар судитиме від нині
Між нами! а судить як судія
Предвічний! — То-ж за мнов ви гуцули! —
За мнов, о гуцули, як ті соколи! —
Або-ж ту ляцку голов переможем —
А нє — то свою з славою положим
За волю!!! —

(Здоймає топір д' горі. — Гуцули ступають крок на перед, заслона паде.)

ЧЕТВЕРТЕ ДЇЛО.

ПОДРЯ:

Світлиця в Дзвінки. — В затилю много великих вікон. — На право и ліво двері. — Від дверий у лівім куті навскісь піч, у правім посадець на дві особі. — У печи огонь; з разу світлицю червоно освічає, вітак тахне, а на решті гасне. — До кола стін ослони з високими опорами, а понад ослонами, високо д' горі, висить по оленевих рогах усіляка мисливска зброя, найбільше креси. — Ніч. —

Перша бесїда.

Біля печи сидить Олекса, спершесь[1]) на топір, и дивить ся задуманий в огонь. — Єму на против, на посадї, сидить Дзвінка и пряде.

Олекса (не зараз).

Ти переказувала-єс циганков,
И заклинала мя на мою матїрь
И волю гуцулів, у тебе бути. —
Чого отсе? — що маю знати? —

Дзвінка.

Те,
Що воєвод всю шляхту вже зібрав,
И хоче в таборі на Чорногорі
На вас напасти.

---

[1]) В перводр.: сперши́сь.

Олекса.

Сего чути, що
Вже й оробці по стріхах піють — не
Прийшов сюда я, Дзвінко! — Народу
Присяг я на топір сей, що поріг твій
Не переступить моя вже нога,
И як би гуцули довідались,
Де вечерничу я — не знаю — що би
Сказали! — Але ніч як в розї темна —
То-ж и не міг я серцю дати стриму,
Але по тиху викравсь, би тобі
Подякувати, Дзвінко! вік тобі
Подякувать! — Бо ти се була, що
Ивану, мому брату, знати дала
Про мою ту жасну пригоду в замку! -
Ти и топір отсей ми передала! —
Житя!... Топір!... О, кілько-ж я тобі
Подякувать не маю!...

Дзвінка (нишком),

Єзуіте!

Ти Бог не чоловік!...

Олекса.

Ти кажеш? —

Дзвінка.

Кажу —

Де давна наша та люба поділась...

Олекса.

Минула ся!...

Дзвінка.

То-ж и люба минає? —

Олекса.

Ба!...

Дзвінка.

Як же-ж, Лесю?! — ти любить вже більше
Не думаєш? —

Олекса.

О, не вже!...

Дзвінка.

И для чого-ж?!...

Олекса.

Бо я не хочу! бо не смію! бо
На сей святий топір я гуцулам
Присяг, що доки волю не добуду —
Любити вже не буду! — А що я
На сей топір присяг —

Дзвінка (сміючись).

Ха ха ха ха!...
То ти доправди віруєш в сю байку?! —
То вся Довбущукова сила й слава
У сї тупици має буть закута?! —

Олекса (зриваючись).

Ти що се кажеш?!!!

Дзвінка.

Що? — лиш щиру правду! —
Коли отсей топір вам є, що є —
На віщо-ж гуцулам аж Довбуша
Або й кого? — — Хай опуда з соломи
Вберуть у сей чепіль — тай стало ся! —
На віщо мужів їм? —

Олекса.

О, Дзвінко! Дзвінко! —
Аби мідкі я твої ті слова
Не знав, що вже не раз з розуму мя
Зводили — то таке могло би статись,
Чого би Довбуш перед Довбушем
Не відповів! — Усе бо ще, о, Дзвінко,
Несамовита твоя та краса
За серце моє торгає, неначе
Пеколними кліщами! — Але нє!!! —
Желїзна піч на замку воєводи

Зробила з мене Довбуша! — Для того-ж
Здорова будь! —

(Хоче ити.)

Дзвінка (не пускає).

Олексо!...

Олекса.

Най! — пусти мя! —

Дзвінка.

О, милий мій!...

Олекса.

Невісто!!!

Дзвінка (тягне 'го силов до себе и силує сїдати).

Найже и так:
Не буду тя сперать! — иди собі! —
Але оден ще раз...

(Обіймає и цїлює.)[1])

Олекса (вириваючись).

Лиши!!!

Дзвінка.

Оден ще...

Олекса.

Що робиш... бій ся Бога...

Дзвінка.

Милий...

Олекса.

Дзвінко!!!...
Га! я-ж не Бог! я чоловік... Одну лиш
Вповіж менї ти правду — а вітак —
Най дїєсь Божа воля! — Штефана
Строїла ти чи нє?! — Строїла? — нє? — —

Дзвінка.

Нє....

---

[1]) В перводр.: цїлує.

Олекса.

Дзвінко!!! —

Дзвінка

Нє! на Бога!!! —

Олекса.

То-ж и я
На Бога присягаюсь, що від нині
Я твій! на віки твій! — Що гуцули
По мені вимогають? — Хай би були
У перед серце з мене вирвали
И кров мою у кригу леду стяли! — —
Я волю й славу гуцулам добуду!
Але мені и моєму коханю
Нехай ю дякують, а не якісь
Там казці старовіцкі,[1]) для дітий
Лиш нерозумних гожі!!! —

Дзвінка.

Мій же-ж милий
Дотримає ми слова? —

Олекса.

Як?! — ти омпиш?! —

(Подає їй топір а сам здоймає руку до присяги.)

Топір тобі отсей в поруку, Дзвінко! —
Бажай при нім, що найжаснїще в світї! —
Бажай и людзку душу! ба бажай
И голов Довбуша — а Довбуш мече
Ю Дзвінції по під ноги! — Присягаюсь!
Як Довбуш єм! — як Довбуш називаюсь!!! —

(На се бє світло лушниц у вікна и стає в них Лаґадин и кілька гуцулів. — Дзвінка ховає топір.)

---

[1]) В перводр.: старосвіцкі.

Друга бесїда.

Иван. — Тї, що перше. — Вітак Джімір за подрев.

Иван (ще за подрев).

Де, де він....

(Убігає з голов шаблев на подрю.)

То-ж ти так дотримуєш
Присягу твою нам?! — И що отсему
Ти чортови в сї хвили присягав? —
Отрійници сї чорні —

Олекса (тягне шаблю).

Борони ся
Ти клеветнику...

(Коротка, але завзята буча. — Іван вибиває Олексї шаблю з руки при чим его легко ранить.)

Иван (цофаєсь назад).

Кров!!!...

(Хвиля. — Олекса завязує собі рану.)

Але ся кров
На голов хай убийници отсеї! —
А ти...

(Ловить Дзвінку за монество и кладе їй шаблю на груди.)

Признай ся, або гинеш...

Дзвінка (паде на колїна).

Милости!!! —
А все вповім! усе!...

Иван.

Старого Дзвінку
Ти не строїла, нешто? —

Дзвінка.

Ріж мене!
Бо я его строїла! але все
Через оттого...

Олекса (закриває собі очи).

Чорте!...

Иван.

А тогди —
Жасної тої ночи — то не ти
С тим шайтаном, тим чорним єзуітом,
'Го зрадила, продала, а вітак,
Аби подяку заслужить си в сего,
Менї прибігла знати дати? —

Дзвінка.

Зрада!!!...

Иван.

За ню-ж як гадина загинеш...

(Обертає шаблю держев и хоче ю убити.)

Олекса (боронить).

О,
Лиши, мій братчику! — не суки кровйов
Поганить чисті твої руки...

(На подвірю чути два набої.)

Джімір (за подрев).

Калфо!
Се рушить воєвода з свойов шляхтов,
На табір наш напасти!

Гуцули (притьма).

Много їх? —

Олекса.

(Здоймає з землї шабю. — Грізно:)

Се гуцулам нї знать та нї питати! —

(До Ивана.)

Ти право йдеш у табір и заложиш
Усї плаї и приступи! —

(Иван пріч.)

А ви
За мнов усї!!! —

(Иде, але у дверех обертаєсь.)

А ти, отрійнице:
Проклята будь в камінє та в озірє!
И кождий, хто від нинї нештї вірить! —
За мнов! —

(З гуцулами пріч.)

Трета бесїда.

Дзвінка. Зараз на се Цора.

Дзвінка.

Пропала я!...

Цора (ще за подрев).

Так! так! пропала!

(Виступає.)

А я с тобов! обі єсмо пропали! —
Він своєми шпіонами усе
Довідавсь, и княгини заприсягсь,
Обох зарізать нас!

Дзвінка.

Недоле!...

Цора.

Бо
По через гріб лиш наш подати руку
'Му ляшка присягалась!

Дзвінка.

Горе!...

Цора.

А
С під барди ката наші голови
Бажає у колач весільний! —

Дзвінка.

Вай!...

Цора.

А тут стоїть уже й кровавий ковбок,
На нїм широка остра барда, ясна

Як зерькало,[1]) а біля лютий кат из
Закоченими рукавами. — Лупнув
Черленими очима, як той звір,
Ухопив остру барду — блиснуло
Раз д' горі а в долину раз — гукнуло
И Дзвінки красна голов покотилась
Кровава у пісок! —

Дзвінка.

О, я пропала!...

Цора.

Пропала-єсь, нещасна! — Але не ще!
Бо Цора ще жие! бо Цора дасть
Ратунку бідні Дзвінці! Цора Дзвінку
Пімстить!...

Дзвінка.

Усе пропало!..

Цора.

Що пропало?! —
Лиш умерлі пропали! потроєні!
У огнях погорілі! — А живі
Мут мститись!!!

Дзвінка.

О, би можна!...

Цора.

Ти ще-ж омпиш?! —
Хіба-ж він громовий топір той свій
У тебе не лишив? —

Дзвінка.

И с правди...

Цора.

Дай!
Подай мені єго на мої руки —

---

[1]) В перводр.: зеркало.

А красної княгині душечка
На той світ поленула! — фуррр...

Дзвінка.

А він же-ж? —

Цора.

За нев як той орев! [1]) — Аж воздух ме
Шуміть!...

Дзвінка (подумавше хвильку).

Нехай шумить же!...

(Подає Цорі топір.)

На-ж ти 'го! —
Коли не хочеш моїм бути, враже —
То чортів будь! — Нас двох лиш смерть роз-
[вяже! —

(Обі пріч.)

ПЕРЕМІНА ПОДРІ.

Гуцулский табір на Чорногорі. — До кола чорний ліс. — По через той ліс кілька плаів а по під ліс до окола намети з смеркового любя. — Перед кождим наметом ватрак с кужбов, а на кожді кужбі чавун або кітлик. — Ранок. —

Четверта бесіда.

Іван и Лаґадин виступають, оден с правого, другий з лівого боку — Далеко чути стрівбу. —

Лагадин.

Там гучно, чую, банкетують? —

Іван.

А
Я тут!... О, лучше-б був мене зарізав!...

Лагадин.

Ще ані раз не пізно! — Але як
Довідавсь ти, що він пішов до Дзвінки? —

---

[1]) В перводр.: орел.

Иван.

Від Цори, як и все! — О, завиcть та
Дівоча!...

Лагадин.

Диво! — Чую, що она
И Джіміреви спріїла, що князь
На нас в похід се рушить? —

Иван.

А вгадав-бесь,[1])
Она се відки знає? —

Лагадин.

Ну? —

Иван.

Усе
Від того єзуіта! — И не то ще —
Але він на умисне ю післав,
Нам знати дати.

Лагадин.

Чорт хіба лиш чорта
И зрозуміє! — Але як твій брат —
Та так забутись міг!...

Иван.

Мій бідний братчик!...

Лагадин.

А ти єго ще жалуєш, Иване?! —
Богато тисяч, — гуцулів чоло,
На ту присягу, ту єго, на осліп
Идуть за ним у темні гори сї —
А він...

Иван.

О, як за нісенітницю
Єго ви зараз лають знаєте!...
О, лайте, гуцули! — Але о тут,
У сих грудех таке 'му серце бє,

---

[1]) В перводр.: бись.

Яке нікому в світї ще не било! — —
О, би такий лучай менї ся лучив,
За него голов свою положить,
Або хоть и спасеніє душі —
Від разу положив-бих! —

Лагадин.

Ти?! — за него?! — —
Хай розуміє се, хто може! я
Не розумію сего! — Може-ж бо
Така ненависть у таку любу
Як раз переміняти ся — то вже
Не знаю! — — Ти-ж роби собі, як хочеш! —
А ми бо, гуцули, ми будемо
За то присяголомство, то єго,
Бажать від него оправданія
На кров!!! — він хто такий? — що за оден? —
Аби над нами так зухвало кпитись? — —
Хіба не через него буча ся
Кровава завела ся? — Через кого
Кроваві ті погої нинї грають? —
Ті людзкі души розсипають ся? —
Не через него може? — — О, се добре
Ми знаємо! и хай нас стережесь!...
Хай стережесь! — Одна лиш искорка —
А бочка с порохом уже й в повітрю!...
А хто на нї сидить? — той що сидить! —
З огнем собі нехай він не жартує! —
Бо в гуцулї як мста раз закипить...
Не нешта: але й Бог не загасить!!! —

(Пріч.)

Пята бесїда.

Иван.

Иван.

То загасить брацка ю щира кров!!! —
Два рази від невістовбійства він мя
Боронить, два мене від Каїна

Гріха: и добре, любе слово лиш
Для мене ма' — а я аби єго
В одно ненавидів, в одно стигав,
Бажали-б гуцули? и то для того лиш,
Що и они єго ненавидя? —
И то лиш за малу одну провинку,
Лиш за одну єго маленьку ваду,
Ненавидя? — — О, нє, ви гуцули! —
Аби и пекло повне люти и
Ненависти на него встріть устало:
Ся вірна моя грудь єго застане! —
Й не то ще — але хай на него[1]) встане
Й сам Бог!!! — — Та як же-ж Джімір там иде!...

Шеста бесїда.

Джімір, кровавий и порубаний, з зброєв воєводи. — Иван.

Джімір.

Побіда! — воєвод и шляхта в наших
Руках!

Иван.

О, слава Богу!

Джімір.

За що Богу?! —
Олексї лиш Довбущукови слава!
Єму лиш! гуцулови з гуцулів!

Иван.

О, братчик мій!...

Джімір.

Твій брат?! — Хіба тебе
Родила львиця? — чи отец твій — Бог?! —
Він братом зве єго!...

Иван.

Уповідай бо!

---

[1]) В автоґр. тут перечеркнено слово: кажу.

Джімір.

Уповідати?! — я уповідать?! —
Бояни муть у богатирских піснях
Та в струнах золотих! — Я вповідати!...
Поменники з маймуру! поки світа!
И поки гуцулів!

Иван.

То-ж воєвод
В полоні? —

Джімір.

У полоні! — О, про віщо-ж
Мені не довелось або тобі,
С таким то рицарем до міри стати,
Як воєвода той!...

Иван.

Так жваво бився?! —

Джімір.

Як той орев з вірлами! — Але там
Идуть! — О, подиви ся лиш, Иване!
Та надивись, коли ще рицарів
Не видів з роду ти!...

Сема бесїда.

Олекса, порубаний и на ногу налягаючи. — З ним розброєний воєвод,[1]) також порубаний и с перевязанов головов. — За ними ведуть гуцули розброєну шляхту. — Ті, що перше.

Олекса.

То тут аж, князю,
Пригадувать ти маю твоє слово? —
О, се не по шляхоцки: —

Воєвод.

Будь же ти
Хоть шляхотнїщий, та роби конец[2])! —

---

[1]) В перводр.: воєвода.
[2]) В перводр.: конець.

По соромі такім — на віщо и
Одну мінуту жить!...

Олекса.

По соромі? —
Хіба ти з жусами се справу мав,
Чи що? — Я можу зараз вас пустить,
Та на́ ново ся попробуємо? —
Чи хоч? —

Воєвод.

Нам доста й сего!...

Олекса.

Але хто
Таку нещасну раду дав тобі,
Іти на нас з сев горсточков[1]) людий,
Неначе би на шайку злодіїв,
А не на нарід, що о свою волю
Він оріжє[2]) підніс? — — Як? — ти мовчиш?— —
Хто се тебе нараяв — той би варт
Отут стоять, не ти! —

Воєвод.

О, щоб то я лиш!...

Олекса (поводить очима по шляхті).

Я розумію, князю! — Але то
Найкращий витязя вінец — нещастє
И в супостаті чтити. За для того ж
Дарую волю ти и всім с тобов! —
А хочеш другий раз нас посітить —
То прошу більше[3]) гостів брать з собов! —
Ми маєм с чим приймить! —

(До Джіміра, що нишком сльози утерає.)

А що мій Джімір? —
А вадь, що вітер, той гільтяй, задув
Ти запороху в око? —

---

[1]) В перводр.: горстков.
[2]) В перводр.: оружє.
[3]) В перводр.: більше.

Джімір (рече зброю воєводи Олексї до ніг).
Калфо мій!...
(Хоче Олексу обіймити[1].)

Воєвод (єго перебігає).
Не гнївайсь, друже! — мій тут перед....
(Обіймає Олексу).
Серце,
Що так велично, так шляхотно бє —
Варт бити и на княжеских грудех! —
Два рази дякую тобі я вік —
Нехай и третий ти 'го дякую! —
Ще мав бих ся одно спитати в тебе....
Але нехай! — Любу матбути так
Усилувати годї, як побіду
И обома, здаєсь, владіє воля
Надземна. За для того-ж тя прощаю,
О, Довбуше! — А вам, о, гуцули:
Даю и віддаю ту вашу волю
Здобуту, не даровану! и ю
Вам віддаю на віки! все прощаю!
Усе вам забуваю! все! усім! —
На всїгди и за всїгди! — Ти-ж, о, Довбуш: —
Вели, коли й куда ти грамоту,
Вже королем и соймом потвержену,
Післати? —

Олекса (киває на Джіміря[2]), котрий відходить и зараз з прекраснов шаблев вертає).
Воля твоя, княже — то
Пришли ю нам у гай святий, де ми
По давному звичаю праотец[3])
Богам старим ся нашим покланяєм. —
А шаблю сю:
Прийми, о, князю, в памятку від мене
На нинїшну Вартоломія днину!
И сю святу, величную годину! —

---

[1]) В перводр.: обіймати.
[2]) В перводр.: Джіміра.
[3]) В перводр.: праотець.

Воєвода (приймає шаблю).

Величную во віки и віків! —
Одна нам мати! и одна нам кров! —

(Воєвод з шляхтов у оден а гуцули, опріч Олекси и Ивана, у другий бік пріч.)

Осма бесїда.

Олекса, Иван.

Олекса.

И як же-ж, братчику? — Чи-ж мати наша
Не була ми віщунков? — Нинї-ж не
Вартоломія день? — и не добув
Я волю гуцулам? —

Иван.

И то у день
Вартоломія!...

Олекса.

Як же-ж? — що тобі? —
Що в тебе на души? — — Але я ще
Питаю ся!... Запевне мій оттой
Тоїнічний нерозум? — О, та Дзвінка!...
Душа моя віщує, що та нешта
Ще всїх підотне нас! А ще до того
И ярість моя пренещастна та!...
На брата рідного єдиного
Здоймати ніж!...

Иван.

Ще й в день Вартоломія!...

Олекса.

Чи-ж мусить мнов той невсипущий чорт
Владїти вельми так?... О, він з усїх
Чортів найзлющий!... И не стямиш ся,
Коли тя потай вхопить и у кров
Брацку тобов він шпурить!...

(Весь з горя.)

Иван.

И то в день
Вартоломія!.. Але що тобі? —
Що, братчику єдиний мій та милий? —
Чого так роспучать? — — Чи може рани
Так дуже тя боля? — Чого-ж не сядеш? —
Оттут си сядь! — на камінь! лиш поволи!
Я тя тримати му! — — Чого-ж бо й ходиш
Без твого топірця? — Він де? — в наметї? —
Я принесу ти 'го! — Принести? —

Олекса.

О...
Менї его й без тебе принесуть!...

Иван.

Ох, Боже-ж добрий мій!!! — чи ти его
Лиш в Дзвінки не лишив?! —

Олекса.

Нє! не лишив!
Але подарував!...

Иван.

О, Прабог!!!...

Олекса.

И
Сам Прабог не поможе ми! — Кроваво
Его я буду мусів викупать
Матбути! о, кроваво, брате мій! —
Бо що я у горячцї нещастливі[1])
На той топір святий їй присягав...
Аж сум мя поберає, як згадаю! —
О!!!...

Иван (глагоїть его).

Не журись так, братчику мій любий! —
Не припускай собі до серця так! —
А хоть и той топір ти їй завдав —

---

[1]) В перводр.: нещасливі.

Хто знатиме? — — Се правда вже, що як
Би гуцули довідались... Але
Они чей не довідають ся того! —
Она-ж тебе любила? —

Олекса.

Сего-ж я
И бою ся! — О, сон мій!...

Иван (сідає коло Олекси).

Добре, що
Менї ти нагадав! — Се про який
То срібний крест на передвчера ти
В просонку говорив? —

Олекса.

Про срібний крест? — —
О, срібний крест той, брате! — Мати ми
Про него вповідала тай казала,
Аби нікому в світї я про него
Не уповів! — Але тобі, братю —
Що міг би-м затаїти? —

Иван.

О, вповіж! —

Олекса.

И так менї она уповідала,
Що є в нас три сестрі, и що над ними
Жасна та темна тайна се тяжить. —
Яка — не хтїла мати уповісти,
Хоть як ю не благав я! — Тілько лиш
Сказала, що у день Вартоломія
Ми сестри наші найдемо.

Иван.

У день
Вартоломія!... Але що с крестом тим? —

Олекса.

По нему наймолодшу ми сестру
Пізнати маєм.

Иван.

В день Вартоломія!...
И крест той в снї показувала мати
Тобі? —

Олекса.

Й то так, що зараз бих єго
Намалював! — Кров з него капала,
А мати все єго здоймала д' горі
И усїма кричала голосами,
Аж чупер ми вставав: „Диви! диви!
Як воріг чорний ріже ти сестру!
Як топить ніж в її серце! ніж в її серце!
О, затопи и ти 'му ніж у серце!!! —

Иван.

Ще й в день Вартоломія...

Олекса.

Ніж у серце!!!
И срібний крест усе тримала д' горі,
А з него кров чурком чуріла!...

Иван.

В день
Вартоломія!...

Олекса.

Що ти?! — Таже се
Менї лиш снило ся? —

Иван.

А там уже
И наяві иде! —

(Оба зривають ся на ноги, неначе божевільні.)

О, обгорніт нас
Усї небесні сили ви!!!...

Олекса.

Га га!
Він скорий, брате, чорний ангіль мій,
Де справа йде о души...

Девята бесїда.

Цора с топором. Ті, що перше.

Цора.

Він одну лиш!
Одну! и то лиш ляцку!

Олекса.

Га!...

Цора.

Одну лиш! —
Ти побілїв? — та-ж предсє їх по тисяч
На днину мордував? — А нинї про
Одну скупуєш ся? — Се ходить о
Топір святий сей ваш? —

Олекса.

А хотьби йшло и
О́ голов Прабога!!!...

Цора (жасно сміючись).

Ха ха ха ха!...
Як жус за божі голови ховатись
Хороше вміє! — Ха ха ха ха ха!...
Тут божа голова нїчо' тобі
Небоже не поможе! — Тут иде
О славу гуцулску и о присягу
На їх топір!!!

Иван.

Що, чорте —

Цора.

Ляцку душу!!! —

Олекса.

Нє! — хоть най зараз свою дати мушу!!! —

(Пріч.)

Десята бесїда.

Цора. Иван.

Ха ха ха ха ха ха!... Ха ха ха ха!...
Дивіт на сего жуса з жусів! — О,
Дивіте! — Присягатись вміє, що
Сам Тіфон би зодрег[1]) ся — а теперь
О перед ляцков душечков однов
Дрожить як та трепета! Ха ха ха!...

(Глумить ся).

„Топір тобі отсей в пoруку, Дзвінко! —
„Бажай при нім, що найжаснїще в світї! —
„Бай и людзку душу! — ба бажай
„И голов Довбуша — а Довбуш мече
„Ю Дзвінцї по під ноги! — Присягаюсь!
„Як Довбуш єм! як Довбуш називаюсь!!!
Ха ха ха ха ха ха!...

Иван (паде на колїна).

О, змилуй ся!
О, змилуй ся, катине! — В нас є двір!
Велике господарство! — Все бери!
Лиш змилуйсь!

Цора.

Душу!

Иван.

Золото и срібло
У нас —

Цора.

Я хочу душу!!

Иван.

(Витягає с череса ніж и подає 'го Цорі).

Утопи 'го,
Язе, у моє серце! — Мою душу
Прийми за —

---

[1]) В перводр.: зодріг ся.

Цора.

Ляцку душу!!!

Иван (здоймає руки).

Молю тя!!!

Цора.

Ти тут менї ще торгуватись меш?! —
Га, ну — то гуцулів я запитаю,
Чи свій топір они —

(Хоче йти.)

Иван (зриваєсь на ноги и тримає ю).

О, стій, скажена! —
Кажи! котру ти душу...

(Цора шепче 'му в ухо.)

Чорте!!! — Га!...
Але нехай! — дістанеш твою душу!
Хоть свою пострадать за ню я мушу —
У мене брат оден!

Цора.

Олекса Довбуш!!!

Ходи-ж!!!...

Цора

Ходи, кровава ти катине!...

Цора (до публїки).

Так, каже єзуіт, у Римі чиня! —

(До Івана.)

Ходи!!!

(Тягне 'го мов нежпвого за собов. — По другім боцї показуєсь Лаґадин и кілька гуцулів. — Заслона паде. —

ПЯТЕ ДІЛО.

ПОДРЯ.

Прогаль в святім гаю, до кола кидра и осина. — У середині жер твенник, на нім живий огонь. — С переду на ліво Марти гріб. — Ніч дуже зорешлива. —

Перша бесіда.

Гуцули в крузї. маґічно освічені огнем з жертвенника. Біля гробу стоїть Олекса, з опечатанов грамотов у руцї. — Він блїдий и смутний.

Олекса (по урочисті хвили).

О, братя гуцули! — Уже тих кривий
До волї сипалось, и гуцулских,
И ляцких! — Мира пресвятий вінец
Теперь витає нас! — В сї грамотї,
Во имени сенату й короля,
Наш честний воєвод нам давну[1]) волю
Вертає и твердить!

Гуцули.

На много літ
Король и воєвод!

Олекса.

И варт є, братя,
Сим добрим словом величати їх! —

---

[1]) В перводр. тут вставлено слово: нашу.

Бо що той ад — горячий и кровавий
Є мести міч и мимо волї мусить
Аби як голуб чистая рука
Ним осквернитись, як єго ухопить! —
Чия-ж бо сила, гострими язики
Пожару поводить? — чия, ваги
Престрастій диких людских воротать? — —
Да сему вже конец,[1]) о, братя милі!...
На чорних згарех, могилах кровавих,
Зазеленіє, закрасуєть ся
Небавом мира рай, и своєми
Витатиме нас вітами!

Гуцули.

Мир! —

Мир! —

Олекса.

Так! мир, о братя милі! — ангіль той
Благий небесний ме від нинї вже
Витати меж ляхом и гуцулом,
И чей во віки! — — А теперь, о братя!...
Позвольте, нїм сей скарб я дорогий
Складу у ваші руки — він годинку
Спочив на сї могилї!...

(Кладе грамоту на гріб.)

Мати! мати!...
Ти перва жертво гуцулскої волї,
И тої прежасної ночи, де
Желїзна піч та вже на твого сина
Палала як то пекло! — Га!... таков
Любов то материнске твоє серце
Для сина било, що аж перестало.
Учувше вість таку єму погану! —
Прости єго!... и глянь прощаючи
На сина того твого блудного,
Що так нескоро аж він навернув
У праведную путь! путь Довбушів! —
Путь гуцула! — О, мати!....

(Хвиля)

---

[1]) В перводр.: копець.

Але не
Менї самому[1]) лиш тужить годить ся
На сї святі могилї! — Рідний братчик
Годить ся ще до мене! — Де-ж він є?
Ніхто не знає? —

Джімір.

Рано виділи
Єго с циганкойов ити.

Олекса (бере з ярости грамоту и мече під жертвенник).

А вадь, що
Він того чорта препеколного
Послухав?! — — Тихо, руки! тихо, кажу! —
У мене брат оден лиш! —

(Рве зза череса ніж и мече 'го далеко від себе. Хвиля.)

Га! а як
Він того чорта чорного послухав? —
Як Довбушівске чисте то имя
Він осквернив, то славне гуцулске
Він осквернив, убоєм осквернив? — —
Га!... Але нє! — не може бути сего!
Він сего не вчинив! він Довбуш предсє!
И брат мій! — Га!... А якже-ж предсє се він
Зробив? — — Як та уся єго люба
Останних славних день, що він ми ю
Показував — лиш лицемірство було,
Пеколне,[2]) чорне лицемірство лиш.
Аби ту славу мою утопить? — —
Се так а не иначе! — так, не инак! —
Бо як же-ж и могла-б така ненависть
Так скоро у таку любу горячу —
Змінити ся? — а ще така ненависть!...
О, аж теперь тебе я пізнаю,
Ти лицемірнику! и горе ти,
Як се тебе я добре розпізнав! —
Тогди обом нам лучше було би,
Аби на сей ми світ не народились

---

[1]) В автоґр очевидно похибка: саму.
[2]) В перводр: пекольне.

Були! — Бо ні той давний світлоносний
Наш Бог из усіма сімма мечами,
Та ні новий той хрестіянский из —
Всіма архангели...

(Видивившесь,[1]) перестрашений, на право.)

О, обгорніт мя!!!

(Иде потич, руки від себе, назад. Огонь на олтари гасне.)

Друга бесїда.

Іван з одним срібним а з одним золотим крестом у ліві, а з старим паперем у праві руції. — На право Лаґадин з громовим топором, на ліво Цора с кровавим ножем. — Кілька гуцулів з лушницями. — Ті, що перше.

Олекса.

Той крест!!!...

Иван.

Сестра ти шле єго у дар!
Я відшукав ю тай — зарізав!

Олекса.

Та й...

Иван.

Зарізав! — Нині-ж день

Олекса (вириває у Цори ніж и просажує ним Івана).

Останний твій...

(Мече Цорі ніж у ноги, иде потич назад и припадає сидьма на гріб.)

Лаґадин (мече Олексї топір о перед ноги, а сам ловить потикаючого ся Івана).

Стій!!! —

Иван.

День Вартоломія...

(Умерає.)

Лаґадин.

Жди!!! — Ого...

(Припадає коло умерлого.)

---

[1]) В перводр.: видивившись.

Олекса.

Той крест...

Цора (виривае Ивановп оба крести и підоймає срібний д' горі)

Він осьде! — Ти-ж 'го пізнаєш? —

И я!!! —

(Підоймаючи золотий.)

А сей? — — матбути лучше ще? — —

А то синить! — а то ся искри сиплють!

А то кровава поломінь бухає

В гору! а Цора перед нев стоїть!

А бідна Цора перед нев стоїть

З великими желізними кліщами,

Та чорні кости з жару витягає

Черленого як Тіфон! витягає

По бдні, и гасить їх — сльозами!

Нє нє! не сльозами! а кровйов! кровйов!

Підоймає ніж, що їй Олекса о перед ноги був верг, и здоймає 'го високо д' горі.)

Довбущуковов кровйов!!! —

(Пріч.)

Трета бесїда.

Ті, що лишились.

Джімір.

(що зараз по убоєви Ивана побіг до Олекси и коло него на праве колїно припав).

Лесю? — — брате? — —

Олекса.

Не видиш? - там лежить...

Гуцули.

О, Боже!...

Лаґадин

(виймає шовкову шприньку и затикає нев рану умерлому).

Ще

Не вичерпалась кров твоя, о, бідне

Ти серце? — — В гуцулских, як вижу, грудех
Богато є крови...

Джімір (зриваєсь, иде до Лаґадина, и торгає єго за плече).

Ти-ж думаеш —
Що лиш у твоїх грудех серце бєсь?! —
Уповідай! — що стало ся? — він с правди
Княгиню смутчу ту зарізав? —

Лаґадин (зриваєсь и тягне ніж на Джіміря).

Меш
Мовчати, псе!? —

Джімір.

То нє? — Куда-ж ходив він
С циганков тов проклятов? —

Лаґадин.

Де ходив? —
Отсего різника ходив він славу
Кроваву викупати! гуцулску
Ту славу викупать, хотяй би и
За вражу ляцку душу! — Се єго
Єдина є вина! — — Бо як ми нині
У манастирь прийшли, куди циганка
Устекла нас вела, и у келію
Уходимо и видим, що проклята
У викуп за топір княгині душу
В нас править: то тогди він аж не стямив-сь.
Аж руки опустив, и став, неначе
Той камінь без душі! —

Джімір.

А що-ж княгиня? —

Лаґадин.

Сидить и ті кресги два обзерає,
И сей папірь читає, що як нам
Конаючи вітак уповідала,
Сегодне рано єзуїт прислав їй. —
Але як скоро тілько нас узріла.
И на Ивана глянула — тогди

Поважно, як цариця та, встає,
До нас иде, Іванови кредти
Й папері подає, и так 'му каже:
„Иване Довбущуку! се усе
„Подай Олексї, и скажи[1]) єму,
„Що я єму сестра а він мій брат,
„Бо нам отец оден, бо моя мати,
„Княгиня Роксоляна, 'го любила,
„Як я тебе отсе, Иване мій! —
„Але небесні сестрам запрітили
„Любити рідних братів! так любити,
„Як я тебе се любю! — — Серце-ж бо
„Законів не питає — за для того-ж
„Єго навчити треба се — от так!!! —“
И се не доказавше ще — рве ніж
Иванови зза череса — и топить
Єго собі у серце — нїм ще ми
Ю з'упинить завстигли! —

Олекса.

О! О! О!...

Лаґадин (до умерлого).

А ти мовчиш, убитий? — — О, колись
За тебе Господь з неба заговорить,
И в громах — блискавицях запитає
У сего різника кровавого
О твою вірну душу! вірности
Святої ради! —

(До гуцулів).

Поможіть ми, братя,
На бік єго віднести, а вітак
'Му гріб тут викопать!...

Олекса (зриваєсь и рве Джіміреви ніж зза череса).

Копайте два!!! —
Два —
(Хоче собі ніж у груди садити, але з'пиняєсь, рече ніж пріч — и хапає топір.)

---

[1]) В перводр.: кажи.

Але ще в гадюки запитаю,
Що сей нещасний в неї завинив? —
Бувайте-ж ми здорові, гуцули! —
Побіди, волї, слави перше свято
В Дзвінок ми наших мемо святкувати!!!
Га га...

(Пріч.)

Джімір.

Нехай и в чорта в пеклї буде! —
Де калфа ме — там и его муть люде! —

(Пріч. Гуцули за ним. Лиш кілька лишають ся, беруть умерлого и віднося. — Лаґадин за ними.)

ПЕРЕМІНА ПОДРІ.

Рицарска саля в замку, до банкету приладжена. На чолї стола крісло для воєводи, а перед ним на столї великий золотий кубок. — На затилю много високих вікон, а помежи вікна образи праотец воєводи. — Напротив крісла воєводи великий образ папи римского. — Ніч. — Саля лиш слабо освічена.

Четверта бесїда.

Єзуіт. Зараз вітак маршалок.

Єзуіт

(обзерає запечатаний лист и ховає 'го в пазуху.)

Так! — гарно затопив вам, о, Ляхи ви
То-ж упрівайте кровйов!

(Плеще в долонї — маршалок виступає.)

Маршалок.

Що роскажуть
Отец профес? —

Єзуіт.

То ти вже знаєш, що
Святий наш ґенерал професом мя
Именував? — — О, наша старшина
В наградї не скупа! — — Усе-ж готове? —

Маршалок.

Усе, як ви казали

Єзуіт.

Скарб? — ювелї? —

Маршалок.

Усе вже на возах.

Єзуіт.

Щасливая-ж[1])
Дорога! — Тайники? —

Маршалок.

Усе.

Єзуіт.

Й тобі,
О, гордий замку ти, щаслива
Дорога! — Як давно ти нам вже служиш? —

Маршалок.

Три роки.

Єзуіт.

В моїм листї я с похвалов
О тобі спомянув. — Сподійсь награди!

(Тягне нишком штілєт. — Про себе:)

Ще й єзуіцкої! —

(До маршалка).

То-ж дожидай мя
У брамі кладбища! — Взяв ворогі? —

Маршалок.

Як ті чорти! —

Єзуіт.

Иди-ж же! —

(Маршалок пріч.)

А вітак
Щасливая дорога на посаг! —

---

[1]) В перводр.: щаслива-ж.

Бо монастир непозамиканий
Ме сеї ночи ночувать! —

(Ховає штілєт и виймає маленький золотий крестик на чорні остугві.)

Котрі-ж
Би то и двері були, би отсему
Не отворили ся? — Щасливая-ж
Дорого! — А и князь мій гордий мусить
В дорогу нині! в ті благі краї,
Де воля та росте неначе вербє! —

(Ховає крестик, виймає фіолю, и порожнить в кубок.)

Сей трунчик на дорогу... а й сам Атлас
Той дужий землю пустить в ад — та й сам
Полетить без душі за нев! — Щаслива-ж
Дорога в —

(Образ папи палає огнем на хвильку и знов гасне.)

Пекло!!! —

(Обезсеблений, з наїженим чупром, очи в стовп.)

А у пеклї, кажуть,
Там топють душі у великих печах
Желїзних — а за грубники — чорти! —
Нє нє нє нє нє нє! — бо єзуіти
За грубники! — Але они, буває,
За красними ляшками поглядають,
То часом лучить ся — що душечка
Втече! — Хто йме ю? — я!!! —

(Нїби ловить щос у вітру.)

Га га! — а ймив? —
Ти хто? — нехай подивюсь... Нє нє нє! —
Не красної княгинї душка ти! —
Бо ту я знаю! — Та гуля собі
По Чорноморі, рве барвінок, рожі,
Та уквітчає в нї кресак Иванів,
А єзуіти муся з боку лиш
Дивити ся —

(За подрев чути тропіт, бренькіт шабель и сварню шляхти. — Єзуіт хаменить ся.)

Се де я? — — що я? — — Га! — —
О, єзуїте, уважай, бо чорт
Фіґлярь, и душі людзкі возом ловить!
Як заяцї! — Идете вже? — — Ходїт! —

Пята бесїда.

Той сам. — Воєвода, шляхта, урядники, слуги з лушницями. — Шляхта при шабли. — Воєвода при ті, що дістав від Олекси в дар.

Воєвода.

Що ще, пани? — яку би ще ви напасть
На мене се не склали? — Mater Dei! —
То мав хіба-ж я вас усїх, та ще
И себе під ніж опришка я завдати,
Як Довбуша ви звать се любите? — —
Похід сей честний був як може бути,
А Довбуш обійшов ся краще князя
Або там рицаря якого небудь:
То-ж я щоб, ляцкий князь, та дав ся був
Від него завстидать? — від гуцула? —
О, се нїколи в світї! —

Молодий шляхтич.

Ми лиш вас
Питаєм, хто вас радив, шляхту, нас,
На встид такий вести? —

Воєвода (тягне шаблю).

Хто? — Sanguis Dei! —
Оттого чорта чорного питай,
Що доти не давав ми супокою,
Аж доки —

Єзуїт.

Я?! — Мене ви важитесь?
Мішать у дїло, що и божевільний
Би був не видумав?! — — Ха ха ха ха!...

Воєвода.

Се твій остатний сміх...
(Пробиває 'го шаблев.)

Усї (дають ся назад).

Свят! свят!...

Єзуїт.

Щаслива...
Дорога!...

(Гине).

Воєвода (шпурнув шаблю пріч, ухопив затроєний кубок, и випив 'го одним духом аж до дна).

Гу! що за вино!!! — Єго

(Показує на образ.)

Оттой матбуть благословив менї...

(Паде в крісло).

О, Риме! Риме!... твої вина...

(Гине.)

Старий шляхтич

(по хвили, коли оден з урядників здоймив лист, що єзуїтови був с пазухи випав, и єго молодому шляхтичеви подав).

Люті!...
И скоро завертають голови!...
Але в сам перед занесїте трупи
В каплицу! —

(Урядники беруть воєводу, а слуги єзуїта, и винося.)

А вітак —

Молодий шляхтич,

(прочитавше[1]) лист).

Втїкайте! о,
Втїкайте! ми на пеклї стоїмо!
Всї тайники набиті порохом!
Всї ґноти вже горя! за пів години...

Усї.

Втїкаймо!!!...

(Розбїгають ся на всї боки).

Старий шляхтич.

Утїкаймо! годї стриму! —
Бо всї шляхи провадя впрост до Риму! —

---

[1]) В перводр.: прочитавши.

О, пренещастний ляцкий нарід наш!...
Пропав! лиш руку чортови подаш!!! —

(Поважно пріч.)

ПЕРЕМІНА ПОДРІ.

Обширне подвіре о перед Дзвінчиної хати. — Одно велике вікно стоїть на роствір и показує світлицу як у IV. ділї. — По при хату, в затиле, провадить шлях через село під скалистий[1]), на котрім замок видко. — Ніч зорешлива и тиха.

Шеста бесїда.

На задні двері уходить Цора в світлицу. — Она несе каганець, брус и кровавий ніж.

Цора (кладе каганець на вікно и бересь ніж острити).

О, ноже! ноже!.. нині ти сестру
И брата вже, брацков таки рукою,
Зарізав!... То-ж мат бути притупивсь? —
Я мушу наострити тя! наострити
Тя мушу! як той брич тя наострити!
Бо твої ще роботї не конец!
У пів ще не конец!

(Хоче острити, але з'упиняєсь).

Га!... що у серци
Менї се ворохнулось? — Милосердє? — —
А він же-ж мав єго над біднов Цоров? —
Над батьком моїм добрим? — Батечку!...
Мій батечку єдиний!... Твоя Цора
Пімстить тя!... О!...

(Співає. — Коротка жасна арія без слів.)

Сема бесїда.

Дзвінка, коротку дубелтівку и порошницю на руцї, одну золоту а одну срібну кульку на тарели, каганець у праві руцї, уходить на задні двері. Та, що перше.

---

[1]) В автоґр. і перводруку пропущено слово мабуть: горб.

Дзвінка (кладе каганець и таріль на вікно).
Тобі ще может ся співати, Цоро? —
О... а мені так тяженько на серци,
Що роспускаесь!...

Цора.

Як ошукані!
Зневажені! нещасні! від усїх
Понехані! осміяні!

Дзвінка.

За сміх той
Загине!!! —

(Набиває швидко обома кулями дубелтівку).

А цілить буду, цілить, щоб его
То серце, то лукаве, в тисяч кроть
Розсипалось кавалків!!! —

Цора (затикає їй ніж за пояс).

А про всяке
Отсей тобі ще ніж! — він гострий, Дзвінко! —
Єго острила Цора!!!

Дзвінка.

Думає,
Що серце наше — то та пташка в лїсї,
Що в ню стрілець стріля от так собі,
Аби ему стріляло ся и око
Училось міри? — — О, то серце наше
Зневажене — то змий, що в шпонах 'му
Сам тиґрис веть ся як той заячик
Манесенький! — — Вже йдеш? — Ходи! ходи,
Мисливче ти сердечний! — попробуєм,
Хто стрільчити з обох нас лучше вміє! —
Погибіль буде жать, хто зраду сіє!!! —

(Цора и Дзвінка замикають швидко вікно, гася каганцї и дають ся в зад.)

Осма бесіда.

Олекса. Вітак ті, що перше.

Олекса.

Вже загасила? — Так як мою душу!
Нещасну мою! — Але отвори
Та дай нічліґ! —

(Пукає топором у вікно.)

Я-ж предсє-ж 'го собі
У перед заплатив? и думаю —
Що гойно! — бо и чорт ти за нічліґ
И брата и сестру би не зарізав? —

(Пукає.)

То-ж отвори, ти кажу! — А коли
И сей бариш тобі ще за малий —
То ще и свою душу ти доважу! —
А хоть и ржава трохи від брацкої
Крови... тото нічо' не вадить, душко! —
У потемку не видко! — Отвори-ж! —

(Пукає.)

Не хочеш? — Шкло-ж не серце...

(Бє топором у вікно так сильно, що всі шиби висипають ся. — На се падуть два набої.)

Та аж дві? — —
Й одної доста було...

(Тримаєсь однов руков за вікно а другов за серце, потикаєсь и паде в поперек о перед вікна.)

Твердо стелиш!...

Цора (у вікні).

Ей! у сестри ся не виберенчає! —
Бо се тобі сестра! ще й рідна, Довбуш!
Тота, що тої ночи вам пропала,
Коли вітця устеклий лях спалив ти,
А твоя мати, з горя божевільна,
У замок бігла. — Хочеш більше[1]) знати —

---

[1]) В перводр.: більше.

То в Зої запитаєш ся, у пеклї,
Куда сегодне рано загриміла,
Напившесь невмівки зварку такого,
Як Штефана поіла. — Ха ха ха!..
Але дивнїще диво від отрою —
Що... брат з сестрою!!! — Ха ха ха! ха ха!...

Олекса.

О, сили ви[1]) небесні!...

Цора.

Ба! — Небесних? —
Ти Тіфона благай! він помогає! —

Дзвінка (наскакує з ножем).

Він помогає....

(Тягне Цору за кіски у світлицу, де обі з лоскотом д' земли падуть.)

Цора.

Що ти дієш?!!! — голов
Ми відтинаєш?! — голов...

(Харчучи.)

Ніж!!! — о! — ніж...

Дзвінка.

Ти добре наострила...

Девята бесїда.

Джімір и гуцули з лушницями. —Ті, що перше.

Джімір (ще за подрев.)

Де він, де...

(Виступає).

Олекса.

В сестри на вечерницях, братчику! —
Але се диво давне вже! — Дивись —
Нове...

---

[1]) В перводр. се слово пропущено.

Дзвінка (безумна и розхрістана, вибігає с хати, у руці кровавий ніж).

Що каже божевільна циганка? — Довбуш мій Брат? — Я се собі давно думала! — Бо у красних жінок хороші братя бувають, а у хороших братів красні сестри.

(Регочесь.)

Як то лиш? — — Зараз...

(Співає.)

Гой на Ивана, гой на Купала
Дві срібні кули дівча зливало,
Тай слізоньками личко вмивало! —
У чиї-ж груди ті кулї будуть —

(Говорить.)

И так далї. — Се є пісня про того хорошого Джоґолю, що 'го красна Паладійка застрілила. Але я ю забула! — пріч — пріч забула! — Бо люде говоря, що я старого Штефана з світа спасла, а се не правда, бо я его лиш строіла! — Пів лижки, циганко? — — Я сиплю цїлу, аби не було за мало! — — Що ти кажеш, Штефаночку? — у серця стинає? —

(Регіт.)

Або-ж я винна, що та космацка сіль така люта? — — Як то лиш? —

Гой на Ивана, гой на Купала,
Дївча в опівнїч зїля копало,
В північ копало, в північ варило,
А до схід, сонця —

(Говорить.)

Що до схід сонця? — — По всему було — тай годї! —

(Регіт).

Що ти кажеш, Лесю? — Аби ю и на очи не видїв? — Она упириця, любчику, и нас усїх колись ще підотне, каже твоя мати та в одно плаче... так!... Але на добраніч вам гості любі! — Бо я мушу ще до тої красної княгинї у замок, на віщо она в одно

каже, що я в ню вдалась? — — Добраніч, Олексику мій золотий! добраніч! добраніч! — А як стара тя питатиме, де-'сь був — а ти кажи, що-'сь точив твій топірчик у циган! Чуєш? — топірчик точив у циган! Добраніч! Добраніч! —

(Пріч до замку.)

Десята бесїда.

Ті, що лишились.

Олекса (до Джіміра, котрий зараз с приходу коло него припав був и его, припертого до коліна, на руках тримає).

Не жасно-ж Бог карає? — — О! О! О!...
Але ти кличеш, брате мій кровавий,
О перед Прабога престів... иду!
Иду, Иванчику! — То ж будь здоров ми,
Мій щирий Марку!... та и ви усї,
О, братя гуцули!... здорові будьте!.

(Усї закривають собі очи.)

А не тужіть за мнов!... бо я — я сам
Ті свої пренещасні доли винен!...
Бо чоловік нехай не думаєсь
Буть вищим, лучшим брата нищого! —
Нехай с престрастіями брата того
Собі він подуфало не жартує,
Бо він и сам престрастний чоловік лиш!...
Для того-ж кайтесь лиш по менї, братя,
А не тужіть!... й про віщо? — Дар найкращий
Небесного отца: [1]) ті струни ангелскі
Гармонії святої вічної
Пірвав я сам здуфало тов руков
Желїзнойов нарову.... чо'-ж менї
У світї більше й жить?... нема чого вже!
Для того смерти жду я так як спаса!
Як мира ангеля!... Прийди!...

---

[1]) В перводр.: отця.

Джімір.

Олексо!

Олекса.

А сей топір... О, на́ єго, мій друже!
О, на́ ти 'го, та утопи 'го, де
Найглїбше плесо Черемшу, аби
Якого другого там Довбуша
Не покортїло ще, за громовов
Сягнути зброєв!... Громова оріжь
Богам лиш, а не людем, що в їх грудех
Ще людзке серце побиваєсь!...

(Обзерає топір и примовяє[1]) до него.)

Мати

Менї тя не хотїла поручить,
Хоть як ю нї молив та нї благав я!...
Нє! не хотїла!... доки аж, зухвал я
Тя силов їй не вирвав! — Думав, що
Довбущукови все є можна! все! —
Не довело ся того!... то-ж прости мя!
Прости, святий, прости!...

(Цїлює топір з обох боків и подає Джіміреви[2]))

А й ти, о, Боже...
Не гнївай ся на віки!...

(З неба паде велика прекрасна зірниця.)

О, дивись!...
Яка прекрасна... зоря там.... паде!...

(Умерає. — Хвиля. — Гуцули гася лушницї. — Джімір кладе тїло легонько д' земли а сам устає.)

Джімір.

Упала!... и лежить, кровавою
Прикметою усїм тим, що они
Світ повен ворогів се побороли,
А лиш одним — одного не з'уміли:

---

1) В перводр.: примовляє.
2) В перводр.: Джімірови.

Жасного того ворога нарову!...

(Хвиля.)

О, калфо мій!...
Найліпший, найгоднїщий з гуцулів!...
Лях трепетав-сь, де чув имя твоє!...
Князї великодушність твою чтили!...
Всї бідні звали ангелом тебе!...
Всї кривдні своїм батьком мстителем!...
Ми дякуєм тобі найкраще: волю!...
Тя чтивше — буде внук нев наслаждатись!...
У богатирских піснях піти тя!...
А ти... лежиш тут... прах... кровава жертва
Всечоловіческого праврага:
Нарову! — Хиб оден — а корабель —
Та океану слава[1]) — вже й лежить
На смертнім березї в розвалищах!...

(Хвиля.)

Да все одно! —
Хоть світлість божу сонця світлого
Погана, чорна, вража, темна хмара
На час якийсь заслонить туманами:
То світло всїгди світлом! — А лежиш
Ти тут, во жертву тих предвічних сил,
Що в'ни огнем закони свої пишуть,
И громами заповідають в світ:
То честне, добре, що бажав єси —
То красне, то величне, що творив —
Ме жити, ме тривать во віки вічні! —
Зле гине лиш! а добре воскресає! —
У грозах грому Бог ся усміхає! —
Здойміть 'го!!! —

(Гуцули підоймають тїло на топірцях д' горі. — Замок палає и летить з гуком у хмари. — Завіса паде.)

---

[1]) В автоґрафі переч.: пиха.

Друкуємо з автоґрафу виготовленого автором в першій половині року 1876. Лишень автоґраф бесід 6, 7, 8, 9, 10, 11 і 12 першого акту та бесід 1, 2, 3 і початку 4. бесіди другого акту — затратив ся. На автоґрафі тім підписав ся поет: Игорь Федькович. Автоґраф написаний на 59. листах, піваркушах сірого, канцелярийного паперу. Листи 2, 3, 4, 16, 18, 19, 20, 29, 30, особливо-ж 58 і 59-ий понадддрані на краях; всї иньші в добрім станї. На л. 2, 3, 10 и иньших бачимо печатки: »Товариство Руска Бесїда в Чернївцях« і »Товариство Просьвіта«. Декотрі уступи н. пр. стор. 8, 29, 32, 54, 55, 58, перечеркнені олівцем — і подані в новій перерібцї на окремих картках.

Декуда, н. пр. на стор. 40, 44, 46, 52, і т. д., зазначено імена осіб драми первісно лиш першими буквами — а що йно пізнїйше доповнено олівцем. Н. пр. С.(тарший), М.(олодший), Є.(зуїт), К.(нягиня), Л.(аґадин), И.(ван) і т. д. На стор. 9, 24 і инь. бачимо примітки писані олівцем рукою редактора »Хати«, такі, як н. пр. curs., garmont steinschrift, pauzy poopuszczać! і т. и.

На стор. 3. автоґрафу помістив автор ось яку примітку: »Без виразного и писемного позволу автора не вольно сю драму нї печатати (друкувати) нї переводити, нї грати. Листи до автора прошу адресувати по німецки так:

An . . . . in Putilla
Bukowina
Österreich.

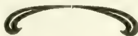
А листи прошу рекомандувати!«

В тій другій редакциї був »Довбуш« надрукований в альманаху п з. »Руська Хата«. буковинський альманах на р. 1877, видав Данило Млака. Коштом громадським, Львів и Чернівцї. З друкарнї товариства имени Шевченка, 1877 р., стор. 101—179. У примітцї на стор. 101. зазначила редакция »Руської хати«: »Твір сей печатаємо за дозволом ш. автора без всяких змін.«

І в тій редакциї можна запримітити деякі нерівности ритмічні. Бачимо їх у тих уступах перводруку, які не переховали ся у автоґрафі т. є спорадично на стор. 187—210. — н. пр.: стор. 190, ряд. 8. з гори: »Ще не пропалась, як тілько схочеш«; стор. 198. ряд. 3. з дол.: »У пеклї горю! у очех чорно;«: стор. 208. р. 4. з гори: »Не любить... то й слова згірного«.

Нерівности ритмічні, які можна покласти нарахунок не редактора, але автора — виступають часами, як се можна ствердити в автоґрафі, хіба в тих уступах, які автор перечеркнув, а які ми друкуємо яко варияити: н. пр. стор. 228. ряд. 24. з дол. »И я єго оловяні мури«. Виходить з того, що згадані ритмічні недокладности треба приписати недоглядови редакциї — або вважати їх за редакцийні зміни.

Деякі иньші, правописні зміни, які поробила редакция, відмітили ми у приписках. Закп появив ся ще альманах »Руська Хата« — вийшов »Довбуш« Федьковича окремою відбиткою р. 1876. у Львові, стор. 81.. 8-ки.

ДОВБУШ.

(трета редакция).

Траґе́дия в пять дїла́х.

ДОВБУШ

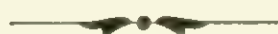
або́

ГРОМОВИ́Й ТОПІ́Р И ЗНА́ХАРСКИЙ КРЕСТ.

Траґе́дия в пять дїла́х.

Написа́в а віта́к зо́всім на́ново переро́би́в[1])

Ю. Федькович.

[1]) В автоґрафі А. (б.) перечеркнено: перетворіів.
В автоґрафі А. (а.) не бачимо слів: а віта́к зо́всім на́ново переробйв.

ОСОБИ.

Воєвóда рýский.
Княгúня гýцулска,[1]) єгó сопрýга.
Секрéтарь воєвóди.[2])
Маршáлок дворá.
Олéкса Дóвбуш, слáвний[3]) гýцулский ледїнь.
Иван, єгó брат.
Джíмір, Олéкси побратúм.
Лаґадúн, Иванів товáриш.[4])
Мóрган, старúй цигáнский знáхар.
Чóра, єгó донькá.
Сóя, старá цигáнка.
Дзвíнка, молодá удовá.
Старúй гýцул.
Старúй старóста.
Молодúй старóста.
Капíтан трабáнтів.
Жебрýщий мóнах.
Кат.[5])

Гуцулѝ. Шляхта. Двірскі ýрядники. Трабáнти. Слýги. Чéлядь княгúнї. Помíчнúки кáта.[6])

Míстце дїла.

Однó гýцулске селó у гáлицких Карпáтах и пóблизка Чорногóра. Рік: 1745.[7])

---

[1]) В автоґр. А. (а): Гуцулска княгиня.

[2]) Так в автоґр. А. (а); в автоґр. А. (б) і Б: Секрéтар.

[3]) В автоґр. А. (б) перечеркнено: перéдний. В автоґр. А (а) слово: славний пропущено.

[4]) В автоґр. А. (б) перечеркнено: друг, дописано товариш. В автоґр. А (а): друг.

[5]) Се слово бачимо тут лише в автоґр. Б.

[6]) В автоґр. А. (б) дописано червоним атраментом слова: Кат с помічниками; в автоґр. А. (а) сих слів нема.

[7]) В автоґрафі А. (а) сей уступ сформулований ось як: Діло ведет ся у однім гуцулскім селї у галицких Карпатах, и на Чорногорі. Пора 1745.

ПЕ́РШЕ ДЇ́ЛО.

ПО́ДРЯ:

(Обши́рні[1]) хороми в замку воєводи. На право и на ліво воро́та[2]) на розтвір. У затилю двері а перед ними невели́чка[3]) естра́да. — С переду, по лівім боці, лавичка на двох.[4]) Ніч. —

Пе́рша сце́на.

Слу́ги з лучинницями ухо́дя з лівого бо́ку.[5]) — За ними[6]) воєво́д з дороги. — За ним у слід секре́тарь, маршалок, капіта́н, урядники, траба́нти, слуги.

В о є в о́ д.

И зно́в ого́нь? — и зно́в у сві́тлицях[7])
Княги́нї? — Corpus Domini! — То-ж ті
Пожа́ри лиш на ме́не ся завзя́ли? —
Се мож би збожево́лїти! — Аж девять
Пожа́рів у одні́м року́! а щоб
Деся́тка бу́ла в цїль — на ре́штї й тут,
У сїм що наймилїщім моїм замку,
У гу́цулских прекра́сних мо́їх го́рах,

---

[1]) В автогр. А. се слово дописано.
[2]) В автогр. А. брами.
[3]) В автогр. А. се слово пропущено.
[4]) В автогр. А. від слова: „На право“ — до „двох“ дописано.
[5]) В автогр. А. Дописано.
[6]) „ „ Дописано.
[7]) В автогр. А. перечеркнено: в кімнатах аж.

Де лїто перелїтувать я думав
В спокою безпечалнім — аж и тут
Пожар!...

Маршалок.

Пресвітлий князю —

Воєвод.

Будеш тихо,
Собако ти скажена?! — То-ж на те[1])
Злишив сопругу мою я на вас,
Аби, если відгожу ся від дому,
И ви порозлїтались у нетрудне,
Куда нечиста думка вас несе? —
Нітчемники!

Секретарь.

Мій пане —

Воєвод.

Анї слова
Від тебе, бо и ти нелїпший всїх. —
Та що менї они? — раби, що їх
Нагай мій воротає. Але ти —
Тебе я мав за сина...

Секретарь.

Що повинен
Слїди вам ваші світлі продувать. —
Жебрущого хлопчину, сироту
Без матери, вітця, мене приймили,
И згодували, и до шкіл мя дали,
Вітак —

Воєвод.

Для того-ж —

(Оден слуга виступає.)

Там знов що нового? —
Чи може знов пожар? —

---

[1]) В автоґр. А. на то.

Слуга́.

Пани́ старо́сти

Блага́ют —

Воєво́д.

В до́брий час! — Проси́ сюда́!

Дру́га сце́на.

Кілька старо́стів. Ті, що пе́рше.

Стари́й старо́ста.

Ми чу́ли, о пресві́тлий воєво́до,
Яке́ нове́ неща́стє —

Воєво́д.

А чи-ж нє? —
Поду́майте пани́! — Уче́ра ї́ду
До Коломи́ї я, як то бува́є; [1])
Лиша́ючи сопру́гу мо́ю під
Дозо́ром сих нече́мників. — Хоро́ший
Дозі́р мені! — Я тілько за воро́та —
А сі собі у ві́тер! — Лиш княги́ня
Лиша́єт ся сама́, а що найлу́чше: —
Ще й позами́кана!...

Молоди́й старо́ста.

Аж тут пожа́р?! —

Воєво́д.

В кімна́тах в середи́ні! ду́майте.
Пани́! — Та де-ж відва́жний той стріле́ць,
Що, — ва́жучи душе́в, — сопру́гу мо́ю
З огню́ ми ви́ніс? — — Пре́дсє-ж я єго́
Зазва́в до се́бе? — нє? —

Марша́лок.

Він ста́вив ся,
И дожида́є сві́тлого пізва́.

---

[1]) В автогр. А.: як то у мене
Звичайно; от и ї́ду, вже буває; от и ї́ду,
Всї ті слова окрім, »як то буває«, перечеркнені.

Воєвóд.

В сей час сюдá з ним!

Маршáлок.

Зáраз, князю мій.

(Пріч).

Воєвóд.

Відвáжний и великодýшний нáрід
Ті гуцулú! Однý[1]) лиш хибу мáє:
Що легкоýмно кóждому він вірит,
И так ся попадáє мимохíть
У сїть обмáни.[2])

Старúй старóста.

Се[3]) звичáйно так. —
Бо кóждий добродýшний чоловíк
Усїх по сóбі сýдит.

Молодúй старóста.

Прáвда то,
Що гуцулú такі стрільцї упрáвні[4])? —

Воєвóд.

Він птáшку тобí трáфит на летý,
И то не мнóго цїливше.[5]) — Ба нáвіть
Жінкú у них умíют стрíльчити,
И не однá вже ýкого стрільцá
Переветúла нáвіть. — Я би про
Одно[6]) польóване раз на медвéдя
Вам росповíв, де молодúй одéн
Стрілéц — та ось він сам! — Лиш скóрше, скóрше
Мій жвáвий[7]) стрíльче! —

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: и ту...
[2]) Первісно було: У сїтку брехунам.
[3]) В автоґр. А. »се« допясано.
[4]) Первісно було: прачвалі, се перечеркнено і написано: величні; се також перечеркнено і написано: управні.
[5]) Первісно було: міривше.
[6]) В автоґр. було: Одно велике вам.
[7]) Перечеркнено: чвалий.

Трéта сцéна.

Олéкса Дóвбуш є прекрáсним топірцéм. — Впєтупивше, здоймáє трóхи свій богáтий кресáк, алé кладе єго собі зáраз на голов. — Ті, що перше.

Воєвóд.

Як зовéш ся? —

Дóвбуш.

Я?

Олéкса Дóвбуш зву ся.

Воєвóд (думáючи).

Дóвбуш... Дóвбуш...

Говóрит по тíху з маршáлком.)

Молодíй старóста

(идé до Олéкси Дóвбуша.[1]) и берé від нéго топір[2]) обзерáти).

Чи се не громовíй топíр лиш той,
Що пóкліч хóдит —

Дóвбуш

(виривáючи 'му 'го сердíто з рук).

Він!

Воєвóд.

Не той ти Дóвбуш,
Що — два-три рóкь[3]) тóму бýде — на
Польóваню у чорногíрскім лїсї[4])
Мя від медвéдя спас? —

Дóвбуш.

Вже не нагáдую. —

Воєвóд.

А як тебé я кня́жеским дарóм
Óбдарувáть хотíв, ти вéльми з гóрда

---

[1]) В автоґр. Б.: Довбуша,
[2]) В автоґр. А.: топорец.
[3]) В автоґр. А. первісно було: кілька років.
[4]) Первісно: у чорногірских мрячах.

Ми відповів, що від ляха́ дарів
Не потребу́єш? —

До́вбуш.

Бо у нас не мо́жна
Від во́рога дари́ прийма́ти.

Воєво́д.

Як?!
Ти во́рогом мя звеш? —

До́вбуш.

А ти-ж не лях? —
Не тих сами́х батькі́в ти син, що во́лю
Нам на́шу зрабува́ли? — Від колй
Ми побері́жє мо́ря чо́рного
Нєха́ли и в сих го́рах осели́лись.
То Гу́цул во́лен був. — Не знав він, що
Коро́ль, що воєво́д, що пан, що шля́хтич,
Бо сам си був и короле́м, и па́ном,
И су́дцев, и не то[1]).

Секре́тарь.[2])

Як смієш —

Воєво́д.

Най 'го! —
Лиш да́лї, Довбуту́ку! — говори́!

До́вбуш.

Аж тут и Лях нїт вісти відки взяв ся,
Та й каже: „Гуцули́! побратими́!
У вас лїси́, де з ро́ду ще й набо́ю
Стріле́цкого не чу́ти бу́ло, а
В них звіри без лїку́ всїля́кої,
Що ко́ждому стрілце́ви се́рце аж
Гуля́є, як згада́є: — „Якже-ж би
То бу́ло, бра́тчики, аби́ ви нам
Позво́лили, стаї собі мисли́вскі

---

[1]) В автоґр. перечеркнено отсї слова:
ще але сам
Собі и Богом був.
[2]) В автоґр. Б. постійно: секре́тар.

Побудувáти тут, абй враз вáми
Й стрільчити, и літо лїтувать? —“
А гуцул, що він вірит кóждому
Й думає, що кóждий так як він
Лукáвством не орýдує, приймив
За рідних вас у вóльні свóї гóри!

Старий старóста.

Позвóль —

Воєвóд.

Нехáйте-ж 'го! — лиш дáлї, Дóвбуш!

Дóвбуш.

Алé з ватéр мисливских стáли зáмки,
С товаришів катú, з братів тірáни,
Що посїпáк та дрáбів понаймáли,
Абй дідйзного господáря,
Що в свій халáш за гóстя вас приймив,
В ярéм убрáти та в рабский кайдáн!
А ви ще хóчете, абй вас гýцул
За дрýга свóго мав? — О, воєвóдо!
Ви нас опрйшками, та різунáми,[1])
Та людоїдами звете: до кóго
З обóх нас: чи до Ляха, чи до нас
Та нáзва лйпне — світ колйсь осýдит.
Алé що гýцул — то за свóю вóлю
Він вступит ся, хоть най там зáраз знає,
Що áбо ляцке сéрце то невірне,
Абó й послїдне щйре гýцулске,
Ме гóле трепетáтись на ножй:
Нам все однó!

Воєвóд.

Відвáжна бéсїда!
Єй Бóгу, що відвáжна! — й щáстє твóє!...
Бо якби не такá відвáжна, то
Мій кат би зáраз мав робóту! — Ти-ж
Ляхá ненáвидиш, звеш вóрогом,
А прéдсє єс за ляцкою душéю
У пóломінь пішóв: — За се, мій сину,

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: злодїями.

То вибери собі, котре найкраще
Село від мене в дар! — Що грамоти
Шляхоцкої ся тичит, то се буде
Найперше моє діло, як лиш сойм
Ся з'їде. — Ну? —

Довбуш.

Я гуцул, воєводо!

Воєвод.

А я знов Лях, що завстидати ся
Й від гуцула не даст! —

Довбуш.

Се варт би прyби. —

Воєвод.

Прубуй, даю ти волю! — Але знай,
Аби ся пруба князя ляцкого
И годна була!

Довбуш.

Не журй ся, князю! —
Верни усім ти гуцулским осадам,
Що в твоєму ключи, їх давну волю! —

Воєвод.

На се ти мою руку, годний Довбуш!

(До слуг.)

Сідлати свіжі коні! —

(Кілька слуг пріч.)

И княгиня
Давно бажає сего. — Сойм мені
В нічим не заперечит; за для того-ж,
Секретарю, сегодне рано ще
Всіх гуцулів на замок сей зазвати
И волю огласити[1]) їм! А я,[2])
Як стою, так и до Варшави їду,
Аби на моє слово й грамоту
Принести вам. — Доволен? —

---

[1]) В автоґр. А. перчеркнено: оповістити.
[2]) В автоґр. А. первісно було: Я-ж,

Дóвбуш.

Варт тобí
Би бýти гýцулом! — На се ти мóя
Рукá, о воєвóдо! — Якби всї
Ляхй такí, як ти, о князю бýли,
То ми-б мечí[1])
На плугове желїзо перекýли! —

Воєвóд.

А ми з шабéль серпй бих поробйли! —
Лиш з Рýсев враз святóї Пóльщі сйла!
Лиш рýска грудь нам мóже вáлом стáти,
Для тóго-ж нам любйти ся як брáтя,
И нáшу сйлу у однý злучйти:
Хто-ж гóден нас в союзї побідйти? —
Тепер-же до Варшáви! —

(Пріч. Усї єгó випроважают, и лиш секрéтарь лишаєсь.[2])

Четвéрта сцéна.

Секрéтарь сам.

Секрéтарь.

Хоть и в пéкло!
Абй менї лиш вóля,[3]) своє дїло
До крáю довестй. — Бо я — я люблю
Княгйню гýцулску, старóго сéго дýрня
Прекрáсную супрýгу, и то так,
Як ще нїхтó у світї не любйв,
Як ще нїхтó у нїм не був любленний. —
А хоть и мóє свáтане любóвне
С погóрдов[4]) відвертáєш ти від сéбе,
А хоть и всї пожáри, так прехйтро[5])

---

[1]) Перечеркнено: на коси перекули!
[2]) Перечеркнено: остаєсь.
[3]) В автоґр. А перечеркнено: час був.
[4]) „ „ „ поругов
[5]) „ „ ті три рядки дописані: первісний вариянт ось який:

А хоть ти з горда мою ту любу
Від себе відперасш кпом и шутом,
То ти однако моя мусиш бути!

Від ме́не приспосо́блені, а то
На те уми́сне приспосо́блені,
Абы́ у ро́зрусі[1]) пожа́рному
С тов мо́йов ра́йсков пта́шков пріч умча́ть[2]):
То я одна́ко свою́ же́ртву ще
Не пи́шу за пропа́щу, але о́вшем:
Чим бі́льше перепо́н, тим бі́льше в ме́не
Відва́ги и охо́ти, и прагні́ня,
Котрі́ росту́т годи́на за годи́нов
У мо́їм невсипу́щім серци[3]) тут
Аж до́ки ту до не́го не приту́лю,
Що в'но за нев гори́т,[4]) пала́є, ги́не!
Хоть світ ці́лий бих мав пусти́ти з ди́мом! —

Пя́та сце́на.

До́вбуш. Той, що пе́рше.

До́вбуш.

На перешко́ді мо́же? —

Секре́тарь (нишком[5]).

Проклятущий!

(На го́лос).

Кого́ се ви́жу?! — сла́вний[6]) До́вбуш наш[7])?! —
А се́ї но́чи світлої княги́ні
Спаси́тель?!

До́вбуш.

Що за ді́ло! — Але мо́жу
Тобі я звіритись? —

---

[1]) Перечеркнено: рейвасі.

[2]) Первісно було:

С тов мойов райсков пташков, яко з мої
Прехитрости наградов пріч умчать.

[3]) Перечеркнено: серденьку.

[4]) Перегорає.

[5]) В автоґр. А. перечеркнено: про себе.

[6]) Перечеркнено: честиий.

[7]) Слово: »наш«, в автоґр. дописане.

Секре́тарь.

Як мо́жеш так
Пита́ти лиш? — Мене́ лиш так пита́ти? —

До́вбуш.

То заспособ́ же[1]) так, аби́ с княги́нев
Я говори́в! Але́ без свíдків! —

(Джíмір показу́ет ся и маха́є на Довбуша, котри́й, его́ постерігше, до не́го ка́же):

За́раз! —

(До секре́таря).

На хви́льку лиш...

(Іде́ до Джіміря, котри́й его ни́шком перестерíга́є, в одно́ на секре́таря показу́ючи.)

Секре́тар (до себе).

Се що тако́го? — Га!

(Бєсь у чоло́.)

О, плохоу́м я! — Він хіба́ не спас ю
Від сме́рти сеї но́чи? — Він не гу́цул? —
Она-ж не кра́сна? — Га! щоб то я знав!...
Але́ я му́шу зна́ти! бо я му́шу!

До́вбуш (верта́ючи).

И як? —

Секре́тар (хитро).

А вадь, що ти княги́ню лю́биш? —

До́вбуш.

Ти ще й пита́єш? — О, секре́тарю!....

Секре́тар.

И від коли́? —

До́вбуш.

Я ту княги́ню лю́бю? —
Від ни́ні ра́но, як у пе́рше ю
В сада́х там[2]) на прохо́ді я узрíв.
А ни́ні ве́чером, як по під за́мок

---

[1]) Первісно було: приспособже-ж.
[2]) В автоґр. А. перечеркнено: се.

Нена́че окая́нний той блука́ю,[1])
И сам не зна́ю, чо', а тут пожа́р
В кімна́тах ло́вит ся, я в замок ло́мюсь,
Умлї́вшу с по́ломени на рука́х
Вино́шу, у роже́ве то личко́
Цілю́ю, то... О! О! для чо́го-ж[2]) я
Враз з нею[3]) не згорі́в! в ті хви́ли не
Згорі́в, коли́ у а́нгелске личко́
Я то диви́в ся!.... О, секре́тарю!...

Секре́тар.

Мені́ тя жаль, мій дру́же! и таки́й
Менї тебе́ є жаль, що я готі́в
Тобі́ в посл́узї ста́ти. — А она́
Хіба́ чувства́ у се́рци[4]) би не ма́ла,
Аби́ не ви́слухать любо́в твою́. —
Ти-ж пре́дсє ю від сме́рти ни́нї спас? —
Але́ чи йме мені́ она́ се ві́ри,
Що ти мене́ післа́в? —

Довбуш (подає єму топір.)

То на-ж тобі́! —
Княги́ня пе́вне зна́є, що топі́р сей
Святи́й є гуцула́м, святи́й[5]) менї,
А так и онима́ти ся не ме[6]).
Секре́тарю! се мно́го я тобі́
Пові́рив! Але муж — що не зроби́в би
Для сво́єї люби́?...

Секре́тар (ни́шком).

Яка́-ж нау́ка.
Для ме́не!..

---

[1]) Первісно було: блукаюсь.
[2]) Перечеркнено: про віщо-ж.
[3]) В автоґр. Б.: Враз з нев там не згорів!
[4]) Перечеркнено: сумлїня.
[5]) В автоґр. А. перечеркнено: як и.
[6]) Перечеркнено: Для того-ж без обави ти повірит.

(До Дóвбуша).

То-ж прийди́ за пів годи́ни!

Дóвбуш

Я прийду! хоть бих знав, що там заги́ну! —

(Пріч.)

Шéста сцéна.

Секрéтар сам.

Секрéтар.

И с прáвди мнóго дав мені єси́!
И с прáвди мнóго!... Бо отсéй топір
У нáрода святи́й, и він єгó
За всї корóни світа не міня́в би.

(Смóтрить вістрє.)

А й твóє вістрє óстре, тóпоре!
Ще дóвго мóжеш кáтови служи́ти.
Та душ переколóти!... То ж подáй,
Во віки невсипýщий áде ти,
До сéї зброї й рýку ще мені,
А ви́грана кровáва тáя гра,
Що грáти я задýмав! — Але ти
Не любиш там бари́ти ся, де кров
Та людзкі дýші ти на жир завітриш! [1])
Бо сли мя óчи мóї не завóдя,
То Дзвінка там идé, с тих нешт однá,
Що женихли́вого[2]) Довбущукá
Всили́ла ся, а він, як не однý вже,
У свóї легкоýмности[3]) нехáв? —
Так! се онá!

(Ховáє топір по за плéчі.)

Лиш скóрше, мóя пáво!
Вас пéкло ви́вело собі на слáву!

---

[1]) В авторґр. А. перечеркнено: запахнут!
[2]) Перечеркнено: легкомислого.
[3]) Перечеркнено: легкодушности.

Се́ма сце́на.

Дзвінка. Той, що перше.

Д з в і н к а (з го́ря ревучи́).

Не бу́ло ту́тки До́вбуша?...

С е к р е́ т а р.

О! О!...
У сльо́зах, кра́сна Дзві́нко?! — А то-ж хто
Таки́й неві́рний та немилосе́рдний,
Такі́ прекра́сні, лю́бі оченя́та
У сльо́зах затопя́ти! —

Д з в і н к а.

Хто? — а він!
Неві́рний До́вбуш той!... Секре́тарю!
Що я зза не́го учини́ла, то́го
Люба́ не учини́ла ще як світ,
А він...

С е к р е́ т а р.

Що ма́ю чу́ти?! —

Д з в і н к а.

Що мя зра́див!
Поки́нув! Понеха́в! мене́ забу́в!
А то усе́ чере́з одну́ ципа́нку!
Пеко́лну чарівни́цю!...

С е к р е́ т а р (сміючи́сь).

Ха ха ха!...
Плете́ш як божеві́льна! — До́вбуш — Дзві́нку —
Та че́рез чарівни́цю!...

Д з в і н к а.

Че́рез ко́го-ж? —

С е к р е́ т а р.

(ні́би ни́шком, але́ с при́гиском).

Чере́з княги́ню!

Д з в і н к а (потика́ючись на́взнак).

Га!...

Секре́тар.

Хоро́ша па́ня,
Ні що й каза́ти! — О! твій До́вбуш зна́є
Хоро́шим оберти́н!...

Дзвінка.

То-ж так? — не Чо́ра?...

Секре́тар.

Ще кілько раз ти ма́ю повторя́ти? —
Княги́ня гу́цулска! —

(Пока́зує топір.)

А се у ме́не
Післа́нец! —

Дзвінка (у кра́йні роспу́ці).

Я пропа́ла!...

Секре́тар.

Так, небо́го!
Пропа́ла-єс на віки! — Але ти
Ще не пропа́ла,[1]) як лиш[2]) тілько схо́чеш
Послу́хать мої ра́ди и піти́
За моїм про́водом.

Дзвінка.

Як то дитя́
За ма́тери рука́ми, лиш пімсти́тись
Мені над ля́шков дай! а то пімсти́тись,
Аби́ аж пе́кло зодрегну́ло ся! —
Отта́к на ні пімсти́ти ся!!! —

Секре́тар.

Пімсти́ш ся!
Лиш на сам пе́ред постара́й ся, с Чо́ров
Сою́з зробити. —

Дзвінка.

И ще більше! — Я
Таки́й вповім ти спо́сіб, що змие́в

---

1) В автоґр. А. первісно було: пропала-єс.
2) Слово: лиш, в автоґр. дописано.

Она́ на не́го вста́не, невсипу́щов
Гадю́ков, що 'го пересліїдувать
До стра́шного аж су́ду ме!

Секре́тар.[1])

Я ду́же
Цікáвий? —

Дзві́нка.

Слу́хай же-ж! — Там за село́м
Живе́ оде́н цига́нский чарівни́к,
Що над кресто́м одни́м він золоти́м
Чаклу́є ро́ків більше вже як два́цят,
И всю надїю сво́ю, ввес свій вік
У зна́харскім[2]) кресті́ тім затопи́в. —

Секре́тар.

И я про се вже чув. — Але́ як ли́пне
Той крест до До́вбуша? —

Дзві́нка.

Та се-ж бо й шту́ка! —
Єслú тобі би вда́лось, До́вбуша
Якóв прехи́тров шту́чков підійти́.
Або́ — про ме́не — й приневóлити,
Аби́ від Чо́ри ви́туманив він
Той крест: тогди́ не бíй ся, що не ста́несь
Все так, як я каза́ла.

Секре́тар (розду́муючи).

Гм... гм... гм!...

(Ра́дістно.)

Тепе́р я розумі́ю!!! — Прехоро́ше!
Пре-прехоро́ше, Дзві́нко! — За тото́-ж

---

[1]) Ся частина розмови секретаря з Дзвінкою від слів »Я дуже цікавий« — до — »Тепер я розумію!!!« — написана на осібній карточцї й залучена до рукописи. Вариянт в автоґрафі перечеркнений є ось який:

Бо, слухай...
(Шепче 'му в ухо — вітак на голос.)
Той крест... Ти розумієш? —

[2]) Переч.: золотім.

Ти й До́вбуша діста́неш! —

(Подає їй топір.)

На-ж тобі

Топір сей дороги́й, и дожида́й
У мої мя кімна́ті, де о да́лї
Пора́димось, що при́йде нам роби́ти! —

Дзвінка.

Бих ма́ла по чоло́ в крові броди́ти!

(Пріч.)

Осма сце́на.

Секре́тар сам.

Секре́тар.

Так! по чоло́, неві́сто! по чоло́! —
Двох на́родів судьба́ рішила ся,
И пи́шесь ну́жда, го́ре, кров, погибіль! —
Бо хто безвсти́дници завда́ст лиш во́лю,
Той вже не ви́рвет ся з її рук[1]) нїко́ли! —
Вже йдеш? — ходи́! ходи́...

(Ро́бить ся, що пла́че).

Девя́та сце́на.

До́вбуш. Той, що пе́рше.

До́вбуш.

Се що тобі!? —

Ти пла́чеш? — що ся ста́ло?

Секре́тар.

Умера́є!...

До́вбуш.

Про Бо́га! хто? —

Секре́тар.

Княги́ня, ми́лий дру́же!

Княги́ня на́ша ги́не! — Той пожа́р!...

---

[1]) В автоґр. А. переч. не вибриде з біди.

Дóвбуш.

А ти ще тут стоїш, та не летиш?! —
Лікáрий! — Але нє! — мене пішли!
Я скóрше від усїх —

Секрéтар.

Три лїкарі
При нї...

Дóвбуш.

И що-ж? —

Секрéтар.

Усé пропáло, кáжут,
Хібá однá ще річ —

Дóвбуш.

Якá ще річ? —

Секрéтар.

Такá дивнá й чуднá, що и сказáти
Не вмíю ти.

Дóвбуш.

Кажи!
(Лóвит за ніж.)
Бо ріжу тя!!!

Секрéтар.

Одéн цигáнин мáє мáти крест,
И що ще знáхарский.

Дóвбуш.

И що с крестóм тим? —
Я знáю 'го.

Секрéтар.

Той крест?! — О, слáва Бóгу!
Тогди усé гарáзд!

Дóвбуш.

Який гарáзд?

Секрéтар.

Той тíлько крест для нéї ти дістáнеш,
И жити ме!

Дóвбуш (бóрючись з сóвістев).
Той крест!...

Секрéтар.
Лиш він одéн
Від смéрти мóже спáсти ю.

Дóвбуш.
Дістáну
Хоть най и всїм циґáнам грóбом стáну!

(Пріч.)

Десята сцéна.

Секрéтар сам.

Секрéтар.

Велúкий є тя гробáрь!... Ха ха ха ха!...
Нам, діпльомáтам, до Дзвінóк у шкóлу
Ходúть би ще, єй Бóгу![1]) Так казáв
И наш учúтель на колéґії
У єзуíцкі шкóлї. — О, о, о!...
Що-ж був се за учúтель!... над усї́
Учителї!... А особлúвше всїх
Менé він поважáв и жáлував,
Для чóго я у єзуíцкий óрден
Не записáв ся[2]). — Ба! Я-ж дýмаю
Що лýчше єзуíтом діськи бýти,
Як ним лиш звáти ся. — Се я бувáло
'Му кáжу и довóжу, що такúх
Богáто бíлше в світї, як тих звáних,
А він регóчет ся та мóргає. —[3])

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: у школу.

[2]) Перечеркнено: не вступив.

[3]) В автоґр. А. рядки від слів: »Я-ж думаю« до слів: — »А він регочется та моргає« — дописані. Первістний їх текст є ось який:

а воля де?
А то на віщо бути нам рабами,
Коли панами бути можемо? —
И се в одно він пів нам и клепав. —

Віта́к знов був він особли́вший зна́вця
Усїх дворі́в шляхо́цких в цїлі По́льщи,
И всї, їх та́йни, всї тради́циї,[1])
Так акура́тно знав, нена́че він
В раз з ни́ми зріс! — А там знов хто идé? —
Жебру́щий мо́нах? — Бі́дний ти, стару́шку:
Принїс и понесе́ш поро́жну пу́шку!...[2])

Одина́цята сце́на.

Жебру́щий мо́нах з бисажками и с па́личков.[3]) — Той, що пе́рше.

Мо́нах.

Сла́ва Спаси́телю![4])

Секре́тар.

Во ві́ки сла́ва! —
Чи ви лиш, о́тче, при́чком не зблуди́ли? —

Мо́нах.

Єсли́ не на́йду то́го, що шука́ю.

Секре́тар.

И хто се ма́є бу́ти? —

Мо́нах.

Єзуї́цкий
Школя́р.

Секре́тар.

На йимя́? —

---

[1]) Замість: всї традициї, — було:

. . . . від найбільшої
Аж до найменшої, він так докладно,

[2]) В автоґрафі кінцеві слова: Бідний ти старушку і т. д. дописані. Перечеркнений текст сих слів ось який:

Що-ж ему шукати
У сих студених горах. — Чейже не
Хороших гуцулок, та нї медведїв? —
Нї вічного є під Чорногори (переч. на Чорногорі) леду? —

[3]) В автоґр. А. — дописано слова: и с паличкою.
[4]) Перечеркнено: Йисусу Христу.

Мóнах
(виймáє лист и подає єгó секретáреви).

Читáйте!

Секрéтар.

Га! мій дáвний
Учи́тель! и до мéне!...

Мóнах.

Коли́ так,
То мóя місеия удáла ся. —

(Ни́шком.[1])

Тепéр ще до маршáлка ни́щечком. —

(Гóлосно).

Бувáйте-ж ми здорóві в дóбрий час!
Та не забýдьте чáсом и за нас!

(Пріч).

Дванáцята сцéна.

Секрéтар. — Пізни́ще: Маршáлок, трабáнти, слýги з лýшницями.

Секрéтар (прочитáвше лист).

И се він нáвіть знáє, що я лю́бю
Княги́ню?! — О, ти Бóже провидíнє,
Ти зóвсім зли́шне, від коли́ Льойóля
То своє посади́в на твій престíв! —
А тáкже пи́ше ми, аби́ я слїдив
За тайникóм в архíвах сéго зáмку,
Де дýже вáжні документа найдý,
Котрí ся ти́чут и княги́нї, и
Єї вітця́, и мáтери,[2]) и рóду
И що дадýт[3]) менї над нев всю власть,

---

[1]) В автоґр. А. слова від »нишком« до — »голосно« дописано.
[2]) Слова: и матери, в автоґрафі дописано.
[3]) Первісний порядок сих слів є ось який:
Менї над нев дадут, всю власть и силу; слова »и силу«, в автоґрафі А. перечеркнено.

А то таку́ вели́ку, що менї
Она́ ся и не сни́ла. — Пи́ше та́кже,
Що 'му уся́ прихи́льність воєво́ди
Для Русинів свідо́ма є, и як
Би мо́жна то́му ли́ху запобі́чи. —
А тут знов при кінци́, менї він пи́ше,
Що наш марша́лок бли́зкий 'му своя́к,
И що діста́в вже ро́сказ, в ко́ждім ділї
Менї служи́ти, де лиш загада́ю. —
Чого́-ж менї у сві́тї бі́льше тре́ба,
Коли́ зо мнов в сою́зї пе́кло й не́бо? —[1])
До ділa-ж! —

(Пле́ще в долонї.[2])

Ге! марша́лку! — ге! траба́нти!

(Кли́кані[3]) висту́па́ют з лу́шницями, и стаю́т на око́ла)

Се ро́сказ воєво́ди: [4]) у сей час
Всїх гуцулі́в о пе́ред за́мку[5]) скли́кать!
Сего́дне-ж день Вартоломі́я в них,
То-ж[6]) ле́гко буде їх усі́х зібра́ти.[7]) —
А сли пита́ти бу́дут,[8]) о що[9]) хо́дит
То відпові́сти їм, що річ иде́
О во́лю гуцулі́в.[10]) — А кі́нні два
Післа́нцї най стоя́ на погото́ві
Се про случа́й, єсли́ би тре́ба бу́ло

---

[1]) В автоґр. А. рядки від слів »А тут знов« — до — »лиш загадаю« дописані пізнїйше, як усї дописки червоним. В тім уступі перечеркнено слова: тайний єзуїт, кревний, а то наслїпо.

[2]) Перечеркнено Кличе на двір.

[3]) Перед словом: Кликані, перечеркнено: Дзвонит.

[4]) Перечерк.: князя.

[5]) „ тут на подвірє.

[6]) „ И.

[7]) „ дістати.

[8]) Первісно було: питати мут.

[9]) Переч. віщо.

[10]) Первісно було: гуцулску.

Від ме́не з ли́стом князя здоганя́ти. —
До діла-ж!

(Усі на пра́во и на лі́во пріч.)

И похід мій роспоча́тий.
Кому́ на зиск? — Кому́ знов на утра́ту? —

(Засло́на.)

ДРУГЕ ДІЛО.

ПОДРЯ:

Розвалини одного монастиря або замку[1]) при гостинци. — Ватрак находит ся у однім побічнім закамарку, але так, що лиш блиск огню відбиваєсь и цілу подрю освічає. — С переду, на право и на ліво великі скрині на ногах, котрі також яко столи служя. — По при скрині стільці (крісла). — На праві скрини великий егепецкий папірус и усілякий знахарский наряд,[2]) а на ліві скрини зеркало и усілякі дівочі[3]) оздоби. — Ніч. — На обох скринях стоя старовіцкі каганці, але не засвічені.

Перша сцена.

Довбуш и Джімір надходя з лівого боку и стают на гостинци.

Джімір.

Як Джімір зву ся, сего я не знав! —
То Дзвінка щоб убійниця?! —

Довбуш.

Чи-ж не? —
Хіба старого Дзвінку Штефана не
Она строіла? —

Джімір.

Дуже може бути! [4])
А відки-ж ти се знаєш? —

---

[1]) В автоґр. А. слова: або замку пропущені.
[2]) В автоґр. А. первісно було: знаряд.
[3]) Первісно було: дівоцкі.
[4]) Перечеркнено: віроятно.

Дóвбуш.

А від Чóри. —

Джíмір.

Від тóго знáхаря донькú, що він
У сих розвáлинах живé? —

Дóвбуш.

Від нéї.

Джíмір.

Богдáйже-ж тих дївóк!... Алé якý
Цигáночка моглá причúну мáти,
Тобí се уповíсти? —

Дóвбуш.

Й ти питáєш!...
Хібá дївóчі[1]) нїсенї́тниці
Менї́ у головí? — Досúть на тім:
Вертáючи труднúй раз с полювáня,
Сїв припочúть я у оттíм шатрí.
Тогдú менї́ цигáночка хорóша
Про Дзвінку и вповіла.

Джíмір.

Ха ха ха!...
Та иворóбчика имúла в сї́тку!...

Дóвбуш.

Ти що се кáжеш, Джíмір?!!! —

Джíмір.

Дúвно ти? —
Менї́ знов áнї раз! — Хібá не мáє
Кóжда красá тебé на арканї́? —

Дóвбуш.

О, щоб я міг на се ти відповíсти,
Якби менї́ самóму ся любúло!...
А так... О, се недóля моя крáйна,
Котрá менé в нещáсте ще вжене,

---

[1]) Перечеркнено: жоночі.

Так як мене́ она́ уже́ угна́ла
Убі́йници в пеко́лнї єї шпо́ни!...
А лю́де ще диву́ют ся, що я
Жоно́че сва́тане нена́вижу
Гірш чо́рта!...

Джі́мір.

За для то́го-ж и менї
Се ди́вно, як то сва́тане цига́нки
Тя не обу́рило? —

До́вбуш.

Ти що се ка́жеш?!!!
То й Чо́ри прияте́льство має бу́ти
Таке́ то сва́тане? —

Джі́мір.

Що-ж и́ншого? —
Хоть хи́тре и не впрост, але́ одна́ко
Жоно́че сва́тане.

До́вбуш (обу́рений).

О, се она́
Попамята́є!!!...

Джі́мір.

Що попамята́є? —
Одно́го ду́рня, що попа́всь в капка́н? —
Она́ не с тих дурни́х!...[1])

До́вбуш.

А як той ду́рень
Дури́теля оду́рить?[2])

Джі́мір.

Вже тогди́,
Як у капка́н попа́в ся? Бі́дний ду́рень!...
Але́ вже до́ста тих дурниц нам[3]) на
Сего́дне, а тепер послу́хай дру́га

---

[1]) В автоґр. А. перечерк.: В'на не така дурна!...
[2]) „ „ „ Мисливця перехитрит.
[3]) „ „ „ дурачеств.

И ґу́цула: Неві́ста слабоду́шна,
И слабоду́шности суди́ла ся[1]),
Від колй світ и до́ки се́го сві́та,
Але́ коли́ кріпки́й, желїзний муж
Не мо́же окроти́ти своє се́рце,
Не мо́же окроти́ть єго́ як муж: [2])
Для чо́го-ж жінка свої̈ сла́бости
Би ма́ла ся встида́ти? — За для то́го-ж
Мовчи́ менї о мстї и о відпла́тї,
Бо меш до жу́са ще и зло́дій зва́тись! —

(При́ч.)

Дру́га сце́на.

До́вбуш сам.

Жоно́ча слабоду́шність? — Сто кроть душ!!!
А та прехи́трість, та дія́волска,
Котро́в они́ пеко́лні свої̈ мре́жі
На се́рце му́жа ме́чут? — звесь се та́кже
Жоно́ча слабоду́шність? — Узи чо́рта.
И то найгі́ршого з усїх чорті́в [3])!!! —
Але́ й від сих потра́фит кріпки́й[4]) муж
Ся ско́рше ви́рвать,[5]) як від тих, що ї̈х
Неси́та та безвсти́дниця на не́го
Наки́не, наче хи́трий вса́дник той
На ко́моня узду́, аби́ єго́
До вто́му, до заги́ну аж заї̈хать! —
А се у не́го слабоду́шність звесь? —
Пеко́лні сїти! у́зи а́ду[6])! — Га!..
Я рад на се приста́ну, то́го му́жа
Назва́ти жу́сом и нітче́мником,

---

[1]) Перечеркнено: Жона проклята єст на слабодушність, поправлено: слабостійність. Тут перечеркнено рядок: Від коли світ и доки сего світа.

[2]) Сей рядок в автоґр. А. дописаний.

[3]) Рядок дописаний.

[4]) Перечерк.: силний.

[5]) „ вирвати.

[6]) В автоґр. А. перечеркнено: адові.

Котри́й аж до́ти слі́дит за невістов,
Аж до́ки ю з розу́му не зведе́:
Таки́й не варт у ме́не й ско́том зва́тись! —
Але́ єсли́ він хи́трість перехи́трит,
И душело́вицю в саму́ ту сіть,
Що за́жда її скверна́ на не́го ве́рже,
Имé:
Отсé у ме́не муж ся назива́є!
И се́ї ві́ри я не покида́ю! —

(Пріч.)

Тре́та сце́на.

Чо́ра. За́раз віта́к Со́я.

Чо́ра,

(обере́мок ріща на плечу́. — Она́ `го кі́дає у ватра́к, а сама́ сі́да́є відпочи́ти[1]).

О, Ісідо!... Як ба́тько мій лиш мо́же
Над свої́м тим хресто́м в одно́, одно́
Так побива́ти ся!...

Со́я (ще на дворі).

Чи до́ма, Чо́ро? —

Чо́ра.

Неща́сна[2]) Со́я! До́ма! увійди́!

Со́я,

(вя́зку зі́ля и зба́нок у руках, ухо́дит).

Твій ба́тько до́ма? —

Чо́ра.

Нє ще. — От тепе́р
Що відвела́ єго́ до голови́ції.

Со́я.

А ти єго́ ще не пита́ла про
Єго́ той крест? —

---

[1]) Перечерк: припочити.
[2]) „ стара та.

Чо́ра.

Ще нє! Та й на́що ми? —

Со́я.

Аби́ лиш зна́ти, до́ню! щоб лиш зна́ти!
Бо чоловік пови́нен всего зна́ти,
Недба́йлице одна́ [1])! — и ни́нї ще
Пита́тимеш у не́го! — розуміеш? —

(Кру́тит ся на око́ла, нена́че що шукає).

А так!...

(Голу́бить зба́нок до се́бе.).

Збано́чку мій!... мій ти збано́чку!...

(Пє ла́комо.)

Се охоло́да! се!... А Со́ї тре́ба!...
Бо ті мари́ [2]) прокля́ті, що в одно́
У ме́не ду́ші пра́вя... Со́ї тре́ба!...

(Пє.)

А вже нїхто́ так, як стари́й той Дзві́нка
Се чва́нит ся менї́! — Пріч, ка́жу ти!!! —
Що?! — я?! — се тво́я жі́нка, а не я!
Ти-ж пре́дсє ю купи́в у ме́не! — нє? —
Ге! Чо́ро! ві́дьмо! де ти?! —

Чо́ра.

Та-ж я тут!

Со́я.

Тут? — до́бре! до́бре, до́ню! А де-ж він?
Хоро́ший твій стріле́ц?

Чо́ра.

Мій Лесь? — О, щоб
Тобі́ віддя́читись!...

Со́я.

Менї́? — та за що [3])? —
Ти-ж пре́дсє заплати́ла ми за тайну?
Та й Дзві́нка заплати́ла! зо́лотом!
Ой то-ж тото́ лелїло!... Але-ж бо

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: Штурпаку ти оден.
[2]) Первісно було: прокляті мари.
[3]) В автоґр. А. перечерк.: за віщо.

И варт 'го бу́ло!... Що твій волосо́чок
Перепали́ть[1]) — уже́ й по не́му!... Фіть!...

Чо́ра (зодрега́ючись) !...[2])

Со́я.

Яке́ страшне́ тут, до́ню? — чи́й же не
Отрі́й? Ти чму́те, ти[3])! — Отрі́й є ві́рний!
Нас не заво́дит так, як гуцули́ ті! —
А як тобі для тво́его стрільця́
Зваро́чку тре́ба бу́де —

Чо́ра.

Що плете́ш?! —
Оле́ксик мене́ лю́бит!...

Со́я.

До́ню! до́ню!
Він и мене́ люби́в!...

Чо́ра.

Хто?! — Мій Лесько́?! —

Со́я.

И спра́вди, що на не́го саманá в! —
Але́ они́ усї́ собі поді́бні,
Усї́! усї́! як гу́цулска люба́!

(Пє.)

Чо́ра.

Та гу́цулска
Люба́? — яка́-ж она́? —

Со́я.

Ще бу́деш зна́ти!
Ще бу́деш зна́ти, до́ню! — Але будь
Здоро́ва! — бо з отсе́го зі́лячка
Зваро́к вари́ти му́шу! ни́нї ще! —
Дзвіно́к жне́ чима́ло!...

---

1) Первісно було: Перепалити.
2) В автоґр. А. тут перечеркнено: Страх!...;
3) Перечеркнено: Не лихослов!

(Обертаєсь до відходу, але́ уздрівше ватра́к, з'упиняє́сь переполо́шена.)

Га! — се що?!!! —

Чо́ра.

А ти-ж не зна́єш? — ба́тьків се ватра́к,
Де день и ніч огóнь гори́т вели́кий,
Бо так єму́ до зна́харского ді́ла
Потрі́бно. —

Со́я.

Що за жар!... за пóловінь!...
Як тої пре-пре-пре́жаснóї ночи,
Коли́ 'го в піч мета́ли!...

Чо́ра.

Як? — когó? —
Когó у піч мета́ли? —

Со́я.

Як ти бре́шеш!...
Хто міг єгó отсе́ у піч мета́ти?! —
Він сам у не́го скóчив!...

Чо́ра.

Ахе хто? —

Со́я.

Дурна́со ти! — то ти не ви́діла?! —
Як лев собі́ стоі́т! а в ті міну́ті,
Коли́ 'го посі́па́ки хóчуть бра́ти,
Він вирива́є свій туре́цкий[1]) ніж
Зза че́реса собі́, и 'го сади́т
Усте́кломy се ґра́фови у се́рце
Аж по самі́ чере́на!!! —

Чо́ра.

Ізіс! — ніж?! —

Со́я.

Аж по самі́ чере́на, ка́жу ти!!!
Той ніж віта́к поне́сли до ґрафи́ні,

---

[1]) В автоґр. А. перечерк.: великий.

Єго любáски се, и ще горя́чиі
Від ти́рби ві̂ му́жа!...

Чóра.

До якóї
Ґрафи́ні се? —

Сóя.

Усé, усé забу́ла!...
(Пє.)
Алé нічó' тотó!... Ще и для Сóї
Десь[1]) зі̂лячко ростé!... Ти-ж не забу́дь,
Питáти ся про крест! — Все трéба в сві́ті!
И як та Сóя:
З кождíського цвітку́ зварóк вари́ти вміти[2])!...
(Пріч.)

Четвéрта сцéна.

Чóра самá. Зáраз вітáк Мóрган.

Чóра.

Нещáсна ти!... Та що онá казáла? —
Аби́ про крест у бáтька запитáти? —
Я се давнó хоті̂ла, та усé[3])
Не смíла. — Але де він ни́ні так
Бари́т ся? — Га! иде вже...

Мóрган (ще за пóдрев).

Де ти, дóню? —

Чóра (біжіт до нéго).

Я тут! повóли лиш! я поведу́ вас...

---

[1]) Первісно було: дес.
[2]) Тут перечеркнено:
Все треба знати!
И як та жінка
Аби у послі̂ди не банувати!...
медок зберати!... ме
[3]) Перечеркнено: але все.

(Сліпий Мо́рган, вели́кий золоти́й крест на ланцушку́ у ліві, а зна́харский бічник у праві руці́. — Чо́ра прово́дит его до скри́ні на право, світит каганці, сідає ко́ло скри́ні на лі́во, де зачинає прибера́тись и строїтись.)

Мо́рган.

Чи пізно вже?

Чо́ра.

Вже по опівночи.

Мо́рган.

То на годи́нку задріма́ю. — Ско́ро-ж
Ти світову́ уздри́ш, то мя збуди́,
Бо ввес мій труд за два́цять рік й оде́н
Пропа́в би.

Чо́ра.

Ба́течку?...

Мо́рган.

Пита́й ся!

Чо́ра.

Що
Отсе́ за крест, що ви, як ка́жете,
Вже ро́ків два́цять и оде́н над ним
Працу́ете в одно́, в одно́ у книгах
Стари́х тих смо́трите, так, що над ни́ми
И вид ваш пострада́ли? — Що се ді́ло
Є зна́харске — то я й сама́ уже
Покмітила. — Але́ вели́ке му́сит
И ва́жне буть оно́, бо муж, як ви,
Над ним не роспада́вся би так? —

Мо́рган.

О, до́ню!
У мо́єму віку́ дни не на те,
Аби́ у и́грашках марни́х теря́ть їх! —
Вели́ке, превели́ке мо́є ді́ло! —
Ще три дни лиш — а я влади́кою
Всїх ду́хів! — ще лиш три дни — а я царь
Над усіма́ царя́ми! кру́шу скіптри,
И роздаю коро́ни! — ще лиш три дни —

А мо́я до́бра Чо́ра ме сія́ть
У сла́ві своі́х пра́отец: в коро́ні
Тих да́вних фарао́нів!

Чо́ра.

Фарао́ни-ж
Нам пра́отці були́?! – Яки́м же-ж ді́лом
Узя́лись ми в сих го́рах, в сих чужи́х? —

Мо́рган.

О, не пита́й мя, до́ню! — Як пісо́к
Сага́ри, що Саму́м той ним мете́:
Отта́к и до́ля розмела́ наш на́рід
По сві́ті, и нам бі́льше не оста́лось
С коро́ни, ца́рства, сла́ви не оста́лось,
Як кни́га ся одна́. — Але й за ню
Бога́м да бу́де честь! — бо в кни́зі сі
Найшо́в креста́ отсе́го та́йну я
Запи́сану. — И три ще дни, о, до́ню,
А той стари́й Еге́пет сві́тлим своі́м
Вита́є нас вінце́м!

Чо́ра.

Нам до́бре й тут!...

Мо́рган.

Бо молоди́й той гу́цулский стріле́ц так
До се́рця ти приста́в? — О, до́ню! до́ню!
Давно́ вже я тобі́ сказа́ть хотів,
Бороми́ть хотів, єсли́-б тобі́ я
Бороми́ть лиш міг що, та не знав,
Що бороми́ть любі́ — то все одно́,
Що у ого́нь оли́ви си́пать!...

Чо́ра.

Ба́тьку!...

Мо́рган.

Бо гу́цул щи́рий, до́брий, в не́го две́рі
Не за́перті ніко́ли чужинце́ви,
Він ді́лит з бі́дним свій оста́тний ку́сень,
И гру́ди своі́ наклада́є за
Покри́вдженим: але́ єго люба́ —

То пóломінь солóми, що, як бýйно
Палáхла, так без слíду и загáсла[1])! —
Хібá-ж та мáя рóжа не прикрáсна? —
А мóже-ж тóго мотиля́ онá
Прибúть до свóї несповíтої
Красú хоть на годúнку? — на мінýтку? —
Се гýцулска любá!...О, дóню, дóню!
Озмú собí лиш ту нещáсну Сóю
За прúмір!...

Чóра.

Нáшу Сóю? — що се з нев? —

Мóрган.

Ти знáєш ю, дитúно, але як
Тепер ти знáєш ю, отрíйницу
Пянúцу: тим онá давнó не бýла,
А бýла молодá, и дóбра, и
Хорóша, як би й ти, и мнóго нáших
Найлíпших парубкíв старáло ся
О ню. Алé онá усíх від сéбе
С погóрдов и с порýгов відвертáла,
Бо гýцулский ледíнь одéн найслáвний
Сподóбав був ся їй, а в'на ємý. —
Кобú-ж ю був любúв хоть... áле нє!
Бо звíвше ю з розýму — понехáв,
И сам любúв княгúню гýцулску!...

Чóра.

Чи лиш не мáтїр тóї, що тепéр
У гóрах лїтує? — Алé що дáлї? —

Мóрган.

Та що-ж би дáлї бýло, мóя дóню? —
Прийшлó, як мýсїло в конéц прийтú:
Княгúні чоловíк, прегóрдий ґраф одéн,
Довíдав ся, велíв зухвáлого
Ледíнника спіймáти, и живцéм[2])
Спалúти[2])!...

---

[1]) Перечеркнено: пропала.

[2]) В автоґр. А. перечеркнено тут ось який рядок: В печи желізні в себе на подвірю.

Чóра.

Ізідо! — А Сóя що? —

Мóрган.

Що вúдиш. — Дóню! дóню! стережú ся
Тих гуцулíв! — О, стережú ся, дóню!...
О, дóню! стережúсь їх як огню́!...[1])

Чóра.

То Сóя —

Мóрган.

Тúхо будь! менї здрімáлось!...
Най трóхи припічну́!... бо сéї нóчи
Однó велúке дї́ло ще мя ждé:
Мій крест се вúручить з рук Тíфона
Червóнного, правóрога благá! —
А се труднá є річ! такá труднá,
Що не одéн ю мýсів заплатúти
Душéв!!!...

Чóра.

О, бóжества!...

Мóрган.

Благáй їх дóню
Благáй, благáй їх, дóню, о благáй[2]),
Нехáй тебé сокóтя, а найпáче
Від гýцулской любú!..

(Хúлит[3]) ся на скрúню и уснáє. Крест виповáє ‛му з рук и падé на зéмлю.)

Чóра (подýмавше).

Чи-ж мóже бýти?! —
О Ізіс! о Озíріс!... Але нє! —
Що бáтько мій — та мóже знáти о
Любі́? — се ж ні книжкú, ні ґіроґлі́фи! —
Алé єслú — єслú він прáвду се
Менї казáв? — єслú би гýцул не

---

[1]) В автоґр. А. рядок дописаний.
[2]) В автоґр. А. цїлий сей рядок дописаний олівцем.
[3]) Перечеркнено: Хилясь.

Умі́в, не міг любйти так, як се
Любя́ще на́ше се́рце розуміє? —
Єслй любо́в у то́го[1]) гу́цула
Лиш йграшка пуста́? — сваво́ля лиш? —
О, змйлуйтесь, Богй! бо я би му́сїла
Загйнути, як йскорка та бідна,
Що в'на — сама́ з огню́ — лиш при[2]) огне́ви
Одно́му жйти мо́же, а́бо гйне!...
И хто-ж би се́му вйнен, як не я
Сама́, що у любо́вні ме́достп[3])
Ніко́ли о любу́ 'го не пита́ла,
Бо ду́мала, що оттака́ люба́,
Котра́ ще в пе́ред мусит ся пита́ти,
И присяга́тись, и божйти ся,
На то́го брехача́ похо́жа, що
В усїх людйй вже[4]) віру потеря́в
Але́ най так се бу́де: нйнї я
У не́го запита́юсь! — А єслй
Він сво́ю Чо́ру вже не лю́бит, то
Від Чо́ри й на́ріку він не почу́є!...
Тут ріки и широ́кі и глїбо́кі:
То-ж вйстатчут[5]) на холодну́ могйлу
Для бідної цига́нки!... Але як
Мене́ він лю́бит... О! тогдй! тогдй,
Що в ме́не діяде́ми? — що коро́ни? —
Що всї престо́ли сла́вних фарао́нів? —
Що со́нечко? — що світа світ? — Що рай? —
Що ро́жі всї мае́ві, що сам май? —[6])
Сонні́ марй!...

---

[1]) Перечеркнено него.
[2]) В автоґрафі А. слово: при — дописано.
[3]) Перечеркнено: сладости.
[4]) Перечеркнено: він.
[5]) Первісно було: вистарчут.
[6]) Ті два рядки дописано. Перечеркнений їх варіянт ось який:

Тото, що тінь, котру нїхто не чує! —
Лиш де люба любі усе жертвує,
Любов, любов, любов за всї стоїт
Сонні мари!...

Люба́[1]) лиш то сокро́вище еди́не,
Що за любу́ любу́ дає у зміну!...
Себе́ за се́бе! во́лечку за во́лю!
И ро́жев світ сей сте́лит до око́ла[2])!..

(На дворі чу́ти два набо́ї.)

Се що?! — мій Лесь!..

(Зодрега́єсь).

Пя́та сце́на.

До́вбуш. — Ті, що пе́рше·

До́вбуш.

Ти зодрегну́ла ся? —
З яко́ї се причи́ни? —

Мо́рган (за́спаний).

До́ню! —

Чо́ра.

Чу́ю!

Мо́рган.

Иди́ та подиви́сь! — Се Ті́фон там
Иде́! —

Чо́ра.

Се мій Оле́кса! —

Мо́рган.

Ви́йди, ка́жу!
Се Ті́фон там иде́!!! —

Чо́ра.

Які́-ж бо ви
Дивні́...

Пріч.

---

[1]) В автоґр. А. перед словом: люба — перечеркнено: У світі.
[2]) Ті два рядки в автоґрафі дописані.

Ше́ста сце́на.

Ті, що лиши́ли ся.

Мо́рган.

Се так! — се Тіфон там иде!
Бо се єго́ є ніч!...

(Усипа́є.)

До́вбуш.

Ніч ка́ри на
Сю душоло́вицу! —

(Подумавше.)

А що се[1]) я? —
Не та́кже душоло́вец? — Ще и с тих
Найгірших, як той зло́дій, що у ба́би
Жебру́щої хліб с то́рби[2]) украде́! —
Бо що їй ска́жу? — Як той сму́тчий крест[3])
У не́ї ви́дурю? — А му́шу в неї
'Го ви́туманити, бо сло́во дав,
То мо́є сло́во чести, сло́во му́жа,
Що білш значи́т, як сто таки́х крестів[4])
О, я би рув! а рув, як лев той в сіти
Що че́рез свою́ подуфа́лість сам
У ню упа́в! — Але́ не міг би я
Пірва́ти, сокруши́ти тую сіть
Як лев оде́н? Коли́-ж,[5]) тепе́р, коли́
Той лев вже си́лу свою́ пострада́в? —
За пізно нагада́в ся мій коро́лю[6])!...

(Поду́мавше.)

То-ж да́лї! — З ре́штов — о що тут и хо́дит? —
Та за́бавка дїто́ча не стоїт
Тако́го ре́йваху! — На ре́шті в'на
Любо́в велико́в все мене́ мани́ла:[7])
Нехай же-ж ни́ні даст мені́ довід! —

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: є.
[2]) Перечеркнено: там торбу.
[3]) Первісно було: крест нещасний.
[4]) Перечеркнено: тисяча циганок, первісно: присяг).
[5]) В автоґр. А.: коли-ж — дописано.
[6]) Перечеркнено: пане льве (первісно: леве).
[7]) В автоґр. А.: мантила.

Бо сли она́ мене́ так ду́же лю́бит,
Як в о́чи ми світи́ла — то й прости́т мя! —
А не:
То та еї люба́ великосло́вна
Нічи́м не бу́ла и́ншим, як лиш хи́трим
Пога́ним душело́вством, а тогди́
На свій учи́нок не пожа́лую!
Але́ неха́й я жа́лую, чи не:
Тут хо́дит, ви́ручитись з сво́го сло́ва,
Що вбрав на ся, як проклятя́ око́ви[1])!!! —

Се́ма сце́на.

Чо́ра. Ті, що перше.

Чо́ра.

Чи-ж не дива́к мій ба́тько? Ті́фон все
Та Ті́фон без кінця́! — Але́ чого́
Таки́й заду́маний? — Се що тобі́? —
Уве́с у сму́тку ни́ні!...

До́вбуш.

В сму́тку? — Ба! —
А ти весе́ла мо́же? —

Чо́ра.

Ма́ю мо́же
Причи́ну?...

До́вбуш.

Не? — Ха ха ха ха ха ха!...
И що-ж тобі́ браку́є? —

Чо́ра.

Ду́же мно́го!...

До́вбуш.

Я рад би зна́ти, що? —

Чо́ра.

Люба́!...

До́вбуш.

Люба́?! —
Ха ха, ха ха, ха ха!... а я бо[2]) ду́мав,

---

[1]) Перечеркнено: Чи в добрім способі, чи в спосіб злого!
[2]) Перечеркнено: си

Що ви, що ті цигáни, й без любй
Любйти вмíют!...

Чóра.

Як же ж?! — без любй? —
То бýла би любá любóв тогдй? —

Дóвбуш.

Нещáсна! то-ж и ти любý вже знáєш?! —

Чóра.

Від нйні! áле знáю!

Дóвбуш.

Знáєш пéвне? —

Чóра.

И се знов пйтанє!...

Дóвбуш.

Запéвне знáєш? —
Тим лýчше! — Бо тогдй любý ту твóю
Ти й довестй умíтимеш! — Не прáвда? —

Чóра.

То, що любá умíє, то и Чóра
Умíтиме.[1]) —

Дóвбуш.

Покáжесь[2])...
(Здоймáє крест.)
Ти сей крест
Менї дарýєш? —

Чóра.

Крест?!!! — а бáтько-ж мій?!!!...

Дóвбуш.

Ха ха, ха ха!... Отсé-ж[3]) менї й любá,
Що на дітóчі йграшці кінчйт ся!...

---

[1]) Перечеркнено:
Що лиш люба є в станї, то и Чора
У станї є. —
[2]) Перечеркнено: Побач.
[3]) В автоґр. Б. Оттó-ж.

Так, душело́вице! — Тримай 'го си!
(Ме́че її крест на скри́ню, а сам хо́че йти.)
Та так таки́ и лі́пше...

Чо́ра (трима́є его́).
Ти йдеш?...

До́вбуш.
Бува́й здоро́ва! —

Чо́ра.
Ми́лий!...

До́вбуш.
Пріч!!! —

Чо́ра.
Слівце́ лиш

До́вбуш.
Але оста́нне!

Чо́ра.
Так! неха́й оста́нне! —
Ти лю́биш мя? —

До́вбуш.
Я лю́бю —

Чо́ра (перебива́є 'му річ).
То-ж бери
Собі сей крест, колі́ тобі на нім
Так ду́же ле́жно!...
(Пха́є 'му крест за че́рес).
А умре́ мій ба́тько...
То ти мені ся ли́шиш!...

До́вбуш.
Я?!!! — О, чо́рна
Ти душело́вице? — ніко́ли в сві́ті!!! —
Бо я княги́ню лю́бю и для не́ї
Сей крест прине́сти обіця́в, а що
Я обіця́в — то му́шу, бо я му́шу!
Для то́го-ж мя прості́, єслі́ се мо́жеш,
Єслі́ єс мя любі́ла, так любі́ла,

Як присягáла ся, що лю́биш мя! —
А нє:
То мóя сóвість за се ді́ло чи́ста!
Бо свáтать мáє муж а не неві́ста! —

(Идé. Алé пéред ватракóм з'упиняєсь, виймáє с тобівки скри́ночку с клейнóдами и кладé ю на зéмлю абó на якúй при́мурок[1]) так, абú без трýдности на óчи впадáла, а сам відхóдит.)

Осма сцéна.

Ті, що лиши́ли ся.

Чóра

(прийшóвше по хвúли тяжкої зáморокп до сéбе).

Се де я? й що казáв він? — Бáтьку! — Бáть-
[ку!! —
Вставáй та умерáй!!! —

Мóрган (зáспаний)

в огни́.. и в кри́віх
Ме Ті́фон світ...

(Пробужáєсь, смóтрит за крестóм и схóпюєсь на нóги.)

Мій крест?!!! — Де, де мій крест?!!!

Чóра.

Я за любý 'го проміня́ла! — Як? —
Чи мóже ти лиш сам, о, гóрдий стáрче,
Хоті́в щасли́вим бýти? — Ба и я!...

Мóрган

(берé кни́гу и бúчик и мáцаєсь аж до ватракá.)

О Ті́фоне!
Ти не відвóдиш ді́ло!... Але ти,
О, дóню, чáдо моє нещасли́ве,
Ти ся пімсти́ш за мя во врéмя óно!
А не забýдь:
Що ми є з рóду[2]) слáвних фарабнів!!!

(Мéчесь у пóломінь, котрá жáсно бухáє и палáє, и аж до остáнку и́скрами сúпле).

---

[1]) Перечеркнено: мурований уламок.
[2]) В автоґр. А. перечеркнено: потомки.

Девя́та сце́на.

Чо́ра сама́.

Чо́ра (біжи́т до ватрака́).

Пімстю́ ся! и пімстю́ ся! и пімстю́ ся!
Се присяга́юсь ти всіма́ бога́ми,
Котрі́ огне́м ору́дуют! — А то
Пімстю́ ся так, як ще дити́на ба́тька
Не мсти́ла, від колй та мста крова́ва
Урва́ла ся с пеко́лного ланца́
И світ сей кровйов лю́дзков закраси́ла! — О!
О, ви Гарпії, Ті́фона дочки́,
Прийміт мене́ у свій жасний союз
Яко владйчицу ножа́ и ба́рди,
Різни́чого ножа́, и ба́рди ка́та! —
Бо до́ти не спочи́ну и не хо́чу
Спочи́ти, до́ки аж та чо́рна кров
Усі́х, усі́х пеко́лних Добушів
До Сі́рія в гору́ аж, а віта́к
Від Сі́рія у найтемні́щий ад
Не ме шумі́ти чо́рним каблуко́м,
Як той гірский поті́к, що розбива́всь
По чо́рних, ґранїто́вих ска́лах!!! —

(Уздрівше скри́ночку, здоймає ю и отворяє.)

Що?!!! —
Ти зо́лото лиши́в?! — То ду́ші нині
За зо́лото и ні́жні диямáнти[1])
На про́даж, а вітці́ за пе́рла и
За крам дїво́чий? —

(Ме́че скри́ночку у по́ломінь).

В пе́кло и с тобо́в!!!
А за сей глум чортівске твоє се́рце
Наси́пю то́пленим я зо́лотом,
Що аж сипі́ти ме, сипі́ти, як
Гадя́ та ме́стна в мо́їх[2]) тут груде́х!!!...

(Притискає руку до грудий и дістаєсь за моне́ство, котре́ в сей час з шиї собі зриває и, дале́ко від се́бе тримаючи, обзерає.)

---

[1]) Перечеркнено: діяменти.
[2]) В автоґр. Б. переч.: твоїх.

А ти що тут, пуста́ мамо́но, ро́биш? ?! —
У пе́кло и с тобо́в!!!

(Мече́ моне́ство в ого́нь.)

Та-ж я не Чо́ра,
Не то́го Мо́ргана бога́того
Дочка́ уже, що він коро́ни, скіптри,
Держа́ви роздаро́вувати ду́мав,
Як ту дрібну́ моне́ту прошака́м! —
О, не вже! —
Я жри́ця мсти від ни́ні назива́юсь! —
До о́лтара-ж!!! — Там же́ртва дожида́є!!!

(Оберта́єсь до відхо́ду. — Засло́на.)

ТРЕ́ТЕ ДІ́ЛО.

ПОДРЯ:

Та сама́, що у першім ді́лї.[1])

Пе́рша сце́на.

Секре́тар с перґаменто́вим сувоем.

Секре́тар.

Отта́к мато́уть военача́лнику
Рішу́щого похо́ду на душ́и,
Як ни́нї се менї́. — Але́ чого́
Менї́ боя́тись з збро́йов сев в руцї́ —
С сим дне́вником поко́йної княги́нї,
А сеї знов княги́нї ма́тери? —
Бо як менї́ учи́тель мій писа́в,
Так и найшо́в, тайни́к я у архі́ві,
А в тайнику́ тім ніж и сей суві́й
Поко́йної княги́нї дне́вник сей.[2])

---

[1]) В автоґр. А. ті слова дописано а перечеркнено опис декорациї сцени:

Подвіре в замку. — У затилю мала естрада, с котрої входит ся у східчані сіни. — На право и на лїво брами на роствір. — Скосо, у однім кутику затиля, замурована велика желїзна піч. С переду на право лавичка. — Ранок.

[2]) В автоґр. А. перших шість рядьків перечеркнено, однак в автоґр. Б. вони входять до тексту. Рядки від слів: »Бо як менї учитель«... — до — »дневник сей«, дописані червоним олівцем між стрічками перших шістьох рядків.

Архімайстерске, премайстерске ді́ло
У своім способі, и так усе
Документарно и з доводами,
Що моя красна, моя горда жертва,
Чи сяк, чи так, у моїх вже руках,
И то в руках, що всї некольні сили
Менї не в станї вирвати ю з рук! —[1])
И так похід я мій роспочинаю! —
Не мудрий, а відважний щастє має! —
(Плеще в долонї.)
Маршалку! —

Друга сцена.

Маршалок. Той, що перше.

Маршалок.
Чую! —

Секретар.
Думаеш, що всї
Ся зийдут?

Маршалок.
Десят тисяч, як найменше. —
Сей замок буде на окола ними
Обступлений.

Секретар.
Але аби ворота[2])
Не загаєні були!

Маршалок.
Розуміесь. —
Акторі муся мати свій простор.

---

[1]) В автоґр. А. ті два рядки дописані і зачинають ся словами: »И так в руках« і т. д.; по словах: »у моїх вже руках«, перечеркнено олівцем ось яких пять рядків:

Менї тебе аж жаль! Та що робити? —
Сю чашу горести не можу я
Від тебе взяти, але за тото
Старатись му, тебе надгородити
Усейов силов моєї люби. —

[2]) В автоґр. А. перечерк.: всї брами.

А у хоро́ми сї[1]) самі изо́ра́вні
Лиш смію́т приступи́ти.

Секре́тар.

Бу́дут всї
При збро́ї?

Марша́лок.

Ни́нї в них Вартоломі́я,
Де всї у збро́ї хо́дя.

Секре́тар (пока́зує на чоло́).

Ну — а тут?

Марша́лок.

Вина́ и ме́ду в ко́ждому шинку́,
Ба на́віть на око́ла се́го за́мку[2])
Я тілько накопо́шив, що о́н ста́ло
Й на ти́сяч капуци́нів.

Секре́тар.

Бра́во! — А
До маскера́ди все менї гото́ве? —

Марша́лок.

И борода́, и ри́зи, все, що тре́ба.
За чверть годи́ни бу́де архіма́ндріт
Такий з вас, що тако́го пошука́ти!

Секре́тар.

Ходи́-ж, та ми помо́жеш перебра́тись.
Бо на́рід вже ся схо́дит.

(Пока́зує по за подрю).

Хто там ті? —

Марша́лок.

Той звесь Ива́н, брат рідний До́вбуша,
А з ним єго́ това́риш Лаґади́н.

Секре́тар.

Пону́рі[3]) два вірли́!... Ивана-ж того

---

[1]) Перечеркнено: А й на подвіре тут.
[2]) Сей рядок дописано.
[3]) В автоґрафі А. перечеркнено: Похмурні.

Нам ни́ні ду́же тре́ба бу́де. — Хто-ж
Той діду́ган там у медве́жі ку́чмі? —

Марша́лок.

Се хро́ніка живу́ща гуцулі́в,
Та ще и в фільозо́фію свій ніс
Не згірше ти́кає.

Секре́тар.

А той там фу́лес,
Що по́пліч з ним иде?

Марша́лок.

Соро́ка[1]), що
Дві[2]) сло́ві лиш на па́мять ся навчи́ла.
Лиш „До́вбуш“, и „княги́ня“.[3])

Секре́тар.

Ха ха ха!..
Але вступі́м ся чо́рним[4]) ри́царям.

(Оба пріч у за́мок.)

Тре́та сце́на.

Іва́н и Лаґади́н.

Лаґади́н.

Тако́го би, о дру́же мій Ива́не,
И у казка́х ніхто́ не росповів.

Ива́н.

А пре́тці сему так, як я ти ка́жу,
Мій ві́рний Лаґади́не: два́цять рік

---

1) Перечеркнено: Папуга.
2) Перечеркнено: Три.
3) По слові »княгиня« перечеркнено ось які слова:

а то трете
Най держит ся єго. — За решту добрий
Хлопчиско, лиш в капусту най ніхто
Єму не лізе.

4) Дописано: »чорним«, а по слові: »рицарям« перечеркнено »тим нашим чорним«.

И пять, як мій отéц, Васи́ль се Дóвбуш,
Пропáв без вісти, як під зéмлю впав. —
О, óтче мій ти, óтче!...

Лаґади́н.

Бідний дрýже!...
Ти-ж не допи́тував? — не слї́див? —

Ивáн.

Хто?! —
Я не допи́тував?! — Всю Ляччину́,
Волóщину, всї Угри перемі́рив
У вздóвж и у попéрек: дáром все!...

Лаґади́н.

Гм! Щоб и Мáрта, рі́дна твóя мáти.
Нічó' не знáла в сéму ді́лї? —

Ивáн (с погóрдов).

Мáти!...

Лаґади́н.

Ти мóже не питáв? —

Ивáн.

Я не питáв?! —
Просив, моли́в на ми́лість Бóга! — Ба!...

Лаґади́н.

Що-ж прéтці кáже? —

Ивáн.

Ти-ж хібá не знáєш
Єї ту пі́сню безконéчну, що
Лиш він, лиш їй Олéксик, варт є знáти
Тоту́ жасну́, несамови́ту тáйну? —
Все він лиш! все лиш він! — О, кру́ча, чóрна
Ти мáтїр, ти!

Лаґади́н (грі́зно).

Ивáне!!!

Ивaн.

Бо нехáй
И так се бýде, що у світї нáвіть
И рідна мáти так любúть не мóже,
Як по закóнах би прирóди й сéрця
Годúлось. — Кáжут люде бо и піют,
Що нáвісна якáсь там дóля тов
Любóв орýдує. — Нехáй и так! —
Алé щоб дóлю свóго нáрода,
Щоб вóлю пúтомого нáрода
Продáти!...

Лаґадúн.

Як?! — Се мáлаб твóя мáти
Зробúти?! —

Иван.

Нє?! — То мóже не завдáла
Той прасвятúй наш громовúй топір
Онá ємý, Олéксї свóму, що
У нéго тілько и на дýмцї, як
Гулять та женихáтись? — И такóму
Наш громовúй топір!...

Лаґадúн.

Ти и спрáвди віриш
У той святúй[1] топíр?

Иван (лóвит за ніж).

Заріжу тя,
Єслú не чеш у нéго вірити!!!
Єго подарувáло божествó
Святóго сóнечка прадáвному
Однóму королéви гуцулів. —
Алé королЬ нещáсний сей завдáв
'Го свóї хабалúци, за що він
Не тілько що и сам свій вік утрáтив,
Алé и нáрід гýцулский до упáдку
Привів! — О, дрýже! ще-б и нúнї ми
На побeрíжю мóря чóрного

---

1) Перечеркнено: громовúй.

Великим та всеслáвним нáродом,
Колú-б не князь-гільтáй той, та не нéшта!...

Лаґадúн.

Я чув ту стóрію від Ґéрмана
Старóго тóго, що старí казкú
Ті гýцулскі він є поконвíку знáє. —
А сей знов кáже, кáже и твердúт,
Що ми ще бýдем, чим давнó ми бýли,
Абúй лиш хто найшóв ся, той топíр
Провáдить гíдно.

Ивáн.

То-ж бо и щось! — ’го гíдно
Провáдити.

Лаґадúн.

А він ся вже й найшóв. —
Бо хто гіднíщий мóже тóго бýти,
Як не твій брат Олéкса? —

Ивáн (як устéклий).

То й тебé?!!! —
Й тебé він обманúв?!!! — Руш!!! — заберú ся[1])!!! —
Не трéба мені дрýгів вже!... О, Бóже!...

(Идé пóтич, сïдає на лáвичку и закривáє собí óчи полóв від сардакá. — Лаґадúн відхóдит на кілька крóків, алé зáраз вертáєсь и сïдáє кóло Ивáна.)

Четвéрта сцéна.

Старúй и молодúй гýцул. — На дворí[2]) чýти трабáнтів, як нáрід оперáют, и лиш дé-котрих у хорóми[3]) пускают. — Ті, що перше.

Молодúй гýцул.

Се в мéне свя́то раз Вартоломíя!...

Голосú з надвíря.

Олéкса Дóвбуш! Слáва!

І... І гу!!!...

---

[1]) Перечеркнено: заберай ся.
[2]) „ за брамами.
[3]) „ на подвіря.

(Стрілн.)

Молодий гуцул.

А ти, старий? чого насупив брови? —
Будь з нами враз веселий! —

Старий гуцул.

Сину, сину!
Не кажи гоп, аж пліт не перескочиш!

Молодий гуцул.

Не знаю, що тут перескакувать? —
Наш славний Довбуш виходив нам волю,
А воєвод дав росказ, щоб нам ю
Тут и обголосили.

Старий гуцул.

Вай ті воли,
Що Довбуш нам вихожує, а лях
Дарує!...

Молодий гуцул.

Як?! — то и на Довбуша
Ти пси вже вішаєш?! —

Старий гуцул.

Він сам на себе
Їх вішає, не я! Га[1])! И такому
Наш громовий топір!...

Молодий гуцул.

Я рад би знати,
Хто варт его носити, як не Довбуш,
Не наш напередовец[2])? — Але хто
Там так ся надюндюжив та ступає
Як журавель старий? —

---

[1]) Перечеркнено: ее.

[2]) Слова від: »Я рад би« — до — »напередевец«, дописані. Перечеркнений іх варіянт ось який:

Ха ха ха!...
Ніби топір той не такий топір,
Як другі всї топори?! —

Старий гуцул.

Де? — Проступіт ся!
Се монах православний! — Дайте честь!

Пята сцена.

Секретарь перебраний за православного монаха. Ті, що перше.

Секретар.

Слава Спасителю! —

Усї.

Во віки слава!

Секретар.

В вас праздник, дїточки? —

Молодий гуцул.

И то великий!
Наш добрий воєвода, дїдич наш,
Подарував нам волю.

Секретар.

Гм, гм, гм! —
Як я тобі, що в тебе вкрав, віддам,
То й то дароване? —

Усї.

Ха ха ха ха!...

Молодий гуцул.

А як я те, що другий в вас украв,
Дістав та вам віддав? —

Секретар.

Гм, гм, гм, гм!
Тримавше в себе років кількасот? —

Усї.

Ха ха ха ха!...

Молодий гуцул.

За се би слово, отче,
Вам воєвода не подякував.

Старий гуцул.

Здаєсь, що честний сей отец его
Не знає? — Годний пан!...

Молодий гуцул.

А тяр[1]) княгиня!...

Старий гуцул.

Про воєвожу він се каже, отче!
Она сих гір є дідичка, и має
Від давних королів таке вам право,
Она одна матбуть на цілу Польщу,
Всїх гуцулів судити.

Молодий гуцул.

О, се ангіль!...

Секретар.

А їй отец? —

Старий гуцул.

Був лютер[2]) на ввес світ!
Я знав его. — Але и тяжко ж бо
'Го Господь покарав! Одної ночи
Счез безвісти, и кажут, що 'го чорт
Живцем у пекло вхопив.

Секретар.

Щасте ваше!
Бо був би всїх матбути[3]) гуцулів
(Справяє за подрю.)[4])
У ті желізні там печи спалив!

Голоси.

Ого! — ого! —

Старий гуцул.

Та як се? —

---

[1]) Перечеркнено: вже.
[2]) „ лютвірь.
[3]) „ а всїх він.
[4]) В автоґр. А. сї слова дописано.

Секрéтар.

Зáраз скáжу. —
Ти знáв, старий, одного гýцула,
Найжвáвшого стрільця, на цілі гóри,
Що він — вже бýде рóків двáцять пять —
В сих гóрах и в селі сім пробувáв
И що Васи́ль ся Дóвбуш звав? —

Ивáн (зриваючись).

Отéц мій!!!
Мій дядичок!!! — Та де-ж він?...

Секрéтар.

У ті печи́ там[1])!
У ті печи́ желізні, си́ну мій,
Казáв єгó княгині сеї тáто
Живцéм спали́ти!!! —

Усї.

Га!!! —

Секрéтар.

Живцéм спали́ти!!! —
А як єгó в жасну́ там піч метáли,
То він зару́в, що Чорногóра аж
Загомоніла:
Ті гуцули́ пімстю́т ся раз за мéне,
И розваля́ на грузь сю вóвчу ски́ню!!! —

(Кори́стуючи з вели́кого жаху́ и остовпілости всіх притóмних, швíдко и ніишком пріч у замок.)

Шéста сцéна.

Ті, що лиши́лись. — Пізнíще капітан с трабáнтами.

Ивáн

(прийшóвше по хвили до себе).

Як він казáв? —
Ті гуцули́ пімстю́т ся раз за мéне? —

---

[1]) Слово: там — дописано.

А є-ж ще гуцули́?! — А гой, ви жу́си!!!
На прах сю во́вчу пе́черу!!! — .

Крик, ре́йвах и мо́тлох на́рода на дворі. Усі́ прито́мні,[1] Іва́н на переді, підно́ся топірці́ и обертают ся до естради. — На се виступає капітан, з шаблев у руці, на естра́ду, за ним кілька траба́нтів.

Капі́тан.

Тут що? —

Ива́н.

(вирива́є 'му ша́блю и проса́жує 'го на́смерть.)

По До́вбуше́ви три́зна, а ти пе́рший
На жир[2]).·.

Траба́нти (втїка́ючи).

Втїка́йте, чо́рт!!! чорт...

Іва́н.

Що найлютї́щий,
Котри́й преспо́дне ва́ми ме гати́ти,
Аж до́ки зо́всім 'го не загати́т[3])!!! —
А гой, ви гуцули́!!! на прах, на грузь
Змиє́ве се гнїздо́...

Се́ма сце́на.

Триво́жний дзвін. — Капітана відно́ся. — Княги́ня є че́лядев. — Ті, що пе́рше. — Гуцули́ — о́крем Івана вступа́ют ся покірно[4]) на право и на лї́во, так, що середина по́дрі и воро́та[5]) зо́всім вільні

Княги́ня.

Стій, бунтівни́ку! —
Що хо́чеш?

Іва́н.

Мо́єго вітця́!!! — а нє —
То твою ду́шу...

---

[1]) Перечеркнено: що на подвірю.
[2]) „ »в ряду»; се поправлено: »На харч«; се перечеркнено і дописано: »жир«.
[3]) Сей рядок дописаний.
[4]) Перечеркнено: сумирно
[5]) „ брами.

(Пускаєсь до княгині з шаблев)

Дóвбуш (ще за пóдрев.)

Нáбік, гуцули!!! —

(Убігає з Джімірем на пóдрю и мечесь межи Ивáна и княгиню.)

Ти що, о жýсе ти?! — До жінки шáблю?! —
Пріч!!!

(Тручáє 'го назáд.)

Крóвйов се невісти хóчеш ти
Обезчистйти гýцулске имя?!!! —

Ивáн.

Що?!!! — Тáже скóрше ся тобі удáст
Пренайлютіщому з усїх чортів
Найпроклятїщу дýшу вирвати.[1]),
Як ляшку сю менї...

(Пускáєсь знов до княгинї.)

Дóвбуш

(вирвáє 'му шáблю з рук и мече далéко від сéбе).

Пріч, кáжу ти!!!

(Хвйля. Княгиня відхóдит.)

Иван.

Як, ляцкий рáбе ти?! Огйднику[2])! —
Отéц оттóї ляхівки.[3]) —

Дóвбуш.

Казáв
Вітця нам у желїзні там[4]) печи
Живцéм спалйть и мав до тóго прáво:
Він зáмок сей 'му запалйв —

Ивáн (як устéклий).

Отéц мій
Палій?!!! — Се крóвйов змйєш...

Рве ніж и мéчесь на Дóвбуша, котрий дає ся шибко в бік и єму ніж з рук вирвáє.)

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: визволить.
[2]) Перечеркнено: фартушнику;
[3]) " пепці там.
[4]) " ті.

Дóвбуш.

Гуцули́!!!

Вяжíт 'го!!! —

Ива́н

(до гуцулив, котрí 'го вя́жут.)

Жýси!!! — Тхóрі!!! —

Дóвбуш.

Пріч! — За мнов! —

(Усí пріч.)

Осма сце́на.

Секре́тар. Зáраз вітак маршáлок.

Секре́тар.

И так похíд мій[1]) слáвно роспочáв ся
Та и до бóю[2]) головнóго и
Рішýщого сегóдне при́йде ще.
Бо ти́ґрис той стари́й, той воєвóда,
Не устечéт ся мóже, як дістáне
Мій лист? — Ще гірше, я́коби ся устíк! —
И так: чим дáлї в лїс, тим бíлше дров!
Сегóднїшна парóля пишесь — кров!!! —

(Плéще в дóлонї).

Маршáлку! —

Маршáлок

(виступáючи с кайданáми в руцí.)

Чýю! —

Секре́тар.

Чи післáнці вже
Пішли́ за воєвóдов на вздогíн?

Маршáлок.

И мýсїли давнó вже здогони́ти.

---

[1]) В автоґр. А. первісно було:
На такий спосіб славно роспочав ся
Мій похід і т. д.

[2]) Перечеркнено: битви.

Бо як я чув. то, лиш пів мйлї відси,
Наш воєвóд в дорóзї зупинéний,
Хто зна, з якóї там причйни.

Секрéтар.

Брáво! —

Трабáнти же? —

Маршáлок.

Котрé найвідважнїщі

Стоя́ ужé на поготóві

Секрéтар.

Се

Ті кайданй?

Маршáлок.

Найслáбші, що-м найшóв

Алé абй на кóждий спóсіб бýти
Беспéчним: ще и понадийлював. —
А сли ємý в свій час однó слівцé
Лиш шéпнете —

Секрéтар.

Я розумію. — А

Що з нéштами? —

Маршáлок.

Обі на поготóві.

Секрéтар.

Абй-ж, як князь приїде, бýли зáраз
Ми під рукóв!

Маршáлок.

Я розумію, а

Вітак знемйдїли. — Устéкла Дзвінка[1])
До всéклого Ивáна най летйт,
Абй летїв сюдá, підбичувáти
В потрéбі[2]) свóго брáта а цигáнцї

[1]) Слова: »Устекла Дзвінка« — до слів: — »свого брата — в автоґр. А. дописані. Перечеркнений їх варянт ось який:

Та Дзвінка най
До вреклого Ивана з вістев най
Летит що пташок в клїтцї.

[2]) Переч.: єсли треба, в пригоді.

Віддáти крест.

Секрéтар.

Хорóше! — То-ж до дї́ла!
А скóрше! бо вже й Дóвбуш там идé,
Перéдний кат старóго воєвóди.[1]) —

Маршáлок.

А що не він — то вже Ивáн похóдит.[2])

(Пріч.)

Девя́та сцéна.

Дóвбуш. Той, що лиши́в ся.

Дóвбуш.

Горя́чий день[3])!...

Секрéтар.

Та щоб на нїм ся стáло[4])! —
А[5]) дóбре, щось прийшóв: княгúня хоче
С тобóю говори́ти.

Дóвбуш.

Та сегóдне?! —

Секрéтар.

Сегóдне! и то зáраз!

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено три рядки:

Але єсли би сему си нé вдáло з якої там причини
Би сему ся не вдало, то Иван
Заступит єго місце.

[2]) Сей рядок в автоґр. А. дописаний а перечеркнено:

Він завзятий
И став би воєводам стом за ката! —

[3]) В автоґр. А.:

»А що, секретарю? — горячий день був?« — всї слова з виїмком: »горячий день«, — перечеркнено.

[4]) Первісно було:

Дай Боже лиш, аби на нїм ся стало!

[5]) Первісно було: Та

До́вбуш.

Нє!!!

Секре́тар (помішаний).

Та я́кже-ж?!!!

До́вбуш.

У пе́ред крест! тепе́р мене́! — Дзвінки́!!! —
Куда́ ні ступи́ш — Дзві́нка!!!

Секре́тар.

Хто-ж так сміє?! —
Она́-ж ні Дзві́нці па́ра та ні Чо́рі? —
А сли с тобо́в в'на хо́че говори́ти,
То про сего́днїшний випа́док, про
Ива́на божеві́льство —

До́вбуш.

О, мій брат!...
То-ж бу́ду му́сів я, що би-х не му́сів
Нї за свій вік, нї грі́шну сво́ю ду́шу[1])!...

Пріч у за́мок.

---

[1]) Ся частина від слів: »Сегодне! и то зараз« аж до кінця в автоґр. А. попоправлювана і значно змінена. Первісний еї текст ось який:

Секретар.

Сегодне! и то зараз! Ти-ж приніс
Їй крест претції крест?! —

Довбуш.

Нє!!!
Та як я 'го дістав!...
Не піду до княгинї! —

Секретар (помішаний).

То-ж аби Для
В'на даром дожидала? —

Довбуш.

За для того,
Що дожидає — най же буде даром! —
У перед крест, тепер мене: гого!
Та й скоро вижу, поздоровіла? —
Бо як она до брата »бунтівнику«
Се ревкнула... так бач, уставші з гробу

Деся́та сце́на.

Секре́тар.[1])

Секре́тар (відихну́вше).

Уф!...
Що-ж та́я лю́дзка до́ля зависи́ма
Від при́мхи дру́гих[2]) примх!... Я се буду́ю
Ціли́й мій го́рдий многова́жний[3]) плян
На легкоу́мстві се́го легкоу́ма,
А він на раз ся витвері́зує,
Нена́че чу́до ста́ло ся — А ба! —
Тепе́р тобі́ вже й чу́до не помо́же[4]) !
Тепе́р ти му́сиш — дя́кувать бріхні́ —
Гуля́ти так, як я тобі́ загра́ю,
Бо ти вже в сі́тці, льве мій молоди́й,
И ско́ро приведу́ тобі́ и ти́ґра
Старо́го на аре́ну, де значи́т:
Ти або він! — але беспе́чно він,
О що я постара́всь на ко́ждий спо́сіб. —

Не ревкают!... Куда ся ні повернеш,
Усе — Дзвінки!!!

Секретар.

Хто-ж сміє так гадати?! —
Она-ж ні Дзвінка претці та ні Чора?! —
А сли є тобов в'на хоче говорити,
То се беспечно не любовні речі. —
Сегоднішний випадок, твого брата
Ивана встіч.

Довбуш.

О, бідний братчик мій,
То-ж буду мусів з нев я говорити,
Хоть би прийшлось и сто їх походити! —

(Пріч у замок.)

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: єзуїт.
[2]) Перечеркнено: ніжних.
[3]) [illegible] и завзятий.
[4]) В автогр. ті три рядки від слів: »На легкоумстві« і т. д. попоправлювані і змінені. Перечеркнений їх текст ось який:

На легкоумстві сего дурня, а плян,
Котрий над мойов долев се рішит:
А він — єго се нападає раптість (Переч.: И пнет ся у розумники).
Розумної моральности. — А ба
Тепер тобі она вже (Переч.: й розум). не поможе!

А як старий той тиґрис — воєвод.
Скінчає вік під твоєми лабами,
Тогди я постараюсь и о те,
Аби и льву[1]) за ним[2]) дорогу дати. —
А як се станесь так, як я гадаю:
Тогди полон є мій, є мій! принайме
Партика льва: прекрасна та княгиня! —
То-ж гужя, льве и тиґре! — гужя! гужь!
Ловіт ся! и скубіт ту вашу шубу,
Аби аж шкам летїв, а рик ваш щоб
Аж Чорногору ворохнув!!! — Там що? —
Мій тиґрис вже иде! з очий палає[3])!...
Ходи[4])!
Лев молодий тебе вже дождає! —
Таких борців и Рим старий не має!!!

Одинацята сцена.

Воєвод с поїздом. — Той, що перше.

Воєвод.

То-ж так менї сей нарід дякує?! —
Капітана ми войти?! — жінку ми
Зневажити?! — мій замок нападати?! —
Crux Christi Domini!!! — и як би був
Не Довбуш мій се був.

(Дивит ся на около.)

Та де-ж він? —

Секретар.

Довбуш? —
У катуши! у кайданах! —

Воєвод.

Що? що?! —

---

[1]) Первісно було: и пану льву.
[2]) Се слово дописано.
[3]) Перечеркнено: аж очи світя.
[4]) Сей рядок первісно був ось який:
Ходи! старий, ходи!

Секре́тар.

В нево́ли, кня́зю мій! —

Воєво́д.

И хто се смів?! —

Секре́тар.

Я, кня́зю мій, се смів! — бо княгині́
Не є для гу́цула, хоть най він сто раз
Там До́вбушем ся зве. —

Воєво́д.

Чись одурів?!!! —

Секре́тар.

Не бу́ло би й дивни́ції! — Бо тако́го
Добро́дія и добродíтеля
Сопру́гу з ро́зуму[1]) звести́...

Воєво́д.

Води́!!!

(Служа́лі прино́ся шкля́нку води́ и крісло, у котре́ воєвод паде́).

Для то́го-ж?...

(Зрива́єсь).

Але нє! — не мо́же бу́ти!! —
Ти бре́шеш, га́дино!!! —

(Паде́ знов у крісло.[2]) — Жасна борьба́ се́рця).

Секре́тар.

То за́раз свíдки...
Ге! Чо́ро! Дзвíнко!

(Обі висту́пают на естра́ду, Дзвінка с топірце́м, Чора с кресто́м).

За́раз вам марша́лка —

Воєво́д (зрива́ючись).

Кого́? — марша́лка? — Ка́та[3])!!! —

---

[1]) Перечеркнено: з уму се.
[2]) В автор. А.: Знов паде в крісло.
[3]) В автогр. А. по слові: Ката!!! — перечеркнено:
Але нє! —
Ту піч там зараз затопити, щоб
Палала як то пекло!!!

(Служáлі, Дзвінка, Чóра пріч. Кат виступáє з бáрдов. Єго помічникі принóся ковбок.[1])

Де-ж він є,

(Маршáлок пріч).

Убійник мóї чéсти

Чéсти?... Ба!...

Пропáло!...

(Плáче.)

Дванáцята сцéна.

Трабáнти увóдя Дóвбуша у слабúх кайданáх[2]). Ті, що перше.

Воєвóд.

Дóвбуш! Дóвбуш!...

Дóвбуш.

Що, о, кня́зю?

Воєвóд.

То так ми дя́куєш? —

Дóвбуш.

Як дя́кую? —

Воєвóд.

Супру́гу ми звестú? —

Дóвбуш.

Ха ха ха ха!...

Що я пішóв до твóї жінки —

Воєвóд.

И

Зневáгу сю в лицé ми?!!! Се під бáрдов[3])

Мені̂ спокýтуєш!!! —

Голосú.

Княгúня[4])! —

(Усі̂ проступáют ся з велúковповáгов).

---

1) Слова: Кат виступає і т. д. дописав автор в автогр. А.а перечеркнув: У печи роскладают огонь.

2) Перечеркнено: дуже.

3) „ в печи там.

4) По слові: Княгиня! — перечеркнено: набік!

Тринáцята сцена.

Княги́ня у кня́жескім орнáті. — За нев єї че́лядь и маршáлок. Ті, що пе́рше.

Княги́ня.

Що
Тут діє́т ся?! — Ви вже забу́ли, кня́зю,
Що суд суди́ти — лиш менї однї
Пристóіт тут. — А сли я до тепе́р
Вам позволя́ла, в мóім и́мени
Суди́ти 'го — то с тóї лиш причи́ни,
Бо-м ви́діла, що ви по лю́дзки и
Милосе́рдию 'го су́дите. —
Але́ тепе́р, коли́ з жале́м я ви́жу,
До чóго вáша нáгла я́рість вас
Довóдит и що за однó нічó',
За се́го му́жа молоди́й просту́пок,[1])
Прощáтельний —

Воєвóд.

Прощáтельний?! — Княги́не!
Чи ви при сóбі?!!! —

Княги́ня.

Се я вас питáю. —
У ме́не прáвда — святі́сть —

Воєвóд.

О, тим лу́чше! —
Тогди́ не ме́те ся таї̈ти чей,
Що презухвáлий сей стріле́ц сегóдне
У вас був? —

Княги́ня.

Я не знáю, чо' бих мáла
Таї̈ти ся? —

Воєвóд.

И се менї у óчи?!!! —

---

[1]) Первісно було: За молодий проступок сего мужа.

(До помічників ката.[1])

Беріт 'го[2])!!! —

К н я г и́ н я.[3])

Ви его и па́лцем не
Дору́шитесь! — Я гу́цулска княги́ня! —

С е к р е́ т а р (виймає перґамент).

Нев з ро́ду-сте не бу́ли! —

(Подає 'го воєво́ді.)

Тут! чита́йте
Мій кня́зю! —

(До княги́ні).

А мені позво́льте, па́не,
Най вас спасу́ від тягару́, котри́й
Не си́ла дви́гать вам...

(Здоймає з неї діяде́м, а марша́лок плащ.)

В о є в о́ д.

У монасти́рь з нев!!! —

(Княги́ню відво́дя. — А до́ки воєво́д да́лі читає, біжи́т секре́тар до До́вбуша, ше́пче 'му в у́хо и відхо́дит у за́мок.)

А се́му го́лов с пліч[4])!!!
Беріт 'го!!!

Д о́ в б у ш

(рве на собі кайдани́ и вириває з'умілому воєво́ді ша́блю с піхви).

Пріч!!!
Від ме́не, ви раби́!!! Я До́вбуш ще...

(Усі утіка́ют, о́крем До́вбуша и воєво́ди.)

---

[1]) В автоґр. А. ті слова дописано.
[2]) Перечеркнено: В огонь з ним!!! —
[3]) „ (до трабантів.)
[4]) В автоґр. А. перечеркнено: сего у огонь. —
Тут перечеркнено ще отсі слова:
(Усі проступают ся так, що видко червонну піч, котра до тепер. присутним була закрита).

Чотирна́цята сце́на.

Иван с топірце́м, за ним Лаґадін и кілька гуцулів, убіга́ют у одні ворота,[1]) а Джімір з ре́шта гуцула́ми у дру́гі.[2]) — Ті, що лишили́сь.

И в а́ н (ще за по́древ).

Він де...

(Убіга́є на подрю.)

До́ в б у ш.

(ло́мит шаблю, ме́че кава́лки воєво́дї, а сам хапа́є топір).

Кат всїх ляхів? — він тут!!! — а ти
Міса́рню ми[3]) отво́риш.

(Ловит перепу́женого воєво́ду за гру́ди и здоймає топір. Але́ зараз розмірко́вуєсь и тручає воєво́ду с пого́рдов від се́бе.

Але не! —
Ти тут без збро́ї: за для то́го жий,
Аж до́ки До́вбушеви До́вбуша,
Ти на́ровень не[4]) ста́неш збро́я в збро́ю
И ми мече́ви не передамо́,
Хто ма́є жи́ти з нас: чи лях, чи гу́цул! —
Бо знай, що ни́нї ще на Чорного́рі
Вірло́ві гнїзда ми збуду́ємо
И до́ти не спочи́немо, аж до́ки
Або́ то прелука́ве ля́цке се́рце,
Або́ то щи́ре на́ше гу́цулске
Не переста́не трепета́ти ся
На ві́стрю ме́стного меча́!!! — До там
Бува́й здоро́в, прего́рдий воєво́до!!!

(Здойма́є топір.[5])

---

[1]) Перечеркнено в автоґр. А.: у одну браму).
[2]) „ у другу браму.
[3]) „ Варстат менї.
[4]) „ варт не станеш в зброї (переч.: у) вповні.
[5]) „ топорец.

А ви, о бра́тя гуцулі́, за мнов!!! —
Бо відти а́бо во́льні поверта́єм,
Або́ нам во́рон пісню заспіва́є
Вогро́бну!!!

(Ступа́є крок на перед, гуцулі́ за ним. — Засло́на).

ЧЕТВЕ́РТЕ ДЇ́ЛО.

ПОДРЯ:

Світлиня у Дзвінчині хатї. — На затїлю много вікон. — На право и на ліво двері. — Під вікнами стів. — На столї горит[1]) каганец. — На право и на ліво стола стільцї. — У лївім кутї полиця, правий кут відтятий[2]) а в прирубі велике вікно. На стїнї[3]) висит дубелтівка и порошницї. — Ніч. —

Пе́рша сце́на.

Дзвінка сидит коло стола, и уберає на себе монєство, чільця, брацарі, перетенї, когутки[4]) и так далї.

Дзві́нка.

Він дав менї раз дороги́й браца́р
И заприся́г ся, що менї ся ста́вит.
Де я сама́ лиш ска́жу або схо́чу,
Єслй до не́го пішлю той[5]) позе́в. —
С тим[6]) брацаре́м післа́ла Чо́ру я
До не́го в та́бір аж на Чорного́ру,
Абй прийшо́в до ме́не, а прийшо́в
На ва́жную розмо́ву. — Чи-ж він при́йде? —

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: засвічений.
[2]) Перечеркнено: у правім анкірь. Первісно було: інкірь. Дописано: правий кут притятий.
[3]) „ Біля інкеря.
[4]) Дописано.
[5]) Перечеркнено: сей.
[6]) „ з сим.

Він прийде! він, що ще ніколи слова
Не потолочив, хотьби й чортови! —

(Подумавше.[1])

Але єслú не прийде? — сли ся ме[2])
Бояти мої мстú? — Хто?! він, що в світї
Нїчого не боїт ся и не знає,
Як то ся навіть зве бояти ся,
Або вистерігати ся чого?! [3]) —
Та й тут не має він чого й боятись,
Бо мсти не хочу я! але єго!
Єго лиш хочу я! єго самого!
И він ще мусит моім бути, мусит,
Єслú краса жоноча, хитріст, штука,
Не є пусті, порожні ще слова,
А ще такі слова, яких мене
Секретар хитрий вивчив.[4]) —

(Подумавше.[5])

Га!... Але
Єслú уся прехитра моя штука
Відбризла-б[6]) від єго желїзного
Твердого серця[7])? — На[8]) тогдú я маю
Від Соï, що потрібно. .

(Витягає зза пояса фляшечку, иде до полиції, бере збанок з вином, порожнит половину фляшечки у збанок, ховає єго знов у полицу, а фляшечку за пояс.)

Або він!
Або землї сирої!!! — Але цить!...
Там хтось иде!... він сам!... Тепер! тепер!

---

[1]) Перечеркнено: Хвиля.
[2]) В автоґр. А. перечеркнено: буде.
[3]) Ті два рядки дописано а перечеркнено ось які слова:
Як то ся навіть пише, другому,
Не вірить?! — Ха ха ха!... то-ж я дурна!...
[4]) Перечеркнено:
А ще такі слова, як їх мене
Секретар вчив и вивчив, ще й с таков
Великов пильностев, неначе ту
Школярку перед испитом. —
[5]) Перечеркнено: хвиля.
[6]) " Відбризне.
[7]) " твердої голови.
[8]) Дописано.

О, не нехайте мя, хитрущі сили! —
Бо нині або вік, або могила!!! —

Друга сцена.

Довбуш с топірцем и з брацарем. — Та, що перше.

Довбуш
(мече брацар на стів а сам сідає).

Тримаю слова, Дзінко, хоть не рад. -
Але що слово раз, то слово раз. —
Що маєш ми казати? —

Дзвінка.
Воєвод
Зберає свою шляхту, щоб на вас
У таборі напасти. [1])

Довбуш.
Ха ха ха!...
То ти мені уповідаєш, Дзвінко,
Що й воробці уже цвірінькают? —
Тогди могла мені єс, Дзвінко хід
И грозу защадити!...

Дзвінка.
Грозу? —

Довбуш.
И
То не малу, як думаю! — Бо я
Присяг ся гуцулам на Чорногорі,
Що моя вже нога не переступит
Поріг твій, Дзвінко. — И якби они
Довідались, де я сегодне є:
То я не знаю, чи я свою голов
Поніс би в Чорногору. — О! житє
Не є пустий горіх! — се я аж надто
О перед тим кровавим ковбком ката[2])
Почув, и дуже, дуже дякую
Тобі за сю науку я!...

---

[1]) Сї три рядки в автоґр. Б. дописано рукою автора.
[2]) В автоґр. А. сей рядок дописано а перечеркнено отсї слова:

Оперед печев тов жаснов, желізнов.

Дзвінка.

Менї?! —
За ту науку?! Хто-ж то смів мене
Так обчорнити?...

Довбуш.

Обчорнити? — То
Не ти з секретарем ся змовила? —
Єго нарадила[1]? — Тогди секретар
Брехав?...

Дзвінка.

Олексо!!! — Але на такі
Безвстидні, чорні бріхнї є найлїпше
Мовчати!...

Довбуш.

Отже нє? — Тогди й Иван
Ми мусит відповісти, и то строго!
А нє — то ти сама! — То-ж нє? —

Дзвінка.

При чим
Ти мушу присягатись, щоб мя вірив? —
При Бозї? — при любі? — єсли в любу
Ще віруєш! Ти-ж претцї раз любив?

Довбуш.

Тепер уже не любю!...

Дзвінка:

За для чого-ж? —

Довбуш.

Дивний протокол се!... Бо я не хочу!
Бо та нещасна ніч мя спамятала!
Бо в таборі на Чорногорі я
Всїм гуцулам присяг, и то великов,
Святов, жаснов присягов їм присяг,
На се святе сокровище, на сей
Святий топір присяг — ти розумієш? —

---

[1] Перечеркнено: Не ти мя зрадила

На громовий топір сей, що 'го хочу
Так непорочно, чисто сохранити,
Як тайну Господа!!! —

Дзвінка.

Ха ха ха ха!...
То ти и справди віриш в байку сю?! —
То сила Довбуша лежати має
У сї старі тупици лиш?! —

Довбуш (зриваєсь обурений).

Невісто!!! —
Ти що се кажеш?!!! —

Дзвінка.

Чисту правду лиш. —
И ще тебе питаю: ели вся сила
У сї старі охабі лиш лежит:
На що вiтак їм Довбуша? — ба нащо
Їм мужа взагалї? — Най гуцулї
Узброя страхопуда ним, и дїло
Готове! — Чи-ж не так? —

Довбуш.

Ти хочеш, щоб
Я з розуму зійшов?...

Дзвінка.

Не з розуму,
Але до себе, себе щоб прийшов-єс,
И знов був Довбушем, як ним єс був! —
Бо я тебе любила, а любила,
Як ще невіста з роду не любила! —
И чи-ж мене не має се болїти,
Як мушу слухати, що гуцулї
Не в тебе вірують, и не твою
Відвагу величают, але сю
Дїточу играшку[1])?

---

[1]) Перечеркнено: забавку.

Дóвбуш.

Так нáрід кáже?...

Дзвíнка.

Лиш нáрід? — воробці вже по дахáх
Топíр лиш величáют.

Дóвбуш

(мéче топір Дзвінці під нóги).

За тотó-ж
Тобí 'го завдаю!!! и то на віки!!!
А хóчут вóлї гуцулй, то най
Менí ю дя́куют! менí самóму!
А не старéччинї якісь!!!...

Дзíнка (обіймáючи 'го).

Тепéр
Я свóго Дóвбуша аж пізнаю!...

Дóвбуш.

Ти твóго Дóвбуша? — Се мóже бýти
Ще прáвда. — За для тóго-ж лиш однý
Однý ми відповідь, о Дзвíнко! — Ти
Строїла Штефанá?

Дзвíнка.

Нє!

Дóвбуш.

Дзвíнко!!! —

Дзвíнка.

Нє! —

Дóвбуш.

Присягнеш? —

Дзвíнка.

Присягáю!

Дóвбуш.

И для чóго
Абй тобí я мéнше вíрив, як

Ті за́вистливі Чо́рі? — То-ж я твій!
На віки твій!!!

Дзві́нка.

А на́рід?... Гуцули́?..

До́вбуш.

Нехай ся й устечу́т! а я — я хо́чу
Люби́ти так, як хо́чу! гуцула́м
На вкірки!!! —

Дзві́нка.

Ти се ни́ні так говори́ш...

До́вбуш.

А що гово́рю, те й дотри́маю!
При мої че́сти! — А єсли́ не ві́риш —
То там лежит топір! мені́ обри́длий!
Але́ тобі най бу́де він пору́ков
За ме́не!

Дзві́нка (здойма́є топір).

Так! — пору́ков! —

До́вбуш.

Поконві́чнов! —
И сли колі́ від те́бе мо́є се́рце
Відве́рнесь, сли присягу ту святу́,
Котро́в тобі сего́дне присяга́юсь,
Поло́мю: то бажа́й на сей топір
Від ме́не й то, що в сві́ті найжаснїще,
Що в сві́ті на́віть и нечу́ване:
А До́вбуш ти преста́вит за поку́ту!
При се́му то́порі!...

Дзві́нка (хова́ючи топір).

И До́вбуш мій
Дотри́має свято́го сво́го сло́ва! —

До́вбуш.

Як нє — поки́нь мене́ свята́ Покро́ва!!!

(Червонний, жаркий блиск у всіх вікнах, де військо Лаґадина и много гуцулів. — Дзвінка горнесь[1]) боязливо до Довбуша.[2]) — Довбуш тягне шаблю.)

Трета сцена.

Иван. — Ті, що перше. При кінці Джімір за подрев.

Иван (ще на дворі).

И де-ж він...

(Убігає з шаблев у руці).

Га!!! То так ти нам присягу
Тримаєш?!!! — Ти!!! — И що убійници
Тепер ти присягав ся?!!! —

Довбуш (пускаєсь шаблев до Ивана).

Боронись,
Бо гинеш...

(Коротка але завзята буча,[3]) при котрі Иван Довбушеви шаблю з рук вибиває и єго легко ранит.)

Иван.

Кров брацка!!! —

(Тиша[4]). Довбуш завязує собі рану.)

Але ся кров
На сеї бісниці прокляту голов!!!
А ти
Признай ся, або гинеш...

(Ловит Дзвінку за груди и хоче ю шаблев просадити.[5])

Дзвінка (паде на коліна).

Милости!!!

Иван.

То Дзвінку Штефана не ти строїла? —

---

[1]) В автоґр. А. перед словом, »горнесь«, перечеркнено: біжит до Довбуша.
[2]) Перечеркнено: него.
[3]) „ ріжа.
[4]) В автоґр. А. перечеркнено: Хвиля.
[5]) Перечеркнено: пробити.

Дзві́нка (пока́зуючи на До́вбуша).
Чере́з оттóго там[1])...

До́вбуш (відверта́ючись з бри́дом.)
О, Бо́же мій!...

Ива́н.
Віта́к — не ти з секре́тарем у змо́ві —
Пішла́ на се́го ду́рня пе́ред кня́зем
Свідчи́ти, а потому[2]) а́би ні́бп[3])
Собі́ й кола́ч ще в не́го заслужи́ти,[4])
Мені́ побі́гла зна́ти да́ти? —

Дзві́нка.
Ги́ну!...

Ива́н.
А знов не ти, кори́стуючи с то́го
Гидко́го брацаря́ там, се́ї но́чи
У твій мерзки́й хала́ш 'го загули́ла,
Аби́ або́ єго́ у сво́ю сі́ть
Имити, а як нє, то Со́єним
'Го зва́ром[5]) напоїти? —

Дзві́нка.
Нє! єй Бо́гу!...

Ива́н.
Ти присяга́єш ще, черти́це ти?!
(Вириває їй флашечку зза по́яса.)
А се що?!!!

Дзві́нка.
Зра́да!!!...

Ива́н.
Ти-ж за ню заги́неш
Як су́ка...

---

1) Перечеркнено: отсего лиш.
2) „ вітак.
3) „ собі.
4) Сей рядок дописано а перечеркнено отсей:
То двіличне лице своє обмити.
5) Перечеркнено: Сої зварком 'го.

(Обертáє шáблю держев и хóче ю убíти).

Дóвбуш (не дає).

Фáра, брáте! — Не твої,
А кáтові руці скверни́ти ся
Отсéї ржи́ці чóрнов крóвйов...

(За пóдрев падýт[1]) два набóї).

Джíмір (за[2]) пóдрев).

Кáлфо!
Се рýшит воєвóда з свóйов шля́хтов,
На тáбір наш напáсти!

Дóвбуш (здоймáє свóю шáблю з землї).

Гуцули́!!! —

(До Ивáна).

Ти прáво йдеш у тáбір и залóжиш
Усї плаї и при́ступи! —

(Ивáн пріч).

А ви
За мнóв усї!!!

(Идé, алé у двéрех обертáєсь.)

А ти, язé прокля́та,
Готóв тим чáсом ся під бáрду кáта[3])!!! —

(З гуцулáми пріч.)

Четвéрта сцéна.

Дзвíнка. Зáраз вітáк Чóра.

Дзвíнка.

Пропáла!!! я пропáла!!!...

Чóра (ще за пóдрев).

Я с тобóв!!!...

---

[1]) В автоґр. Б.: чýти.
[2]) Перед словом: »за«, перечеркнено: ще.
[3]) В автогр. А. перечеркнено: А ти отрійнице (переч. грішнице), Готова будь під барду ката.
В автоґр. Б. перечеркнено тут: Готов ся з загоді.

(Виступає.)

Бо він присяг княгині, нас обох
Зарізать їй на жертву!!! —

Дзвінка.

Вай!!! О, вай!!!..[1])

Чóра.

А тут стоїт уже й кровáвий кóвбок,
На нім широка, óстра бáрда, ясна
Як зéрькало, а біля лютий кат из
Закóченими рукавáми. — Лýпнув
Черлéними очúма як той звір.
Ухóпив óстру бáрду, блúснуло
Раз д' гóрі, раз в долúну, гýкнуло,
И Дзвінки крáсна гóлов покотúлась
Кровáва у пісóк!...

Дзвінка.

Га! [2])

Чóра.

[3]) Але не ще!
Бо Чóра ще живé! бо Чóра даст

---

[1]) Ся розмова від слів: »Я є тобов« — до »Вай!!! О, вай!!!« в автогр. А. попоправлювана і скорочена. Перечеркнений єї текст ось який:

(Чора не за подрев.)

Пропала єс! а я с тобов небого!!!

(виступає).

Він своєми шпіонами усе
Довідавсь и підслухав, и княгини
Присяг, обох, обох нас їй на жертву
Зарізати!!!...

Дзвінка.

Мовчи!!!...

Чора.

Бо твою голов
Бажає в'на від него в зміни!!!...

[2]) В автогр. А. по слові: »Га!« перечеркнено: »О! я пропала!...«

[3]) Перечеркнено: Пропала єс, нещасна!

Ратунок бідні Дзвінці ще[1])!

Дзві́нка.

О, вже[2])...

Чо́ра.

О, божеві́льна ти! О, жу́се ти!
Хіба-ж він громовий топір той свій
У те́бе не лиши́в?

Дзві́нка.[3])

И справди

Чо́ра.

Дай!
Пода́й мені̂ его́ на мої ру́ки,
А кра́сної княги́ні ду́шечка
На той світ полену́ла! — фуррррр...

Дзві́нка (шукає топір).

А він? —

Чо́ра.

За нев, як той оре́в! — Аж во́здух ме
Шумі́тв!... Шу́-гу́!...

Дзві́нка (подаючи Чо́рі топір).

То ж бери́ его́!!! —
Ніж ма́еш мо́ю го́лов с пліч ти зняти —
Волїю тво́ю я чорта́м завда́ти[4])!!!...

(Обі пріч на право и на ліво).

---

[1]) Слово: ще — дописано; перечеркнено: Чора Дзвінку Пімстит!!! —

[2]) Перечеркнено: Пропало все!...

[3]) В автогр. Б. перечеркнено тут слова: (шукає топір).

[4]) Сю відповідь Дзвинки в автогр. А. дописано над перечеркненим ось яким текстом:

Дзвінка (подаючи топір Чорі).

То ж бери его собі!!!
Не можеш ти, о Довбуш, моїм бути:
Волїю тя у темний гріб закути!!!...

Тут перечеркнено в автогр. А ще й иньший варіянт.

То твою я волю чорту дати.

Пята сцена.

Сóя.

Сóя (ще за подрев).

Ге! Дзвíнко! мóя пáво!

(виступáє).

Де-ж проклята
Поділа ся?!

(Сідáє).

То-ж утомилась я!...
А проклятуща, замість покріпити
Ту бідну Сóю...

(Уздрівше збанок, біжит до полиці).

Збáнок! збáнок! — А!...

(Берé збáнок обомá рукáми и пє лáкомо.)

А се й винцé!... угóрске! так! угóрске! —
У нéї гóйно, вижу! — Та й для чóго-ж
Би нє? — для чóго нє? — Штефáн богáч був,
И відьму зóлотом менї відвáжив,
Бо я 'му ю продáла!... Зóлотом!

(Нíби наслухáє).

Як?! — Що?! — Гугу!!!
Я отроéна! я! — Зварóк мій! — га!...
Та де ти, Чóро, відьмо?! — Най тобí
Я уповíм, що мóя ти донькá,
Та й тóго Василя Довбущукá,
Що він... А то-ж печé! печé! печé!
Як пéкло настояще! — Гу гу гу!...

(Ревучий пріч).

ПОДРЯ.

Полíна у однім лїсі на Чорногóрі, де много плаїв схóдит ся — В затíлю халаш[1]) Дóвбуша. — С перéду на право велíка ялíця, а під ялицев велíкий обрóслий[2]) камінь, на котрім мóжна сидіти. — Рáнок.[3]) Цїла пóдря у рожéвім світлї.

---

[1]) В автоґр. Б. переч.: шатер.
[2]) В автогр. А. слово: »оброслий« — дописано.
[3]) Сего слова нема в автоґр. Б.

Шéста сцéна.

Івáн и Лаґадíн надхóдя с протíвних сторíн. — У дóлинах далéко чýти уставíчне стрíлянє.

И вá н.

Хорóша бýча! — А ляхú ті бют ся
Як льви!...

Л а ґ а д и́ н.

Твій брат ранéний? —

И в á н.

И то я
Завдáв 'му ту нещáстну рáну!..

Л а ґ а д и́ н.

Бýло
Від рáзу в сéрце! —

И в á н (стрóго).

Лаґади́не!!! —

Л а ґ а д и́ н.

Ми́мо
Присяґи й свóго слóва, та до нéшти
Піти́!...

И в á н.

Мій бідний брат.

Л а ґ а д и́ н.

И ти егó
Ще жáлуєш?! присяголóмника!
Безли́чника! —

И в á н.

Се чýти мýсіти,
И мýсіти мовчáти!...

Л а ґ а д и́ н.

Та диви́тись,
Як мóжна с тілької ненáвисти
Ні сіло та ні пáло на такé

Вели́ке дру́жество се[1]) перейти́!...
Але́ роби́ собі́, як розумі́єш,
А ми знов, гуцули́, ще[2]) бу́демо
З ним рахува́ти ся, и то крова́во[3])! —
Він хто се, щоб він смів над на́ми так
Руга́ти ся, безли́чно так руга́тись?! —
И с чиї́[4]) се причи́ни си́плет ся
Сего́дне тілько ти́рби лю́дскої? —
Не зза[5]) єго́? — не че́рез не́го мо́же[6])? —
Як?! — Або мо́же наш святи́й топі́р
Ми на тото́ на не́го передали,
Аби́ по всїх 'го не́штах волочи́ть?! —
Неха́й вару́єт ся!!! — Одна лиш и́скра —
А всї 'го не́шти всего́ сего́ світа
Не ви́рвут з на́ших рук!!! — Ми сла́ві слу́жим,
А з віроло́мцями ми ся не дру́жим!!! —

(Грозячи пріч)

Се́ма сце́на.

Іва́н.

Не ви́рвут з на́ших рук? — То я 'го ви́рву,
Хотьби́ и с па́щи льва́! хоть ма́в бих за́раз
Вам мо́є се́рце на таре́ли кра́ять
Тупи́м ноже́м! — Ви що гада́єте? —
Аби́х єго́ я все нена́видів,
Та все нена́видів чере́з тото́,
Що до́си я єго́ нена́видів? —
О, ви не Довбуші́! Лиш До́вбуш бо
Потра́фит дві́чи сво́го во́рога
Від найги́днїщого убо́ю стри́мать,

---

1) В автоґрафі А. слова: »дружество се«, дописано: перечеркнено: »приятелство«.
2) Перечеркнено: ми
3) „ погано.
4) „ чиєї.
5) „ из.
6) „ се

Потрáфит ніж єгó у сóбі[1]) чýти
И не відмстúти ся! — А я абúй
Єгó ще все а все ненáвидів!...
О нє, мій брáте! —
Най гуцулú на тéбе[2]) й пéклом стáнут:
А я тя вúрву! я! з їх рук погáних[3])!!! —
Га! Джімір...

Осма сцéна.

Джимір, кровавий, з булавов воєвóди. Той, що пéрше.

Джíмір.

Нáша, брáте! — Воєвóд
И шля́хта вся в полóні!!! —

Ивáн.

Й воєвóд?! —

Джíмір.

Вся шля́хта до ногú! —

Ивáн.

Та де-ж они?

Джíмір.

У тáбор їх ведýт! — А воєвóда
И Дóвбуш — О, дивúсь!....

Девя́та сцéна.

Дóвбуш. Воєвóд. Секрéтар. Шля́хта. Гуцули. Ті, що перше. — Воєвóд и шляхта без збрóї.

---

[1]) Перечеркнено: в своім тілі.

[2]) Тут перечеркнено в автоґр. Б.: не зіпают.

[3]) В автоґр. А. ті два рядки дописано: перечеркнений текст ось який:

Най гуцули тобов ся не клопочут:
Я й чортови за тебе в пащу скочу!!!

Другий перечеркнений варіянт сих рядків є отсей:

Най гуцули на тебе не зіпають
Бо я Иван твій брат ся називаю,
Бо я и в ад за тебе не тураю.

Послідний рядок, що ввійшов був первісно до автоґрафу Б., опісля перечеркнено.

Дóвбуш.

То так, о князю? —
То тут, аж мýшу пригадáть тобі
Твій кня́жеский прирíк[1])? —

Воєвóд.

Робú конéц! —
Бо по такí нечýвані ще гáньбі
Чогó и пів мінýти жúти?...

Дóвбуш.

Гáньбі? —
То ти хібá се з жýсами ся бив? —
Я ти даю на вóлю, воєвóдо,[2])
И ми зачнéмо[3]) зáраз нáново! —
Я не жартýю! —

Воєвóд.

Дóста!...

Дóвбуш.

Але хто
Такý дитúнячу тобí дав рáду,
С півгóрсточков людúй на нас напáсти,
Ненáче нас тут шáйка злодіїв лиш,
А не той нáрід гуцýлский[4]), що вóлю
Добýти він[5]) зійшóв ся? —

(Хвúля. Воєвóд хітáє[6]) головóю.).

Але хто
Тобí ту рáду й дав — він варт би тóго,
Абú тут так стоя́в[7])!...

Воєвóд.

О, щоб то я лиш!...

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: Тото, що-сь обіцяв? —
[2]) В автоґр. А. перечеркнено: князю и.
[3]) Перечеркнено: зачинаєм.
[4]) " в ціль свою.
[5]) " тут.
[6]) " горестно.
[7]) " стоян.

Дóвбуш.

Я розумíю тя, о, гóдний ляше! —
Алé той вúтязь вúтязя не варт,
Єслú у своїм супротúвнику
Нещáсте він не чтúт. — И за для тóго-ж
Дарýю вóлю[1]) вам, и без услóвій,
Хібá лиш с тим однúм, абú на дрýгий раз
Вас бíлше посітúло Чорногóру! —
В нас є вас чим приймúти! —

(До Джíміря, котрúй собі нíшком óчи утерáє.)

Що там, Джíмір?
Чи вітер лиш якý комáшку ти
У óко не завíяв? —

Джíмір.

(подає булáву воєводі, а сам хóче Дóвбуша обіймúти).

Кáлфо мій!...

Воєвóд (егó перестрічаючи).

Позвóль, я пéрший тут...

(Обіймає Дóвбуша).

А сéрце, що
Так величáво бє, варт бúти и
На кня́жеских грудéх!... Я знáю, що
По тóму, що у мóєму дворí[2])
Жаснóї тóї днúни дїялось,
Мій[3]) теперíшний крок тобí огúдний
Ме видавáтись. — Але знай, о, дрýже,
Що все менї чортíвство вíдомо,
И що оттой діяволл, мій секрéтар,
Враз з своїм клéвретом, маршáлком тим,
Ще нúнї заберáют ся від мéне,
Абú де úнде впáстись кáтови.
Для тóго-ж мя простú, о, Довбущýку,

---

[1]) Перечеркнено: всїм.

[2]) „ у мене на подвірю. Первісно були тут слова: у хоромах.

[3]) Перечеркнено: Сегоднї.

И ви, о, гуцулй, мене простїт,
Як вас я се прощáю!

(Гуцулй и шляхта блїжит ся).

Вáшу вóлю —
Не подарóвану, алé здобýгу —
Вам у повнї даю и віддаю[1])! —
А ти, о, Дóвбуш, дожидай ще нинї
На ýстне мóє слóво й грамотý!

Дóвбуш.

На княже твóє слóво[2])! —

(Киває на Джиміря и шепче ʼму в ýхо. — Сей біжит у халáш[3]) и приносить дуже красну и дорогу шаблю, котру Довбуш зараз воєвóдї презентує).

А сю зброю,
Приймй на пáмятку від гуцулíв[4])!
Онá нас пригадáє и без слів[5])!...

Воєвóд

(припáсує собі шáблю и подає Дóвбушеви руку).

А пригадáє ті святí завíти:
Що Рус и Лях однóї нéнї[6]) дїти[7])! —

(Урочиста хвиля. — Вітáк розхóдя-ся гуцулй на всї бокй, так, що воєвóда з шляхтов и секретáрем лишаєсь.)

Десята сцéна.

Ті, що лишйлись.[8])

Воєвóд (по сумні[9]) хвили).

Чогó ся так насýпили, панй? —

---

1) В автоґр. А. первісний текст сего рядка ось який:
Вам у повнї даю в и внї, и в піль! —
2) Перечеркнено: Ти дякувать, о князю! —
3) Перечеркнено: шатер.
4) „ твого друга.
Сей рядок дописано а перечеркнено:
И всїм така награда як заслуга!...
6) Перечеркнено: мати
7) Ті два рядки дописано.
8) В автоґр. А: злишні.
9) Перечеркнено: понурі.

Чи мóже се на мéне вúрок смéрти
Значúти мáє? — В дóбрий час! — Алé
Я се у вас собі не заслужúв[1])!
Сей пóхід чéстний був, як мóже бýти,
А сли ми підупáли, то упáли
Ми лиш стокрóтні пересúлї. —

Молодúй стáроста.

То-ж
Бо й щось! — Стокрóтні пересúлї лиш!
Алé[2]) питáнє хóдит: хто казáв вам
Вестú нас пересúлї сї під віж? —
(Скажéним гуцулáм під віж? —

Воєвóд (показує на секрéтара).

Оттóго
Там злóдїя питáйте ся, що дóти
Спокóю ми не дав —

Секрéтар (приступаючи до воєвóди).

Менé?! — Менé?!
Ха ха, ха ха, ха ха!... То я би мав
За всї дурáчества отсéго пáна —

Воєвóд.

(Рве[3]) Дóвбушеву шáблю є пиши и пресікує нев секретара.)
Се твій послїдний кеп.

Усí.

Га!!! га!!!

Секрéтар.

Послїдний...
(Умерає.)

Воєвод.

Тепéр за мнов, панú!!! — Я той ще є,
Чим[4]) був, и гóре тóму, що він хóче
Старóго льва за грúву тóргати!

---

[1]) Первісно було: Я се не заслужив собі у вас!
[2]) Перечеркнено: Тепер
[3]) „ Вириває
[4]) „ Що-м

(До молодóго стáрости.)
Се не забýдь, безýсий мій панúчу! —
(До служáлих.)
А стéрво се запóрпайте де в лїсї[1]),
Абú невúнні крýки та кавкú
Не потроїлись ще! —
(Слýги[2]) віднóся тїло секрéтара.)
Тепéр за мнов! —
Котюзї по заслýзї, кáжут люде! —
А шáбля ся ще нáйде й лýчші грýди!...
(Усї пріч на лїво).

Одинáцята сцéна.

Дóвбуш. Ивáн.

Ивá н.
Се в мéне раз Вартоломíя!...

Дó в б у ш.
Як?! —
Сегóдне день —

И в á н.
Вартоломíя прéтцї! —
Се що тобі? —

Д ó в б у ш.
Сегóдне-ж мáємо,
Як мáти умерáючи казáла,
Сестрý ми відшукáти.

И в á н.
Бóже мій!...
Ми-ж мáємо сестрý ще?! — Де-ж онá? —

Д ó в б у ш.
Кобú я знав се!... Але мáти тільки
Хотїла уповісти лиш менї,

---

[1]) Первісно було:
А стерво се там в лїсї загребіт де,
[2]) В автоґр. А.: служалі.

Що в день Вартоломія — се би нині
Сестру ми нашу відшукаєм. —

И в а́ н.

Диво! —
Для чого-ж ти докладно не вповіла? —

Д о́ в б у ш.

Бо не хотіла, бо казала, що
Присяга вяже ю.

И в а́ н.

И се знов диво! —
Яким-же способом ми маємо
Сестру вітак пізнати? —

Д о́ в б у ш (вигягає[1]) свій ніж и подає[2]) Іванови).

Придивись!
А придивись 'му добре! —

И в а́ н.

(Обзерає ніж и віддає вітак Довбушеви.)

Гарний ніж! —
Та що з сестров тов нашов має він
За стичність[4]) —

Д о́ в б у ш.

По такому ми ножеви
Сестру пізнанем[5]) нашу.

И в а́ н (зодрегаючись).

И то в день
Вартоломія!...

Д о́ в б у ш.

Що тобі, братю? —

И в а́ н.

Нехай мене! Пусті лиш забобони!

---

[1]) Перечеркнено: тягне.
[2]) В автоґр. А.: дає.
[3]) Переч.: подає.
[4]) „ звязок.
[5]) Так в обох автоґрафах.

Бо день Вартоломія був для мене
Усїгди нещасливий. — Але нинї
Нехай він бреше! То сей ніж, як кажеш —

Довбуш (зодрегаєсь[1]).

А[2]!...

Иван.

Що, Олексику[3]? Чи не рання
Лиш фрибра?! Єйже Богу! За для чого-ж
Без топірця ти ходиш?! Де він є? —
У халаши? — Я зараз принесу...

Довбуш.

Менї 'го принесут, але без тебе!...

Иван.

О, Боже мій ти кріпкий!!! Ти-ж 'го претцї
У Дзвінки не —

Довбуш.

Забув? — нє! не забув!
Але подарував!...

Иван.[4])

О, сили ви
Небесні!!!...

Довбуш.

Ха ха ха!.. Они менї
Єго не викупя! — Я сам! я сам
'Го буду мусїв викупати, и
Кроваво, бою ся! — Бо що я в шумі,
У божевільнім шумі мого
Народу, на топір той присягав,
То жах мене бере, як тілько лиш
Згадаю!!!...

(Потикаєсь аж до каменя и паде припадаючи на[5]) него).

---

[1]) В автогр. А.: зодрегаючись.
[2]) Перечеркнено: Гу!
[3]) Переч.: тобі, братю.
[4]) „ Зриваєсь на ноги.
[5]) „ до.

Ивáн (сїдає коло него).

Не журúсь так, брáтчику! —
А хоть и дáв-єс Дзвінцї той топір —
Абú онú лиш, щоб лиш гуцулú
Се не довідались, що ти 'го Дзвінцї
Завдáв! — Бо сей дiявол —

Дóвбуш.

Шле ужé
По мóю — дýшу!!!...

(Обá зривают ся на ноги).

Дванáцята сцéна.

Чóра с топірцем.— Ті, що пéрше.

Чóра.

Твóю дýшу, кáжеш? —
Хібá у Довбушів тих є душá? —
Ха ха, ха ха, ха ха!... Для тóго-ж він
Лиш ляцку дýшу хóче! —

Дóвбуш.

Га!...

Чóра.

Однý лиш! —
Одним — однý лиш! — Що? — ти побілїв? —
Ти-ж прéтцї їх по тúсяч мордувáв,
А нúнї о однý скупýєш ся.
Де хóдит, сей топíр ти викупáть? —

Дóвбуш.

А хóтьби й бóжу гóлов[1])!!! —

Чóра.

Ха ха ха!..
Як жус за Бóга зáраз ся ховáє! —
Та тут бо о богú не хóдит! — тут
Лиш хóдит о чортú! — святý присягу! —

---

[1]) Перечерк.: главу.

О До́вбушеве сло́во! — и одну́
Лиш ля́цку ду́шечку!!! —

До́вбуш.

Ніко́ли в сві́ті!!!
Хоть ма́в бих и в моги́лї за́раз пріти[1])!!!

(Пріч).

Тринáцята сцéна.

Остáвші.[2])

Чо́ра.

Ха ха ха ха!...

(Глу́мит[3]) ся До́вбушеви)

Бажа́й на сей топір
Від ме́не й те, що в сві́ті найжаснїще,
Що в сві́ті на́віть и не чу́ване:
А До́вбуш ти приста́вит за поку́ту!
При се́му то́порі! —

Ива́н (на колі́нах).

О, зми́луй ся! —
У нас є дім, є по́ле: все бери́!
Лиш —

Чо́ра.

Ду́шу!!! —

Ива́н.

Срі́бло, зо́лото в нас є:
Усе́ бери́, лиш —

Чо́ра.

Ду́шу!!! —

Ива́н.

На́ ти ніж сей,
И засади́ 'го в ме́не —

---

[1]) Первісно було:
Хоть мав бих зараз у могилї пріти.
[2]) В автогр. А.: злишні.
[3]) Перечерк.: Імітує До́вбуша.

Чо́ра.

Що?! — ти бу́деш
Мені ще торгува́ти ся?! Го го! —
То в гуцулі́в я за́раз запита́ю,
Чи сей святи́й, боже́ственний топі́р
В'ни схо́чут ви́купити...

(Хо́че йти).

Ива́н

(срива́єсь на но́ги и трима́є ю.)

Стій, скаже́на!!! —
Ту твою ля́цку ду́шу бу́деш ма́ти,
Хоть ма́ли-б[1]) и живце́м мя закопа́ти!!! —

(Чо́ра тя́дне 'го за собо́в. Заслона).

---

[1]) Перечеркнено: мают.

ПЯТЕ ДЇЛО.

—

ПО́ДРЯ:

Послі́дна четве́ртого ді́ла. — Зо́решлива ніч. — Поде́коли паду́т звіздп.

Пе́рша сце́на.

У заті́лю гуцулі́, Джі́мір с кра́ю. — Під ялі́цев стої́т До́вбуш, з велі́ким, опечатаним перґаменто́вим суво́єм у руці́. —

До́вбуш.

Я ви́жу ка́лфи всї, лиш пе́ршого
Не ви́жу. — Де мій брат? —

Джі́мір.

Я ба́чив 'го,[1])
Як він ишо́в куда́сь с цига́нков Чо́ров,
А Лаґади́н за ним.

До́вбуш (серді́то).

А вадь, що він
Послу́хав то́го чо́рта?! —

(Усе́ у бі́льшу я́рість впада́ючи).

Тихо, кров[2])! —

(Витяга́є ніж зза че́реса и ме́че его́ під ялі́цу).

Я лиш одно́го бра́та ма́ю!...

---

[1]) Перечерк.: Сего́дне в вечер.
[2]) » серце.

(Понýре дýманє.)

А

Як справди він послýхав ту чортúцу,
И Довбушів имя́ то непорóчне
Убóєм осквернúв[1]) се? Як єго
Напрáсне приятéлство лиш налúчман,
Лиш мáска хитра бýла, щоб менé
Тим лéгше загрузúти[2])? — Га!!! — тогдú —
Тогдú би лýчше було, щоб ти був
Не народúв ся, бо и Міхаіл
Святúй з усúм небéсним вóєнством...

(Яркúй посвіт лýшниц. — Дóвбуш стоіт стовпóм.[3])

О, обгорніт менé!!!...

(Кúдає сувій пріч и иде переполóшений нáвзнак.[4])

Дрýга сцéна.

Ивáн с кровáвим ножéм. Лаґадúн с тóпором. Чóра с крестóм. Гуцулú з лýшницями. — Ті, що перше.

Дóвбуш.

Той ніж?!!!...

Ивáн.

Післáла
Тобі сестрá. — Бо я ю відшукáв!...

Дóвбуш.

Сестрý?! — И що? —

Ивáн.

И — вбив!!! —

Дóвбуш.

И — що?!!! —

---

[1]) Перечерк.: покаляв.

[2]) Рядки від слів: »Як єго« — до — »легше загрузити?« в автоґр. А. автор дописав червоним олівцем. Перечеркнено: На віки поваляти. В автоґр. Б. читаємо: приятельство, в автоґр. А. приятелство.

[3]) Первісно було: стоіт с переляку як стовп.

[4]) Перечерк.: назадгузь.

Иван.

Зарізав,
Колй вже хочеш знати!... Нині-ж день —

Довбуш.

Вартоломія...

(Вириває Іванови ніж, просажує 'го ним, мече вітак ніж Чорі,[1]) потикаєсь назад,[2]) паде під ялйцу,[3]) закриває собі очи и сидит нерухомо. — Джмір иде до него.)

Лаґадин.

Стій!!! —

(Мече топір Довбушеви,[4]) ловит Івана[5]) обома руками, кладе 'го на землю и приклякає коло него.)

Иван.

Сегодне день...
(Умерає.)

Чора

(здоймаючи крест високо д' горі.)

День мсти, день пропасти всіх Довбушів!!!
Бо в день Вартоломія и отец
Мій скочив ув огонь!!! — Огонь сипів!...
Огонь бухав!... и йскри сипались
Червонні як так та кров!... А бідна Чора
Стоіт та дйвит ся та присягає —
И присягає мсту над Довбушами!...
И точит Довбушівску чорну кров!!! —

(Здоймає ніж,[6]) и підносит 'го високо д' горі.)

Горов же грай, проклята! — грай — горов!!! —

(Швидко пріч).

---

[1]) В автор. А. переч.: по під ноги.
[2]) Перечерк.: назадгузь.
[3]) " ялицев.
[4]) " до ніг.
[5]) " падущого.
[6]) Переч.: Хапає ніж, що єго їй Довбуш о перед ноги кинув и підносит 'го високо в гору.

Трéта сцéна.

Остáвші.[1])

Лаґадúн.

(до Ивана.)

Ти своє відогрáло вже. о, бідне
Ти Довбушівске сéрце!... за для тóго-ж
Утихомúр ся вже!...

(Виймáє зза чéреса велúку[2]) хýстку и укривáє нев Ивáна.[3])

Джíмір.

Гов, чоловíче!
Чи мóже дýмаєш, що нам в грудéх
Лиш топірці клепáют? — Вповідáй! —
Що стáло ся? — То є прáвди він сестрý
Зарíзав свóю? —

(Лаґадúн зриваєсь и тягне ніж, Джíмір то сáмо.)

Стій!!! — Кудá-ж ходúв
Сегóдне рáно він? —

Лаґадúн.

Кудá ходúв? —
Честь сéго нештовóда ратувáти[4])
Ходúв, честь гуцулíв обмúть ходúв,
Хóтьби и ля́цков крóвйов. — Се єгó
Винá єдúна!
Алé як ми у монастúрь прийшлú,
Кудá нас чóрна псúця завелá,
И він довíдуєсь, що тут о дýшу
Невíсти хóдит, о княгúні дýшу:
То ніж падé 'му з рук и він з жахý
Стовпіє як маймýрний óбраз...[5])

Джíмір.

Що-ж
Княгúня рóбит? —

---

1) В автоґр. А.: Злишні.
2) В автоґр. слово: велику — дописано.
3) Перечеркнено: тварь и груди Ивана.
4) В автоґр. В. було перв.: рахувати.
5) Слова: Маймурний образ — дописано; перечеркнено: укопаний.

Лаґадин.

В'на читає у
Однім старім сувою перґаменту,
Що їй післав секретар в монастирь,
Як умераючи нам вповідала. —
Але як ми вступили у келію,
Встає она як божество, иде до
Ивана, и оттак до него каже:
У добрий час, мій брате! — бо и я
Єсьм роду Довбушівского, донька
Самого того Довбуша, що граба
Велїв живцем спалити. — Ніж отсей,
Котрим він свого ката просадив,
Був моего вітця!...

Джімір.

А що циганка
На се? —

Лаґадин.

Як та гадюґа, як змия
Сапула ся и заревла, що гомін[1])
Розляг ся аж по всїм монастирі:
То й ти, препроклятуща?!!! то и ти
Походиш з Довбушів?!!! И так лютуючи,
Рве ніж княгини з рук, и топит 'го
Нещасні у грудех!...

Довбуш (глухо).

Вартоломія!...

Лаґадин (до Ивана).

А ти мовчиш?.... Ще прийде та пора,
Що заговориш!...

(До своїх гуцулів).

Поможіт ми, братя,
Занести жертву сю у мій халаш,
Вітак на чорногірскі кичері[2])
'Му викопати гріб!...

---

[1]) Перечеркнено: лоскіт.
[2]) „ на чорногірскім гребени.

Дóвбуш
(зривáєсь и хапає той ніж, що 'го ще з рáзу був відки́нув).

Копáйте два!!! —

(Хóче пробитись, áле з'упиняєсь, мéче ніж пріч и хапає топір.)

О! — Але не!!! — Ще хóчу запитáтись
У тóї крáсної гадю́ґи, зáщо
Онá ми се зробила... — Ни́ні-ж[1]) день...

(Пріч).

Джíмір.

Нехáй и чóрта с пéкла бýде дни́на —
А гýцул свóго кáлфу не поки́не[2])!!! —

(Пріч за Дóвбушем. Мáйже всї гуцули́ за ним. — Тих кілька, що лишилось, берýт тїло Ивана на топірцї и віднóся в проти́вний бік. — Лаґади́н иде за ни́ми в тýзї.[3])

ПОДРЯ.

По лївім бóцї отвóрене приýлне[4]) вікнó у дóму Дзвінки. — На прáво стрóмина[5]) з зáмком воєвóди. — Ніч зóрешлива. — Чáсом падýт звізди.[6])

Четвéрта сцéна.

Чóра с кáганцем, брýсом и тим ножéм, що Довбуш ним Ивáна просади́в[7]).

Чóра
(кладé кáганец на вікнó).

В'на си́пле кýлї з мóєго крестá,
А я сей нóжик най собí обíздрю.

(Обзерáє ніж).

---

[1]) Перечеркнено: Сегодне-ж.

[2]) Ті два рядки дописані. Первісний їх перечеркнений текст ось який:

Нещасний день Вартоломія днина,
Вартоломія нещаслива днина!...
Хто гуцул — свого калфу не
Нехай се буде и чортівска днина.

[3]) Перечеркнено: сумуючи.

[4]) В автоґр. А. перечеркнено: заулне.

[5]) Перечеркнено: скала.

[6]) „ Звізди падут заєдно.

[7]) „ пробив.

Так, ножику! сегодне твоя днина! —
Бо два аж Довбушівскі серця
Пробити — то не фрашки! — бо они
Твердіщі кременя.!!!
(Смотрит вістре.)
А претці ще
Роботї твої нинї не конец,[1])
Для того-ж мушу наострити тя,
Абе-с[2]) такий був острий як той брич!
Як мести святої невсипуще око[3])!!!
Як Тіфона огненнії отроки!!! —
(Зачинає ніж острїти и ве до того жасну, коротку арию.)

Пята сцена.

Дзвінка с тарильчиком, на котрім находит ся кілька золотих куль, у ліві руці, а с каганцем у праві руцї, уходит з затиля.[*])

Дзвінка.
(кладе каганец и тарільчик на вікно).
Тобі ще хочет ся співати, Чоро?...

Чора.
Се пісень весільна Довбушеви с краснов
Княгинев...

Дзвінка
Пісень вогробна, не весільна!
Бо він — загине!!! —
(Рве дубелтівку и порошницю с клинка и набиває ю завзято двома золотими кулями.)
А трафю! трафю! трафю! щоб тото
Єго лукаве, прелукаве серце
На сто кавалків — нє! на прах! на порох[5])
Розсипалось!!! —

Чора
(тиче їй ніж за пояс.)
А про усяке ніж

---

[1]) Первісно було: Роботї твої не конец сегодне.
[2]) В автогр. Б.: аби.
[3]) Первісно було:
Як ревности то невсипуще око!!!
[*]) По слові »затиля«, перечеркнено: и иде до вікна.
[5]) Перечеркнено: прах.

Тобі́ отсе́й! — він о́стрий! — Чо́ра 'го
Остри́ла! бі́дна Чо́ра!...

Дзві́нка (наслухає).

Слу́хай!

Чо́ра.

Він! —

Дзві́нка.

Він!!!

Чо́ра (закусуючи зу́би).

Він!!! — А до́бре мірь!!! —

Дві́нка.

Лиш не жури́сь...

Чо́ра (сичячи як гадина).

Лиш о́стро! чу́єш? — о́стро! — в се́рце[1])! в се́рце! —
(Чо́ра и Дзвинка замикают швидко вікно́, гасят каганці и тачут ся в бік.)

Шеста сцена.

До́вбуш. Ті, що пе́рше.

До́вбуш.

Вже загаси́ла? — Так як мо́ю ду́шу!...
Але́ втвори́ и дай мені ні́чліг! —

(Пу́кає то́пором у вікно́).

Не хо́чеш? — Пре́тці-ж я ти передо́м
'Го заплати́в, и гойно, ду́маю! —
Бо й чорт тобі́ за не́го бра́та не
Зарі́же, ні сестру́ не замордує!...

(Пу́кає.)

То-ж отвори́, ти ка́жу!!! — Або за́раз
Таки́й нічліг ти спра́вю,[3]) що аж пе́кло
Ся зодрегне́!!! —

(Бє то́пором так си́льно у вікно, що оно́ з бре́нькотом злітає. — Ра́зом паду́т два набо́ї.)

---

[1]) Перечеркнено: него.
[2]) " и.
[3]) " зробю.

Та дві аж? — И одної
Би було доста.

(Держит ся однов руков за серце, а другов за арцабу, хітаєсь, паде на коліна, відтак на землю, а то так, що лежит просто під вікном.)

Твердо стелиш, Дзвінко!...

Дзвінка (у вікні).

Княгиня ти постелит у перинах!

Чора (в хаті).

А ти повинна ліпше, бо и ти,
И ти єго сестра, донька отсе
Старого Василя Довбущука
С тов нещасливов Сойов!...

Дзвінка.

Прабог[1])!!!...

Чора.

Клич
Не Бога, але Тіфона! — Він ти
Поможе!

Дзвінка.

(Рве ніж зза пояса и біжит у хату.[2])

Поможи-ж...

Чора.

Га!!! що?!!! ти ніж
Садиш мені у серце?!!!...

(Харчучи.)

Ніж той

Дзвінка.

Ти
Сама острила... Ще раз!!! Ще раз!!! Ще[3])!!! —

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: Боже!!!

[2]) Перечеркнено: де обі з лоскотом на землю падут.

[3]) Перечеркнений вариянт сего уступу ось який:

Чора.

Га!!! га!!! ти голов
Ми відтинаєш, голов?!!!

(Божевільний ре́гіт.)

Ха ха, ха ха, ха ха!...

Се́ма сцена.

Джімір. Гуцули́ з лу́шницями. До́вбуш. Пізніще Дзвінка.

Джімір.

Мій ка́лфо!!! — Га!...

(Джімір и па́ру гуцулів приклякают ко́ло До́вбуша и підво́дя єго́,[1]) так, що він у сеі и настоящі сцені як сиди́т.)

До́вбуш.

О'дякова́ть вам, бра́тя! дякова́ть!...
Чи ду́мали ви день Вартоломі́я
У Дзві́нки ни́ні святкува́ть? — И я не! —
Єй Бо́гу, що и я не!... Та для чо́го-ж
Би не у Дзві́нки? — Брак тут ро́зривки? —
Диві́т ся, о, диві́т!...

Дзвінка

(божевільна и розхрістана, крова́вий ніж у руці, вибігає, ні́би то гу́ляючи на подрю).

Але то-ж то вам тве́рде се́рце у то́ї божеві́льної цига́нки!... як кре́мінь! — Але́ я їй 'го просади́ла — просади́ла — просади́ла — на́скрізь! — так![2]) —

(Пантоміма. Ре́гіт).

Що ка́же она́[3])? До́вбуш мій брат? —

(Ре́гіт).

(Харчучи.)
Ніж той...

Дзвінка.

Ти
Сама острила... Так!!! и так!!! и так!!!

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: берут его на руки.
[2]) Первісний текст сеї частини ось який:

Дзвінка.

Але то-ж то вам ликава шия у тої циганки!... як дріть! Але я їй претці ю перетяла — перетяла — перетяла — так! —

[3]) В автоґр. А. переч.: божевільна циганка.

Ба ще що би не вигадали!... Він прéтці-ж мій зарýчений и гадáє женитись с тов там крáснов княгинев у зáмку! — Та й для чóго-ж би не? — онá-ж прéтці тáкже єгó сестрá? — Як то лиш? — Зáраз...

(Співáє.)

Взяла срібла в черепóчок,
Та й поклáла на жарóчок:
Гой топи ся срібло щире!
Бýдут кýлї на вечéру!

(Говорит).

И так дáлї. — Се пісня за тóго хорóшого Джоґолю, що єго богата Аксенийка застрілила, алé я ю забýла, гет-гет[1]) забýла!... Бо онй кáжут, що я старóго Штефанá строїла, а се бріхня,[2]) бо єгó Сóя строїла, хоть и за мóї грóші. — Не прáвда Сойо? —

(Рéгіт).

Лиш половину, кáжеш? — Я сипю все, аби ся сердéшний не богáто мýчив. — От так...

(Пантоміма).

Що ти кáжеш, Штефáне? — сéрце у тобі перепáлює? — Хібá я тóму[3]) винна, що старі люде не привикли до Сóїних зварків? — Овва![4]) —

(Рéгіт).

А ти що кáжеш, Лéсю? — Абéс єї и на óчи и не видів? — Онá відма, любчику, и нас усїх ще з світа позгóнит, кáже твоя нéня, та в однó плáче... так!...

(Пантоміма).

Алé добрáніч, Олéксику мій любий, добрáніч! — А як тебé старá питáтиме, де ти ся так заба-

---

[1]) Перечеркнено: зовсім
[2]) " неправда.
[3]) " за тото, що.
[4]) " Про мене!

ри́в, а ти кажи́ — — ну? — — ти кажи́, щось був у ци́ган, твій кріс ла́годити. Добра́ніч! Добра́ніч! —

(Пріч).

Осма сце́на.

(Оста́вші.[1])

До́вбуш.

О Джі́мір! Джі́мір!... Але ти вже звеш
О пе́ред Го́спода престі́в мене́,
Мій непови́нний бра́те!... Я вже йду!...
Для то́го-ж будь здоро́в ми, вірний дру́же[2]),
И ви о гуцули́, здоро́ви бу́дьте,
И мя просі́т!... прості́т!...

(Усі́ закрива́ют собі очи).

Джі́мір.

Оле́ксо мій!...

До́вбуш.

А сей топі́р... озми 'го, ми́лий дру́же,
И утопи́ 'го там, де Че́ремуш
Найглі́бші, найкруті́щі кру́чі кру́тит[3])
Аби́ ще дру́гого де До́вбуша[4])
Не закорті́ло, божестве́нну збро́ю
У сво́ї ру́ки бра́ти. — Бо́жа збро́я,
Боже́ственне ору́жіє не нам,
Не грі́шним лю́дем в ру́ки, що в груде́х їх
Наро́ви ще кіпя́[5]) и гра́є кров!..

(Обзера́є топі́р пова́жно и гово́рит до не́го).

О, щоб я сво́ю не́ню був послу́хав!...
Бо мені́ она́ тебе́ суди́ла,[6])

---

[1]) Перечеркнено: Зли́шні.
[2]) „ Марку.
[3]) „ плесо має.
[4]) Первісно було:
Аби там Довбуша ще другого.
[5]) Перечеркнено: ся бют.
[6]) „ 'го призначила.

А бра́ту мо́му!... Але я — я ле́жу...
Прости́ мене́, святи́й!...

(Цілю́є топір з обох боків и подає 'го Джі́міреви.)

И ти, о, Бо́же!...
Котри́й кара́єш, а́ле справедли́во,
Прости́ мя ка́ющого ся, прости́
Мя ра́ди тво́го милосе́рдія
Вели́кого над на́ми!...

(Одна́ ду́же кра́сна звізда́ паде́.)

Що за кра́сна...
Упа́ла там... звізда́!...

(Умера́є. — Хви́ля. — Гуцули́ гася́ лушниці́. — Джі́мір кладе́ ме́ртвого на зе́млю а сам устає́.)

Джі́мір.

Звізди́ лиш згарь[1])! —
Сама́-ж звізда́ сія́ти ме во ві́ки!
И ме пока́зувати чолові́ку
Путь — д' го́рі! —

(Гуцули́ підсува́ют топірці́ під ті́ло, підно́ся 'го д' горі и беру́т на пле́чи. — Тимча́сом ло́вит ся за́мок и пожа́р освічує цілу́ по́дрю маґічно. — Засло́на.)

---

[1]) Первісно було:

То їй лиш — згарь! —

Сценї́чні по́кази.[1])

Осо́би и но́ші.

Воєво́д.

70 рік. — Різки́й дїдуга́н. — Староплольска но́ша маґна́тів, карабе́ля,[2]), була́ва.

Княги́ня.

26 рік. — Краса́ и кня́жеска пова́га.[3]). — Бізанти́цка кня́жеска но́ша, діяде́м, порфіро́ва, со́болем заблане́на мантá.[4]) — Ся хоть коро́тка ро́ля — ма́є бу́ти з вели́ков прецізиов гра́на, бо етанови́т єди́ний ко́нтраст до ре́шта же́нских роль[5].)

Секре́тар.

30 рік. — Ду́же хоро́ша я́ва[6]), а́ле чо́рний хара́ктер. — Штуце́рска но́ша молодо́ї по́льскої шляхти.

Секретар я́ко мо́нах.

Ся ма́ска ма́є бу́ти ду́же пова́жна и імпону́юща. На голові́ колпа́к з до́вгим ве́льоном. Во́лос до́вгий и борода́ ду́же до́вга и бі́ла. У лї́ві руцї́ кни́жка

---

[1]) В автоґр. А. перечеркнено: прикмети, — поправлено олівцем: по́кази; тут дописано олівцем а опісля перечеркнено: заувагп.

[2]) Переч.: воєводзка.

[3]) „ постава.

[4]) „ мантпя.

[5]) Первісно: контрапункт до других обох

[6]) Переч.: красна постава.

и рожа́нец з вели́ких жо́втих цято́к, у пра́ві руці́ крива́ па́лиця. Ри́зи до́вгі, чо́рні. На ши́ї крест.[1])

Марша́лок.

40 рік. — Гу́мор. По́льска, дома́шна но́ша. — Марша́лска па́лиця.

До́вбуш.

25 рік. — Краса́, житє́, натура́лність, шляхо́тність. — Но́ша гу́цулска а́ле ідеалїзо́вана. — Сарда́к и ногави́ці чирчико́ві[2]) (frapproth). — На голові́ а́бо каманак (гу́цулский ба́рет с трьома́ ріжка́ми) а́бо уго́рский креса́к з зеле́ними пю́рами. — За че́ресом но́жі и пістоле́та. — Громови́й топі́р (Streitart)[3]) є фантасти́чна, старові́цка збро́я, поді́бна до ри́мских лїкто́рских то́порів. — Но́жі и пістоле́та туре́цкі. — Тяжку́, уго́рску ша́блю но́сит До́вбуш лиш у четве́ртім ділї.

Ива́н.

26 рік.[4]) — Хоро́ший, а́ле пону́рий. Но́ша як До́вбуша, але зо́всім чо́рна с чо́рними пю́рами. — Ша́бля та́кже лиш у четве́ртім ділї.

Джі́мір.

25 рік. — Весе́лість, отве́ртість, натура́лність. — Но́ша як До́вбуша, лиш не така́ виста́вна.[5])

Лаґади́н.

26 рік.[6]) — Пону́рість, завзя́тість, я́рість. — Но́ша як у Ива́на.

Мо́рган.

70 рік. Доброду́шність, бла́гість. — Но́ша фантасти́чна старові́цких чорнокни́жників.

---

[1]) Сей уступ сценїчних показів в автогр. А. дописано дальше на стор. 124 автографу; перечеркнено в нїм слово: Ряси.
[2]) В автоґр. А. переч.: порфірові.
[3]) „ „ „ се слово пропущено.
[4]) Переч. 24 роки.
[5]) „ але май поединча.
[6]) „ 24 роки.

Чóра.

18 рік. — З разу непорóчне чáдо натýри. — Нóша угóрских циганів: у дрýгім ділї дорогá и вибірна, вітáк зóвсім занéдбана.

Сóя.

50 рік. — Жаснá, відéмска проява. — Знакй дáвної красй. — Занéдбана цигáнска нóша.

Дзвінка.

30 рік. — Роскішна, чарýюща, алé фрівóльна и кокéтна красá. — Нóша гýцулска, дýже богáта, алé аж за нáдто пересáдна.

Старйй гýцул.

90 рік. — Дерзкйй упéртий дїдугáн. — Нóша гýцулска, дублéна (hellbraun) абó и сйва. — На голові велйка, крýгла, медвéжа абó и барáня кýчма. — Без збрóї. — Дóвга, замашнá кйржа (Bergstock).

Молодйй гýцул.

20 рік. — Умішáйло. — Нóша гýцулска, алé аж занáдто штуцéрска.

Гуцулй.

Нóша ідеалїзóвана гýцулска. — Чóрні сардакй. — Червóнні ногавйцї, угóрскі кресакй (капелюхи). — У трéтім и пятім ділї топірцї, у четвéртім штýци (карабіни) и мислйвскі сугакй[1]) (Hirschfänger). — Ножі и пістоляята усїгди за чéресом.

Капітан трабáнтів и трабáнти.

Нóша и збрóя гелебардірів на княжеских дворáх минýвшого столїтя.

Старóсти и шляхта.

Нóша и збрóя старопóльска.[2])

---

[1]) Переч.: шаблї.
[2]) В автоґр. А. переч. Карабелї.

Слу́ги.[1])

Як на всїх кня́жеских двора́х мину́вшого столі́тя.

Кат з помі́чниками.

Жасні́ цига́нскі[2]) проя́ви.

По́дря.

В загалї́.

„До́вбуш“ ма́є бу́ти траґе́дия у по́внім зми́слї то́го сло́ва и для то́го ма́ють бути вся́кі переса́ди в декора́циї уни́кнені. бо се ува́гу прито́мних ті́лько моро́чит, а то зо́всїм без потре́би. — Але́ на тото́, що ні́мцї назива́ют „das Stimmungsvolle“, тре́ба всї́гди розу́мний взгляд ма́ти.

1.[3]) Хоро́ми в за́мку.

Обши́рні и пону́рі, без вся́кої оздо́би.

2. Розва́лини (руї́ни).[4])

Ма́ют бу́ти та́кже обши́рні и велича́ві. Але́ се мо́же бу́ти та́кже и пе́чера в які́ горі́. або́ и[5]) вели́кий шате́р. але́ все при доро́зї.[6])

---

[1]) Переч.: Ноша їх.

[2]) Перечерк: фантастичні.

Тут в автоґр. А. бачимо ще отсю дописку, яка не ввійшла до автоґрафу Б.:

»Через цїлий час свого побуту на подрі стоїть кат спертий на топори́ще, а барда знов топорищем д' горі, на ковбок, як се часом малювали на образах.« (Тут подано й прімітивний рисунок сего ковбка).

[3]) Переч.: I. Дїло.

[4]) Переч. II. Дїло.

[5]) „ також

[6]) „ гостиниці.

3. Світлиця у Дзвінки.

Дуже подібна до тих, котрі находят ся у старовіцких, богатих, тірольских домах. — Стіни, стеля и поміст з гибльованих протесів, сволокú, одвірьки футрини (арцаби (Thür-Fensterstöcke),[1]) ослони і т. д. швицарскої роботи, усе від старости почервонніле. — Під приулком[2]) думав я собі відтятий оден кут з великим вікном.[3])

4. Гуцулский табор.

Сей треба собі думати яко за подрев, а на подри має бути лиш халаш (наміг) Довбуша, если може бути, з смерекового лубя (кори).

5. Приулок[4]) у Дзвінчині хаті.

Він має бути по лівім боці. — По правім боці має стояти замок на горбику або на скалї,[5]) а оба будинки так, аби затиле вольне було, щоб добре видїти падане звізд. — За все треба не забути, вікно так приспособити, аби при ударі Довбуша топірцем, оно легко и зараз злетїло.

---

[1]) Слова поміщені в скобках — в автоґр. А. пропущені.

[2]) Переч.: янкірем.

[3]) В автоґр. А. маємо ще отсю попоправлювану, в части пером, в части олівцем написану примітку, що не ввійшла до автоґрафу Б.

»III. Дїло. Подвіре в замку. Обширне и понуре.« Ті слова перечеркнено і написано: »Хороми в замку ті самі, що и в першім ділї.« Дальше поміщено отсю перечеркнену приписку:

Желїзну піч я думав собі яко капличку або щось подібного. Двері в ню мають бути такі велпкі, аби міг крізь нї чоловік увійти.

[4]) В автоґр. А. переч. заулок.

[5]) Слова: на горбику або на скалї — дописані в автоґр. А. олівцем.

Послі́дна ува́га.

Ся дра́ма містйт[1]) у со́бі 1700[2]) віршів я́мбами у такий по́діл:

1.	Діло:	390[3])
2.	„	410[4])
3.	„	340[5])
4	„	390[6])
5.	„	170[7])

Отже-ж режісер и найбілшої сце́ни не ма́є журйтись о то, що 'му часу́ забра́кне, и мо́же да́ти усім еволюціям потрі́бну слободу́[8]) и час.[9])

---

[1]) В автоґр. А.: лічит.
[2]) Переч.: 1710.
[3]) „ 376.
[4]) „ 400.
[5]) „ 354.
[6]) „ 400.
[7]) „ 180. Під колюмною цифр бачимо їх суму: 1700 переч. 1710.
[8]) Переч.: волю.
[9]) На боці бачимо ще перечеркнені числа: 1530 і 1710 поставлені одно понад другим.

Трета редакция »Довбуша« не була ще надрукована. Маємо два автоґрафи сего твору. Автоґраф А. становить первісний текст, брулїон автора із поправками і перерібками; автоґраф Б. — се переписаний на чисто автоґраф А. при чім автор декуда робив незначні зміни. Основний текст беремо з автоґрафу Б., приймаючи лиш декуди влучнїйші вислови з автоґрафу А. Усї поправки і зміни в автоґрафі А., як і ріжниці між обома автоґрафами зазначуємо у приписках під текстом. В автоґрафі Б. зазначені акценти, які відмічуємо в текстї.

Автоґраф А. третої редакциї Довбуша складає ся з сїмох зшитків канцелярийного паперу і одного окремого лїнїованого аркуша, на якому приміщений наголовок і дїєві особи. До стор. 56. папір гладкий; дальше — лїнїований. Наголовок і дїєві особи повторені ще раз на стор. 5. і 7. автоґрафу А. — так, що сеся частина автоґрафу має дві редакциї: А. (а) та А. (б). Пізнїйша редакция (б) сеї частини автоґрафу А. має наголоси зазначені червоним атраментом. Цїлий автоґраф А. займає 126 сторін письма. Часто подибуємо печатку: »Товариство Руска Бесїда« в Чернівцях. На стор. 6. автоґрафу А (а) приписка: »Власність товариства »Руска Бесїда« у Чернівцех;« на стор. 2. автоґр. А. (б). приписка: »Власність лїтерату́рного това́риства »Руска Бе́сїда« у Чернівце́х. Улиця лелі́йна, ч. 29.« Така приписка і в автоґрафі Б. Поправки роблені в автоґрафі А. по більшій части червоним, декуда чорним атраментом, рідко олівцем.

Автоґраф Б. збережений в переплетї, викінчений дуже старанно, гарним почерком, на білім папері канцелярийного формату займає 137 сторін письма „in folio“. Наголоси зазначені червоним атраментом. Місцями печатки: »товариство Руска Бесїда в Чернівцях«. Поруч дїєвих осіб бачимо приписки пороблені олівцем чужою рукою, (мабуть котрого з директорів тодїшного руського народного театру, що стояв під зарядом Біберовича та Гриневецького), де зазначено імена артистів, що мали-б відограти Федьковичеву траґедию. Приписки ті, споруджені т. зв. етимольоґічною правописию — розділюють ось як головні ролї траґедиї: Воєвода — Стечинський; Княгиня — Вішнєвська; Секретар — Плошевський; Олекса Довбуш — Біберович; Иван Довбуш — Клїшевський; Джімір — Гулевич; Лаґадин — Янович; Морган — Підвисоцький; Чора — Біберовичева.

Поруч автоґрафів маємо ще одну рукопись. Є се копія з автоґрафу Б. третої редакциї виготовлена Гулевичем, артистом тодїшного народного театру, призначена до сценїчного вжитку. Відпись

сеся була долучена до подання зверненого на адресу галицького намістництва, де прошено о дозвіл виставляти Федьковичеву трагедию на сцені. У відповідь на се подане прийшло письмо дирекциї львівської поліциї — котре як інтересний історичний документ подаємо в цілости:

C. K. DYREKCYA POLICYI
we LWOWIE.

L.: 22.761.

KLAUSULA.

Wysokie Prezydyum c. k. Namiestnictwa pozwoliło reskryptem z dnia 27. września 1888 l.: 10.511 na przedstawienie na scenie ruskiego teatru prowincyonalnego Biberowicza i Hryniewieckiego tragedyi Fedkowicza pod tytułem „Dowbusz“ pod warunkiem opuszczenia następujących ustępów i wyrażeń:

W akcie I. scenie 3. ustępu:

. . . . . від ляха дарів
Не потребуєш?

Довбуш.

Бо у нас не можна
Від ворога дари приймати.

Воєвод.

Як?
Ти ворогом мя звеш?

Довбуш.

А ти-ж не лях?
Не тих самих батьків ти син, що волю
Нам нашу зрабовали? від коли
Ми побережіє моря чорного
Нехали и в сих горах оселились,
То Гуцул волен був! Незнав він, що
Король, що воєвод, що пан, що шляхтич,
Бо сам си був и королем и паном
И судцев и не то. —

Секретар.

Як смієш?

Воєвод.

Най 'го!
Лиш далї Довбущуку! Говори!

Довбуш.

Аж тут и Лях нїт вісти відки взяв ся,

i od słów:

. . . . приймив
За рідних вас у вольні свої гори.

Старий староста.

Позволь!

Воєвод.

Нехайте-ж 'го! лиш далї Довбуш!

Довбуш.

Але з ватер мисливских стали замки,
С товаришів кати, з братів тірани,
Що посіпак та драбів понаймали,
Аби дїдизного господаря,
Що в свій халаш за гостя вас приймив,
В ярем убрати та в рабский кайдан.
А ви ще хочете, аби вас гуцул
За друга свого мав? О воєводо,
Ви нас опришками та різунами
Та людоїдами звете; до кого
З обох нас, чи до ляха чи до нас
Та назва липне, світ колись осудит,
Але що гуцул — то за свою волю
Він вступит ся, хоть най там зараз знає,
Що, або ляцке серце то невірне,
Або й послїдне щире гуцулске
Ме голе трепегатись на ножи,
Нам все одно!

udzi eż od słów:

Ляхи такі як ти, о князю, були,
То ми-б мечі
На плугове желїзо перекули.

w scenie 10., stronicy 19 ustępu od

И наш учитель на колегії
У єзуіцкі школї! О, о, о!
Що-ж був се за учитель! над усї
Учителї! А особливше всїх
Мене він поважав и жалував,
Для чого я у єзуіцкий орден

Не записав ся! Ба я-ж думаю
Що лучше єзуїтом дїськи бути,
Як ним лиш звати ся. Се я бувало
'Му кажу и довожу, що таких
Богато більше в світї, як тих званих.
А він регочет ся та моргає.

W scenie 11. wyrażenia:

єзуїцкий школяр.

w scenie 12. od:

»О, ти Боже провидїниє,
Ти зовсїм злишне, від коли Льойоля«

w akcie 3, scenie 2 słowa:

„капуцинів«

scenie 4.:

Як я тобі, що в тебе вкрав віддам,
То и то дароване.

А як я те, що другий в вас украв,
Дістав та вам віддав?

Секретар.

Гм, гм, гм, гм.
Тримавше в себе років кількасот?

w scenie 7.: »Ляцкий рабе«.

w scenie 10.: »а Рим старий не має«.

w scenie 14.: »Кат всїх Ляхів —
Або то прелукаве ляцке сердце«.

w akcie IV. scenie 3 słów.: »сука«, »отсеї ржиції чорнов кровйов«.

w scenie 12. słów: »Божу голов«.

w akcie V. scenie 3 słowa: »псиця«

tudzież pod warunkiem nie wykonania informacyi autora co do podnoszenia krzyża, i w ogóle używania krzyża na scenie, tudzież informacyi co do stroju sekretarza jako zakonnika, aby tenże nie miał na piersiach zawieszonego krzyża, a przy boku różańca.

We Lwowie dnia 5. października 1888.

Marynowski.

Письмо те показує нам, які уступи Федьковичевої траґедиї були р. 1888 проскрібовані, — та з якими цензурними умовами мусїв взагалї числити ся Федькович вже тодї, коли свою траґедию з р. 1876 перероблював та приладжував у третій редакциї для сцени руського народного театру.

ЯК КОЗАМ РОГИ ВИПРАВЛЯЮТЬ.

ЯК КОЗАМ РОГИ ВИПРАВЛЯЮТЬ.

Фрашка в І. відслоні.

Вільно за Шекспіровою драмою: **Як пурявих уговкують**

НАПИСАВ

Ю. Федькович.

ОСОБИ:

КАТРЯ
ОЛЕНА
СЕНЯ — дівчата з Заставної.

ТОДІР ЛИХОВОЛЯ, їх отець.

ІВАН
СТЕФАН — парубки з Заставної.

ВАСИЛЬ НЕДОБРЮК, парубок.
ДМИТРО
ВЕКЛЯ — його старшня.
ГРИЦЬ, його слуга.
ДРУЖБА.
ПРОСАТАР.
— з Дорошівців.

Весільні гості, бояри, музики.

Дія ведеть ся то в Тодоревій то в Дмитровій хаті, то на базарі у Заставні.

I. СХІД.

Базар у Заставні. Серед базаря стоїть Василь.

Василь (співає):

Най ся-ж снить, хто си хоче,
Я тим голов не клопочу,
Тай не буду клопотати,
Бо ми воля не до-ката.

Дївка, як в вітця дївує,
То нїхто її не чує;
Така тиха та благая,
Що казав бись: вона з раю.

Та[1]) як рубом голов вкриє,
То казав бись, що їх три є;
Три чортики, ще й з лабами:
О, нераз ночуй за брамов!

Бо як стане тя лоточить,
То вивалиш тільки очи,
А як швидко де не бризнеш,
То й тусанів гарних лизнеш!

Хіба я отсе не правду кажу, чи що? — О, я о-перед такого великого панства бріхнї торанити не буду, бо на другий раз сюда и зазирнути би не

---

[1]) В перводр. очевидно похибка: то.

прийшли, не то-що! — Дївка, доки не віддана, то сховає собі пазорики, неначе та кіточка; присягавбись, що там тобі и одної пазуриночки не має! — Та по весїлю... Ох тобі лишенько!... покаже їх тільки, що лишь очи вивалиш як баньки. — Та я про себе не боюсь, щоби я їх борзо не поперетинав, бо мого батька не даром люде Недобрюком назвали, а син в батька вдав ся, та ще й як! — За теє-ж не хоче за мене в Добринівцьох й найпуща дївка піти, бо боїть ся. А я на-збитки сюди у Заставну пішов, нїби то на обзорини, може би хоть тут яке диво запопасти, богдай з одним оком. А про пазорики, як казав, менї не страшно, бо вмію гарно обтинати. А цит же: хтось иде? — Три дївцї! — а які гарні та убрані! — мабуть не бідолахів дочки? Гм.

(Катря, Олена и Сеня надходять).

Василь.

День-добрий вам, молоді дївчата!

Катря.

Молоді чи не молоді, а тобі, смаркачу, засї нам день-добрий казати; бо ми з тобою на пиві не були, та нї в твого смутчого батька на храму, чорт його знає, хто він. А коли не знаєш, як таким цапам, як ти, у Заставні роги виправляють, то зараз видїтимеш! — Дурню один! — пройдисвіт! — дражнипсів! (минають.)

Василь.

Гречне ваше слово, панночко! Привіт у Заставні не згірший, нїщо й казати; та за те менї вподобалась, що хоть свої пазорики не ховає, але по правдї показує. Та діськи; менї вподобалась без жарту! Ті прианахтемські пазорики на бік — дївка як вирмінка! (лоскає язиком). Та що би то за слава та за диво[1]) було, коли би я такій крали пазорики пообтинав, а то з коріньом? — Сміха на всю губу!

[1]) В перводр. похибка: зи дуво.

Сватаю, єй Богу, сватаю! — Та відки-ж я довідаюсь, чия вона? — От, слава Богу, -- онде идуть Иван та Стефан, давні мої знакомі; они и знатимуть чия тото така гордиия неприближуща. — Ходіть, ходіть братчики! (Иван и Стефан надходять).

Иван.

И слихом слихати и видом видати! Прецінь хоть раз давний наш побратимко у нашу Заставну заблудив? Ми вже думали, що у війську бувши, нас зо шумом позабував? — Як нам ся маєш?[1]) Як живеш? — Чого так гориш неначе кропивою обжарений?

Василь.

Чорт йому! Такі то у нас дівки пекучі, що то й кропиви не треба не то-що! — Дала мені гарний добрий-день, нїщо й казати! — О, тота там, у серединї, що очи у її світять неначе дорогий камінь, чи що. Та коби хоть не така гарна та убрана! А то чоловіка аж скоботе, дивлячись! Як сю не візьму, то й женитись не буду — от-що!

Стефан.

Вовк шерсть тратить а натуру не тратить; який був давно палкий та прудкий, такий и тепер; и в війську нічого з ним не порадили. — А гарна би то парка була, нїщо й казати! Она би до тижня по слюбови ходила з обломленими руками; а ти з розваленою головою, та видряпаними очима. Ха, ха, ха! Та коли лиш тебе кортить, то и сьогодня висватаєш, а старий тобі до гарця червоних, віна, ще й ноги цїлював би, не то що; бо у нашому селї нема таких дурнів, щоби їх кортїло, за мамону собі чорта на голову брати. — Ти думаєш, що я отсе жартую? — Старий при людьох казав, що хто би йому біду з хати взяв, тому від разу дає шість тисяч червоних, а худоби, кілько сам хотїти ме.

---

[1]) В перводр. похибка: маєм.

Василь.

Я сватаю! їй Богу сватаю, — дій ся Божа воля!

Иван.

Коли так, то будемо собі шваграми, усї три як тут стоїмо. Бо я люблю Олену, а Стефан Сеню. Старий би з радої душі їх за нас дав, але каже, що доки грязї з хати не збудеть ся, то й одну з молодших не віддасть. О таке-то, товаришу! — Та я се жартую, братчику, бо й хто би доброму чоловікови радив таку вязю собі на шию силяти? — Не аби побратимови, але навіть и тій нї, що в корчи сипить: бо ти не знаєш, брате, що то за вязя та що то за гадюка!

Василь.

Руку сюда, братчики, — ми до двох недїль шваграми! — Коли я козї роги не виправлю, то можете мене в горботку убрати та до жидівської дитини у мамки дати. — А тепер собі ще якої заспіваймо та гайда у старости! (Співають):

Кому дасть Бог в світї долю,
То не жаль 'му стратить волю:
Волю стратить, доля буде,
Так чинили з-давна люде.

А хоть жінка и полає,
То чоловік розум має:
Має розум, має руки —
А ще де-що до науки! —

Бо то часом в часї слово
Уговкає чорта злого,
Та би жінку не вмирило?
То би було з дивен диво!

Бо ті жінки не такиї,
Як їх пишуть люде злиї,

Сли лиш дурнїв за ніс водять,
И лиш жусом верховодять.

Та хто їм ся вкаже паном,
Тому в свій час и снїданє,
И обідець, и вечера,
И порада люба щира. —

(Идуть.)

II. СХІД.

Кімната у Тодоревій хатї. Олена и Сеня входять з шитями и сїдають біля вікон.

Олена.

Ти не виділа учора Ивана?

Сеня.

Виділа на базарі: стояв з Стефаном та з тим Дорошівським парубком, що про його славлять, що дуже лихий. — О того коби то нашій Катрі, той би їй борзо роги виправив, не бійсь! Та ту мабуть и чорт з рогами не взяв би не то-що! А ми обі на віки нещасливі; бо батько присягав ся, що нас доти не віддасть, доки тої гризї з хати не збудеть ся. — Ох менї лишенько!... Пропали и ми дві, пропав и мій Стефан, пропав и твій Иван!... Всї ми пропали, а через кого? через одну змию!...

Олена.

Не журись, сестричко, може ще Бог змилуєть ся. Батько наш добрий: не зхоче чотири душі через одну язю тратити. А може найдеть ся ще такий божевільний, що біду візьме; бо батько казали учора на базарі при людьох, що у троє дають тілько віна що обіцяли, аби лиш хто такий відважний найшов ся, з бідою свій вік коротати, та свою голову товчи. А я буду батька просити, щоби и моє віно до Катриного доложили; може би хто борше

злакомивсь. Мій Иван у батька віна не бажає, лиш мене одну. Мій сизокрилий!... Тай про віщо би йому то віно и здало ся, такого великого богача єдинчукови?...

Сеня.

Хіба мій Стефан так не каже? — „Пане Тодоре“, — каже иноді до батька — „коли хочете, то я вам з моєї кишені даю зараз тисячу червоних, лиш не топіть нас двоє, не закопуйте нашу долю молоденьку, — гріх вам буде!“ Бо де-ж се є, каже, правда, в світї, аби через одну казюку, через одну вогняницю двоїм молодим вік занапастити? — Та що з того, коли батько як що собі у голов уклепають, то хоть би и сам Бог радив, то не поможеш! — Тілько того, що година наша бідна та нещаслива!... Таazьмо сестричко, бо менї здаєсь, що вже йде наш кат, наше горе пекуче! - Так, она! — (Катра уходить).

Катря.

А що? — вишили по ручникови? — Та ви отсе нїчого и не вишили; ви сякі такі ледащицї гаволовицї! — За те-ж вам отсе! та отсе! та ще отсе! — (Олена и Сеня утїкають).

(Кричучи.) Я вас учити му, як по цїлій днинї теленїти та гави ловити, а нїчого не робити! Прианахтемські чортові дочки! — Та же ви від мене більше кулачя та кочержаників ззїсте, як у вашого батька хлїба, що вас таких ледащиць вигодував, чорт зна', на що и кому? Але доки ще мене стане, то не мете ви менї гави ловити та про друків небилицї плести; не бійтесь, не хоче батько, то я вас учити му! — сякі-такі!...

(Тодір, що доси нишком у дверьох стояв, вступає.)

Тодір.

Що знов за примхи, Катре? — Чи ти вже не гадаєш, твою злість хоть одробиночку вгамувати? Чи ти хочеш твою долю на віки закопати, а мене без часу у гріб трутити? — Ох дочко, дочко! —

Схамени ся, доки ще час, аби віттак не за пізно було. — Коли Бога не боїш ся, то хоть людей стидай ся, нещаслива! — Ох, за що-ж то ти мене так побив та покарав, Господи милосерний!...

Катря.

Чорт хіба вас мордує та карає: — а я про ваші ханьки рук не загну, та не ждати му, аби мені хтось на голові кіля тесав; — то знайте! —А коли ще ліпше хочете знати, то вам скажу, що засї кождому мною верховодити, хоть би и вам самим! — От що! — Я вже не опелїнок! А коли сьте ваші донечки так розпустили, що нїчого би не робили, лиш цїлу днину у вікнї сидїли та за друками гави ловили, — то вирядьте-ж їх за ними; а як я котрого друка узрю, що ме сюди швендяти ся, то голову 'му провалю и донечкам вашим очи випарю окропом — висїли би їм ще сьогоднїшньої днини! (Иде.)

Тодір.

Або-ж се не кара Божа та не суд Господний упав на мене нещасливого?... Та кобих хоть знав, у кого біда вдала ся, така непевна, як гадюка? — Хиба-ж у чорта самого; бо люде приповідають, що він — щез би — полуденником перекидаєсь та малі дїти у полуднїшню пору, коли люде при роботї лишуть саму дитину в хатї або в поли, — підмінює. — Отаке підмінче и се и се мусить бути; бо мати покійна добра була, як та голубка, що мене такого нещасливого на тім світочку лишила! — Нїчого не приходить ся робити, як усьо лишити, а самому йти, куда очи видять та ноги несуть!... Хиба-ж би я був се давно вже не зробив?... Так менї жаль тих двох, що без моєї голови мусїли би у найми йти або від біди світа ловити, так як я. — Та ще-ж одно спробую: розголошу у цїлому повітї, що хто її візьме, тому сей час даю увесь мій маєток, навіть віно Оленино та Сенино, лиш аби нужди спекатись. Тим двом найдуть ся люде и без віна, бо добрі та любі як день любий; лиш тую

одну біду, нї мені продати, нї мені проміняти! — О, матїнко Христова!... (чути сторожя). Хто там иде?

(Иван, Стефан и Василь входять).

Иван.

День вам добрий, батьку Тодоре! — Чого такі смутні та недовольні, бадечку? — Зза годї, єй Богу, зза годї! — Та коли ваша ласка буде, то ме від тепер за вас отсей наш побратим воювати. Ми и прийшли, щоб много не короводитись, з отсим гідним ледїньом, а нашим давним товаришом, на вашу Катрю в старости. — Що вона собі лихенька, то ми йому вже казали. Та йому се ще й радше; лиш тілько хоче, аби ви за мене дали Олену, а за Стефана Сеню. — тай за дві недїли весїля!

Василь.

Те так и є батьку, як мій побратим каже; бо Катря менї вподобалась, а за решту моя жура. Одно лиш то собі в перед виговорю, аби менї від вас нїякої перепони анї в якім небудь дїлї не було, що небудь би я робив; бо и я собі примховатий вдав ся, а може ще и вашу Катрусю перестиг, коби здорова була! — За сим словом прошу о вашу відповідь, батьку Тодоре!

Тодір.

Катрьо! (Катря уходить).

Я отсе тебе заручаю з цим парубком; — хочеш ити за нього, добре, а нї — то ти не моя дочка, а я не твій батько, и від сьої години щоб ти менї и на моєму задвірю не находилась! — Я до тепер суферяв усьому, як рахманин, а від тепер не буду. Не послухаєш моїх речий, дочко, то проклята єси від мене на афтемні дни! — Чуєш, дочко? — На афтемні дни! — Ходїм тепер, ледїнї, у сад дещо порадитись, а сї голубята нехай собі пізнають ся...

Стефан.

Любої розмови!

(Тодір, Иван и Стефан идуть.)

Василь.

Тай так, Катрусечко серденько; коли Бог поможе, то ми собі за дві неділї и в парцї? — А парка то буде, парка!... И чорти в пеклї завидуватимуть, не то що; бо и я собі стільки примховатенький вдав ся, що моя Катрусечка дорога. — А се до доброї долї та до милого тривку конечне так и треба, аби обоє одної гадки були; бо що з того, що він буде сякий а вона така, або вона сяка а він такий? На таке триванє хиба жидівські харки метати! — Та то долечка щаслива, коли він собі острий, а вона собі ще острійша; він палкий, а в'на ще палкійша: він пруткий, а вона ще пруткійша. О, такий то тривок благослови Боже! — А не дай знов Боже, аби менї була дісталась дївчина тиха, млава, покірлива! — Я би години з нью не жив! — Остро, прутко, палко! — То и є, що є; — хиба-ж не так, Катрусечко серденько? Я читаю з личка твого пишного, що неначе индик почервонїло; з очей твоїх ясних, що неначе у когута палають; з грудей твоїх лебединих, що неначе міх циганський ходять; з губок твоїх цукрових, що неначе вареницї віддулись, — що и ти тої самої гадки що й я! — Хиба-ж нї, Катрусю?...

Катря! (бє)

А щоби-сь таки від разу знав, якої я гадки, — то тобі отце! та отце! та ще отце! — Ти приnaнахтемський сину!

Василь.

А щоб и ти від разу знала, що я играшки з роду люблю, (бє) то тобі отсе! та отсе! — та ще й отсе, Катрусечко серце! — Таких играшок у нас в Дорошівцьох и сто раз на днину грають ся. Добре

що я знаю, що ти їх любиш; я перший їх завсїгди зачинати му; а звуть ся вони у нас „коточі піжмурки“. — Такої любої розривки мабуть и в цїлому світї не має, не то що!

Катря.

Коточі піжмурки? Ти коточий придатку! Ти опришку, убійнику! Ти — ти —

Василь.

Браво, Катре! Браво, лебідочко! Браво, голубочко, синогорличко! Коточі придатки и що там ще, усї дївчата, що хоть половинку, хоть третинку тої відваги, тої острої крови, тої прутченької мови не мають, що моя Катрусечка розумна, моя Катрусечка цїкава, моя Катрусечка палка, моя Катрусечка игролюбива, моя Катрусечка чортополошенная: бо від неї би усї черти утїкали, окрім мене одного, що з радощів би зараз и кріз тую стелю скочив, за теє, що таку парку собі запопав, як само серденько його бажало! — О, не було й не буде такого милого тріваня на цїлому сьому світї, як буде тобі зо мною и менї з тобою, Катрусечко моя принайлюбійша! — Хиба-ж така перла дорога мала впастись такому, якому тільки кужіль прясти та в попелї гратись? Менї! — менї одному сей дорогий камінь, Василеви Недобрюкови з Дорошівцїв! — Аж за дві недїли?... Не за дві недїли а за тиждень слюб, абих знав, що попови кавуш грошей висиплю! — Козир-дївцї козир-парубок! — До попа! — (Иде.(

Катря (плачучи).

Ох, та з котрого-ж то шпиталю божевільного мій бадечко другий божевільний такого варята запопав та на мою голов післав, аби мене так оббамбурив, як отсей то мене оббамбурив? — Ох, мої плечі, моя спина! А все наче то жартиком, наче то играшкою — Ох, ти доле моя тринещаслива!... А що мене найдужче їсть, то те, що за соромом нїкому и вповісти не смію, що я така оббамбурена,

а то би всї зо сміху повмерали! — Годинонько моя чорнесенькая!... Се мене мабуть Господь Бог за мого бадечка побив, що я йому так корила! Та бадечко міг би мене був сам укартати, а не такому розбишацї в лаби давати!... Ох, моя спина, мої руки!... Се я мабуть умру з сього? — Та волїв би менї Бог смерть дати, ниж би я мала ити за такого чуприндиря! А мушу йти, бо нїщо робити... У хату мене не прийме и найблизша родина, бо всїм в знаки далась... Тепер маєш, Катрьо!... Нїчого; я за нього піти піду; та лиш на те, аби від мене другої днини в галайсвіта пішов, не питаючи навіть куда! — О! Я ще я! — Я ще Катря за себе!... Та як він мене ще раз так оббамбурить нежалуючи, що тодї?... Година-ж моя гіркая! — Чому він там голов свою не вломив, відкіля його прианахтемська чортова мати принесла? Та ще-ж будемо видїти.. (Иде.)

(Иван и Стефан входять.)

Стефан.

Я би був дав чортови и сто жидів, лиш аби був нишком при тому був, як ті двоє з собою розмовляли. — Такого мабуть и у Львові на театрі не показують, не то що?... Голубята, тай годї. Та коли він її ще так не прибрюкає, що ме його слухати, як цуценя, то я не Стефан! — Видїти меть ся!...

(Тодір убігає.)

Тодір.

Чудо, хлопцї! — Чудо!

Иван.

Та так борзо? — Таке дай Боже чути! — Я дива та чуда не одного ще сподїюсь, та щоби вже нинї! — Але-ж яке би се чудо було, батьку Тодоре?

Тодір.

Таке чудо, що Катря свого зарученого не може нахвалитись та навповідатись, який то він ро-

зумний, та який то він добрий, та який то він ковир-ледінь! — Чудо, тай годі! -- Або се хиба не чудо, що від коли увійшла у челядну хату, то ще нікого не била, на велику вдивовижу усіх наймитів та наймичок? — Лиш то мені дивно, що в одно по спині шкрібаєсь, неначе би – — Ну се вже мені сам Господь відкупителя з неба зіслав, не то що! — А дівки, як кажу, ваші; про віно вже згода, а тепер ходім у пивницю, коштуватьмемо, котру би то бочку-дві меду та вина на ваші весіля виточити, бо — (всї три співають:)

В цілім світі така мода,
Що в весіля не пють воду,
А то з тої лиш причини,
Що є меди, що є вина!

Бо як трунку би не було,
То би люде в руки дули; —
Вода робить кров студену,
Глянь на жабу, на зелену! —

О, таке би и з нас сталось:[1]
У яри бих поскакали,
Та й там доти воду пили,
Аж би Німції нас вблупили.

Вітак[2] наше грішне тіло
Вмажили би та й би з'зїли,
А водицев запивали,
То-ж то в сало би й[3] убрались! —

О, ни[4] пийте, братя воду,
Хоть[5] про ту одну пригоду:

---

[1] Тут зачинає ся автоґраф.

[2] В перводр.: віттак.

[3] В перводр. пропущено: й.

[4] В автоґрафі первісно всюди стояло: ни, опісля попоправлювано чужою рукою на: не; так і в перводр. Ми привертаємо всюди первісний текст: ни.

[5] В перводр.: хоч.

Щоби „кріку“ ни[1]) кричати,
Німці в сало ни вберати! —

(Идуть.)

III. СХІД.

(Світлиця у Нидобрюкові[2]) хаті. Дмитро и Векла уходя.[3]) Векла плачучи.)

Дмитро.

Ни будь дурна, стара, та ни плач! плач ни поможе. Сегодня соломяний парубок золоту дівку озьме, а ще такий, як наш Василь! — Ще ни трафив на свою суджену; да як трафить, то и ни схаменеш ся, коли вженивсь? — Коби тілько лиш грижі та жури мав на світі, як те, що Василь наш ни вженить ся, то би ще прожив яку днину на світі.

Векла.[4])

Тобі так говорити, а я мама!... Хіба я на то сина згодувала та єго парубоцьтва[5]) діждалась, аби зза невістки на старости роках ни припочити? — Да то все ти винен, Дмитре, ніхто як ти! — Бо я тобі у в одно піла: від'учи та від'учи-ко ти хлопця від тої ярости такої! — а теперь довелось,[6]) що и найпуща дівка не хоче піти за него, бо боїт ся.[7]) А хоть після[8]) моїї смерти и вженить ся: хто буде чужу дитину розуму вчити та добру наводити? Ох

---

[1]) В перводр.: не

[2]) В перводр.: Недобрюковій. В автоґрафі е зам. и поправлено чужою рукою — очевидно редактора.

[3]) В автоґр. дописано чужою рукою: ть.

[4]) В автоґр. переч.: Василь. В перводр.: Векля.

[5]) „ „ ь; в перводр. отже: парубоцтва.

[6]) В автоґр. переч.: маєш.

[7]) „ дописано чужою рукою ь; в перводр.: боїть ся.

[8]) „ було перв.: опісля.

пропаде мій синок любий, а то всьо через твої роснести нивчасні![1]) — Ох матер Божя!...[2])

Дмитро.

А я тобі кажу, стара, що він таку ще собі кралю запопаде, що и в світі такої ни було. Най-ко єго лиш трохи. Хіба и я такий ни був зза́-молоду, пруткий та палкий? — А претці ми прожили красний вік з собою. И діточки згодували, и до людий привели, и маєтку чимало придбали. — А й ти з разу боялась за мене йти? — Да твій батько, Танасо́ покойний, царство єму небесне, розумніщий був від тебе: присилував тай от що! — а чиму присилував? — бо видів, що з мене ґосподар буде. А розумних ще найдет-ця[3]) на світі, бо и Василеви нашему ни має догани, чорт єго ни взяв! хоть до якої роботи — він перший. А що собі розумний та на всі способи хитрий, того и наш дідич ни потрафить, ни то що! — Да осьде він сам! — а який собі веселий!...

(Василь уходить.)

Василь.

Добри́йдень, бадечку! як днували? — а ви ненечко? — знов у плачах? — Да щоб ви вже тілько ни плакали, то вам скажу, що я уже заручений, а за тиждень весіля.

Векла.[4])

Ох синку мій! — де? в кого?

Василь.

Ни вгадали бе-сте поки світа! — У Заставні, у старого Лиховолї доньку!

---

[1]) В автоґр. поправлено чужою рукою: невчасні; так і в перводруку.

[2]) В перводр.: Божа.

[3]) В автоґр. поправлено: найдеть ся; так і в перводруку.

[4]) В перводр.: Векля.

Дмитро.

Ох мині лишенько! да чий[1]) ни ту...

Василь.

Ту Катрю злющу, хочите[2]) казати? — ту[3]) саму! Да у мене она ни буде злюща, того вам ручу, хотьби в ні ще раз тілько дітьків сиділо,[4]) кілько сидить.[5]) Ми вже сегодне навіть и прібку зробили, и ни згірше вдалась! — Коби лиш далї так, то вам ручу, що вздовж и поперек нїхто такої невістки ни мав и ни буде мати, як ви мати мете, лиш коли менї схочите[6]) першого тижня цїлу волю дати, ни питавше причини, чиму я сяк або так робю. А як тогди чудо ни мете видїти, то я ни ваш син, але жидівська панчоха! – Бо Катря ґаздиня на цїлу губу, и серце у єї[7]) добре, лиш що розвезена та роспещена без міри, а ту ваду ще можна у такої молодої дївчини поправити. Лиш,[8]) як[9]) кажу, коби ви[10]) хотїли мині йти попід лад,[11]) та минї в нїчим ни перечили.

Векла.

Роби, сину, що сам розумієш, ми тобі в нїчим перечити ни мемо. А коли ни зможемо з невістков удатись, то ми старі[12]) переселимось у старі

---

1) В перводр. хибно: да чи й не ту. Чий = чей...
2) В автоґр. поправлено: хочете, так і в перводруку.
3) „ було первісно: тоту.
4) „ перечеркнено: було.
5) „ „ вже є.
6) „ поправлено чужою рукою: хочете: так і в перводруку.
7) В перводр.: її.
8) В автоґр. переч.: ви.
9) „ „ я.
10) Переч.: мині.
11) В автоґр. переч.: хоть з разу вам и чудне здавати мени ся все що робити му.
12) Слова: ми старі — дописані в автоґр. над рядком.

хати, старого віку добувати, а ти що собі вибрав, с тим и жити меш,[1] коби лиш щастливо, матінко Христова!...

Василь.

Коли[2]) она ни ме мене слухати, як дитина, а ваші сліди продувати, то я ни Василь, але від жидівської бочки чіп! — А теперь з Грицьком порадитись, бо мині єго у моїм способі чимало треба буде. На сам перед з отцеї світлиці усе повиносити що й до разу, аби и стільчика в ні[3]) ни було, а сама аби така обшарпана та обдерта, як пуста корчма. — Грицю!

(Иде.)

Дмитро.

А я тобі ни казав, стара? — То мій син, бачиш? мій Василько роспещений!

(Идут у другий бік.)

IV. СХІД.

(Світлиня у Тодореві[4]) хаті. Три столи до трое весіль злагоджені. Цілий поїзд весільний уводить Катрю, Олену и Сеню в світлицю и саловить їх на посаг. Музики грають. Обходячи, кождий поїзд окроме, столи, співають:[5])

Засияло срібло злото — до вкола,
Ой клони ся молоденька до стола,
Гой до стола, до покутя — низенько,
Буде тобі[6]) тяжко важко — в серденька.
Бо як прийде пан молодий з дружбою,
Возьме тебе молоденьку з собою.

---

[1]) В автоґр. перв. було: мени и жити.
[2]) „ перер. Як.
[3]) Так в автоґрафі; в перводруку: ниї.
[4]) В перводр.: Тодоревій.
[5]) Така інтерпункция в автоґрафі. (Constructio cata synesin зам. кождий поїзд (= кождий із трех весільних гуртів) окроме обходячи столи — співає.
[6]) В перводр.: тебі.

Возьме тебе молоденьку в Божий храм.
Там ти будеш присягати[1]) к' образам,
Там ти будеш прицягати на віки,
Покотят ся дрібні слізки — як ріки!

(Дароване молодих.)

Тодір.

Иван та Штефан давно вже ждуть, а Василя ще ни має. Що се може бути? — Чи він лиш ни думає збитки з мене збити,[2]) а[3]) з мого[4]) дому сміх та поблїку,[5]) та ни прийти? — А може би це дивниця[6]) була? — Як тої приповідки: від біди поли рубай та втїкай! — Так донечко! так дитино моя люба! нихай теперь иде слава з нас обох: з мене за те, що я тебе маленьков у лїс вовкам ни заніс, а с тебе за те, що ни хотїла слухати моїх речий. Так донечко! так синку! — О, чиму Господь ни змилуєт ся та ни озьме мене вже до себе!... Лїпше би минї в сирі[7]) земли гнити, ніж такого сміху діждатись!...

Катря.

Чосте хотїли, то й маєте! Хіба у вас тілько розуму у ваші старі[8]) голові ни було, аби знати, що варият свічку ни засвітить а загасить? — Теперь[9]) зараз минї йдіт[10]) та єго ще красно просіт,[11]) бо с правди, ще отце кеп з мене зібє! — Ох годино моя нещаслива, чого я діждалась!... Чого ще

---

[1]) В автоґр. поправлено чужою рукою: присягати: так і в перводруку.
[2]) Слово: збити, — дописане в автоґрафі над рядком.
[3]) В автоґр. переч.: тай.
[4]) „ первісно було: моєго: поправлено рукою автора.
[5]) В автоґр. над рядком переч. слово: пустити.
[6]) Переч. слово: яка.
[7]) В автоґр. поправлено рукою редактора: сирій: так і в перводр.
[8]) В перводр.: вашій старій.
[9]) В перводр.: тепер.
[10]) „ йдіть.
[11]) „ просіть.

дожидаєте, тату? — таже йдіть, змилуйтесь, а то як стою, так зараз у воду булькну, де найглїбше! — Матїнко моя, на що ти мене на світ породила таку нищастливу!...[1]) Коби вже хоть прийшов, то єму и словечка нїколи нїчо' ни скажу, єй Богу лиш най змилуєсь та прийде!...[2]) Що я тепер буду бідна та нищастлива робити?...

(Дружба убігає.)

Дружба.

Ни плачте, панночко, їде ваш молодий, да — шанувавше честні столи[3]) та дари Божі — борше на якого божевільного похожий, як на[4]) молодого, так гарно прибравсь![5]) — Одна нога в чоботї, друга в личанім ходаку; одна гача дублена, а друга сива; на лудинї латка на латцї, а на голові голомшива шапка, що ї[6]) матбуть у Садиґурі на якімсь там жидівськім сміттю найшов. Замість манти якийсь подертий жидівський кафтан, а на руцї у восьмеро гарапник, да такий уже, такий, що и чорт би від него розсївсь![7]) — За ним знов їде на ще страшнїщі[8]) дерлюзї єго слуга чи дружба, чи яке там диво, да так уже прибраний, що и страхопуд в горосї єго би перепудивсь. А що вже ряди їм на конех, ряди!... мотуз мотуза ни держить ся, поводи клочанні, а стремені — гужевки з вербового пруття! — Ось він сам здоров, уже на подвірю! — видїти мете, чи я брешу!

Катря.

(Бє дружбу).

[1]) В автоґр. і первodruку поправлено: нещасливу.
[2]) Переч. в автоґр.: най иде.
[3]) В автоґр. було перше: столи честні.
[4]) Переч.: князя.
[5]) В автоґр. було перше: прибрав ся: поправлено рукою автора.
[6]) В автоґр. було первісно: їй. Опісля поправлено рукою автора: ѣ; в перводр.: ій.
[7]) В автоґр. переч.; розсїв ся.
[8]) В перводр.: страшнійшій:

А за цю бріхню тобі отце! — та отце! — та отце! анахтемський сучий сину, нічо' би є тебе ни звелось! — вудуде ти оден! — Циганчуку!

(Василь убігає.)

Василь.

Так, Катре! — браво Катре! — а бий же Катре! — що они, прианахтемські гарцизяки, тебе обсіли, иначе[1]) пси кістку? — Це ніби они мають з мойов Катрусечков вінчатись, чи я? — А надвір мині, псярство! — а вон мині від мої лебідочки золотої!

(Бє всїх гарапником, да так, що найбілше Катри дістаєсь. Усї в[2]) ростіч.)

а преч мині від мої перли дорогої! — Ни бійсь серце! — ни бійсь сиза! я тобі нічо' ни кажу![3]) — Ви мині до мої панночки любої? — Ходім сиза! ходім мила! аби ще прианахтемського[4]) попа в церькві застати!

(Тягне Катрю зза стола и тручає тусанами о перед себе).

Я їх понаучую! — ни бійсь!

(Вибігає. — За ним вводя[5]) Олену и Сеню з поїздом. Решта гостий лишають ся.)

Тодір.

Гості мої любі! гості мої дорогі! усе вам росповім що й до крихточки, лиш будьте ласкави, сим часом мині з'уважити, а ни так мині, як мої[6]) годині нищастливі,[6]) бо се так мусіло статись, я вже здогадуюсь, чиму навіть! — А кому по гарапникови дісталось, най буде ласкав приймити від мене по десіть чирвонних їднанки, або кілько сам хто

---

[1]) В автоґр. чужою рукою поправлено: неначе; так і в перводр.

[2]) В автоґр. перв. було: у; так і в перводруку.

[3]) „ „ дописано слова: я тобі нічо' ни кажу — над рядком.

[4]) Се слово в перводр. пропущено.

[5]) В перводр.: вводять — так поправлено і в автоґр. рукою редактора. Тут переч. в автоґр. слово: Катрю.

[6]) В перводр.: моїй, нещастливій — так поправлено чужою рукою і в автографі.

схоче. лиш най вибачає, бо я цему и сам ни рад, як бих ни рад у пекло дістатись. Да що дружба наш так летить?

(Дружба убігає.)

Дружба.

Це би и на[1]) комедиї ніхто ни доказав, що там у церькві[2]) заводилось! — з роден роду ніхто такого ні чув ні видів! — Звінчали, як уже там звінчали, а по шлюбі[3]) каже[4]) благочинний на своє лихо до Василя: ну, поцілуйтесь! — Господи!... як ухопить книгу, що там на престільци стояла, як уцїдить благочинного по голові, аж у церькві загуло, ниначе в бубонь! Було нашему благочинному цїльоване!... А він як заверещить ниначе божевільний: „Що? (каже) то ти, старче загублений, маєш мене вчити. коли я маю з мойов Катрусечков цілюватись?“ А на це як ухопить свічку, та благочинному до бороди!... Тілько щастя мають, що у вівтарь[5]) утекли, а то би були з бороди[6]) хіба мило варили! Але по тому що аж було?... Як вибіжить на двір! як вихопить ся на коня! а молоду о перед себе, та в заводи до Дорошівців як чкурне!... Що там бояри ни прося,[7]) ни моля,[8]) ни кланяють ся! „Таже хоть на годиночку ласкави будьте до тестів?“ — Але де-ж там!... „Я (каже) ни діля тестів женив ся, але діля себе, а вам від мене засї, коли ще ни хочите[9]) у десятеро тілько гарапників облизати, як облизати! — Чкурнув як вітер, а та

---

1) Переч. в

2) В першодр.: церькові.

3) В автогр. було первісно: слюбі.

4) Тут перечеркнено слова: на своє лихо.

5) В першодр.: вівтар.

6) В автографі перечеркнено: луг чинили та.

7) В першодруку: просять: так поправлено і в автографі чужою рукою.

8) В першодр.: молять: так поправлено і в автографі рукою редактора.

9) В першодр.: хочете.

Катря сердешна нічо' ни кажи, лиш[1]) трясеть ся як та трепета в лісі, и в вічи єму глянуть ни сміє! — Да прошу гостий любих на дари вийти, бо вже їдуть молоді!

(Усі виходя.)

V. СХІД.

(Світлиця гола та обдерга у Нидобрюкові[2]) хатї[3]): окрім стола, накритого з усякими стравами, а нічогісінько[4]) нима[5]). Кілька ніби то боярів чи дружбів, обтраних та шанталавих, уходя.[6])

Оден дружба.

Тут нам казав себе ждати, тут и ждім та лиш дивім ся, що то є цего буде. — Таких весіль хіба лиш у божевільних шпитали або у Львові на театрі відгравають, а ни у розумних людий на Буковині, та ще й у таких заміжних ґаздів,[7]) як отці? — Єй Богу шкода, що ни має якого писаря, аби отці всї чудасії начисто списав та у яку нибудь[8]) ґазету подав, на утїху всїм добрим людем письменним![9]) — Їдуть![10]) — єй Богу їдуть![10]) — Теперь[11]) у перше обliжемо хлопці гарапників! — да коби лиш богацько, бо то за кождого обіцяв нам[12]) по чирвонному,[13]) а чирвонні[14]) сегодня ни валяють ся, треба

---

[1]) В автоґрафі перечеркнено: тепер ся. Тут покладено знак пропуску — і дописано під текстом: трясеть ся, як та трепета в лісї и в вічи єму глянуть ни сміє.

[2]) В перводр.: Недобрюковій: так і поправлено чужою рукою в автоґр.

[3]) В автоґр. була похибка: окім, поправлена чужою рукою

[4]) В автоґр. нема перед сим словом протинки, перша-ж буква сего слова поставлена окремо: а нічогісінько.

[5]) В перводр.: нема.

[6]) В перводр.: уходять; так поправлено і в автоґрафі чужою рукою.

[7]) Пер. було в автоґр.: ґаздий.

[8]) В перводр. небудь.

[9]) Се слово дописане над рядком.

[10]) В автоґр. уживає автор всюди букви ѣ для означеня йотованого і: в автоґр. стоїть отже: ѣдуть. В перводр.: ідуть.

[11]) В перводр.: тепер.

[12]) В автоґр. се слово дописане над рядком.

[13]) В перводр.: червоному.

[14]) В перводр.: червоні.

їх закрірвати, хотьби и гарапниками. Тисніть ся лиш хлопці до купи, може би так ни боліло! — Да що: за волю Василеву ни жаль[1]) и в огонь скочити, ни то що гарапників лизнути,[2]) бо то побратим — пошукати! — Коби лиш ни отце прианахтемське весіля, чорт маттєри єго з рогами! — До купи хлопці!

(Василь пхає Катрю о перед себе и входить.)

Василь.

Наперед рибочко! сміливо голубочко! тут твоя світлиця, тут красувати меш ся[3]) ниначе[4]) та повна рожа в городі! — Сідай лебідочко! бо я ще маю з отцими паничиками поговорити! А ви же де були, прианахтемської чортової маттєри сини, біс батькам вашим у животи, — сідай бо серденько! сідай утїнко! — що ни вийшли против нас та нас ни звеличали та ни привітали, як закон велить? — Та бо сїдай зазулько! — За теє-ж вам — отце! та отце! — та...

(Бє на тлум, усї утїкають.)

а ви дрантогузи! ви лихолатники! — Ви дїдоводи! ви песього батька сини! я вас буду вчити, як моїх приказів слухати! — Сїдай же бо душко, коли тобі кажу!

(Катря сїдає на землю.)

Гопадрали ви! я вас учити му! — може би ти що вечеряла, синогорличко моя? — Осьде — ох минї лишенько — а отце що мама таке наварила!? — Грицю!

(Гринь убігає, він мече всї миски з стола у вікна, у котрих и одної шибки нимає.[5]))

---

[1]) В автоґр. перечеркнено: лзя.
[2]) Перв. було в автоґр.: ззісти.
[3]) В перводр.: красуватиметь ся.
[4]) В перводр.: неначе; так і поправлено чужою рукою в автоґрафі.
[5]) В перводр.: немає.

Що мама отце наварила та напекла за керинню, що ми би від неї и до доби вигибли? — Хіба мама ни знає, що и моя Катрусечка палкої крови та що нам ни можна їсти ні мяса, ні з набілу, ні з хліба нічо', хіба лиш одну натинку та чірок, а[1]) то такий ріденький, аби від одної порошиночки муки до другої була миля? — Запитай-ко ти[2]) в мами, чи она вже забула то кулачча та ті гарапники, що я учера їй надавав?[3]) — Окрім голенького буракового борщику и то нисоленого,[4]) аби мині до на весну нічо' ни варилось!... а аж від весни вітак можна по деколи, да то лиш по деколи! натинки ни соленої по трішки! — чуєш? — Руш!

(Гриць иде.)

А теперь[5]) спатоньки підем, моя сизокрилая, бо[6]) завтра рано до тестя на пропій!.. Там то вже набудемось та нагуляємось до волї та вже до волї! а я собі аж три гарапники гадаю з собов взяти!... Лиш ни їсти минї там, душко, нічого в світочку, що би могло тобі на кров зашкодити! — Ти вже чула,[7]) що? — Най другі собі напихають ся та нажльоґують ся, а ми собі будемо лиш чистенької та холодненької водички! А теперь підемо спати, моя перепілочко!

(Тягне Катрю з землї и кочує штовханцями о перед себе. Гриць уходить по хвили.)

Гриць.

Як він її тусанами та голодом нáсмерть ни заморить, то най мене зве, як хто хоче! — А що вже їй гарно постелив, то аж минї самому за нев банно! — на борону стара дїрава веріточка, у зголови кулак: спи голубко, коли тобі голодні хочесь! — Та коби хоть давав спати? — А то в одно їй

1) В автоґр. перечерк.: й.
2) В автоґр. перечерк: ся.
3) В автоґр. перечерк.: за такий самий спосіб?
4) В перводр.: несоленого.
5) В перводр.: тепер.
6) В перводр. пропущено: бо.
7) В автоґр. переч.: перше.

торанить про горячу кров та про якийсь там палкий потрюх чи що, та в одно ї[1]) наказує, аби нїчого ни їла, бо и те, и те, и те[2]) могло би ї зашкодити, одним словом: усе би ї[3]) могло зашкодити, лиш хіба одна вода нї. И то, каже, що ме ще ити[4]) до Садиґури до дохторя та питати меть ся, кілько води на днину можна пити, аби кров ни бурити. А в'на сердешна нї пари з усг! — лиш по слїзоньцї нищечком утерає, тай тількі. Я кажу: диво тай от що! — А там хто?

(Катря убігає крадьки.)

Катря.

Грицьку! Голубочку! коли в Бога одного віруєш, то унеси що їсти, бо гину! — Таже я від учера и півкрішечки в устїх ни мала, ни то що! — Иди Грицьку! иди сизий! Ни забуду тобі, поки буду!

Гриць.

Є гусочка печена, коли позволите?

Катря.

Неси, доля би ти добра! неси любий!

Гриць.

А хлїбця якого? — чи житнього міського, чи може колачика пшеничненького?

Катря.

Що сам міркуєш, братчику, лиш неси вже! — Менї аж жовго в очех з голоду!...

Гриць.

А може би гусочки без колачика?

---

[1]) В автоґрафі було первісно: ѣй: опісля перечеркнено рукою автора: ѣ — і чужою рукою поправлено на: ї — для перводруку.
[2]) В автоґр. переч: знов.
[3]) В автоґр. було перв.: ѣй — опісля поправлено автором на ѣ = і; в перводр. пропущено се слово.
[4]) В автоґр. було первісно: що ще ити ме.

Катря.

Нихай буде и без колачика, лиш неси вже, соколику! Неси сизий!

Гриць.

Гм! — А може би то завадило на кров? — То хіба колачика без гусочки?

Катря.

Ох ти припанахтемський чортів сину!... То ни доста вже суферяю твоєму ґазді[1]) божевільному таке, що и свому батькови рідному з роду ни суферяла, да ще и твоїм кепам буду, ти жаборізе собачий, нічо' би с тебе ни вивелось? — Руш мині зараз с перед очий, бо хоть мині з голодів[2]) и ни до баталії, то ще тобі таких надаю, що й ни понесеш, старецької ти суки сину! — Ох ти святий отче Николаю, у бідах заступниче, мижи[3]) які божевільники я отце дісталась?...

Гриць.

А вам ще хотілось[4]) гусочки? — Таже від нічого в світочку так кров ни бурить ся мат бути, як від тих припанахтемських печених гусок! Та ще й с колачиками.[5])

(Иде.)

Катря.

Чи се я ще Катря?... чи се я ще я!... Чи се ни кара велика Господня на мене упала, аби такі два гарцизники з мене до останнього збитки били?... А що мене найдуще гризе, то те, що в одно чи-

---

[1]) Переч.: дурному та.

[2]) Слова: з голодів — дописані над рядком.

[3]) В автоґрафі поправлено чужою рукою: меже; так і в перводруку.

[4]) В автоґр. первісно було: хотіло ся; так і в перводр.

[5]) Слова: та ще й с колачиками — в перводр. пропущені.

нить ся, що це все він лиш з[1]) щирісінької люби для мене роспадаєсь?... Й голодом морить!... И спати ни дає!... И все лиш про ту прианахтемську горячу кров торанить!... А я до того всего ще и мовчати мушу як та стїна, бо прианахтемський гарапник з руки 'му ни злазить!... Ох моя спина! мої плечі! — про тусани и ни згадуючи, бо їх нїхто и ни перерахував би!... Годинонько моя!... Утїкала бих[2]) до батька — так знаю, що мене на дорозї здогонить, а вітак... ни бійсь Катре, що гарапник ни мати мет-ця[3]) в роботї, а то ще як?...[4]) тай батько — чи би мене приймив, гадаєте? — Таже в'ни всї на мене зрадились, як одно ухо, а минї нїчо' ни осталось, як усему рабдати, та ще до того всего о перед людий свою біду и ни вказувати, бо би всї рзали[5]) як конї, зо́ сміху!... Хіба ти лиш оден мене поратуєш Николаю, великий чудотворче!...

Васпль.

(Що стояв довгий час нишьком у дверех.)

Так Катрусечко! так єдина моя! — гарно так! Лиш до святого отца Николая молись та поклони бий, бо нїхто так як він на прутку та гостру кров ни помагає, а то від тогди, від коли якогось там анахтемського Арію у морду[6])так гарно уцїдив, що сердешньому кров и носом и ротом пішла. Я сам думаю єму за то молебень найміти. А теперь Катрусиночко ти моя, сонце зараз заходити ме, то-ж и поїдемо до твоєго бадечка на пропій!

---

[1]) В перводр.: из. Попередне слово: лиш дописане в автоґрафі над рядком.

[2]) В автоґр. перечеркнено: утїкалабим.

[3]) В автоґр. перечеркнено: ни мет ся мати.

[4]) Слова: а то ще як? пропущено в автоґрафі — а опісля поміщено у приписї під текстом.

[5]) В автоґр. перечеркнено тут слова: рзали, кажу вам.

[6]) В перводр. рот.

Катря.

Ох мині лишенько!... заходитиме? — Таже оно теперь[1]) от що сходить?

Василь.

Коли бо я хочу, аби теперь[2]) заходило? — А доки ни заходити ме, то и до батька ни поїдемо! — От що! —

Катря.

То нихай же собі и заходить здорове, коли тобі лиш угодно! — Ох мині лишенько! — Пан вельможний далї и над сонцем старшувати ме!

Василь.

Ни то що над сонцем, але и над самим Богом! — Хто там знов?

(Старець уходить.)

Ох дивись, Катрусю серденько, яка дівчина красна? — ще матбуть лиш ти одна така!... Поцїлюйже її зараз та привічай мило, бо такої молодости,[3]) такої краси, матбуть и на світї ни має.[4])

Катря.

(Цїлює и обнїмає старця.)

Здорова була, дївчино! — Це вже и справдї я такої красної та вродливої панночки не бачила! — Чия ти серденько? — відки Бог провадить? — О щастливі ті родичі, що в їх дворі така ягідка румяная красовить ся!

Василь.

Чи ти, Катрусечко, лиш ни збожеволїла отце? — Відки тобі тут в Бога дївчина привидїлась,[5])

---

[1]) В перводр.: тепер.
[2]) В перводр.: тепер.
[3]) В автоґр. переч.: та.
[4]) Перв. було: и ни має на світї.
[5]) В автоґр. було.: привидїлась — опісля ъ перечеркнено.

коли отце старесенький дідусь, що над гробом трясет ся?[1]) — Ох це все від тої гострої криви, чортяці би була! — Зараз мині перепросити дідуся шановного, що єго сердешнього так и перепудила!

Катря.

Прощайте дідусю, бо це мині сонце так и сійнуло в вічи, що мині здавалось, що це дівчина, а це дідусь старесенький. Єй Богу, що то через сонце!

Василь.

Як ти, утінко, брешеш! — А де-ж то сонце, коли то зіронька світовая?

Катря.

Читеє то... зіронька світовая. Мині язик запутавсь.

Василь.

А то все через ту гаспидзку[2]) прутку кров! — Хто видів, аби це зоря світила, коли це сонічко сіяє?

Катря.

Най буде сонце, місяць, зоря, най буде про мене и гарбуз або, що тобі[3]) самому угодно, лиш ходім до батька, бо я тут з голоду зараз гину, про спаня та про тусани и ни згадуючи![4])

Василь.

Коли-ж бо мині така примха, аби дома лишитись?[5]) — Такої примхи у мене и сто раз на днину, а нічим її ни виліччиш, як великов прізьбою! — А то все через ту прианахтемську палку кров!

---

[1]) В перводр.: трясеть ся.

[2]) В перводр.: гаспидзьку.

[3]) В автоґр. перечерк.: лиш.

[4]) Первісно було: згадувавше.

[5]) Переч.; зараз домів вертатись.

Катря.

Я прошу, Василю!

Василь

Ще краще!

Катря.

Василечку, я прошу!

Василь.

Та бо ще краще.

Катря.

Дорогий та любий мій Василечку, я файно прошу!

Василь.

А „пане" ні?

Катря.

Та пане мій дорогий!

Василь.

А в руку поцїлювати нї?

Катря.

И в руку поцїлюю!

(Цїлює.)

Чиму би я свого ґосподаря у руку ни поцї-лювала?

Василь.

Ти моя жоночка кохана!

(Цїлює Катрю гарне.)

Теперь[1]) до тестя на пропій!

(Василь пхає старцеви таляра тай идуть.)

---

[1]) В перводр : тепер.

Старець.

Коли ці обоє ни божевільні та з якого нибудь шпиталю[1]) ни вирвались та ни втїкли, то я ни старець, але від жидівскої цибулї фіст! — Ни богато бракувало, то були би мене на кружку дївков зробили, тай роби тоди що хоч, хоть по стїнах дерись!...[2]) Ісусе сине Божий, ратуй нас! — від голоду, від повітря, від труса, від води, від вогню![3]) а найпаче[4]) від божевільних, отаких як ці двійко — áмінь!

(Иде).

VI. СХІД.

((Світлиця у Тодоревій[5]) хаті, до пропою прибрана. Музики зачинають на двері пропійньої грати, а пропій уводить ся як звичай з подвіря в світлицю и, столи обходячи[6]) співає.)

Хміль лугами, хлїб ланами! Ладо! ладо!
Будем братя пропивали!
Воли[7]) білі, конї гриві,
И дївчата чорнобриві! —
Воли сїрі, конї карі,
В молоді в слюбні[8]) парі!
Воли мурґі[9]), конї с турків,
Хто ни вженивсь, того в дурні!
Воли соби, конї ворі,
В нас молода краща зорі!
Воли чалі, конї білі,
Всїгди пропій но весїлях! —

---

[1]) Перв. було в автоґр.: з якого шпиталю нибудь.

[2]) В автоґр. первісно: дересь — поправлено опісля чужою рукою на: дерись; так і в перводруку. Ми лишаємо поправку: дерись, бо форма дересь має иньше значінє.

[3]) Тут переч. слова: від води.

[4]) Переч. в автоґр. слова: за все.

[5]) В перводр.: Тодоревій; так поправлено і в автоґрафі.

[6]) Перв. було: и співає столи обходячи.

[7]) В перводр. хибно: волі.

[8]) В перводр.: слюбній: так поправлено і в автоґрафі.

[9]) В перводр.: мурті.

Тодір.

Весела вам розмова, панове пропійці! А вина та меду як ни достатчу,[1]) то бийте горн без милосердия, а про мене и всі шиби у вікнах. О… статчив би я ни тілько меду та вина, коби то я знав, як там мої[2]) сердешній Катрі пропиваесь!… Матбути пе те[3]) пиво, що[4]) собі наварила, я тому ни винен.

(На дворі чути два набої.)

Що там знов за примха? —

(Дружба убігає.)

Дружба.

Чудо, батьку Тодоре, чудо! — від учора нічо' тут и ни дієсь,[5]) як чуда! — їде ваша[6]) Катря з Василем, та як їдуть!… у препишнім німецькім ридвані, штирьма[7]) кіньми, а з[8]) панства молодих золото аж капає!… Да то ни велике чудо, бо с кого золоту и капати, як ни с такої богацької пари? — Да то чудо, що сидя собі у купці та голублять ся, як синогорличок парка. Нічо' ни діють, як голубять ся,[9]) та цілюють ся, та обнімають ся!… А за ними, у другім ридвані, їдуть ваші свати, да такі вже веселі, такі!… ниначе[10]) закупили села! — Чудо[11]) тай годі! —

(На дворі чути другі два набої.)

А озьде в'ни сами здорови![12])

---

[1]) Пер. було в автоґр.: достарчу.

[2]) В автоґр. поправлено мабуть рукою автора: мойй: так і в перводруку.

[3]) Перв. було.: таке.

[4]) Переч.: як.

[5]) Перв. було: дієт ся.

[6]) В автоґр. поправлено: ваша; так і в перводруку.

[7]) В перводр.: штирма.

[8]) В перводр.: с.

[9]) В автоґр. поправлено чужою рукою: голублять ся; так в перводруку.

[10]) В перводр.: неначе.

[11]) Переч.: кажу вам.

[12]) В автоґр. і в перводруку поправлено: самі здорові.

(Васиdь с Катрев, а Дмитро з Веклов уходя.)[1])

Василь.

Щастя, здоровя с пропоєм, панство молоді! — А ви, бадечку, як собі дужі? — А ви, братчики? — —

(Василь витаєть ся з усїма и сїдає собі коло Івана та Штефана,[2]) а Катря коло Олени та Сенї. Катря зачинає зараз[3]) їсти и пить, але все поглядаючи, чи Василь не видить,[4]) аж до кінця цего[5]) сходу а Олена и Сеня виходя пишьком[6]) зза стола и йдуть у поблизьку кімнату.

Славю[7]) Бога, що вас здорово та мирно усїх вижу!

Тодір.

Сїдай, сину мій, будь ласкав, а ви з нами, свати[8]) наші годні та дорогі! — Якого би тото винця вам, любі? волоського чи угорського? — Я знаю, що свашечка[9]) люба отцего[10]) солодкого позволя! — ану-ко зо мнов свашечко,[9]) тай ви сватку, за здоровя[11]) наших молодих! — да лиш бою ся, що моя Катря вам ниугодна[12]) буде так услугувати, як би то я рад, та як би моє серденько бажало! — А хоть и ни вдасть вам моя дитина яким словом, то змилуйтесь, майте увагу на ню! — она ще покорить ся. Як тої приповідки: [13]) „з молодого можна зробити и[14]) сякого и такого!“

[1]) В перводр.: уходять.
[2]) В первотр.: Стефана; так і поправлено в автоґрафі.
[3]) Переч: халасуючи.
[4]) Слова: але все поглядаючи, чи Василь не видить — дописані автором пізнійше, над рядком.
[5]) В перводр.: сего: так поправлено і в автоґрафі.
[6]) „ і в поправцї автоґр.: пишком.
[7]) „ „ „ Славлю.
[8]) Переч. в автоґр. тестї.
[9]) В перводр. хибно: сватечка.
[10]) „ і в поправцї автоґр.: отсего.
[11]) „ „ „ „ здоровля
[12]) „ „ „ „ не годна.
[13]) „ „ „ „ як тая приповідка.
[14]) В автоґр. переч.: сято.

Векла.

А ми вам кажемо, сваточку[1]) любий, що ми з роду — ні Василеви ліпшеї[2]) долї, ні нам ліпшеї[2]) невістки у Господа Бога ни благали, як отце[3]) нам Милосерний дарував. И будемо єму тим дуще дякувати, що то всьо, що про вашу Катрю люде[4]) славили, чиста ниправда. Бо такої тихої, любої, покірливої, услухинньої,[5]) прихилньої дитини и на світї ни має, ни то що...[6])

Дружба.

(що в одно Катри[7]) призерась[8]) та мимохіть глумить ся:)

Чудо, кажу вам, чудо!

Василь.

(що доси з Иваном та Штефаном[9]) ув одно нишьком[10]) розмовляв:)

Ти ни віриш, брате? — заложім ся!

Иван.

Я кладу сто чирвонних! —[11])

Штефан.[9])

А я двісті!

Василь.

А я вам кождому у двоє тілько, як утратю![12]) — Катре! —

---

[1]) В автоґр. переч.: тестечку.
[2]) Переч.: иншеї.
[3]) В перводр.: отсе.
[4]) В автоґр. слово: люде — дописане над рядком.
[5]) В автоґр. поправлено чужою рукою: услужньої — опісля привернено знов таку форму, яку ми друкуємо і яку бачимо і в перводруку.
[6]) В автоґр. було первісно: ни має на світї, як наша невісточка дорога.
[7]) В перводр.: Катрі.
[8]) „ призираєсь, — така поправка і в автоґрафі.
[9]) „ Стефаном.
[10]) „ нишком.
[11]) „ червоних.
[12]) „ і в поправцї в автоґр.: утрачу. В автоґр. переч.: пріграю.

(Катря тручає всїх, що коло неї сидя, и біжить до Василя).

Дружба.

Чудо! — а я ни кажу, що чудо?

Василь.

Та хустка, Катре, що ти нев підвилась, погана. Д' землн з нев, абих її и на очи ни видів! —

(Катря так робить.)

А теперь ще чобітьми ту хустку погану!

(Катря слухає.)

Дружба.

Чудо! — єй Богу — чудо! —

Иван.

Дружбо! —

Дружба.

Я є! —

Иван.

Иди, клич мині зараз мою жінку! —

Штефан.

Тай мою! —

(Дружба йде.)

Тодір.

И я вже скажу, що чудо![1]) — А и це[2]) що мижи[3]) вами? — чи лиш ни заліжка?

Василь.

Заліжка, бадечку,[4]) а то така: у кого з нас трьох жінка послухиннїща?[5])

(Дружба входить.)

---

[1]) Ті слова дописані автором над рядком.
[2]) В перводр. і в поправці автоґр.: се.
[3]) В перводр.: меже.
[4]) В автоґр. перв. було: батьку.
[5]) Перв. було: послуханнїщая.

Иван и Штефан.[1])

А що? —

Дружба.

Ни хочуть ити.

Иван и Штефан.[1])

Що кажуть? —

Дружба.

Кажуть, що тогди прийдуть, коли їм ся схоче, а ни тогди, коли вам забагаєсь. От що!

Василь.

Катре! — Біжи та прижени мині твої нипослушні[2]) сестри зараз тут о перед себе! — Що то має таке[3]) бути?

(Катря біжить.)

Дружба.

Чудо! — таке чудо, що и святий Николай такого ни умалює!

Иван.

Це[4]) справді чудо!

Штефан.[1])

Велике!

Тодір.

Низмірковане!

(Катря уводить Олену и Сеню.)

Василь.

Тепер, навчи, Катре, твої сестри ледащі, як они мають своїх мужів слухати та шанувати!

---

[1]) В перводр. і чужій поправці в автоґр.: Стефан.
[2]) Перв. було в автоґр.: нипослухинні.
[3]) Перв. було такого.:
[4]) В перводр. і в чужій поправці в автоґр.: Се.

Иван.

У мене вишанувала з[1]) кармана сто чирвонних.[2])

Штефан.

А в мене двістї!

Сеня.

А ти[3]) в тристо дурень, на таке заложатись.

Олена.

А вашець у штиристо!.

Катря.

А ти за всї, твоєго мужя ни слухати! — Він оден тобі пан![4]) Він оден тобі закон! Він тобі и тато, и мама, и брати, сестра, и дружина, бо ти єму одному прицягала,[5]) а то до гробньої дошки.[6]) Добре тобі з готового и зварити, и спечи, и зготовити, да хто про теє стараєсь? — ни муж? — Добре тобі в побиті[7]) хатї та у прибрані[8]) світлици гуляти, да хто на ню[9]) стараєсь? — ни муж? — Добре тобі в коралях та в намистах мижи[10]) людьми красуватись та чести приймати, да зза кого отце?[11]) — ни зза мужя?[12]) — А хто гримаєть ся дорогами та чужинами, аби тобі всього добра придбати? — ни муж? Або хто тебе від усїлякої зниваги,[13]) від усїлякої пригоди та напасти заступає: ни муж? — Ноги 'му мий та

---

[1]) В перводр.: с.
[2]) „ червонних; так і в чужій поправці в автоґр.
[3]) „ пропущено слова: А ти.
[4]) „ пропущено слова: Він оден тобі закон!
[5]) „ присягала; така й чужа поправка в автоґр.
[6]) В автоґр. в слові: дошьки — буква ь після ш — дописана над рядком, опісля перечеркнена.
[7]) В перводр.: побитій; така й чужа поправка в автоґр.
[8]) В перводр.: прибраній; так і поправлено в автоґр.
[9]) Так в автоґрафі; в перводруку: її.
[10]) В перводр.: меже; така й чужа поправка в автоґрафі.
[11]) „ отсе.
[12]) „ мужа.
[13]) „ зневаги.

купіль пий твоєму добродітелеви, твоєму старанникови,[1]) твоєму заступникови, що про твоє добро день и ніч журить ся,[2]) без устанку клопочить ся,[3]) аби тобі лиш добре було та аби твоя голова супокійна! — Може ти стараєш ся податком, або шарварком, або поголовщинов, або хлібом або солев? — О! сліди 'му продувай та пером коло него ходи, аби и пів мінути дорогого єго[4]) припочивку ни збавити! — Жінка без мужя,[5]) то солома без коло́ся!

Василь.

(Мече від себе гарапник.)

Браво, Катре! браво, дружино моя люба! — Таким мужем и я тобі буду, а ти мині[6]) таков жонойов, и буде світ нашему милому триваню завидувати! — Або хіба є де що кращого в світї, як де розумний муж и розумна жона о взаємне добро посполу старають ся и таким способом своє и свої[7]) семї щасте фундують, котре то щасте є найкраще цего[8]) світа, бо благословеннє[9]) Господне на нім полагає? — У сему житю, у сему світї є нужди много, жури много, лиха много, де чоловік, обмахуючись та обідаючись, сто раз на день кривавим[10]) потом[11]) обливаєсь:[12]) чи-ж ни має він хоть у своїм халаши,[13])

---

[1]) Перв. було: старункови.

[2]) Пер. було: стараєсь.

[3]) В перводр.: клопочеть ся; так і поправлено чужою рукою в автоґрафі; первісно було в автоґр.: стараєсь.

[4]) Тут перечеркнено зачате слово: суп (очинку).

[5]) В перводр. мужа; така й чужа поправка в автоґр.

[6]) В перводр.: мені.

[7]) В перводр.: своєї; так поправлено рукою редактора і в автоґрафі.

[8]) В перводр.: сего.

[9]) В автоґр. поправлено чужою рукою: благословеннє; так і в перводруку.

[10]) Так було первісно в автоґрафі; опісля поправлено чужою рукою: крівавим; в перводр.: кровавим.

[11]) Так поправлено в автоґрафі чужою рукою; первісного тексту під поправкою не можна докладно розпізнати; мабуть було: пітєм; в тім слові буква і виступає виразно, закінчене слова — замазане.

[12]) В автоґр. було первісно: обливає; опісля дописано мабуть чужою рукою букви: сь.

[13]) В перводр. хибно: халати.

хоть у свої[1]) семї, хоть при свої[2]) дружинї того щасливого[3]) куточка мати, де би міг, ниначе то зело згорене, на росї[4]) відволо́днути? [5]) — А з другого боку: чи сміє муж або чи може він таке сумлїнє мати, аби свою вірну[6]) дружину, що про єго вигоду щиро стараєсь, так занидбувати,[7]) як де які мужі чиня? [8]) — Хіба жінка вже невільниця вічна, аби муж по цїлих ночах корчмами та кат зна де сидів, а она світа божего хіба тілько виділа, що в вікно? — а діждавшесь[9]) нарештї честньої свої[10]) голови з похмілля[11]) — ще єго борбоси вислухала? — А вітак[12]) ще[13]) дивуєть ся, що бідна жінка збісноватїє!... Як би так с човіком хто обходивсь, то ни то що, аби збіснуватїв, а таки би зовсїм одурів! На відворо́ть[14]) знов, як и жіночка[15]) лукава придасть ся, що чоловіка як та ржя зелїзо доїдає, то учіть ся від мене, як козам роги виправляють!

(Усї плещуть у до́лони.)

Заслона паде.

---

[1]) В перводр.; своїй.

[2]) В перводр.: своїй.

[3]) В перводр.: щасливого; така й чужа поправка в автоґр

[4]) В автоґр. була первісно протинка після слова: згорене опісля перечеркнено її, а покладено після слова: на росї: ми задержуємо з огляду на зміст — первісну інтерпункцию.

[5]) Так в автоґр.; в Сторонци — Путилові чув я иньший виговір сего слова: відвологнути (се є форма т. зв. »другого повноголосу«.)

[6]) В перводр.: вірню.

[7]) В перводр.: занедбувати.

[8]) В автоґр. переч.: занидбують.

[9]) В перводр.: діждавшись.

[10]) „ своєї.

[11]) „ с похміля.

[12]) „ відтак.

[13]) „ ше.

[14]) Тут переч. слово: Да; слова: На відворо́ть — дописано над рядком.

[15]) В перводр. хибно: жіночки.

Федьковичева »фрашка« »Як козам роги виправляють« була мабуть написана в р. 1872. і надрукована тогож року в часописї: »Правда — письмо літературно-політичне, під ред. Д-ра Олександра Огоновского«, у Львові (Ч. V, д. 15 [27] серпня стор. 210—220; ч. VI, д. 15 [27] вересня, стор. 259—269; ч. VII, д. 15 [27] жовтня, стор. 305 — 310.) Твір сей вийшов також окремою відбиткою у Львові р. 1872, стор. 28. 8-ки.

Автоґраф цїлоі сеї драматичної фрашки неповний. Перші два »сходи« (з виїмкою кінцевих 3. строф — не переховали ся. Були вони приміщені на 3-х аркушах. Почавши від четвертого аркуша, маємо вже автоґраф. Писаний він на 5-ох аркушах або 10-ох листах сїрого канцелярийного паперу — і займає 19 сторін письма. — Атрамент фіолєтовий. Почерк як у всїх автоґрафах Федьковича виразний. У текстї бачимо поправки двоякого роду: одні походять від автора, другі мабуть від тодїшного редактора »Правди«. Сам автор всюди поперечеркував букву ъ, якої уживав на кінці слова — і декуди робив деякі зміни у висловах. Поправки редакцийні відносять ся до правописї, — і по більшій части схожі з друкованим текстом. Лиш декуди пороблено поправки безпосередно в перводруку — а не в автоґрафі. Усї ті зміни і поправки ми відмічуємо. Про правопись автоґрафу говоримо в передньому слові.

Стор. 13. автоґрафу перечеркнена олївцем — із припискою: »К. б. доси.«, а на стор. 14. подано рукою автора на ново наголовок фрашки з редакторською приміткою: (конець). Ті приписки пороблено з огляду на друкарню — і редакцию »Правди«. На порожній 20. стороні послїдного листу бачимо приписку: Автоґраф Федьковича »Як козам роги виправляють?«. »Автоґраф Юрія Городенчука Федьковича писателя малорускою« — і підпис нечиткий — мабуть Л. Гузара. На стор. 13. зазначено, що автоґраф сей передав Науковому Тов. ім. Шевченка п. Роман Гузар, р. 1902.

Початок »фрашки« т. є. перші дві відслони друкуємо з перводруку, дальші з автоґрафу.

Первовзір Федьковичевої фрашки, Шекспірова комедия, переложена П. Кулїшем п. н. »Приборкана Гострухa« вийшла з передмовою і поясненями Дра Ів. Франка у Львові р. 1900. У передмові на стор. XIV. помістив видавець також замітку про перерібку Федьковича.

Друкарські похибки.

Стор.	Ряд.	Надруковано:	Має бути:
5	6 з дол.	що-б	щоб
8	8 з гор.	тоді	тогді
33	6 з дол.	печеніжинскі	печиніжинскі
36	2 „	печніжиннна	Печніжина
37	10 „	армашівну	Армашівну
43	13 „	князь	А князь
53	24 з гор.	лековірну	легковірну
74	9 з дол.	стоїть	стоїт
113	6 з гор.	Єзуїт	єзуїт
121	4 „	помагай	помогай
127	12 „	твої, очи як	твої очи, як
146	13 „	Подай, їх доле	Подай їх, доле.
159	11 з дол.	доуша .	душа
169	5 з гор.	щ	що
166	12 „	черемшуї	Черемшу
166	13 „	сегоднішно	сегоднішної.
193	8 „	пропалась	пропала'сь.
198	7 „	пропущено слово:	Джімір.
224	18 з дол.	тютости	лютости.
233	16 „	вистулає	виступає
246	9 з дол.	шабю	шаблю
249	11 „	смеркового.	смерекового
260	16 з гор.	о голов	О голов
269	3 з дол.	з'пиняєсь	з'упиняєсь
276	4 з гор.	роспускаєсь	роспукаєсь
296	1 „	враз вами	враз з вами.
298	20 з дол.	секретарь	Секретар.
326	16 з гор.	потеряв	потеря́в!
333	13 з дол.	ніжні	ніжні

Стор.	Ряд.	Надруковано:	Має бути:
362	7 з гор.	Дзінко	Дзвінко
367	10 з дол.	коліна́	колі́на
383	11 з гор.	Двана́ця́та	Двана́цята
385	2 з дол.	тя́дне.	тя́гне.
388	14 „	як так та	як та
397	12 з гор.	просіт	простіт
407	11 з дол.	udzież	tudzież
420	17 з гор.	Катра	Катря
431	2 „	присягати	прицягати.
431	3 „	прицягати	присягати.

